

FUNDACIÓ NOGUERA

Textos i Documents, 37

El Llibre Verd
del pare Jaume Pasqual
Primera història del monestir de Vallbona

per

JOSEP MARIA SANS I TRAVÉ

BARCELONA, 2002

© Josep Maria Sans i Travé

Edita: Pagès Editors

Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida

Primera edició: desembre de 2002

ISBN: 84-7935-999-4

Dipòsit legal: L-1518-2002

Impressió: Arts Gràfiques Bobalà, S. L.

Índex

Pròleg	7
Estudi introductori	9
1. Títol, localització i descripció	9
2. El periple del <i>Llibre Verd</i> durant la passada guerra civil. Notes sobre la salvació del patrimoni històric i artístic de l'abadia de Santa Maria de Vallbona (1936-1939)	13
3. El pare Jaume Pasqual i l'escola historiogràfica de les Avellanès. Nota bibliogràfica	38
4. El pare Pasqual i el monestir de Vallbona	44
5. El pare Pasqual i la confecció del <i>Llibre Verd</i> de Vallbo- na	45
6. El <i>Llibre Verd</i> i la <i>Carta al Marqués de Capmany</i> : coincidències i discrepàncies	52
7. La personalitat de l'abadessa Maria Teresa de Riquer i de Sabater, impulsora de les "respuestas" del pare Pasqual	55
8. L'obra històrica del pare Pasqual sobre el monestir de Vallbona als ulls de la crítica actual	59
a. Identificació errònia entre Cérvoles i Colobres	62
b. Identificació errònia entre Colobres i Montesquiú i el Tallat	63
c. Datació errònia del primer document en què apareix Òria com a abadessa de Vallbona	63

d. Negació de la procedència de Tulebras de les monges que ensinistraren la comunitat vallbonina en la vida comunitària cistercenca	64
e. Atribució errònia de la decretal del <i>metus</i> al centre cenobític de Colobres	65
9. Valor i actualitat del <i>Llibre Verd</i> . Justificació de la seva edició	65
10. La present edició	68
Resposta a los cinco interrogatorios del señor vicario general cisterciense	71
Apéndice de instrumentos en que se funda el informe	125
Apèndix	199

Pròleg

Si allò que el contingut d'un document diu de la història d'una entitat, poble o país resulta decisiu, de vegades també esdevé significativa la seva pervivència a través d'èpoques difícils. Una bona il·lustració d'aquest fet és el cas del *Llibre Verd* del Pare Jaume Pasqual pel que té de document únic de la història del Monestir de Santa Maria de Vallbona, i per allò que vol dir la seva supervivència fins als nostres dies, tan ben explicada pel doctor Josep Maria Sans i Travé a les pàgines següents.

El *Llibre Verd* constitueix un conjunt de textos que fixen de manera fonamentada —llevat de petites imprecisions, esmenades definitivament— la base de la història del monestir. Fruit del treball de l'eclesiàstic i historiador Jaume Pasqual, que a primers del segle XIX el va visitar, tenim, d'una banda, la traducció de l'original llatí de la vida del creador de l'actual cenobi, Ramon de Vallbona, al segle XII, i de l'altra, el text que recull les respostes al qüestionari que el vicari general del Cister sol·licità a l'abadessa de Vallbona Maria Teresa de Riquer i Sabater l'any 1800 i que elaborà per encàrrec de l'esmentada prelada el mateix pare Pasqual.

Podem comprovar amb goig que la primera persona que va detectar en el *Llibre Verd* el valor que tots plegats li atorguem ara fou l'abadessa d'aquell moment, Maria Teresa de Riquer i Sabater. Ella mateixa va ordenar l'agost del 1800 que l'obra no sortís mai de l'arxiu del monestir ni de la clausura, tret d'algun cas excepcional. Justament, aquestes circumstàncies excepcionals ens porten a parlar

de com el llibre fou protegit, a pesar de guerres i moviments socials. És el fil de la continuïtat d'un document allò que constitueix un element clau de la història que ens explica.

Així, el *Llibre Verd*, com altres objectes del monestir, han sobreviscut gràcies al treball i a la complicitat de moltes persones amigues del monestir de Vallbona les unes, simpatitzants del Cister les altres i deleroses de conservar la memòria de la història de Catalunya totes. Sense els pagesos de Rocafort, passant pels historiadors atents, els xofers i peons, fins als comissaris i polítics de la Generalitat d'aquells anys difícils i altres persones anònimes, el *Llibre Verd*, que excepcionalment havia sortit de la clausura, segurament ara no tornaria a ser a l'arxiu del monestir. En aquest sentit, cal esmentar el paper insubstituïble de les abadesses Maria Esperança Aleu, primer, i Maria Mercè Nogareda, després.

Per damunt de tot vull deixar palès que aquest patrimoni s'ha conservat, sobretot, gràcies a totes i a cadascuna de les monges que al llarg dels segles han sigut les veritables protagonistes de la nostra història i de la realitat que avui és el nostre monestir. Elles, amb la seva vida fidel, han fet possible que la comunitat cistercenca de Vallbona s'hagi mantingut viva durant aquests 850 anys i que encara avui el monestir sigui un centre actiu d'espiritualitat, d'art i de cultura.

ANNA M. CAMPRUBÍ I ARGANY

Abadessa del Monestir de Santa Maria de Vallbona

Estudi introductorí

1. TÍTOL, LOCALITZACIÓ I DESCRIPCIÓ

L'arxiu de l'abadia de Santa Maria de Vallbona conserva entre els seus còdexs més preuats un manuscrit de principis del segle XIX conegut pel color de les cobertes de la seva enquadernació com a *Llibre Verd*, l'autor del qual fou el pare Jaume Pasqual. El títol complet, però, és *Respuesta a los cinco interrogatorios del Señor Vicario General Cisterciense, que a solicitud de la mui ilustre señora doña Theresa de Riquer y de Sabater, abadesa, y de su real monasterio de Vallbona, ha trabajado, después de examinados los antiguos instrumentos de su Archivo, el doctor en derechos don Jayme Pasqual, canónigo premostratense y exabad del real monasterio de Bellpuig de las Avellanas. Año 1800*. Tot i que representa la primera monografia històrica específica sobre aquest monestir cistercenc, no es va redactar amb la intenció de fer-ne una obra històrica perquè fos publicada sinó que el treball s'elaborà per tal d'acomplir un tràmit administratiu. En efecte, poc temps abans de la redacció del *Llibre Verd* el vicari general del Cister sol·licità a l'abadessa de Vallbona, Teresa de Riquer i de Sabater (1767-1802), que omplís un qüestionari que presentava cinc preguntes sobre diversos aspectes del passat del cenobi. Aquestes preguntes feien referència a l'origen i la fundació del monestir, al seu fundador i als béns fundacionals; si, a causa de la minva de les seves rendes inicials hagué de ser redotat, així com si aquesta actuació fou obra de particulars o bé dels sobirans; al sistema d'elecció de l'abadessa fins l'any 1616, en què va ingressar

a la congregació, i, finalment, si en algun moment del seu passat els pontífexs o bé els monarques es van reservar els nomenaments d'abadesses. El *Llibre Verd* fou elaborat com a resultat de les respostes que hom donà a aquestes cinc preguntes.

Aquesta “obra fonamental de la historiografia vallbonina”,¹ tot i els avatars històrics soferts pel cenobi en els dos segles passats, s’ha conservat fins avui, on té el número 17, 7 de l’arxiu de l’abadia, a la sèrie de “Fonts diverses”.² Fonamentalment, consta de dues parts, precedides pel títol i la dedicatòria; el títol ocupa el *recto* del primer foli de l’obra, sense numerar, emmarcat amb una sanefa d’estil neoclàssic, amb dos medallons a la meitat de cada una de les orles laterals, dibuixats en color originalment vermell ni que ara sigui rosaci. El de l’esquerra reproduïx sant Ramon en actitud orant d’anacoreta, amb un petit crucifix a les mans, i duu a sota el títol “San Raymundo de Vallbona, fundador” i el de la dreta, Berenguera, vestida de monja, també en actitud orant, amb la llegenda “Doña Berenguela de Cervera, confundadora”. El *recto* i el *verso* del segon foli, també sense numerar, estan ocupats per la dedicatòria i l’oferiment de l’autor a l’abadessa Teresa de Riquer i de Sabater, que porta de pròpia mà del pare Pasqual el “besa” protocol·lari i la seva signatura: “Jayme Pasqual, Canónigo Premostratense”.

A continuació, s’inicia la primera part de l’obra, que abasta les pàgines, numerades en xifres aràbigues originals, des de la 1 fins a la 66. La resposta a la primera pregunta ocupa de la pàgina 1 fins al primer quart de la 4; des d’aquí fins a la meitat de la pàgina 39 s’enregistra la resposta a la segona pregunta; i des d’aquí fins a la meitat de la pàgina 49 s’inscriu la resposta a la tercera pregunta; a partir d’aquí fins a la pàgina 66 es dóna resposta a les dues preguntes restants, que són contestades simultàniament. Aquesta part acaba a la meitat de la pàgina 66, de manera que la que correspondria a la 67 resta en blanc i sense numerar. Segueixen després tres folis en blanc per les dues cares i a continuació l’apèndix, que ocupa les pàgines 73 fins a 192, numerades modernament en

1. Així l’anomena Piquer en la seva obra magna sobre Vallbona (Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona (1153-1190)*, Vallbona de les Monges, 1990, 2a edició, p. 330).

2. Isabel NAVASCUÉS - Carme BELLO - Gener GONZALVO, *Inventari de l’Arxiu del Monestir de Santa Maria de Vallbona*, Barcelona, 1992, p. 364-365.

llapis. Va precedir pel títol “Apéndice de Instrumentos en que se funda el Informe”. Les pàgines 122-124, 157-160 i 174-192 estan en blanc. A l'apèndix s'hi enregistren trenta-tres documents, en els quals es basen les afirmacions exposades a la primera part, on s'assenyala mitjançant un reclam aquesta circumstància. A més, l'autor copià en aquesta part documental altres instruments que si bé no eren necessaris per donar rigor científic a la seva obra, considerà especialment interessants per a la història del monestir.

Aquests darrers instruments copien el contingut d'un còdex, avui extraviat, que el pare Pasqual va poder consultar a l'arxiu durant la seva estada al monestir. El descriu com integrat per “*dos quadernos de 14 hojas en pergamino de piel entera, o de dos palmos y medio de alto, y dos de ancho, escritos lo más tarde, en el año de 1308, cuya antigüedad venerable pone al referido códice en un grado de autenticidad que merece el mayor respeto y fe a quanto en él se halla escrito, como no sea contrario a otros documentos más solemnes*”.

Aquesta descripció, a més del seu contingut, tal com veurem més endavant, correspon al famós Còdex de Blanca d'Anglesola, descrit pel mateix pare Pasqual a les pàgines 727-736 del volum IX de la seva *Sacra Cathaloniae Antiquitatis Monumenta*, conservat a la Biblioteca Nacional de Catalunya. El contingut del còdex que copià el pare Pasqual fa referència, en primer lloc, a unes constitucions de les abadies cistercenques femenines, escrites en llatí i agrupades en quatre capítols, el primer del quals és dedicat a la paternitat, visitació i incorporació de les monges; el segon a la clausura; el tercer, a la benedicció de l'hàbit i el quart, a la institució de les abadies, dels frares capellans i dels conversos de les monges. Forma part del *Libellus antiquarum definitionum ordinis* i comprèn les disposicions dels capítols generals de Cîteux corresponents a les monges des de 1228 fins a 1300.³ A continuació, el còdex enregistrava la *Vita beati Raimundi, confessoris*, seguida del seu testament, ambdós en llatí. Segueix la resolució capitular de Blanca d'Anglesola de 23 de febrer de 1313⁴ i la nòmina de les abadesses des d'Òria

3. Josep Joan PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona (1157-1665)*, “Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona” XXXVII (1977-1978), p. 69-70. Segons aquest autor aquestes constitucions cistercenques femenines foren publicades per H. SÉJALON, *Libellus Antiquarum diffinitionum Ordinis*, Solesmes, 1892, p. 465-470.

4. Cal rectificar l'any de 1312 pel de 1313, tal com proposo, en els següents treballs de Piquer, perquè el document està datat per l'any de l'encarnació (vegeu Josep Joan

—precedida de Berenguera de Cervera— fins a l'elecció de Leocàdia de Ricart i de Cardona, elegida el 6 d'abril de 1631. L'enregistrament de les abadesses posteriors a Blanca d'Anglesola es degué lògicament a èpoques posteriors a l'esmentada abadessa, fet que pressuposa que quan es va confeccionar el còdex s'hi deurien deixar alguns folis en blanc per continuar la sèrie de notícies sobre les eleccions de les abadesses. També d'època posterior enregistra dues memòries: una breu, relativa a l'adquisició per quinze anys, feta per l'escrivà reial Jaume Conesa, de les rendes dels llocs de Preixana i els Eixaders pel preu de 40.000 sous i, l'altra, referida a la data i circumstàncies de la fundació del monestir l'any 1173, per l'eremita Ramon de Vallbona.

Finalment, aquesta segona part recull les traduccions al català de la *Vita beati Raimundi, confessoris* i de l'esmentat decret capitular de l'abadessa Blanca d'Anglesola de 1313. Seguidament, s'enregistra la disposició de l'abadessa Maria Teresa de Riquer i de Sabater, escrita per la secretària Maria Josefa de Moxó i de Francolí, sobre la prohibició d'extreure de l'arxiu del monestir aquest còdex elaborat i obsequiat pel pare Pasqual.

Com es desprèn de les pròpies paraules de l'autor, la seva intenció en copiar i traduir aquests dos darrers instruments al català se cenyia a facilitar la consulta de les religioses sobre les fites més importants de la seva institució. Coneixent les religioses la història del seu cenobi, valorarien més el seu passat i conservarien millor aquelles fonts que l'enregistraven. No endebades argumentava el pare Pasqual a la introducció de la còpia d'aquests documents: "*me ha parecido copiarlo (el manuscrit) aquí a la letra, ya para que pueda leerse con facilidad, y ya a fin de que se le aprecie y estime en lo que merece, y no se olvide como hasta aquí, pues me costó muchos días de trabajo y fatigas el hallarlo*". I afegia encara "*a fin que las señoras puedan leer con utilidad esas dos piezas venerables*".

Si ens atenim a les manifestacions de Piquer i Jover,⁵ del contingut del *Llibre Verd* només se'n conserva la còpia existent a

PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona (1157-1665)*, "Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona" XXXVII (1977-1978), doc. 29, p. 99-101; Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Vallbona de les Monges, 1990, 2a edició, p. 115).

5. Josep Joan PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona (1157-1665)*, "Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona", XXXVII (1977-1978), p. 67.

l'arxiu de Vallbona, i es desconeix on ha anat a parar l'original que l'abadessa Riquer va enviar al pare Mestre Plácido Calbo, a Saragossa, en la seva residència de Rueda.⁶

2. EL PERIPLE DEL *LLIBRE VERD* DURANT LA PASSADA GUERRA CIVIL. NOTES SOBRE LA SALVACIÓ DEL PATRIMONI HISTÒRIC I ARTÍSTIC DE L'ABADIA DE SANTA MARIA DE VALLBONA (1936-1939)

La conservació, d'altra banda, del *Llibre Verd* gairebé ha estat miraculosa, ateses les peripècies que, especialment durant la passada guerra civil, va haver de superar. Tot i que manca encara un estudi aprofundit sobre la salvació del ric fons artístic i patrimonial del monestir de Vallbona durant la passada guerra civil, m'ha semblat oportú, considerant la documentació existent en el fons de la Secció d'Arxius de la Generalitat de Catalunya durant la República i també al mateix arxiu del monestir de Vallbona, donar a conèixer alguns aspectes bàsics del periple que el còdex del pare Pasqual, juntament amb la resta de documentació de Vallbona, va haver de patir. La situació que es donà en aquest lloc la resumeix una carta que el 20 de novembre de 1937 va trametre el comissari de Poblet, senyor Eduard Toda, al conseller de Cultura. En aquesta carta Toda informava Carles Pi i Sunyer de les actuacions que havia realitzat per a la salvació del patrimoni històric i artístic del cenobi de l'Urgell.⁷ El remitent, després d'exposar l'espoli que sofrí el monestir

6. Així es desprèn de la carta que el pare Bruno Latorre, secretari de la Congregació Cistercenca d'Aragó i Navarra, va enviar el 18 de març de 1800 a l'abadessa Teresa de Riquer i de Sabater, on li manava que la resposta al qüestionari fos tramesa al més aviat possible a l'esmentat pare Plácido Calbo (Arxiu de l'Abadia de Vallbona, 17, 5).

7. Es conserva a l'Arxiu Nacional de Catalunya, Fons Generalitat Republicana, Servei del Patrimoni Històric, Artístic i Científic, secció d'Arxiu, Vallbona de les Monges, Conventuals, Inventaris. Pel seu interès, es transcriu tot seguit:

"Honorable Senyor:

En compliment de l'ordre de la Concilleria de vostre digne càrrec datada el 20 de setembre passat, foren recollits del Monestir de Vallbona de les Monges i portats a Poblet els documents, llibres, obres d'art, mobles, robes i efectes del culte i la mongia que's trobaven en aquell lloc.

Sabia amb anticipació i vàreig confirmar al recórrer el Monestir, que dels objectes buscats i no trobats enlloc s'havien efectuat les escampades següents:

Primer. Respecte de l'Arxiu, els seus documents havien sofert una primera minva quan foren amagats en 1868 i al ésser retirats més tard n'aparagueren bastants atacats per la humitat. El gros de l'Arxiu fou tornat a son lloc, de nou dispersat darrerament, essent distribuït en cases particulars afectes al Monestir. Vaig trobar buida la prestatgeria del gran armari, esceptuant el lloc ocupat pels grossos cartorals de Santes Creus.

i els seus béns els dies següents al 19 de juliol de 1936, així com la crema d'alguns altars i imatges, informà el conseller de Cultura

Segon. Els dies previs al 19 de Juliol de 1936 i dos dies més tart les monjes que abandonaven el Monestir foren autoritzades a retirar els seus efectes personals i alguns altres objectes de la casa que deixaren en els llocs on foren acullides. La majoria de ses robes, llibres i efectes de son ús quedaren abandonats en les celdes.

Tercer. Els invasors de primera hora del Monestir, dedicats a la crema d'altars e imatges, sustragueren alhages, llibres, quadres i altres objectes que conceptuaren de més valor.

Quart. El 26 de Desembre de 1936, un delegat militar de la Comandància de Lleida prengué la imatge de la Verge del Claustre, del segle XIII, els millors quadres a l'oli del Monestir i alguns altres objectes, conduint-los a dita capital, i prometent fer de tot un inventari, que no ha sigut rebut a l'Ajuntament de Vallbona.

Quint. Sustraccions finals fetes al Monestir i també a l'Ajuntament d'objectes allí recollits dels quals puc citar de moment els cinc volums de la *Història de Poblet* del P. Finestres, quatre volums pertanyents a la Biblioteca de D. Pere A. D'Aragó, vint volums en pergami de còdices dels segles XIV i XV procedents de Santes Creus i el segell usat per Poblet durant els seus dos darrers segles.

Molts dels objectes aixís ocults podran ésser recobrats, encare que sabuda la desaparició d'alguns, destruïts per temor d'ésser descoberts els detentors.

La recollida i conducció a Poblet del fons de Vallbona comprèn els efectes consignats en l'adjunt inventari, sobre el quals em permetaré donar les breus explicacions següents:

Arxiu. Quasi tots els documents i llibres recollits procedeixen de cases particulars de Vallbona qu'els havien rebut per a sa custòdia. Segurament s'en trobaran molts més.

Llibreria. Va ésser recollit el seu conjunt del que ja s'havien fet les sustraccions avans indicades. Les col·leccions de follets i estampes ofereixen gran varietat de textos de valor bibliogràfic i procediments artístics.

Mobles. Foren recollits quasi tots els existents perquè es trobà qu'els forasters refugiats i allotjats en una part del Monestir, havien començat a asclar dits mobles per a cremar les estelles.

Roba d'església. Es trobà quasi intacte i va ser buidada la sagristia nova, situada fora de la mongia. És molt rica la col·lecció de sedes, velluts, blondes i puntes empleats en la confecció de dites robes.

Roba del Monestir i de les Monjes. Fou recollida la part abandonada en les celdes que ja prèviament havien sigut molt saqueijades pels refugiats. Quedaren vuit grans armaris tancats, plens de roba blanca, quals claus restaren en poder de l'Ajuntament.

Vestits de luxe. Procedien de noies nobles qu'els deixaven al fer la visticció de novícies i també de presents fets al monestir per utilitzar ses riques teles i blondes per mantos de la Verge o casulles de la Sagristia.

Papers de Santes Creus. La important col·lecció de Cantorals i Registres fou portada a Vallbona pels monjos d'eix Monestir que allí es refugiaren després del 1835. És sabut que santes Creus no sofrí llavors cap destrucció, i sos habitants l'evacuaren portant papers i llibres de l'Arxiu i la Biblioteca al Poble de Vila-rodona on estigueren molt anys, i de on foren tretts i conduïts a Vallbona a carretades.

La recollida i conducció a Poblet dels efectes consignats en l'adjunt Inventari fou efectuada els dies 30 de Setembre i 1 i 2 d'Octubre, empleiant un automòbil i quatre camions que feren nou viatges, i vuit peons per a la càrrega i descàrrega, dirigint les operacions el Dr. Joaquim Guitert, que permanesqué tres dies al Poble de Vallbona.

Visqueu molt anys.

Poblet, 20 de Novembre del 1937.

El Comissari. (segell rodó que diu: Monestir de Poblet: Comissaria)

Eduard Toda (signat)

Honorable Senyor Conciller de Cultura de la Generalitat de Catalunya
Barcelona."

dels aspectes més concrets de la seva actuació en la defensa del patrimoni artístic, bibliogràfic i arxivístic. De la seva informació es desprèn que ja al segle XIX, concretament el 1868, els documents de Vallbona havien sofert una primera i important minva arran de les revoltes d'aquest període que havien implicat que una part dels documents s'haguessin fet malbé a causa de la humitat del lloc de la casa de la població on havien estat guardats.⁸ Ens informa també que les actuacions del comissari de la Generalitat en aquest sector es varen dur a terme durant els tres dies de 30 de setembre, 1 i 2 d'octubre de 1937 i que amb anterioritat, el 26 de desembre de 1936, un delegat militar de la Comandància de Lleida havia anat al monestir i s'havia apropiat de la imatge de la Mare de Déu del Claustre, de diversos quadres a l'oli i d'altres objectes, i s'ho emportà a l'esmentada capital, de tot el qual, si bé s'havia compromès a fer-ne un inventari, aquest no havia arribat a l'Ajuntament de la població.

De la situació dels primers moments de la revolució disposem també d'altra informació existent a l'arxiu del monestir. Una llibreta de notes de la religiosa Mercè Nogareda explica amb un cert detall els esdeveniments que va viure la comunitat a final de juliol de 1936. Pel seu interès es transcriuen literalment a continuació:

Breve recuerdo de la triste escena ocurrida en mi amado cenobio de Vallbona de las Monjas en los primeros días de la revolución marchista.

El día 23 de julio de 1936 presentóse al locutorio el Rvdo. Sr. Cura del pueblo Mn. Casimiro Fort para exhortar a la Iltre. Sra. Abadesa Doña Esperanza Aleu para que saliesen de la clausura debido a las malas noticias que se recibían de la ciudad. Consultado con el Rvdo. Mn. Emilio Altaba, a la sazón capellán del monasterio, y no dando éste al caso la importancia que merecía, se pidió consejo al Sr. Alcalde Don José Martí y al Sr. Médico Don Jaime Barri, los que nos dijeron que la mañana siguiente tendríamos que salir y nos sellarían la iglesia y monasterio.

8. Aquesta afirmació d'E.Toda coincideix amb l'explicació que dona Piquer i Jover (vegeu Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Vallbona de les Monges, 1990, 2a edició, p. 17, nota 37).

Afligidísimas resolvimos salir a las 11 de la misma noche. Antes de salir Misenora nos hizo las siguientes advertencias: Que nos recordáramos siempre que héramos almas consagradas totalmente al Señor, y que en medio de todas las penas la paz y la resignación a los designios de la Divina Providencia tenían que ser nuestra divisa. ¡Todo por Jesús! ¡Alabado sea Dios!

El día 24 a las 7 se celebró en él la última misa y de 8 a 9 fue incautado por los Jefes del POUM de San Martín de Maldá.

El 26 quemaron todos los altares. El Mayor tenía imágenes talladas por Paulino de Nola, las tablas góticas pintadas por Borrás y el Maestro de los Cipreses, y el Coro, con sus dos silleras gótica y renacimiento, en nogal italiano.

El 27 por orden del Comité quemaron los demás objetos religiosos. Más tarde llamaron a tres religiosas para que les abriesen las puertas que estaban cerradas.

El día siguiente el Comité de Tárrega dio orden de que entregaran los objetos del Monasterio; fueron en la casa en (donde) estaba Misenora, que era casa del Hortolano Jaime Marqués, y furiosos por no haber encontrado el tesoro del Templo y cantidades en metálico, las maltrataron con palabras y obras y que de no entregarles la cantidad de diez mil pesetas dentro de una hora sería fusilada junto con todas las demás religiosas. Pero Dios, que como padre amante cuida de los suyos, hizo que personas del pueblo muy caritativas y adictas al Monasterio, nos las prestasen; y así, gracias a Dios, se salvaron las vidas de las amargadas hijas de san Bernardo.

A partir del día 30 nos marchamos del pueblo, siendo la última Misenora y su servidora de báculo, Doña María Mercedes Brunet; las dos partieron para Pons, en donde residía su buen hermano Mariano, farmacéutico.

Tot i que Toda en persona va traslladar-se a Vallbona —“sabia amb anticipació i vàreig confirmar al recórrer el Monestir”, diu a la seva carta—, les operacions de salvació del patrimoni les dugué a terme el doctor Joaquim Guitert, que va romandre a la població els tres dies que durà l’activitat. Per al trasllat de tot el material trobat s’utilitzaren un automòbil, quatre camions i foren necessaris vuit peons per a la càrrega i descàrrega dels objectes. Cada jornada es feren tres viatges, amb un total de nou.

De tot se'n féu un inventari que conté documents, registres, llibres, cantorals litúrgics, mobles, pintures, objectes de música, objectes de metall fi, altars, imatges, vestits de luxe, robes de les monges. En aquesta relació, però, no hi consta l'anomenat *Llibre Verd*.⁹

9. A l'Arxiu Nacional de Catalunya es conserva una relació del patrimoni documental i artístic procedent del monestir de Santa Maria de Vallbona, que diu així:

"Inventari dels papers, llibres i efectes de Vallbona de les Monjes depositats a Poblet

Arxiu documental

4 pergamins, segle XVI.

45 feixos de papers, des de'l segle XIII fins a nostres dies, contenint uns 1.500 documents.

Registres i llibres manuscrits

1.- Llibre de capbreus i censals des de l'any 1514, relatiu als pobles de:

Vallbona 79 fulls

Montesquiú 83 fulls

Prexana mutilat

Vallerna 41 fulls

Mora, Maldà, etc. s n

Axadés 19 fulls

Rocafort 38 fulls

Foli. Pergamí.

2.- Llibre de l'orde, amb algunes altres devocions; és de la senyora Maria Àngela de Sullà, monja de Vallbona. Comensant en lo present any de 1622.

8. 53 fulls. Pergamí.

3.- Llibre de notas y resolucions del real monastir, que comensan en el any 1173.

Al pròleg diu la monja autora anònima que escrigué el llibre per ordre de l'abadessa Leocàdia de Ricart (1631-1657), comensant-lo l'any 1633.

4.- Llibre de la Segristia de tots los censals i cobranses y altres notes referents a la dita segristia. Fet a 3 de juliol del 1660.

Fol. 219 fulls. Pergamí.

5.- Llibre del Hospital. 1689.

4 vl. 41 fulls. Pergamí.

6.- llibre de censals de Rocallaura. Segles XVII i XVIII.

Foli. Conté 40 escriptures notariales.

Pergamí.

7.- Llibre de la secretaria del real monestir de N. S. del Patrocinio. 1739-1835.

Foli. 567 pág. Pergamí.

8.- Llibre de Secretaria. Acuerdos presos per la santa comunitat del monestir de N. S. de Vallbona. Comensa en lo any 1793.

Foli. 251 fulls. Pergamí.

9.- Para el día de Pascua de Resurrección. Rogarias en capítulo para las festividades solemnes.

Foli. 4 fulls. Paper.

10.- Del padre fray Diego de Cádiz. Religioso capuchino.

4 vl. 18 fulls. Paper.

11.- El glorioso padre san Bernardo a sus hermanas. Sermones o cartas.

4 vl. 61 fulls. Badana.

12.- Ritual de las monjas cistercienses. Libro II.

4°. De la pàg. 67 a la 375. Pell. Falta el llibre I.

- Principes Elémentaires de Musique d'après la méthode Russin.
Principios de canto llano.
4 vl. De 96 i 104 pàg. Cartró.
- 14.- De la paciencia.
4 vl. 16 pàg. Paper.
- 15.- La Regla santa de nuestro padre san Benito abat.
8 vl. 221 pàg. Badana.
- 16.- Oficios del Breviario Romano según se reza en el real monasterio de Vallbona.
4 vl. 426 pàg. Badana.
- 17.- Oficios del Breviario Romano, según se reza en el real monasterio de Nuestra Señora de Vallbona.
4 vl. 449 pàg. Badana. (Duplicat).
- 18.- Escritos de sor Filomena de Valls. 1865-1868.
Fol. 30 fulls. Cartró.
- 19.- Catálogo de los libros que contiene la biblioteca, por la bibliotecaria Maria Teresa Ribera. Lista de los libros que se entregan y devuelven a las religiosas. Año 1884.
Foli. 36 i 37 fulls. Paper.
- 20.- Fundación del monasterio de Vallbona.
Foli. 18 pàg. Paper.
- 21.- Libro en que trata de las elecciones de abadesas y demás épocas sobre el gobierno de este monasterio desde su fundación.
Foli. 148 pàg. Pergamí.
- 22.- Traducción de las rúbricas generales del Breviario Cisterciense.
4 vl. 80 fulls. Cartró.
- 23.- Mecum eris. 1842.
8 vl. 44 fulls. Pell.
- 24.- Importància de la salvació.
8°. 44 fulls. Cartró.
- 25.- Ejercicios devotos.
8°. 44 fulls. Cartró.
- 26.- Práctica del Santísimo Rosario.
8 vl. 27 pàg. Cartró.
- 27.- Tratado del Arte de Notaría.
8 vl. 150 fulls. Pergamí.
- 28.- Breve Apuntación de los Aniversarios y demás obligaciones de difuntos que tiene en uso el real monasterio de Nuestra Señora de Vallbona.
8 vl. 16 pàg. Pergamí.
- 29.- Passió de Jesucrist.
8 vl. 14 fulls. Paper.
- 30.- Óbitos de las señoras abadesas difuntas.
12 vl. 30 fulls. Pergamí.
- 31.- Notas de las vidas de los santos que leemos en el refectorio, que hay extraordinario.
4 vl. 37 pàg. Cartró.
- 32.- Cuaderno de cuentas. Rúbricas del Breviario Cisterciense.
4 vl.
- 33.- Llibre que expressan los dots de las religiosas de cor, comensant per donya Joaquina Preciado i les donadas comensant per la Maria Serra. Any 1863.
4 vl. 460 pàg. Pergamí.
- 34.- De la oración mental.
4 vl. 8 fulls. Paper.
- 35.- Traducción de las rúbricas generales del Breviario Cisterciense. 1892.
4 vl. 26 fulls. Paper.
- 36.- Per lo ús de les abadesas del present monestir de Nostra Senyora de Vallbona.
Any 1888.
8 vl. 10 fulls. Pell vermella.

- 37.- In festo Traslationis corporis S. P. N. Bernardi abbatis M. M. Maj.
4 vl. 30 fulls. Cartró.
- 38.- Libro de devociones.
8 v. 27 fulls. Paper.
- 39.- Vidas de algunos santos de nuestra Orden Cisterciense para leer en refetorio, escritas por la bibliotecaria sor Humbelina Gassó Piñol. Vallbona 24 mayo 1904.
4 vl. 36 pàg. Cartró.
- 40.- Llibre de Comptes del any 1906 fins al 1914, administrats per sor Esperança Aleu, cillerera.
4 vl. 87 fulls. Cartró.
- 41.- Catálogo de los libros que contiene la biblioteca del real monasterio de Santa María de Vallbona. Any 1928.
Foli. 77 pàg. Cartró.
- 42.- 23 quaderns de devocions particulars, escrits per les monjes de Vallbona.
12 vl. i 8v.
- 43.- Llibre de les vetes verdas en lo qual estan molts actes de censal se prestan a dit monestir i altres documents amb son índices regulat en lo any 1790.
Fol. Amb un centenar de escriptures i còpies de les primeres donacions fetes al monastir.
- 44.- Cuadern de notes per lo que ha de cuidar la senyora cantora. Conté ademés notes referents a les consuetes de Vallbona del cor, conmutes de rúbriques, festes especials, aniversaris, repic de campanes, professons.
Foli. 38 fulls. Cartró.
- 45.- Consueta de la mestre de novícies i les monjes.
4 vl. 36 fulls.
- 46.- Breve apuntación de las ceremonias que se practican al dar el santo hábito a una doncella para corista. Año 1888.
8 v. 24 pàg.
- 47.- Breve apuntación de las ceremonias que se practican en la profesión de las religiosas coristas. Año 1888.
8 v. 9 fulls.
- 48.- Apuntación de lo que se hace al dar el santo hábito a una doncella para conversa.
8 v. 16 pàgines.
- 49.- Manuscrits de la abadesa Maria Teresa Ribera. 1847-1928.
8u. 60 pàgines.
- 50.- Cuadern de fulles impreses, de caràcter religiós.
8u. 4 vl. i foli. 28 exemplars.
- Libres litúrgics*
grans cantorals, dominicals. Manuscrits en paper, datats Vallbona 1746.
1 feix de fulls i fragments de dos grans cartorals manuscrits, en pergamí.
1 petit cantoral manuscrits, en pergamí, incomplert.
2 rituals cistercienses, impresos.
2 Procesionals.
1 Dominical.
1 Gradual.
59 Breviaris.
28 Ofici de pàrvols.
8 Joyas del Cister.
16 Oracions de Setmana Santa.
1 Ofici dels sants del Cister.
4 Rúbriques de breviari.
6 Missals romans antics.
Missals cistercencs.
Missals de difunts.

Llibreria

1.823 volums. Algunes obres despariades.

1.614 fullets.

971 estampes religioses, antigues i modernes.

Petit fons de llibreria del fullet de mossèn Francesc Bergadà, sobre Vallbona, i fulles de goigs de la Verge del Claustre.

Mobles

2 sofàs grans forrats de vellut vermell.

1 sofà canapè forrat de vellut.

1 sofà petit de boga.

2 butaques encoxinades.

1 tamboret forrat de vert.

5 cadires de frare, de cuir, amb braços.

22 cadires de boga.

cadira de boga amb rodes.

6 bancs de fusta d'església.

3 reclinatoris de boga.

15 calaixeres.

1 armari gran.

armaris reconers.

calaixeres de sagristia.

7 caixes de núvia, de noguer.

escaparates.

arquetes amb peus, de noguer.

taules catalanes, de noguer.

vetlladors variats.

credensés esculpides.

llits de posts i bancs.

1 tauleta de nit.

baüls de núvia forrats de pell.

12 baüls de pell de cabra.

1 davanadora.

1 faristol de fusta.

Pintures

45 quadres al oli de diferents dimensions.

4 quadres amb gravats.

Música

1 orgue petita.

1 piano, marca Chassaigne.

1 armòni, marca Debain.

1 clavicordi.

cítars.

Metalls fins

diademes i galó d'or, pes net 25 grams

peçes montades d'or, pes 25 grams.

1 corona gran de la Verge, una petita del Nen.

1 globo i una diadema, quatre peçes de pes 1.120 grams.

2 cortinas de sagrari brodades en plata.

2 mitres brodades d'or, plata i colors.

1 sagrari de fusta, recobert de fulls de plata, en forma d'urna poligonal, medint: ample de darrera, 46 centímetres; ample de davant, 30 centímetres; ample dels costats laterals, 28 centímetres alçada total; 62 centímetres. Sota la planta hi ha la llegenda següent escrita a mà: -1763. Esta obra de plata és treballada per Joseph Fontanet y Bertran, argenter de la vila de Tàrraga. Any 1763-.

Altars

1 altar barroc complert, de fusta, dedicat a Sant Crist. Segle XVII.

-
- 1 altar barroc de fusta dedicat a sant Domènec de Gusman.
 1 altar gòtic de tela amb marc de fusta dedicat a sant Miquel. Meitat del segle xv.
- 4 pal·lis de tela amb marcs daurats.
 1 frontal del monument.
- Imatges*
 2 Sants Cristos de fusta.
 1 Sant Josep en fusta.
 1 Nen Jesús en fusta.
 3 Evangelistes antics tallats en quadres de fusta.
- Vidres*
 74 peçes de vidres moderns en llànties, piques d'aigua beneita, taula i objectes de farmàcia.
- Porcellana i terrissa*
 63 peces en plats, escudelles, vasos d'altar i altres objectes de decoració de taula.
 Tot modern.
- Pedra*
 14 fragments d'estàtues d'alabastre i pedra arenisca. Antics.
- Fusta treballada*
 6 candelers grossos.
 4 candelers patits.
 1 reliquiari daurat.
 1 calavera.
 10 motllos de fer pastilles.
 9 jocs de sacres.
 2 faristols d'altar.
- Aram vell*
 47 objectes de coure i aram en calderes, cassons, tapadores, xocolateres, escalfadors, morters.
- Coures moderns*
 12 candelers grossos.
 30 candelers mitjans.
 28 candelers petits.
 2 candelabros de tres brocs.
 17 llànties.
 25 objectes diferents per a servei d'altars.
 5 campanes.
- Roba d'església*
 2 grans cortines vermelles.
 1 portier vellut vermell.
 4 cortines petites endomascades vermelles.
 1 cortina blanca de punt de mitja, molt gran.
 2 cortines verdes endomascades
 10 coixins de colors diversos.
 10 alfombres petites.
 7 alfombres grans.
 21 frontals d'altar.
 2 draps mortuoris, un de vellut.
 34 estovalles d'altar.
 17 teles de demunt d'altar.
- Roba de sagristia, de color*
 1 tàlem de seda.
 9 terns de diferents colors amb casulla, dalmàtiques, capas i demés efectes.
 8 capas pluvials.
 18 casulles amb els accessoris corresponents.
 4 draps brodats per a professors.

- 12 teles de diferents usos.
 6 tovalloles de damàs, de color i draps de facistol.
 17 mantos de la Verge.
 80 vestits de la Verge i Nen Jesús.
Roba de sagristia, blanca
 12 albas.
 19 cinguls d'alba.
 22 amitos.
 13 sintes d'amito.
 18 roquets.
 24 cordons de roquet.
 10 colls blancs de casulla.
 4 cotes dels escolans.
 1 cota del sagristà.
 2 sobrepellisos.
 1 museta de seda.
 46 peces de tovalles petites, tovalloles i credences.
 104 corporals i purificadors.
Roba del monestir
 30 tovalloles.
 20 tovalles.
 104 tovallons.
 18 coixineres.
 11 cortines blanques.
 14 cortines i cobrellits vermells.
 19 cortines i cobrellits blaves i blanques de la enfermeria.
Roba de les monges
 9 cogulles.
 4 túniques.
 19 camises de llana i fil.
 8 faldilles.
 23 toques blanques i negres.
 12 escapularis.
 10 gipons.
 14 faixes o senyidors.
 6 mocadors.
 7 sacs de retalls diferents, roba sense acabar, canyamassos, efectes de costura i fils de tota mena. El sac nº 4 conté 3 coixineres de puntes, galons, cintes i cordons.
Antics vestits de luxe
 4 faldes de seda, varis colors.
 9 cossos de seda.
 1 vestit negre de seda.
 1 capa de seda.
 1 capa de paño.
 1 mantellina de punta.
 8 mitjos mocadors de seda i blonda.
 1 mocador blanc sencer.
Arxiu i biblioteca de Santes Creus
 1 feix de 17 pergamins, segles XVI i XVII, sobre drets del monestir.
 1 feix de documents, de varies èpoques.
 Els registres següents:
 —Llibre d'acords del capítol de Santes Creus. Comensa en 1630.
 Foli. 103 fulls. Paper.
 —Censals i fundacions pias. 1682-1699.
 Quart. 45 fulls. Pergamí.
 —Vilas, llochs y quadres té lo monestir de Santes Creus y la jurisdicció exerceix.

Què havia esdevingut, doncs, amb aquest còdex tan estimat per les monges? La resposta la dóna el mateix Toda a la seva carta al conseller de Cultura quan respecte de l'arxiu del cenobi informa que *“El gros de l'Arxiu fou ... de nou dispersat darrerament, essent distribuït en cases particulars afectes al Monestir. Vaig trobar buida la prestatgeria del gran armari, esceptuant el lloc ocupat pels grossos cantorals de Santes Creus”*. I quan afegeix que *“quasi tots els documents i llibres recollits procedeixen de cases particulars de Vallbona qu'els havien rebut per a sa custòdia. Segurament s'en trobaran molts més”*. No anava errat en Toda perquè tot seguit a l'aixecament militar i a l'esclat revolucionari, les religioses encomanaren a famílies de confiança alguns objectes del cenobi. En aquest sentit afirma el comissari: *“Els dies previs al 19 de juliol de 1936 i dos dies més tart les monjes que abandonaven el Monestir foren autoritzades a retirar els seus efectes personals i alguns altres objectes de la casa que deixaren en els llocs on foren acullides.”*

El més important de l'arxiu del cenobi, però, no fou confiat a ningú de la població sinó a una família del poble veí de Rocafort de Vallbona, coneguda per Can Serra. La suposició de Toda es va confirmar al cap d'uns mesos quan es va descobrir que una part important de l'arxiu del cenobi així com molts altres objectes religiosos i litúrgics havien estat confiats, amb anterioritat als fets

Foli. 203 fulls. Pell.

—Llibre de fundacions que conté totes las que se han fet en lo monestir de Santes Creus, sent abat lo pare mestre Dr. Thomàs Riera. 1799.

Gran foli. 320 pàg. Pell.

—Fundacions i reduccions de missas i aniversaris. 1799.

Foli. 167 pàg. Pell.

—Index libri archivi monasterii beate Marie Sanctarum Crucum.

Foli. 8 fulls. Paper.

Els llibres litúrgics següents:

18 grans cantorals, de 52 x 43 centímetres, relligats en fusta i badana, manuscrits, comprenent santorals, dominicals, De sanctis i In cena Domini, dats de 1761 a 1796, escrits a Santes Creus.

10 cantorals mitjans, de 45 x 32 centímetres, relligats en fusta i badana, comprenent antifonaris, leccionaris, psalteris i graduals, impresos a París, de 1690 a 1758 per l'orde del Cistell.

4 processonaris en octau, impresos a París, de 1742 a 1756.

2 missals de l'orde, París, 1700 i 1729.

2 missals de difunts.

3 breviaris en octau.

De la llibreria del monestir, 13 volums perteneixents a monjos de Santes Creus.

(Hi ha un segell rodó que encercla un escut amb els quatre pals i que duu la llegenda: Monestir de Poblet. Comissaria)”

del juliol de 1936, durant els primers mesos després de la proclamació de la Segona República, per l'abadessa Maria Esperança Aleu i Oriach a la família Serra, de Rocafort de Vallbona. Eduard Toda, passada la contesa i quan ja havia tornat la situació del patrimoni a l'estat que tenia abans de la guerra, informa sobre aquesta disposició de l'abadessa, que va prendre a instàncies del capellà del monestir, el doctor Francesc Bergadà. Diu exactament:

Debo decir que tres años antes (abans de 1936), el solícito Capellán del Monasterio, Dr. Francisco Bergadà, había retirado de Vallbona el archivo y los objetos de más valor existentes en la iglesia, y aunque fueron descubiertos en el escondrijo particular que los guardaba, pudieron aún ser salvados y restituidos a la Casa, como lo fueron también todos los muebles y libros custodiados en Poblet.¹⁰

El cap d'aquesta família rocafortina era en Ramon Serra i Cabestany. Persona profundament religiosa, tenia, a més, una excel·lent relació amb el conseller Ventura Gasol, amb qui havia coincidit estudiant la carrera eclesiàstica al seminari de Tarragona. D'altra banda, en Ramon Serra era una persona d'especial confiança de les religioses, sigui pel seu passat d'estudiant de capellà, sigui pel seu casament amb una Bergadà, emparentada amb els germans Bergadà, capellans de Vallbona de les Monges i primers difusors de la història del monestir en l'època moderna.

És ben coneguda per la contrada encara avui la tasca de salvament de persones i béns eclesiàstics que aquesta família, una de les més notables de la població, dugué a terme durant la passada guerra civil. A casa seva o bé en les pallisses de la seva propietat disseminades pel terme de Rocafort de Vallbona, els Serra hi tingueren amagats capellans, persones de dretes o bé simplement catòlics, que eren buscats pels revolucionaris. En una data desconeguda, entre 1931 i 1936, els fills de Ramon, Josep i Francesc Serra i Bergadà traslladaren amb carros des del monestir a Rocafort les caixes de núvia que contenien els documents i diversos objectes del cenobi que prèviament havien seleccionat les monges perquè estiguessin sota la seva cura. Els Serra amagaren les caixes al corral

10. Fotocòpies de l'arxiu de Vallbona d'un imprès que probablement correspon a un dels primers números del *Butlletí de la Germandat de Poblet*. L'article està signat per E. Toda, ja mort, atès que al marge esquerre porta una creueta, i que diu "Presidente que fue del Patronato del real Monasterio de Poblet", p. 92.

de casa seva, en un enorme sot que hi excavaren. Al cap d'un temps, però, en Ramon Serra, temorós que tot aquell patrimoni es pogués deteriorar al lloc sota terra on havia estat amagat, a causa sobretot de la humitat, optà per desenterrar-lo i amagar-lo a la pallissa que posseïa a l'altra banda del carrer, on tenia guardada la palla de la collita. Hi romangué durant un bon temps el "tresor" artístic i documental vallboní.

En plena guerra civil, Vallbona de les Monges i també Rocafort de Vallbona foren dels llocs escollits per a la instrucció dels reclutes de la quinta del "biberó" de la zona de Lleida. Precisament, Can Serra i altres cases de la població acolliren els comandaments militars. Per facilitar bons jaços als joves reclutes l'Ajuntament féu pregonar que restessin obertes les pallisses i altres magatzems agrícoles on hi hagués palla. Davant la possibilitat que amb l'obertura de la pallissa de Can Serra, situada dins mateix de la població, amb l'extracció de la palla per part dels futurs soldats fossin descobertes les caixes procedents del monestir, Ramon Serra i Cabestany optà per declarar al Departament de Cultura les circumstàncies que havien menat a aquella situació.¹¹

Tot seguit el fet corregué de boca en boca i arribà també a oïdes de l'Ajuntament de Tàrraga, motiu pel qual l'alcalde senyor S. Gabernet palesà el seu interès per recollir aquell patrimoni a la seva ciutat. El 4 de maig de 1938 l'alcalde al mateix temps que notificava al Departament de Cultura que s'havia "*descobert un dipòsit de llibres i objectes religiosos de relatiu valor al poble de Rocafort de Vallbona, casa Serra*", sol·licitava que fossin recollits per personal del departament al més aviat possible o bé que s'autoritzés l'esmentat ajuntament a dur a terme l'actuació i a dipositar-ho a la ciutat de Tàrraga.¹² L'eficàcia, però, de la Secció del Patrimoni Històric que dirigia Agustí Duran i Sanpere s'avançà i aconseguí recuperar les caixes vallbonines. En elles es guardava precisament el *Llibre Verd* del pare Pasqual que, juntament amb les saques que contenien els pergamins de l'arxiu i altres objectes, havia estat seleccionat per les monges com a una de les joies històriques de més valor del cenobi. L'inventari que es confeccionà l'enregistra amb

11. Informacions de viva veu facilitades el dia 8 de juny de 2002 pel senyor Ramon Serra i Sardà, nét de Ramon Serra i Cabestany, a Can Serra de Rocafort de Vallbona.

12. Arxiu Nacional de Catalunya, Generalitat, Servei del Patrimoni Històric, Artístic i Científic. Secció d'Arxiu, Vallbona de les Monges, Conventuals, Inventaris.

el número quart d'ordre i amb aquestes paraules: *Respuesta a los 5 interrogatorios del Vic. Gral. Cisterciense. Any 1800.*

Immediatament, Agustí Duran i Sanpere féu portar per a major seguretat tot el material trobat a Can Serra de Rocafort al dipòsit de patrimoni de Viladrau, on el mes de maig de 1938 consta que ja es trobaven instal·lats, d'acord amb un inventari datat el 21 de maig de 1938.¹³ Entre el patrimoni recuperat hi constava novament,

13. Arxiu Nacional de Catalunya, Generalitat de Catalunya, Servei del Patrimoni Històric, Artístic i Científic. Secció d'Arxius. Vallbona de les Monges, Conventuals, Inventaris.

"Inventari provisional dels objectes recollits a Can Serra de Rocafort de Vallbona pertanyents al monestir de Vallbona de les Monges.

Llibre dietari del monestir dels anys 1700 i pico.

Llibre i armes de l'abadessa Cortiada. 1746.

Llibre d'arrendaments de termes dels anys 1818-1822.

Respuesta a los 5 interrogatorios del Vic. Gral. Cisterciense. Any 1800. (El destacat és nostre.)

Índex nou de l'arxiu (comença amb nota de la guerra de 1868).

Llibre Major repertori del que conté el Real Arxiu de Vallbona.

Un plec de documents antics embolicats en el 'Correo Catalán'.

Un tros de llibre de caràcters gòtics.

3 llibres en pergamí de cants litúrgics.

1687. Un llibre en paper barba, folrat de pergamí que comença: Fco. Colom. Tàrrega. (Possessions urbanes i rústiques.)

Un llibre en pergamí, folrat de fusta, en llatí.

Un llibre de 55 cm x 38 cm. De cants, tanca de cuir, solfes.

Un sac, núm. 21, amb tres llibres, tapes de fusta.

Un llibre, 47 cm x 33 cm, tapes fusta, llatí, pergamí.

Un sac cosit, núm. 31, amb llibres.

Un llibre de psalms, 42 cm x 27 cm, pergamí.

Un sac núm. 27, amb llibres.

Un sac núm. 30, amb llibres.

Un llibre cants litúrgics, 42 x 31, pergamí.

3 volums Flos sanctorum —Rivadeneyra— 1790.

Un sac núm. 28, amb llibres.

Llibre de Notas de l'abadessa Mª Teresa de Riquer.

Part de capbreu de l'abadessa Cortiada -1728.

Contracte de l'Ajuntament de Vallbona, sobre la parròquia vella.

Un quadre descripció gràfica de la ciutat de Jerusalem.

4 llibres petits, impressió 1800 i pico.

Capbreu de l'abadessa Cortit i Colomina. 1756.

Part de Cap breu de l'abadessa Dalmau -1819.

2 Breviaris Cistercienses, relligats en pell. 1903.

Llibre notes de l'abadessa Riquer. 13 desembre 1761.

3 Regla santa del Padre de los Monjes, s. Benito abad. 1797.

4 Breviarium Cisterciense, en llatí. 1878.

Officio Semana Santa. 1850.

Rituale Cisterciense. 1721.

- Officio Semana Santa. 1779.
 2 Rituale Cisterciense. 1885.
 4 paquets. 1ª pars Hiennalis. 2ª pars Vernalis. 3ª pars Estivalis. 4ª pars Autumnalis.
- Domingo Santissima Trinidad.
- Llibre de la Confraria del Roser.
 Llibre de "la orden de San Bernardo", relligat en pergamí.
 Treballs de l'arquitecte, reparació campana cimbori.
 Document benedicció Via Crucis. 22 maig 1922.
 Observància de la Comunitat (llibreta 1890).
 2 escriptures: Bellpuig, 1906; Sarreal, 1885.
 Documents mina d'aigua del Monestir.
 Definicions congregació cistercenca. 1797.
 Psalterium (llibre petit).
 Officium parvum. 1771.
 Regula sancti Patris Benedicti abbatis. 1799.
 Regla del gran P. S. Benito. 1712 (petit).
 De la diferencia entre lo temporal y eterno. 1766.
 Officium Hebdomadae Sanctae. 1721.
 Dodici sermoni sopra la s. Casa di Loreto. 1669.
 Llibre d'entrades i sortides d'administració de Gerònima de Ribas i de Boxadós.
- 4 juliol 1701.
- Triunfos de Maria Sacratíssima. 1666.
 Comentarum augustissima Bibliotheca Cesarea. 1665.
 De Bosforo traccione. Don Pedro de Aragón.
 Ceremoniales episcoporum Clementis VIII. 1602.
 Sylva de varios romances. 1654.
 Llibre manuscrit. Notícies històriques del Cister.
 La nostra joya. Poemet Mn. R. Bergadà. 1904.
 10 fascicles en pergamí (petits) (heràldica). Cants litúrgics.
 Pergamins: Bula de pensió de 400 rs. Registrada a Barcelona. 10 de febrer 1797.
 Devitori de Ramon de Cardona.
 Venda feta per la Universitat de Rocafort d'un sensal de 1700 m. 1369.
 Un plec - sensal - Arbeca - Vilamanyanó.
 Testament de Francina Llop. 1310
 Sensal. 19 octubre 1449.
 Un document mig cremat, núm. 20.
 Un plec que conté 23 èpoques, núm. 14.
 3 documents sense classificar.
 Matrimoni d'un tal Montargull.
 Requesta, concòrdia, sensal, etc.
 Sentència arbitral entre el Monestir de Poblet i Vallbona.
 Un plec de 7 pergamins sense classificar.
 Sensal, núm. 131, octubre.
 Un quadro en pergamí que diu: Bonaventura Miraguelo, pintor, a la voluta de
- S. Silvestre.
- 7 teles pintures antigues.
 3 pergamins dibuixos policromats.
 6 quadrets amb teixits, relíquies.
 2 quadrets amb relleu de la Verge.
 5 quadrets amb teles molt malmeses.
 1 tela que representa s. Josep.
 Sac N.P. Sant Bernat i Santa Humbelina.
 Sac Sant Pere Apòstol. - Indults dels papes.
 Sac èpoques i diferents assumtos.
 Sac S. Benet, S. Esteve i Sta. Escolàstica.
 Sac S. Miquel, S. Josep i Sant Agustí.

al paquet número 22, el manuscrit titulat “*Respuesta a los cinco interrogatorios del Sr. Vicario General Cisterciense. 1800*”.

Cal assenyalar com va resultar de providencial per a la salvació del patrimoni històric i artístic del cenobi urgellenc la seva instal·lació fora de Vallbona ja que des del febrer de 1937, segons conta Piquer i Jover, el monestir es convertí en centre d’acollida de refugiats de l’Espanya ocupada per les forces sublevades del general Franco i, després, en camp de concentració de presoners i caserna d’instrucció de tropes regulars.¹⁴

Acabada la guerra civil, i havent tornat la comunitat al cenobi —el 2 de febrer de 1939 hi retornaren les tres primeres monges, mentre el 15 de juny es reintegrà a la comunitat la prelada Maria Esperança Aleu—, les religioses recuperaren la major part dels documents i del patrimoni: la Mare de Déu del Claustre fou portada solemnement des de Lleida el 23 de juliol de l’esmentat any,¹⁵ i al cap de poc temps es retien des de Viladrau els documents provinents del cenobi urgellenc, juntament amb el *Llibre Verd*, i la resta de documentació i objectes artístics que havien anat a parar al monestir de Poblet.¹⁶

Sac S. Fernando i sac Montblanc.

6 càlzers

5 reliquiàries.

1 incenser.

3 patenes.

1 salpasser.

1 dipòsit d’incens.

1 gerro.

1 creu.

6 canalobres.

1 crucifix de peu.

3 timbres metàl·lics de Vallbona.

Segell de fusta i lacre del monestir.

2 cornucòpies amb imatges de sants, al relleu.

1 tros de custòdia.

1 dipòsit d’hòsties.

3 palmatòries.

1 bacina.”

14. Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Vallbona de les Monges, 1990, 2a edició, p. 403.

15. Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Vallbona de les Monges, 1990, 2a edició, p. 404.

16. No deixa de ser sorprenent l’expressió que respecte a aquesta qüestió utilitza Piquer i Jover sobre l’actitud de Toda quan afirma que “uns mesos després, el Comissari de la Generalitat, Eduard Toda, i Joaquim Guitert, organitzaren la recollida dels llibres i robes litúrgiques que encara quedaven i que, en part, es varen recuperar de les mans cobdicioses de Toda, després de la guerra”. (Vegeu Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Vallbona de les Monges, 1990, 2a edició, p. 403.)

Es transcriu una versió dels fets tal com la redactà una religiosa del cenobi i que es conserva en un volum que enregistra la crònica dels fets més importants esdevinguts a la comunitat:

En el año 1939, cuando la orda roja se apoderó de todo lo santo y sagrado, nosotras sacamos del monasterio todos los objetos de más valor, siendo llevado en casa Serra de Rocafort, y custodiado allí hasta que los rojos les hicieron un registro y los tuvieron que manifestar, todo con el buen fin para salvarlos. Dichos objetos fueron destinados por la Generalidad de Cataluña a Viladrau, en una torre de los Padres Jesuitas, en donde permanecieron hasta que Doña Mercedes Nogareda (Maestra entonces de Novicias) fue por orden de los Superiores a recogerlos, costándole no pocas gestiones;

Por último, obtenido el permiso para retirarlos fue a Biladrau con Doña Purificación Forcadell a recojerlos; proporsionando el camión para su traslado su sobrino D. Enrique Vila y Nogareda, el que costó el importe del camión 1.000 pts. ¡Dios se lo pague con la gloria eterna!

Al llegar al Monasterio con los ricos objetos de la sacristía, en ropas y orfebrería, custodia, cálices, cupones, bandejas y las ricas colgaduras de damasco encarnado, báculos, estrados, Virgen de la Abadía, y otros objetos que nos pareció estar de nuevo en nuestro abandonado cielo de la tierra. Esta (re)cuperación fue el 15 de mayo del año 1939, Año de la Victoria.

La salvació del patrimoni del cenobi de l'Urgell durant la revolució i la passada guerra civil no fou, però, gens fàcil i en l'actuació hi confluïren moltes voluntats; en primer lloc, de les mateixes religioses, en especial de l'abadessa Maria Esperança Aleu i Oriach, que en uns moments que es preveïen difícils, tal com s'ha avançat, en disposà el dipòsit en cases de persones vinculades a la comunitat; de la Generalitat de Catalunya que, a través del senyor Agustí Duran i Sanpere, amb la màxima celeritat, ordenà la recollida del que estava amagat a Can Serra de Rocafort de Vallbona i la seva instal·lació a Viladrau; del senyor Eduard Toda, comissari de la Generalitat a Poblet, que per indicació del conseller de Cultura de la Generalitat, Carles Pi i Sunyer, féu retirar amb la col·laboració del senyor Joaquim Guitert i Fontseré, a començament de la tardor de 1937, els objectes històrics i béns artístics que, tot i les cremes dels primers moments revolucionaris, encara hi restaven, i també

de persones que d'una manera gairebé anònima es “jugaren la vida” per poder salvaguardar el patrimoni monàstic. Entre aquests sembla just destacar el nom de Josep Joan Piquer i Jover que, a més de representar el màxim exponent de la historiografia del monestir, afegeix a la seva persona l'honor d'haver-se preocupat per la conservació dels documents i objectes valuosos del cenobi del seu poble. Una carta que el 20 d'octubre de 1937, en plena guerra civil, va escriure a l'abadessa Maria Esperança Aleu, aleshores exclaustrada i resident a casa del seu germà a Ponts, palesa la preocupació d'aquest eminent benefactor del monestir per la salvaguarda dels béns del cenobi com també les gestions dutes a terme i la discreció amb què s'havien de realitzar, juntament amb la perillositat que sovint comportava la seva actitud. Aquesta carta conservada també a l'arxiu del monestir diu així:

Missenyora,

Tal com li comunicava en la meua del dia 4, continuem les gestions per a posar a salvament totes les coses i, després, redactar-ne un inventari. Suposo que també devia rebre correspondència de Poblet. No sé si sap que Dª Concepció va anar-hi un dia i que hi tornarà per ordenar-ho adequadament; crec que va afectar-se molt en veure allí les coses de Vallbona i no és pas d'estranyar, però cal agrair encara aqueixa magnífica providència i estar-ne content, d'altra manera no s'hauria salvat res. Jo no li he pogut escriure a Dª Concepció, perquè després d'enviar a Don Eduard Toda les adreces de U. S., Macaya, Nogareda i Brunet —que eren les que més interessaven— la d'ella la vaig perdre i ara li agrairia a U. S. li escrivís per mi. El dia 12 vaig escriure a Dª Mercè Nogareda en aquest sentit.

A Poblet han instal·lat les coses del monestir a la sacristia “nova”, situada a la nau esquerra de la basílica. És una aula molt espaiosa i l'han dividit en seccions: mobles, objectes litúrgics, llibres, arxiu, música, roba, ornaments, etc. De llibres n'hi ha 1.500, tres corals, un ceremonial de vestició, dos altars, casulles, alfombres, etc. Allí ho netegen i ordenen. Nosaltres hi hem dut allò que teníem: Llibre de Dots, Comentari a la Regla de S. B., Gradual Cist. Modern, música, papers de la Procura sobre censals, pergamins de la Fundació “Salvana” de Santes Creus (tot això ens ho donaren a guardar vostès, i una altra el Sr. Altaba quan es veié en perill) i uns quants llibres de la Biblioteca del Noviciat que vaig poder arroplegar d'algunes persones que

entraven dins el c.[onvent]. A cal Dominguet dugueren a casa el que tenien, i ja és a Poblet: dues saques de roba (Dª Lurdes i...) i tres de papers d'arxiu i música (entre ells, tres cantorals); molta cosa de paper, malgrat la bona voluntat i la diligència que hi tingueren, se'ls féu malbé. Les coses que encara queden disperses que es puguin malmetre, pensem anar-les reunint igualment a casa i dur-les a Poblet. Ara, a Poblet, estarà ben arreglat i sense perill del que encara pugués passar abans d'acabar la guerra. Com he dit anteriorment, Dª Concepció hi anirà els dies que calgui per a posar-ho en ordre. I és que demés d'això referent a la conservació, hi ha una altra cosa que aconsella treure els objectes de cases particulars: i és que hem sabut la pista de molts objectes robats (la Verge del Claustre, llibres valuosos, quadres, coses de metall), alguns dels quals són al poble i altres fora, i hi tindrà d'intervenir la policia per a cercar-los; naturalment, això obligarà a fer registres i no convé que els que han guardat coses amb bona intenció es trobin compromesos per aquests registres (motivats per probables denúncies dels vertaders delinqüents). És per això que hem decidit, d'acord amb vostès, de dur-ho a Poblet.

No puc allargar-me més. No obstant encara li vull comunicar una bona notícia; miri: Dissabte tinguí jo un gran ensurt: un dels incendiaris de cal Gravat va estar-se inspeccionant al campanar del monestir per veure com farien caure les campanes, puix —digué— 'entre dilluns i dimarts les vindran a buscar per a fer canons'. Aqueixa era la intenció: de despenjar-les sense que les autoritats de la Generalitat a Poblet en sabessin res. Jo vaig actuar de seguit. Primer telefonant al Sr. Toda, però no deixaven telefonar. Vaig intentar notificar-ho per telefonema, però la censura de telègrafs hi posava dificultats: només deixen passar notícies comercials. No hi havia manera. Tot el diumenge així. I més, estant jo malalt al llit (des d'on li escric). A l'últim, vaig decidir enviar un propi a Poblet amb una carta meva: ahir dilluns dia 18, a les vuit del matí, ja tenia el Sr. Toda la meva carta i a les 9h, aproximadament, el Sr. Toda telefonava amb el Conseller de Cultura de la Generalitat Sr. Esbert això que succeïa: aquell mateix migdia d'ahir va ésser cridat a telèfons l'alcalde per a donar-li ordres severíssim si no eren respectades les campanes i totes les coses del monestir. L'ordre governativa va venir justament quan s'eren arribats els camions que havien d'emportar-se-les. I no va passar res! Ja pot, doncs, estar contenta.

Encara li voldria dir... però no em puc cançar, que estic massa malalt. Escrigui al Jaume lâ Rufina, dient-li que el que recullen a Poblet (per a dissimular-ho, "el que recullen aquells senyors") es fa en bon fi, puix que el pobre, encara que jo ja li he explicat, està una mica intranquil. Però en les cartes que facin a Vallbona, tan U. S. com les altres germanes, no esmentin per a res el meu nom, puix que comprometeria la meva actuació si fos oberta per l'Inglés, que és el carter. I totes les demás gestions, per bé que vostès se les poden comunicar l'una a l'altra en les cartes que facin als amics d'ací Vallbona, usin d'una màxima discreció. Això és important. Ja veu de quins medis em valc jo.

M'agradaria haver pogut comunicar alguna cosa al Dr. Bergadà, però no he tingut l'oportunitat.

Si em vol escriure, escrigui a Barcelona a doble sobre: en el de damunt aquesta adreça:

A Lisa Jornet

Travessera, 340

Barcelona (S.M.)

i en el de dins, el meu nom. Això, en el cas que li convingués. Per simplement complimentar, no cal.

Atentament, amb salutacions, m'encomano a U. S. i la saludo amb tot l'afecte.

Josep J. Piquer i Jover

(rúbrica)

Si la salvació del patrimoni històric i artístic del monestir estigué plena d'heroïcitats i fou fruit de gestions de moltes persones, la seva recuperació posterior de mans de les autoritats franquistes, després dels fets bèl·lics de 1936-1939, no resultà tampoc gens fàcil. S'aconseguí gràcies a la voluntat d'una dona excepcional, l'abadessa Maria Esperança Aleu, ajudada sobretot de Maria Mercè Nogareda, aleshores una de les religioses més dinàmiques de la comunitat, que al cap d'uns anys dirigirà com a abadessa durant dos triennis (1946-1952).¹⁷ D'ella, Piquer i Jover afirma: "*Gràcies a les seves mesures, l'any 1936 és salvat l'arxiu i altres valuoses antiguitats artístiques i*

17. Sobre la personalitat d'aquesta religiosa, vegeu Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Vallbona de les Monges, 1990, 2a edició, p. 390.

litúrgiques. Durant els anys de la postguerra, és la mà provident de la recuperació espiritual i arqueològica del cenobi.”

A l'arxiu del monestir es conserven diversos documents que si bé d'una banda palesen la celeritat de les gestions realitzades per les religioses per tal de recuperar el que hom els hi havia sostret, també, d'altra banda, confirmen les dificultats que hagueren de superar.

Una de les primeres providències que adoptaren les monges s'encaminaren a recobrar el que es trobava a Viladrau. El dia 16 de maig de 1939, les religioses Mercè Nogareda i Purificació Forcadell, amb un camió que havia costejat un nebot de la primera, el senyor Enric Vila i Nogareda, anaren a Viladrau i, després de llargues negociacions amb el responsable d'aquest dipòsit de patrimoni artístic, aconseguiren carregar el que pertanyia a Vallbona, concretament la part de l'arxiu de cenobi i els objectes que s'havien amagat a Can Serra de Rocafort de Vallbona. Prèviament, sor Mercè Nogareda s'havia reunit el dia 23 d'abril a Barcelona amb el Sr. J. M. Muguruña y Otano, responsable de la “Zona de Levante del Servicio de Defensa del Patrimonio Artístico Nacional”, i s'havia desplaçat també a Viladrau per supervisar els béns pertanyents al monestir i calibrar les necessitats que implicaria el seu transport. El mateix dia 16 de maig arribava el camió amb els objectes artístics i arxiu al monestir. Sembla, però, que quan el senyor Muguruña, comunicà als seus superiors jeràrquics que les monges de Vallbona havien recuperat de Viladrau el que hi tenien, desautoritzaren l'operació, de manera que al cap d'uns dies el responsable es veié obligat a retractar-se i a escriure a l'abadessa que la comunitat tenia “*només en dipòsit i a disposició de la Jefatura Nacional de Archivos y Bibliotecas el que s'havia anat a buscar a Viladrau*”.¹⁸ És probable

18. La carta, sense classificar, conservada a l'arxiu de Vallbona, diu així:

“Barcelona, 30. V. 39. A.V.

Rvda. Madre Superiora del Monasterio de Vallbona de las Monjas.

Rvda. Madre:

Me veo en la necesidad de dirigirme a V. R. para comunicarle que la devolución del Archivo de ese Monasterio que se encontraba en Viladrau y fue entregado a la Rvda. Madre Mercedes Nogareda y Espignel, en representación de ese Monasterio, el día 16 del actual, fue autorizada debido a una mala interpretación y contrariamente a lo dispuesto por la Jefatura Nacional de Archivos y Bibliotecas, por lo tanto se ha de considerar todo ello por ahora en depósito en poder de ese Monasterio y a disposición de la citada Jefatura Nacional de Archivos y Bibliotecas.

Ruego a V. R. no tome a mal esta situación que ni está en mi mano resolver ya que es debido a normas superiores cuya modificación no es de mi competencia.

Disponga siempre V. R. de su afmo.

J. M. Muguruña y Otano (signat).”

que la situació de la documentació i altres béns artístics recuperats es legalitzés durant la visita que el marquès de Lozoya realitzà al monestir el 20 de març de 1942, acompanyat del president de la Diputació de Lleida, senyor Josep Maria de Porcioles, de l'alcalde d'aquesta ciutat i del senyor Luís Monreal y Tejada, aleshores comissari del Servicio del Patri-monio Artístico Nacional de la Zona de Levante i responsable d'aquests tipus d'actuacions a Catalunya.

La recuperació del patrimoni, especialment mobles i llibres, dipositat a Poblet i gestionat per Eduard Toda, fou molt més fàcil. Aquest il·lustre patrici durant la guerra ja havia estat en contacte amb les monges exclaustrades i, si fem cas a les paraules de Josep Joan Piquer i Jover a la seva carta dirigida a l'abadessa, la religiosa Maria Concepció Macaya i Ribera, havia, a instàncies d'Eduard Toda, anat a Poblet "*per posar-ho en ordre*" (els fons de Vallbona). Acabada la guerra aquest patrici accelerà la devolució al monestir femení de tot el material que s'havia dipositat a Poblet, de manera que a començament del mes de juliol de 1939 ja s'havia efectuat el reintegrament dels béns artístics del cenobi. En agraïment del capteniment de Toda, l'abadessa Esperança Aleu redactà precisament el següent document:

La infrascrita Señora Abadesa del real Monasterio Cisterciense de Santa Maria de Vallbona, después de agradecer debidamente, en nombre de la Comunidad y propio, a Don Eduardo Toda el gesto magnífico de habernos salvado de la furia roja gran parte del mobiliario, archivo, biblioteca y ropas litúrgicas de la sacristía de nuestro Real Cenobio —acto que será reseñado en nuestros anales casi milenarios para perpetua loor y recordación del ilustre caballero populetense arriba mencionado— pasa a hacer constar que le han sido todos los objetos devueltos, a excepción de los libros cantorales y documentos del archivo del monasterio "primado" de Santes Creus, guardados por nosotras en depósito a raíz de la revolución de 1835, como asimismo aquellos diversos efectos que nos sustrajo el Dr. Joaquín Guitert y Fontseré y que en carta 24 de Junio del corriente año protestábamos para su recuperación.

Y para que conste, y a satisfacción del Patronato de Poblet, de Don Eduardo Toda y nuestra, expido la presente en Vallbona de las Monjas a siete de julio de mil novecientos treintinueve, Año de la Victoria.

La abadesa (Esperanza Aleu, rubricado).

Guitert i Fontseré aprofità en benefici personal la seva actuació de salvament del patrimoni a Vallbona, i usurparia alguns objectes que després foren reclamats per les religioses. En efecte, l'abadessa li adreçà una carta el 24 de juny de 1939 reclamant la devolució d'aquests objectes sostrets del cenobi. Una còpia manuscrita d'aquesta carta, conservada a l'arxiu del monestir, diu així:

Sr. Guitert

Estimado Señor mío: Al recoger los efectos del Monasterio de Vallbona depositados en ese Monasterio he podido notar la falta de algunas piezas que salieron de nuestra casa. Son las principales un pequeño escritorio antiguo usado por mi Señora Abadesa, un reloj de pared con péndulo, unas piezas de vajilla de porcelana y tierra barnizada, una mesa de nogal, pequeñas lamparillas de petróleo, pilas de vidrio para agua bendita, velones de cobre, algunas piezas de tela blanca y lana. Estos efectos fueron recogidos por el Sr. Guitert y no han sido hallados en Poblet.

Además ese mismo señor recogió en Vallbona la esfera de hierro del tust y algun otro objeto que se hallaban en poder de particulares.

Mi Comunidad desearía que le fueran reintegrados cuantos efectos de propiedad de Vallbona puedan hallarse en poder del Sr. Guitert, a cuyo fin le agradeceré tome las medidas necesarias.

Me reitero siempre afma. in corde Jesu.

Vallbona, 24 de Junio 1939.

El trasllat de Poblet a Vallbona de l'esmentat material es dugué a terme amb un camió que facilità el senyor Diego Tejera, adscrit a l'administració d'Obres Públiques de Tarragona. Es necessitaren més de dos dies per tal d'efectuar-ho, tal com es desprèn de la carta que l'abadessa va escriure a aquest funcionari.¹⁹

19. La carta, de la qual hi ha còpia a l'Arxiu de Vallbona, sense data ni signatura de la prelada, diu així:

"Sr. D. Diego Tejera
Ingeniero de Obras Públicas
Tarragona

Estimado Señor mío: Le doy a Ud. muchísimas gracias por el excelente servicio que nos prestó ayer el camión que su bondad destinó al transporte de los muebles que mi Monasterio tenía depositados en Poblet. Pudimos llevar gran parte de ellos pero quedan aún algunos que si buenamente puede Ud. repetir otro día el servicio acabarán mis cuidados y tendré la satisfacción de agradecerle un gran favor que en nuestra actual pobreza no habríamos podido suplir.

A banda del que s'emportà el senyor Guitert i Fontseré, altres particulars també aprofitaren la situació per apropiar-se de béns del cenobi. Concretament, els volums de l'obra del pare Finestres sobre la història de Poblet anaren a parar a mans del senyor Joan Cardona, tal com afirma una nota anònima, probablement de Josep Joan Piquer i Jover, conservada a l'arxiu del monestir.²⁰

Altres béns certament ja no foren recuperats per les religioses. Es tractava principalment de robes i teixits que feren cap a mans de particulars. Una crònica posterior dels fets conservada a l'arxiu del cenobi explica aquest detall: *“También se salvó en Poblet ropa de la enfermería y de los huéspedes, si bien es verdad y si bien sé, que perdimos unas 25 sábanas nuevas de hilo grandes, y la mar de toallas y una riquísima pieza de tela de hilo endamascada, una mantelería para los huéspedes preciosísima; más de 50 mantas de lana, colchones, etc. etc.”*

Una relació feta a instàncies de la comunitat sobre els desperfectes i sostraccions soferts per l'abadia pot donar bastant llum sobre el valor econòmic de les pèrdues ocasionades al monestir arran de la guerra.²¹

Con el mayor agradecimiento de esta Comunidad y en el mío personal, se le ofrece in corde Jesu.”

20. Arxiu del Monestir de Vallbona, paper sense classificar. Diu així:

“Dirección del que se apoderó de los volúmenes del P. Finestres:

Juan Cardona y Mercedes Jové

Piso: Nueva de la Rambla, 97, 2º, 2ª

Imprenta: Cortes, 482.

Fue reclamado el día 27 de Junio último, ocupándose del asunto la Secretaria del Sr. Comisario de la Zona de Levante, Srta. Herminia Hallanegri. Los cuatro primeros volúmenes fueron recuperados pocos días después de dicha fecha, hallándose en el despacho de dicho Sr. Comisario (según dijo la Srta. Ángeles Tey).

En mi nombre ha ido a interesarse mi primo Enrique Piquer.”

21. A l'Arxiu del Monestir de Vallbona es troba el document següent, sense classificar:

“Año 1939

Inventario de objetos destruidos, de este Real Monasterio, durante el período rojo los cuales divididos en secciones y apreciados los daños por peritos, son como sigue:

En albañilería	19.800 ptas.
En carpintería	18.700 “
En cerrajería	15.200 “
En vidriería	5.000 “
En mobiliario	17.500 “
En ropa de uso y hábitos	45.000 “
En lampistería	10.000 “
Total	131.200 ptas.

Además de lo expresado anteriormente, incluimos relación de otros objetos también destruidos o desaparecidos, que no podemos nosotras ni los expresados peritos valorar por tratarse de objetos antiguos y de arte.

Pintura

Retablo-altar de San Cristóbal y otras imágenes de mucho mérito, pintado a la madera, del cual se dice que en la actualidad se encuentra en Zaragoza juntamente con otros objetos.

6 cuadros forma obalada con marco dorado antiguos.

1 cuadro de la Virgen de la Merced de un metro y ° de altura.

1 cuadro Ecce-Homo denominado "la Santa Espina", procedente de la casa Castellví.

1 cuadro del Descendimiento de la Cruz, estilo renacimiento de 1 metro aproximadamente.

2 cuadros de San Pedro y San Pablo con los marcos iguales, de 80 centímetros de alto aproximadamente.

1 cuadro de Santa Tecla haciendo notar que tenía una cara preciosa; medía 1 metro aproximadamente.

1 cuadro del Nacimiento de la Virgen, 120 centímetros.

1 cuadro de San Juan Evangelista, 100 a 120 centímetros.

1 cuadro de San Roberto, 100 centímetros.

1 cuadro de San Antonio Abad, acompañado de otro santo obispo, 100 centímetros.

1 cuadro de Santa Gertrudis la Magna, 100 centímetros.

1 retablo-altar de San Agustín, con varias escenas de su vida.

1 cuadro del Santo Entierro de Jesús que estava colocado encima del Tust, y otros muchos más.

En objetos litúrgicos:

4 arquillas antiguas, dos de gran valor, de marquetería con incrustaciones de marfil sobre madera en pintura negra.

3 asientos sin respaldo llamado 'tamburetes', tapizados de damasco verde.

6 mesas estilo renacimiento de nogal, de diferentes medidas.

1 urna de estilo barroco de plata.

1 cómoda de sacristía de nogal que medía 2 ° metros aproximadamente.

10 candiles de pie de cobre de diferentes tamaños y en alguno había en el reflejero el escudo abacial.

12 candelabros de madera esculpida para las ceremonias fúnebres.

6 candelabros de madera dorada de la iglesia. De 1 metro aproximadamente.

4 jarrones de 30 centímetros de alto.

Escultura:

Un sepulcro de la Asunción con 6 apóstoles de alabastro blanco.

1 Santo Sepulcro de piedra rodeado de 5 imágenes también de piedra.

1 cuadro relieve de alabastro en colores del Santo Entierro.

7 crucifijos de grande talla preciosos y 50 medianos.

Archivo:

2 infolios en pergamino manuscritos y viñetas a varias tintas, formato de 100 centímetros.

1 vol. (V) de la Historia de Poblet, del padre Finestres, valorado en 5.000 ptas.

40 libros de diferentes tamaños en pergamino, muchos de los cuales eran manuscritos.

8 sillones frailunos de nogal y cuero.

De la iglesia:

Vidrios del cimborio, ventanales del coro y demás; el órgano totalmente; la sillería del coro (la silla abacial solamente estava valorada en 10.000 ptas.); el altar mayor; tres más laterales; otro de la Virgen del Claustro; un facistol con su crucifijo en medio del coro.

Varios:

El reloj de la torre. En la huerta y jardín varios pilares de piedra y árboles cortados y destrozados, juntamente con muchísimas cosas más que harían interminable el inventario.

Vallbona de las Monjas."

M'ha semblat oportú anotar les peripècies que l'esmentat còdex conjuntament amb el patrimoni artístic de Vallbona va sofrir durant la passada guerra civil com un element més que el fa especialment sensible i estimat per la comunitat de religioses del monestir.

3. EL PARE JAUME PASQUAL I L'ESCOLA HISTORIOGRÀFICA DE LES AVELLANES
NOTA BIOGRÀFICA

L'autor del còdex, pare Jaume Pasqual, fou deixeble del pare Jaume Caresmar, i forma part, juntament amb aquest darrer, el pare Daniel Finestres i de Monsalvo i el pare Josep Martí, de l'anomenada escola historiogràfica de Bellpuig de les Avellanes —tot i que es tractava més aviat d'un grup de diplomatistes—, nom que manté del monestir de canonges regulars premonstratesos de Nostra Senyora de Bellpuig de les Avellanes. Entre els objectius d'aquesta escola historiogràfica o diplomatista s'hi comptava la consulta de les fonts històriques a l'abast, des de les arqueològiques o numismàtiques fins a les epigràfiques o documentals. Amb una especialització clarament diplomàtica els seus membres es desplaçaren pels diversos arxius catalans i de més enllà de les fronteres del Principat a la recerca de documents inèdits que els servissin per a l'elaboració de catàlegs i de col·leccions diplomàtiques amb l'objectiu de reconstruir la història eclesiàstica i política de Catalunya. La tasca ingent que dugueren a terme es plasmà en l'aplegament d'una gran munió de materials històrics, la major part dels quals no veieren la llum, amb la qual cosa ha arribat fins a nosaltres una petita part de l'obra realitzada. Tot i que el personatge més brillant del grup fou el pare Jaume Caresmar, la figura del pare Pasqual fou prou coneguda a la seva època, probablement gràcies a la publicació en vida de l'obra *Discurso histórico sobre el antiguo obispado de Pallás en Cataluña, sacado de la oscuridad y tinieblas en que estuvo envuelto durante once siglos*, editada el 1785 a Tremp per l'impressor Pau Gallifa, i probablement també a algunes de les seves *cartes* sobre diversos assumptes històrics. En tot cas, Fèlix Torres Amat va incloure aquest insigne investigador en la nòmina d'escriptors catalans al qual va dedicar-li gairebé quatre columnes de les seves *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes*²² i Juan Cor-

22. FÉLIX TORRES AMAT, *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura en Cataluña*, Barcelona, 1836, [Edició facsímil, Curial, Documents de Cultura-Facsímils, núm. 1, Barcelona-Sueca, 1973], p. 469-471.

minas en féu el corresponent esment en el *Suplemento* de l'obra anterior.²³ Que la fama d'erudit del pare Pasqual ultrapassava les fronteres del Principat es pot veure a la notícia necrològica que el bisbe Amat recull de l'editor de la *Gazeta de Madrid* i que diu així: “*Un estudio profundo en las ciencias eclesiásticas y una vasta y amena erudición a que había consagrado lo mejor de su vida, hicieron célebre su persona, y grande su opinión en el público.*”

El pare Jaume Pasqual va néixer a Esparreguera el 23 de juny de l'any 1736.²⁴ Estudià a la Universitat de Cervera, i ingressà l'any 1760 a l'orde premonstratès en el convent de Bellpuig de les Avellanés. Li ensenyaren les primeres lletres a la seva població nadiua, més tard freqüentà el col·legi dels escolapis de Moià per fer els estudis de gramàtica i retòrica; se n'anà per a seguir el estudis de dret civil a la Universitat de Cervera, on es doctorà el 1758. Al cap de poc temps d'exercir l'advocacia a Barcelona, el 1759 ingressà a l'edat de vint-i-tres anys al monestir de les Avellanés, on professà el 14 de setembre de l'any següent. Tornà a la Universitat de Cervera per cursar els estudis de dret canònic, aconseguí el grau de doctor i després féu cap de nou a les Avellanés. Tot i que ben aviat destacà en la seva tasca pastoral, especialment com a bon predicador, la seva formació jurídica en ambdós drets el feren excel·lir com a expert “*en componer discordias y terminar contiendas en asuntos muy graves*”, com afirma Torres Amat en la nota biogràfica que li dedicà en el seu *Diccionario*.²⁵ Dins la seva faceta d'eminent predicador —alguns dels seus innumbrables sermons es conserven entre la documentació del recull de les seves obres que formen el *Sacra Cathaloniae Antiquitatis Monumenta*—, hi excel·lia sovint el contingut històric, que li servia com a marc adient per a la introducció del tema pastoral o religiós. Consta que predicà al monestir de Vallbona,

23. Juan CORMINAS, *Suplemento a las Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura de Cataluña, que en 1836 publicó el Excmo. é Ilmo. Señor Don Félix Torres Amat, obispo de Astorga, Prelado Doméstico de S. S. Y asistente al Sacro Solio Pontificio, senador del Reino, del Consejo de S. M., Individuo de las Reales Academias Española, de la Historia, Geocolatina, de las Ciencias Eclesiásticas y de las Ciencias Naturales de Madrid, de la de Buenas Letras de Barcelona, de la de Geografía de París y otras Sociedades del reino y del extranjero, etc.*, Burgos, 1849 [edició facsímil, Curial, Documents de Cultura-Facsímils, núm. 2, Barcelona, Sueca, 1973], p. 196-197.

24. Segueixo per a l'elaboració d'aquesta breu biografia el treball de Corredera (Eduardo CORREDERA, *La escuela histórica avellanense*, “*Analecta Sacra Tarraconensia*” XXXV (1963), p. 49-66).

25. Félix TORRES AMAT, *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes, op. cit.*, p. 470.

a la catedral de la Seu d'Urgell i a Vallfogona de Balaguer. Les estades a les diverses poblacions les aprofitava el premonstratès per a la consulta de la documentació dels arxius, si n'hi havia a la població o lloc on era requerit el seu magisteri missioner.

La bona situació econòmica de la família del pare Pasqual afavorí la petita comunitat premonstratesa de Bellpuig de les Avellanes, de manera que amb una aportació de 500 lliures que hi féu s'arranjà una part de l'ingrés principal del monestir.

Al cap de sis anys de la seva professió religiosa, el pare Pasqual exercí el càrrec de secretari del cenobi, primer, a partir de 1766, durant l'abadiat del pare Caresmar; després, a partir de 1772, del nou abat, el pare Antoni Trueta; i a partir de 1777, del pare Bellsolà, fins que el 18 de novembre de 1789 esdevenia abat del cenobi, càrrec que exercí fins al 1792. D'entre les seves preocupacions destaquen l'embelliment de l'església, així com la confecció de una sepultura digna per al pare Caresmar, l'epitafi de la qual fou redactat pel pare Pasqual.

El 28 de setembre de 1804 traspassava el pare Pasqual, a l'edat de 69 anys, essent prior i abat electe, al monestir de Bellpuig de les Avellanes. Aquí fou inhumat al pla de les capelles dels Sants Reis i de la Concepció de la seva església. El 28 d'octubre de 1808, les seves restes foren traslladades davant la porta principal, on es col·locà una llosa costejada pels seus amics Josep Vega i Sentmenat i Francesc Papiol, amb un elogiós epitafi del primer.

S'han reproduït més amunt els elogis que el pare Pasqual va merèixer a la *Gazeta de Madrid*. D'altres s'han d'agrair a la ploma de Josep Vega i Sentmenat, ja citat, qui per a l'esmentada *Gazeta* elaborà una nota necrològica en la qual, després d'exposar que l'erudit havia tingut "*una asidua aplicació al ministerio de la direcció, al estudio férreo de las ciencias eclesiásticas y a los estudios más amenos y floridos en todos los ramos de la anticuaría*", comparava la seva obra amb la del gran diplomatista italià Muratori. Destacava, a més, la seva tasca de recopilació documental en diversos arxius públics i privats de Catalunya, Aragó i Navarra, que formaven l'obra, en dotze volums, titulada *Sacra Cathaloniae Antiquitatis Monumenta*. Finalment, però, Josep Vega i Sentmenat no estalviava una velada crítica al pare Pasqual, atès que lamentava que el seu "*ardor y pasión en recopilar, y la antigua y larga correspondencia en que se ocupó, ha privado al público de varias obras que debían esperarse de su saber*".

No tothom coincidia, però, amb la valoració positiva i elogiosa del pare Pasqual i de la seva obra. Un dels més crítics fou precisament

el pare Jaime Villanueva que coneixia prou bé el grup intel·lectual de Bellpuig de les Avellanes, especialment el pare Caresmar, de qui, d'altra banda, no estalvià elogis. En canvi, pel que fa al pare Pasqual, no dubtà a definir-lo com a "*grande acinador de documentos de toda especie, efecto de la sed que le devoraba en este ramo, y que no le permitía fijarse en un punto solo de la literatura*". I encara continuava amb un to dur i agre: "*Dejó poquísimas cosas concluidas, y los trece tomos que quedan de sus trabajos no son más que colecciones misceláneas de escrituras, notas, extractos, combinaciones, etc., sobre muchos puntos de la historia y geografía antigua de Cataluña, incluyendo en este número algunas obrillas ajenas.*" Amb tot, l'historiador valencià sabé trobar algun aspecte positiu en la tasca duta a terme pel pare Pasqual. "*El mérito del padre Pasqual —argumentava— consiste en haber recogido muchas preciosidades que acaso de otro modo perecerían o no serían tan conocidas.*"

Certament, cal lamentar que per diverses circumstàncies —entre les quals la guerra de la Independència esdevinguda tot seguit al seu traspàs i que desbaratà bona part dels projectes que havia cobejat el grup de les Avellanes, definitivament tallats amb l'exclaustració de 1835—, les seves obres no veïessin la llum i restessin en l'oblit, si bé han representat una font de constant consulta de molts investigadors, que hem trobat en els aplecs documentals del pare Pasqual fonts importants per als nostres estudis. A banda de les esmentades causes, però, hi ha un altre fet que va determinar que restessin inèdites. Ho apunta Juan Corminas en el *Suplemento al diccionario crítico* amb aquestes paraules:

Uno de los grandes cargos que los literatos de hoy pueden hacer a los de la generación pasada o por mejor decir a los hombres y corporaciones poderosas que por su carácter se hubieran honrado en la publicación de gloriosos trabajos, que la polilla ha carcomido y las guerras y vaivenes han dispersado, es el de no haber agolpado a la publicación de las obras diplomáticas, cuya reproducción se ha hecho más difícil y en parte imposible después de tanto trastorno.

I segueix amb l'exposició d'aquesta altra raó: "*Cierto empeño por la perfección, los hacía detenidos.*"²⁶

26. Juan CORMINAS, *Suplemento a las Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes*, Burgos, 1849, 2a edició anastàtica, Curial, Barcelona-Sueca, 1973, p. 196-197.

L'excessiu pudor a l'hora de portar a l'estampació els seus treballs de ben segur que influí en el fet que la major part de l'obra del pare Pasqual hagi restat inèdita. El seu perfeccionisme i la por que els seus estudis poguessin ser objecte de crítica —com ell mateix, tal com veurem, fa dels historiadors que l'han precedit— degueren ajornar indefinidament la publicació dels seus treballs historiogràfics.

Per al coneixement de l'obra inèdita del pare Pasqual fou decisiva la publicació el 1930 d'una relació del contingut dels volums de la *Sacra Cathaloniae Antiquitatis Monumenta*, conservats actualment a la Biblioteca Nacional de Catalunya,²⁷ així com d'una altra relació de l'obra conservada a la Real Academia de la Historia de Madrid per Eduardo Corredera l'any 1963.²⁸

De la tasca del pare Pasqual com a historiador, però, no tot ha restat inèdit. En vida va publicar, tal com ja s'ha avançat, l'any 1785, a la impremta de P. Gallifa de Tremp, una història dedicada a l'antic bisbat de Pallars titulada *El antiguo obispado de Pallás en Cataluña* que va tenir força difusió en els segles XVIII i XIX. Més divulgació, però, ha tingut la seva *Carta al M.I.S. Marqués de Capmany*, que fa pocs anys, amb molt d'encert i oportunitat, ha estat reeditada anastàticament pel Consell Comarcal de l'Urgell, amb un estudi previ de Gener Gonzalvo i Bou,²⁹ que ha posat a l'abast dels estudiosos i investigadors del monestir vallbonenc i del públic en general aquest interessant treball del pare Pasqual. La *Carta al Marqués de Capmany*, però, fou editada després de la mort del seu autor, el 1837, a instàncies de l'il·lustre investigador doctor Jaume Ripoll i Vilamajor, qui la va portar a la impremta, precedida d'una *Advertencia del editor* i d'unes *Notas y observaciones* que donen clarícies, completen o fins i tot rectificquen les afirmacions del pare Pasqual.³⁰

27. Fou publicat al vol. V (1930), del "Butlletí de la Biblioteca de Catalunya", p. 198-208.

28. Eduardo CORREDERA, *La escuela histórica avellanense*, "Analecta Sacra Tarraconensia" XXXV (1963), p. 66.

29. Jaime PASQUAL, *Carta del P. D. Jaime Pasqual, canónigo premonstratense de Bellpuig de las Avellanas, al M. I. S. Marqués de Capmany, o sea, Recopilación de noticias y documentos para la historia de la fundación y de los fundadores del real y antiguo monasterio de señoras religiosas cistercienses de Sta. Maria de Vallbona en Cataluña, sito en el Arzobispado de Tarragona y territorio de Urgel. Publícala con notas y observaciones D. J. R. V.*, Barcelona, Imprenta de Valentín Torras, 1837. Editor: Consell Comarcal de l'Urgell, Impremta Castells, Valls, 1991, 2a edició. Conté vuit pàgines de pròleg de Gener Gonzalvo i Bou.

30. Segueixo, en aquest punt, les aportacions de Gener Gonzalvo i Bou al Pròleg de l'edició de la *Carta al Marqués de Capmany* reeditada pel Consell Comarcal de l'Urgell.

L'editor de la *Carta* signava amb les seves inicials D. J. R. V. corresponents a doctor Jaume Ripoll i Vilamajor. Aquest sacerdot erudit havia nascut el 1775 a Preixana, estudià a la Universitat de Cervera, on es doctorà en dret canònic el 1800. El 1812 fou nomenat canonge arxiver de la catedral de Vic, càrrec que exercí fins a 1838. Col·laborà amb importants historiadors de l'època, entre els quals destaca Pròsper de Bofarull, especialment en l'obra d'aquest *Los condes de Barcelona vindicados* (Barcelona, 1836). Els seus treballs de recerca li valgueren l'ingrés a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona el 1835. A banda de les seves notes a la *Carta* del pare Pasqual, confeccionà una llista de les abadesses de Vallbona, fins a la mort de Violant de Perellós (24 d'agost de 1422), que es conserva entre la seva obra inèdita a l'Arxiu Capitular de Vic.³¹

Jaume Ripoll i Vilamajor, tal com exposa al pròleg de l'edició de la *Carta*, dugué a terme la seva comesa amb la voluntat de posar a l'abast de "*nuestros compatriotas urgeles ... para ponerles de manifiesto el origen del nobilísimo y ejemplar monasterio de Vallbona*", d'una banda, i de l'altra, de destacar la personalitat dels dos cofundadors del cenobi —"*para darles a conocer a sus ilustres paisanos la virtuosa doña Berenguera de Cervera, y el santo ermitaño Ramon de Anglesola, que abrieron sus cimientos*".

Es té notícia de tres manuscrits de la *Carta* del pare Pasqual; l'original que el premonstratès lliurà al marquès de Capmany, conservat actualment en l'aplec d'estudis i treballs inèdits d'aquest erudit, titulat *Noticias históricas de la fidelísima ciudad de Cervera*, que es troba a l'Arxiu Comarcal de Cervera; una còpia —probablement feta pel doctor Jaume Ripoll i Vilamajor—, conservada a l'Arxiu Capitular de Vic; i una altra còpia, que el mateix autor degué dipositar a l'Arxiu del Monestir de Santa Maria de Vallbona, datada a Bellpuig de les Avellanès el dia 7 de gener de 1803.³² El manuscrit del qual es va servir per a dur l'obra a la impremta el doctor Jaume Ripoll i Vilamajor fou, com ell mateix assenyala al pròleg de l'edició, l'original que es trobava en poder del marquès de Capmany:

El octogenario y siempre laborioso Sr. Marqués de Capmany es a quien debemos la adquisición y copia de este apreciable trabajo,

31. Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Vallbona de les Monges, 1990, 2a edició, p. 16.

32. Isabel NAVASCUÉS - Carme BELLO - Gener GONZALVO, *Inventari de l'Arxiu del Monestir de Santa Maria de Vallbona*, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1992, p. 365.

el cual se ha sacado de las "Noticias históricas de la fidelísima ciudad de Cervera", que tiene él a punto de dar a la prensa y hasta ahora no lo ha verificado.

És probable, doncs, que de l'original del marquès el doctor Ripoll n'elaborés la còpia que es dugué a la impremta i que sigui la que actualment es conserva a l'Arxiu Capitular de Vic.

4. EL PARE PASQUAL I EL MONESTIR DE VALLBONA

Sota la direcció del pare Caresmar, ben aviat el pare Pasqual compaginà les tasques pastorals i sacerdotals amb les historigràfiques. Vers la dècada dels anys seixanta del segle XVIII, en la seva tasca de recopilació de dades documentals el pare Pasqual, probablement de la mà del seu mestre, degué entrar en contacte amb el monestir de Vallbona, potser a la recerca de fonts i informació per tal d'ajudar a confeccionar un abaciologi que estava elaborant el pare Caresmar.³³ Es basa aquest primer contacte amb el monestir vallbonenc en les pròpies paraules de Pasqual quan a la dedicatòria del seu opuscle esmenta que l'afecte pel monestir el conserva per gairebé quaranta anys. El 19 d'agost de 1800 escrivia: "... e ilimitada de mi buen afecto y devoción a ese Real Monasterio que he conservado inalterables por el largo espacio de casi 40 años, y que ni la muerte podrá borrar." En tot cas, el 1770, es té documentada la presència del pare Pasqual al monestir, on anà a predicar la vuitada de Corpus, i allargà la seva estada uns dies més per aprofitar, tal com va demanar l'abadessa Riquer al pare Caresmar, "*para que registre el archivo y algunos de sus papeles, para la utilidad del mismo*".³⁴ Si no s'esdevingué abans, aquest fou el primer contacte del pare Pasqual amb l'arxiu del cenobi. Potser en aquesta ocasió elaborà la descripció de

33. De l'abaciologi del pare Caresmar, conservat entre els papers d'aquest erudit al convent dels germans maristes de Santa Maria de Bellpuig de les Avellanies, formant part dels fascicle IV de la *Monestirologia* (Josep Joan PIQUER I JOVER, "Notícies sobre fundacions femenines cistercenques a Catalunya", a *Primer Col·loqui d'Història del Monaquisme Català*, Santes Creus, 1967, I, p. 233-235 i 249-250; Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Vallbona de les Monges, 1990, 2a edició, p. 16).

34. Arxiu de Bellpuig de les Avellanies, *Memorias del Monasterio*, vol. IV, f. 194r. Vegeu Eduardo CORREDERA, *La escuela histórica avellanense*, "Analecta Sacra Tarraconensia", XXXV (1963), p. 51; Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Vallbona de les Monges, 1990, 2a edició, p. 322-323.

l'anomenat *Còdex de Blanca d'Anglesola* que es troba a la *Sacra Cathaloniae Antiquitatis Monumenta*.³⁵

En tot cas, consta que l'any 1884 el pare Pasqual ja havia visitat el monestir amb anterioritat a aquesta data i que tenia per aquesta època un bon coneixement del contingut dels fons documentals del cenobi. Precisament per aquesta raó el seu parer en temes jurídics era reclamat per l'abadessa Teresa de Riquer i de Sabater. Ho confirma una carta adreçada pel pare Pasqual a l'esmentada religiosa i datada a Bellpuig de les Avellanes el 20 de març de 1884, en resposta d'una altra que li havia tramès la prelada. Sembla que Teresa de Riquer l'havia convidat per predicar el sermó de la propera festa de Sant Bernat que se celebrava amb especial solemnitat al cenobi el dia 20 d'agost. Al mateix temps, l'abadessa degué consultar el pare Pasqual a través de la carta sobre el criteri que el premonstratès tenia del tema del dret d'allenyar per part del monestir en el terme de Vallbona arran del conflicte que havia sorgit amb la població. Que havia consultat en alguna ocasió anterior l'arxiu es desprèn de les pròpies paraules de l'historidor quan escriu a la religiosa: "*Segons los documents que he vist en lo arxiu del monastir, todas las lenyas del terme de Vallbona són de V.S. y del real monastir.*"

5. EL PARE PASQUAL I LA CONFECCIÓ DEL LLIBRE VERD DE VALLBONA

El 18 de març de 1800, el secretari de la congregació de la corona d'Aragó de l'orde del Cister comunicava, a través d'una carta escrita pel secretari de Bruno Latorre, a l'abadessa Riquer que se li enviava un qüestionari referent a diversos aspectes del cenobi perquè li donés les corresponents respostes.³⁶ Tan bon punt l'abades-

35. Biblioteca Nacional de Catalunya, *Sacrae Cathaloniae Antiquitatis Monumenta*, vol. IX, p. 727-736.

36. Arxiu de l'Abadia de Vallbona, 17, 5; Isabel NAVASCUÉS - Carme BELLO - Gener GONZALVO, *Inventari de l'Arxiu del Monestir de Santa Maria de Vallbona*, Barcelona, 1992, p. 364. La carta diu així:

"Zaragoza, 18 de marzo de 1800.

Muy Illustre Señora Abadesa:

El Señor Vicario General previene a V. S. que en vista de ésta se sirva contestar sin pérdida de tiempo al Interrogatorio que incluye, y también que por el próximo e inmediato correo no omita ese monasterio remitir poderes otorgados a favor del R. P. Maestro Don Jacobo Sancho, Procurador General de la Congregación Cisterciense de Aragón y Navarra, residente en Madrid, calle de la Cruz, número 19.

La contestación a las preguntas del Interrogatorio la dirigirá V. S. a ésta de Zaragoza, con dirección al R. P. Maestro Don Plácido Calbo en su hospicio de Rueda,

sa va rebre l'esmentada carta sol·licità al pare Pasqual la seva col·laboració de manera que el premonstratès escrivia el 25 de març a la prelada comunicant-li que al més aviat possible es traslladaria a Vallbona per tal d'assumir la comesa que li havia estat encarregada.³⁷

pero los poderes (sin omitir en éstos la circunstancia de poder substituir) al arriba dicho P. Maestro Don Jacobo Sancho en Madrid.

Ambas diligencias instan; y las previene a V. S. en nombre del Sr. Vicario General este su afmo. Capellán, que S. M. B.

El M. Fray Bruno Latorre, Secretario.

Muy Illustre Señora Abadesa de Vallbona."

37. Arxiu de l'Abadia de Vallbona, 17, 6; Isabel NAVASCUÉS - Carme BELLO - Gener GONZALVO, *Inventari de l'Arxiu del Monestir de Santa Maria de Vallbona*, Barcelona, 1992, p. 364. La carta del pare Pasqual diu així:

"Molt Illustre Señora:

Molt señora mia: No podie venir lo exprés de V. S. en ocasió més crítica que en la que ha vingut, ço és, en die de nostra festa major, ple lo monestir de gents, de modo que he tingut bastanta dificultat en poder llegir la carta de V. S. y demés que la acompanyan; lo donador de la present ho explicarà a V. S. Al mateix temps estich prevenint-me per passar a Lleyda, luego de quedar llibre de tanta tabola, per veurer al Sr. Abat de la Trapa que pensa estar allí ab tres ordenandos lo dijous pròxim, y no sé encara quant podré regressar de dita ciutat o si-m veuré en la precisió de acompanyar a son monestir al referit Sr. Abat.

Trobant-me en estas aperturas, consultat lo assumpte amb mon superior y fentnos càrrech de las grans ocupacions de estas tres últimas semanas de Quaresma, especialment per la molta gent que concorren a nostra iglésia per confessar-se que apenas bastan a despaxar-la los confessors actuals, nos ha semblat que no era dable lo poder passar jo a eix monestir per servir a V. S. en tot aquest sant temps. Ho sento molt per lo desitj que conservo de ajudar al consol de V. S. en quant alcancien mas forças; emperò, passadas las festas de Pasqua, y al tornar de Cervera, a hont dech assistir en los dies de pèndrer las borlas un nebot meu y.l Rnt. Macià Cugat, passaré luego a servir a V. S. ab més desembaraç y llibertat, bé que V.S. y totas eixas señoras se hauran de fer càrrech que ara no estich ja en la disposició de anys atrás, pues la vista me flaqueja molt y lo treball me fatiga fàcilment; ab tot faré quant podré.

Encara que-l Sr. Vicari General parla de desocuparse lo informe ab la possible brevedat, no pot deixar aquell Señor de fer-se càrrech de la suma dificultat que importa lo posar en un bon punt de vista tot lo que demana; per lo que se necessita molt temps y tal vegada mesos. Així mateix podrà V. S. representar-li anyadint que-s donarà la possible pressa en satisfer lo seu encàrrech. Creuré que ab això se satisfarà lo Sr. Vicari General. Realment empenyos de eixa naturalesa no poden desocupar-se de corraguda, respecte a que demanan regirar de propòsit tot lo arxiu y fer-se càrrech de centenars de documents, o exposar-se a que sie despreciat lo treball, y per consegüent que ha de fer-se de nou, cosa que V. S. sentirie y jo més, havent passat per mas mans.

Que apar que ab això dich a V. S. senzillament tot quant sento. Si la demora de poch més de tres semanas no acomodàs a V. S., y per lo tant pensàs en valer-se de altre subjecte per desempenyar lo assumpte, estimaré a V. S. se digne avisar-m'ho. Entretant pregaré al Señor conservie a V. S. los anys que desitje.

Bellpuig de las Avellanas, 25 de mars de 1800.

B. L. M. De V. S.

Son segur servidor y capellà

Jaume Pasqual.

M. I. Sra. Doña Theresa de Riquer, Abadesa."

Quan es va fer càrrec de la missió el pare Pasqual, segons confessa ell mateix a l'esmentada missiva, ja no era el jove historiador que en plenes capacitats físiques i intel·lectuals s'havia endinsat en el passat de Vallbona. L'estiu del 1800 tenia seixanta-quatre anys i va fer els seixanta-cinc el 23 de juny, precisament mentre es trobava al monestir. Ho exposava amb tota franquesa a l'abadessa Riquer quan li escrivia "*V. S. y todas eixas senyoras se hauran de fer càrrech que ara no estich ja en la disposició de anys atrás, pues la vista me flaqueja molt y lo treball me fatiga fàcilment*". Era, d'altra banda, ben conscient de les dificultats que implicaven les respostes al qüestionari, tot i que el vicari general de la congregació cistercenca havia demanat una certa celeritat i, a més, concisió i breuetat, característiques que, per contra, no eren les habituals de l'historiador premonstratès. Per a elaborar el que se li reclamava, el pare Pasqual afirmava que "*se necessita molt de temps y tal vegada mesos*". El seu sentit crític de la història, basada en les informacions de primera mà que oferien els documents exigia "*regirar de propòsit tot lo arxiu y fer-se càrrech de centenars de documents*". Actuar diversament, és a dir, amb preses i sense el rigor necessari equivalia a "*exposar-se a que sie despreciat lo treball, y, per consegüent, que ha de fer-se de nou*", criteri que no només anava contra el parer de l'abadessa sinó especialment contra el del premonstratès. Així ho comunicava a la prelada: "*Cosa que V. S. sentirie y jo més, havent passat per mos mans*".

Tot i l'interès personal del pare Pasqual per atendre l'encàrrec de l'abadessa, ateses les circumstàncies que s'han indicat, el premonstratès estava disposat a declinar-lo si la comunitat no podia esperar les tres setmanes d'ajornament que sol·licitava. Sobre el tema manifestava també que de bon grat acceptaria que encomanessin a una altra persona l'encàrrec si les religioses no podien acceptar les seves condicions de temps.

A mitjan segona quinzena d'abril el pare Pasqual degué començar a treballar a l'arxiu del cenobi, de manera que al cap de tres mesos, el 17 de juliol, lliurà els sis quaderns que contenien el seu estudi a Maria Teresa de Riquer, tal com ho exposa l'autor al pròleg del *Llibre Verd*:

...Con la misma gustosa satisfacción con que presenté a V. S. y Señoras ancianas el pasado dia 17 de Julio los seis quadernos que por espacio de tres meses trabajé en ese Monasterio conforme al honroso encargo de V. S. relativo al Informe que sobre diversos puntos de la antigüedad y rentas de ese Real

Monasterio pidió a V. S. el Señor Vicario General de la Congregación Cisterciense...

Tot i que l'arxiu del monestir en aquesta època devia conservar la major part dels documents que al llarg dels anys s'hi havien anat aplegant,³⁸ l'historiador premonstratès cregué convenient l'elaboració d'una còpia del seu treball perquè romangués perpètuament en aquella oficina i servís, d'una banda com a element administratiu en mans de les religioses si en l'esdevenidor havien de donar informació sobre el passat del monestir, i de l'altra, com una base per al coneixement de la seva pròpia història. Aquest darrer propòsit resta també ben palès en les paraules del pare Pasqual quan escriu a la dedicatòria "*con la misma satisfacción ofrezco a V. S. y Señoras ancianas la obra copiada, aumentada y ricamente encuadernada, como testimonio auténtico del sincero afecto que por tantos años he dirigido y actualmente conservo a V. S. y su Real monasterio*". I també quan decideix incloure-hi el *Còdex de Blanca d'Anglesola*, que ha estat una de les bases de la seva recerca:

... la pieza más notable de él —[archivo]— (de que me valgo en toda la obra), sea el códice manuscrito verdaderamente venerable y digno de fe por su antigüedad y circunstancias, me ha parecido copiarlo a la letra, especialmente por contener un trozo de la

38. Cal assenyalar que a començament del segle XVIII consta per primera vegada el càrrec d'arxivera (1713) del cenobi en la persona de la monja Petronella d'Areny i de Queralt, durant el període de seu vacant (1711-1716), en el qual governà el monestir com a priora president Jerònima de Ribes i de Boixadors, germana del primer marquès d'Alfarràs (Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Vallbona de les Monges, 1990, 2a edició, p. 294-295). També en aquests anys s'elaborà el primer resum dels diversos instruments que es trobaven a l'esmentat arxiu. L'encàrrec fou fet a Marià de Boneu, el qual començà el seu treball el dia 29 de novembre de 1713, que titulà *Llibre Major, Repertori y Haepilago de tot lo que conté lo Real Archiu de Nostra Senyora de Vallbona*, conegut vulgarment amb el nom d'*Índex vell* (Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi, op. cit.*, p. 17). La quantitat d'instruments enregistrats palesen la conservació en la seva integritat de l'arxiu del cenobi. De fet, la pèrdua de la documentació es va donar principalment en el segle següent i d'una manera més especial el 1868, quan l'abadessa Maria Isabel de Gallart i de Grau (1854-1872), davant la situació crítica que podia travessar el cenobi arran de la revolució del 1868, va acordar, juntament amb la comunitat, d'amagar el més interessant de l'arxiu, sagristia, mantells de la Mare de Déu del Claustre i els diversos objectes d'argent, en una casa particular de la població, on habitava Josep Jover Roset (Cal Sileta), en una sitja situada sota el dormitori principal. Tot aquest patrimoni romangué en l'amagatall fins el març de 1876, en què en recuperar-lo hom s'adonà que el material més fungible, com ara roba i documentació, s'havia fet malbé o deteriorat. Aquesta circumstància motivà la primera mutilació de l'arxiu de Vallbona (Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Vallbona de les Monges, 1990, 2a edició, p. 17).

admirable vida del santo ermitaño Ramón de Anglesola o de Vallbona, cierto e indubitable fundador del monasterio.

La intenció, finalment, que el seu treball servís per al conjunt de la comunitat, resta confirmada en la traducció a la llengua catalana, la utilitzada per les monges, de la biografia antiga del fundador —*Vita beati Raimundi, confessoris*—, i l'acord capitular de 1313 de Blanca d'Anglesola sobre els sufragis que havien de celebrar les religioses pels benefactors del cenobi.

El pare Pasqual aprofità la seva estada al monestir per visitar els llocs i analitzar detalladament els elements històrics relacionats amb el que estava escrivint, especialment tot allò referent al fundador del monestir. Així, entre les visites que realitzà consta la de les relíquies de sant Ramon de Vallbona, que es trobaven en un altar, dins el cor de les monges. Explica que estaven col·locades dins “*una urna decente en que se ve la imagen del santo ermitaño vestido de blanco*” i que ell mateix “*las he venerado y examinado con particular júbilo de mi corazón en 8 de junio de 1800*”. A la *Carta al Marqués de Capmany* especifica aquesta circumstàcia i n'amplia la informació: respecte de l'esmentada urna diu que “*habiéndose destruido aquel altar en el siglo próximo pasado por motivo de la colocación del órgano, quitaron inadvertidamente el culto público del santo, poniendo la urna en un estante cerca de las rejas del mismo coro donde persevera en el día.*”³⁹ Mentre que de l'examen de les restes del fundador especifica que “*yo tuve el consuelo de visitar i examinar con detención la urna y los sagrados huesos que ella encierra. Es bastante curiosa.*”⁴⁰

39. Jaime PASQUAL, *Carta al Marqués de Capmany*, Barcelona, 1837, núm. 36, p. 29.

40. Jaime PASQUAL, *Carta al Marqués de Capmany*, Barcelona, 1837, núm. 37, p. 29. No deixa de ser sorprenent l'abandó de la memòria del fundador en aquests darrers seixanta anys per part de la comunitat, que ha passat de retre-li culte a tenir-lo absolutament negligit. Potser el fet que l'any 1936 es cremessin les restes i l'urna que les contenia determinà en certa manera aquest oblit. Una crònica personal, però, d'aquest fet palesa que abans de la passada guerra civil la comunitat dispensava encara veneració i culte a sant Ramon de Vallbona. Diu així: “Y lo más deplorable fue perder la rica cajita que contenía los restos de Santo Fundador San Ramon de Anglesola que se guardaban en la urnecilla cerca la reja del Comulgatorio. La que escribe eso tuvo la dicha de besar dichos huesos el año 1910 que con motivo de tener una monjita joven muy enferma Doña Maria Teresa Ribera y Sans, abadesa, los hizo bajar para pedirle la curación de Doña Loretó Gavaldá, la que murió de una tifoide el 7 de Noviembre del mismo año 1910. Religiosa muy ejemplar y observante, amiga de hacer actos de caridad (E.P.D.)”

L'anomenada "Font de Sant Ramon" —el nom de la qual, segons el premonstratès, l'havia pres del fundador del monestir, sigui perquè sant Ramon hi anava sovint a apagar la seva set, sigui perquè en aquest indret es va esdevenir el miracle que narra la *Vita* de la conversió de l'aigua d'un vas en vi—, fou també objecte de la curiositat històrica del pare Pasqual. L'historiador la va visitar i exposa que es troba situada "*delante la antigua iglesia de Santa María, que fue la primitiva del monasterio de Vallbona, y a cosa de dos o tres tiros de fusil.*"

Tot i que el *Llibre Verd* no en parli, la *Carta al Marqués de Capmany* recull l'observació que el pare Pasqual va fer d'un altre element relacionat amb Ramon de Vallbona. Es tracta de la referència al crucifix que, segons la tradició, havien intentat cremar els sarrains de Siurana quan anaren a cercar l'anacoreta a la seva cova per obtenir quelcom de menjar, i que no havent trobat altra cosa que uns quants llegums que tenia guardats en un saquet, li prengueren el crucifix davant el qual acostumava a pregar i el llençaren al foc que havien fet amb la llenya que hi havia al costat. Tal com enregistra la *Vita* l'esmentada creu no es consumí, sinó que restà només una mica socarrimada. Aquesta creu miraculosa es conservava encara al monestir quan el pare Pasqual hi féu estada. Ho explica així:

Esta cruz maravillosa persevera hasta el día de hoy en el monasterio de Vallbona, colocada tras de cristales sobre la puerta que da paso a la iglesia desde el claustro. No muchos años hace tuvieron el mal gusto las señoras de hacerla pintar y dorar, y algunas de ellas como testigos de vista me han asegurado que aún se conservaba algo tiznada y chamuscada del fuego.⁴¹

Uns altres elements que, tot i no tenir relació directa amb la fundació del cenobi, atragueren particularment l'atenció del pare Pasqual foren els sepulcres reials del presbiteri de l'església del cenobi. El tema ja havia estat tractat amb anterioritat per diversos autors, especialment pel pare Camprubí, Beuter i Manrique, com manifesta el premonstratès. Aquest aspecte és tractat a la resposta de l'interrogatori tercer, com un annex al paper desenvolupat per la monarquia catalana en la dotació de les rendes del cenobi,

41. Jaime PASQUAL, *Carta al Marqués de Capmany*, Barcelona, 1837, núm. 35, p. 28.

especialment pel rei Jaume el Conqueridor. El desenvolupament d'aquest tema l'acompanyà fins i tot d'un plànol dels dos sepulcres fet a escala de 4 pams dibuixat en un paper de mida superior al foli, inclòs entre les pàgines 44 i 45 del *Llibre Verd*. L'aportació del pare Pasqual per a la identificació del sepulcre de la infanta Sanxa i del moment en què foren escrites les inscripcions que fins fa poc il·lustraven la sepultura que hi ha a la paret de l'evangeli del presbiteri de l'església del monestir de Vallbona i que deia "*Fuit translata Sancia, regina Castelle, filia Violantis, regina Aragonum, anno 1275*". Així mateix, el nostre erudit situà definitivament la personalitat de la infanta Sanxa.

La primera aportació del pare Pasqual en aquest sentit se cenyeix a refutar la possibilitat que la sepultura de l'evangeli pertanyés a Violant, filla del rei Jaume I i la seva muller la reina Violant d'Hongria,⁴² i esposa d'Alfons X el Savi de Castella i Lleó, tot i que l'esmentada Violant, reina de Castella, a final d'octubre de 1275, des de Lleida estant, elegís sepultura "*per inspiració celestial*" al monestir de Vallbona. Rebutja aquesta hipòtesi basant-se en l'obra del pare Flórez sobre les reines catòliques hispanes, que de l'esmentada Violant de Castella i Lleó afirma que "*fue a Roma en el año del jubileo 1300 ... y volviendo a España enfermó en Roncesvalles, donde acabó la pregrinación ... quedando allí el cuerpo sepultado*".⁴³

42. Sobre aquesta reina, vegeu Ferenc Olivér BRACHFELD, *Violant d'Hongria*, Barcelona, 1991, 3a edició.

43. La cita la treu d'Henrique FLÓREZ, *Memorias de las reynas católicas. Historia Genealógica de la Casa Real de Castilla, y de Leon, Todos los infantes: trages de las Reynas en Estampas: y nuevo aspecto de la Historia de España, tomo II*, Madrid, Impr. Antonio Marín, 1761, p. 523-525. El text de Flórez diu exactament: "Sintió muy vivamente aquel desayre, fulminando venganzas: pero no mejoró la fortuna del estado, para cumplir la amenaza, ni consiguió aun el honor de que los Historiadores passassen de aquí adelante, pues callan lo restante, sin contar aun el sitio, o tiempo de su muerte. Este silencio se resarce por algunas memorias que nos dicen haver resuelto la reyna Doña Violante ir a Roma en el año del Jubileo (que fue el de 1300) en que se hallaba en avanzada edad, como quien havia casado 54 años antes. Esto fue causa de que haviendo cumplido su devoción en Roma, y volviendo a España, enfermó en Ronces-Valles, donde fatigada del viage, y mucho más del peso de los años, acabó la peregrinación de su vida, y pasó a la que nunca se acaba, quedando allí el cuerpo sepultado, como expressan las Memorias de Cardeña, sin las quales ignorábamos el fin de su carrera, y sitio del descanso."

6. EL *LLIBRE VERD* I LA *CARTA AL MARQUÈS DE CAMPANY*: COINCIDÈNCIES I DISCREPÀNCIES

Tant el *Llibre Verd* com la *Carta* foren dos treballs elaborats pel pare Pasqual per encàrrec, el primer a petició, com hem dit, de l'abadessa Teresa de Riquer i de Sabater, per complir amb rigor la sol·licitud del vicari general de la congregació cistercenca, i la segona a demanda del marquès de Capmany que volia informació sobre Berenguera de Cervera per a l'obra que estava redactant sobre aquesta ciutat. De les dues és del tot clar que el *Llibre Verd* fou el redactat en primer lloc, i que el seu contingut després fou utilitzat per a l'elaboració de la *Carta*. Aquesta darrera no abasta tot el contingut del *Llibre Verd*, sinó que se cenyeix, atesa la sol·licitud concreta del marquès, a exposar només els inicis del monestir i el paper que en la fundació, abans i en els primers moments del cenobi exerciren Ramon de Vallbona i l'esmentada Berenguera de Cervera. Mentre que en el *Llibre Verd* l'anàlisi del pare Pasqual, per donar una resposta adequada i rigorosa a les preguntes formulades, s'estén molt més en el temps i també en els diversos aspectes del passat del monestir, la *Carta* se circumscriu a un període cronològic molt més curt, així com també al tema exclusiu del protagonisme de Berenguera de Cervera en els primers anys del cenobi, que naturalment l'autor ha d'emmarcar amb els altres elements que hi participaren o bé hi tingueren un paper destacat, com ara sant Ramon de Vallbona o la primera abadessa Òria.

En ambdues obres el pare Pasqual no pretén elaborar una història del monestir, des de l'inici fins a l'abadiat de Maria Teresa de Riquer i de Sabater, com hauria estat el més idoni si hagués assumit aquesta comesa, sinó simplement complir amb els encàrrecs que havia rebut. Amb els tres mesos que l'erudit consultà l'arxiu del cenobi, de ben segur que no hauria disposat del temps necessari per a dur-ho a terme amb el rigor i l'extensió que la importància del monestir exigien. Amb tot, el sentit crític del pare Pasqual fa d'aquests dos treballs les primeres aportacions d'un cert valor a la historiografia vallbonina, que superen en precisió històrica i amplitud cronològica i temàtica tots els erudits que el van precedir.

En aquest darrer sentit, destaca el coneixement que l'autor palesa precisament de l'obra dels historiadors que havien dedicat part dels seus estudis al monestir de Vallbona. Amb ells, quan en discrepa, es mostra profundament crític i no els estalvia un comen-

tari agre si, al seu criteri, el mereixen. Les afirmacions no confrontades amb documentació original, les rebut amb duresa i en palesa la manca de rigor històric sense cap compassió, en una actitud gairebé acusatòria. El pare Pasqual es basa, en contraposició a la dels autors que l'han precedit, en els documents originals. Ho especifica fins i tot en el títol que encapçala el *Llibre Verd* quan afirma que les respostes als cinc interrogatoris les fa "*después de examinados los antiguos instrumentos de su Archivo*".

Per consegüent, el seu rigor científic eludeix les afirmacions sense la base documental corresponent, conscient que "*la dilatada serie de los años, las vicisitudes de los tiempos y el natural deseo de engrandecer y enoblecir las alcurnias ha forjado fácilmente historietas y rumores vulgares que han esparcido densas nieblas capaces de ofuscar la luz de la verdad*". Per aquesta mateixa raó critica les afirmacions de Beuter i Manrique sobre la procedència navarresa de les monges fundadores de Vallbona i del darrer, a més, del monestir de Tulebras. Sobre el tema, argumenta que "*nadie cita documento antiguo como garante de su aserción, ni el Ilustrísimo Manrique: Ahora añadido que tal vez este sabio analista cisterciense fue el primero que habló del monasterio de Tulebras por sola conjetura*". I encara afegeix que amb l'afirmació de Beuter que les monges eren navarreses, Manrique en tingué suficient per "*pensar que eran de Tulebras*". Quant a Beuter, no li estalvia les crítiques més intenses dient d'aquest autor, a més que és el primer que parla de la vinguda de la colònia de monges de Navarra, al capdavant de la qual es trobava una tal Orga, per fundar Vallbona, que no esmenta el monestir d'on venien les religioses ni la font de la notícia. I afegeix sense compassió que "*Beuter, que estuvo tan mal informado de las cosas de Vallbona, que llamó Orga a la primera abadesa, siendo assí que en ningún instrumento ni memoria antigua se halla tal nombre, sino el de Oriá constantemente*". L'animadversió del pare Pasqual per aquest autor arriba al límit quan, per haver-se equivocat amb el nom del fundador de Vallbona, al qual en lloc de Ramon identifica com a Pere, esgrimeix que

un escritor que hasta los nombres equivocó, como veremos después, de los fundadores del monasterio, ¿cómo puede merecer fe quando hace venir de Navarra las monjas fundadoras con solo su palabra? ¿Y sin decir de dónde o de qué monasterio vinieron, ni citar documento antiguo que asegure su dicho?

I encara més, critica els historiadors que segueixen l'opinió d'altres sense haver-se cerciorat de la vericitat de les seves afirmacions i no haver consultat els documents originals. Així ho fa respecte de Manrique quan escriví, seguint Beuter, que la primera abadessa de Vallbona fou Berenguera de Cervera: *“El Ilustre Manrique cuenta entre las primeras abadesas de Vallbona a Doña Berenguera; mas es otra de las equivocaciones que padeció por seguir a ciegas a Beuter.”*

De ben segur que les crítiques immisericordioses del pare Pasqual contra els esmentats autors i la seva desqualificació històrica servien per reforçar les seves tesis sobre l'origen del monestir. La seva tècnica en aquest sentit se cenyeix a desqualificar els contraris per assegurar i reafirmar més la seva pròpia opinió. Fins i tot, en aquest sentit, no dubta a rebutjar i denunciar les tradicions no justificades en documents coetanis. Pel que fa a la qüestió anterior de la vinguda de les monges navarreses s'expressa:

Es verdad que en Vallbona corre y ha corrido la voz de haver venido de Navarra y del monasterio de Tulebras su primera abadesa Doña Oria y demás fundadoras de su monasterio; pero esta voz no es muy antigua, no hallándose rastro alguno de ella hasta el siglo décimo septimo, en quantas memorias se conservan de los cinco primeros, desde la fundación, en su archivo. Este silencio y la dificultad de componer (si se puede llamarse) tradición con los instrumentos originales que conserva Vallbona, y la son contrarios, me ha hecho entrar en vehementes sospechas de ser más presta una historieta o rumor vulgar ocasionado de la semejanza de los nombres Tulebras y Colobres que una tradición verdadera.

La desqualificació dels autors que han mantingut un posicionament diferent al seu és encara més palès quan escriu:

Tengo por cierto que si Beuter, Manrique y los demás historiadores que con tanta franqueza han esparcido la especie de haver venido a poblar el monasterio de Vallbona monjas de Navarra y del monasterio de Tulebras huviesen visto y bien reflectido el testamento del santo fundador de Vallbona, que acabamos de extractar, huvieran estado muy distantes de perseverar en su opinión, pues apenas tiene cláusula el testamento que no sea diametralmente opuesta a ella.

Als defensors de l'esmentada opinió els qualifica, fins i tot, de “somniadors”: *“Compongan los que han soñado la venida de las monjas de Navarra a Vallbona.”* I, finalment, acaba dient:

O yo me engaño mucho o esos son nudos gordianos imposibles de desatar sino cortándolos, quiero decir, dando por absolutamente equivocada y falsa la venida de las monjas de Tulebras a plantar el Instituto Cisterciense en Vallbona, tratándola de historieta y rumor vulgar, ocasionado precisamente de la tal qual similitud que tienen entre sí los nombres de Tulebras y Colobres, y de no haver quedado apenas memoria del monasterio de Colobres, de donde ciertamente salió la primera abadesa de Vallbona Doña Oria.

Per al pare Pasqual la consulta de la documentació original era bàsica per a l'elaboració d'una obra ben feta històricament, ni que per això hagués de criticar els posicionaments d'autors anteriors i que per tal d'assolir el seu objectiu hagués de ser prolix en el seu estudi. Ho justifica amb aquestes paraules:

Me he detenido tanto en referir por menor los principios del real monasterio de Vallbona según los documentos que perseveran en su archivo porque sin esa diligencia me pareció muy difícil, sino imposible, discernir lo verdadero de lo falso ni librarme de la confusión de especies introducidas por rumores vulgares o por dichos de historiadores mal informados que no se tomaron el trabajo de examinar con detención y la madurez que de sí piden las cosas muy antiguas.

Com a historiador, el pare Pasqual tenia una idea ètica de la seva tasca: exposar la veritat que es derivava de la documentació i de la seva anàlisi, sense conjectures ni suposicions vanes, i si la utilització ocasional d'aquestes darreres resultava convenient per fer lligar fets històrics o esdeveniments, calia destacar-ne la provisionalitat de l'afirmació. Pel premonstratès li cal a l'historiador "*discernir lo verdadero de lo falso*", i lliurar-se de la confusió que tan sovint acompanya els estudis sobre monestirs i institucions antigues fruit de "*rumores vulgares o de dichos de historiadores mal informados que no se tomaron el trabajo de examinar con detención y la madurez que de sí piden las cosas muy antiguas*". Perquè, en definitiva, "*la mentira a nadie puede honrar ni ser justo gloriarse de ella*".

7. LA PERSONALITAT DE L'ABADESSA MARIA TERESA DE RIQUER I DE SABATER, IMPULSORA DE LES "RESPUESTAS" DEL PARE PASQUAL

Tal com apunta Piquer i Jover, l'abadessa Maria Teresa de Riquer i de Sabater va governar el cenobi des del 13 de desembre

de 1767 fins al 10 de gener de 1802, dia del seu traspàs.⁴⁴ Fou designada abadessa, d'acord amb les facultats que li havien estat conferides, per l'abat de Santes Creus, el pare Pau Comes, després que s'haguessin fet diverses votacions en les quals, tot i ser la més votada, no hagués obtingut el quòrum necessari.⁴⁵ El mateix abat la beneí al cap d'uns dies, el 21 dels mateixos mes i any. El seu abadiat de trenta-quatre anys és el segon més llarg de les èpoques moderna i contemporània del monestir, darrere de Maria Lluïsa de Dalmau i de Falç (1815-1853) —trenta vuit anys. Ingressà a Vallbona abans de 1763, any en què exercí el càrrec de presidenta, en temps de l'abadessa Agnès de Cortit (1748-1767), a qui va succeir. Va morir el 10 de gener de 1802, a l'edat de vuitanta-nou anys, i fou enterrada en el cor de l'església, entre la tomba d'Arcàngela de Copons i l'altar de la Dormició de la Verge. La pedra tombal porta el seu escut familiar i la corresponent inscripció.⁴⁶

Durant la seva llarga prelatura realitzà diverses millores en la fàbrica del monestir, com ara la porta del primer accés al cenobi, la porteria, els locutoris, l'hostatgeria i, tal com li atribueix Piquer i Jover, la portalada que des del claustre dóna a la nau del temple conventual.⁴⁷ Per a l'altar major de l'església —la nau de la qual, d'acord amb les idees estètiques del moment, féu emblanquinar— va fer construir un sumptuós retaule d'estil neoclàssic dedicat a l'Assumpta, que fou presa de les flames iconoclastes durant el període revolucionari de 1936. Així mateix, féu confeccionar una rica i ornada estrada de domàs carmesí, amb la seva cadira, una crosseta i féu arranjar la crosseta petita amb l'argent de dues d'antigues. Gràcies a aquesta abadessa es construí l'ermita de l'hort, dedicada a la Mare de Déu, i es confeccionà la campana grossa del cenobi, denominada Assumpta, que porta entre les diverses inscripcions l'escut nobiliari i el nom de l'abadessa Riquer.

Fou una eficaç administradora dels béns i ingressos del monestir, féu capbrevar les rendes del cenobi, i habilità el pou de gel com a carnisseria de les monges. Quan calgué defensà aferrissa-

44. Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Vallbona de les Monges, 1990, 2a edició, p. 414.

45. Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Vallbona de les Monges, 1990, 2a edició, p. 318-319.

46. Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Vallbona de les Monges, 1990, 2a edició, p. 321-322, i làmina 41, entre p. 280-281.

47. Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Vallbona de les Monges, 1990, 2a edició, p. 324.

dament els drets del monestir, sigui davant l'arquebisbe de Tarragona, sigui davant els tribunals civils. Pel que fa al primer, la prelada declarà impertinent la pretensió dels seus vassalls de Llorenç de tenir vicari perpetu i estable, tal com havien sol·licitat al prelat, al·legant l'escassa distància —que es feia amb un quart d'hora— que hi havia des de Vallbona a l'esmentada població, que disposava només de setze cases.⁴⁸ Per a les bases instrumentals de les pretensions del cenobi Maria Teresa de Riquer i de Sabater comptà amb l'expertesa del monjo de Santes Creus Fermí Fullola i dels pares Caresmar i Pasqual, bons coneixedors tots tres de l'arxiu del monestir. Així, són del pare Caresmar les traduccions al llatí de sengles cartes, una adreçada a l'arquebisbe de Tarragona en la qual l'abadessa proposava suprimir la capellania del benifet del Corpus Christi (desembre de 1770) i una altra a l'abat general del Cister que presentava la sol·licitud de poder celebrar al cenobi les festes litúrgiques de Santa Gertrudis i Sant Francesc Xavier amb ritus de dues misses.⁴⁹ El pare Fermí Fullola assessorà la prelada sobre les pretensions infundades del carlà de Turlanda i dels delmes del pa i del safrà de la batllia de Sarraal.⁵⁰ El pare Pasqual, per la seva banda, assessorà jurídicament i històrica la part del monestir en l'inici del famós “plet de la llenya” que enfrontà la comunitat i els regidors del poble de Vallbona, i que es veié davant la Reial Audiència, la solució definitiva del qual no arribà fins el 1815.⁵¹

48. Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Vallbona de les Monges, 1990, 2a edició, p. 323-324.

49. Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Vallbona de les Monges, 1990, 2a edició, p. 322.

50. Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Vallbona de les Monges, 1990, 2a edició, p. 325.

51. Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Vallbona de les Monges, 1990, 2a edició, p. 326-327. Sobre aquest tema es conserva a l'arxiu del monestir (17.6) una carta del pare Pasqual a l'abadessa de Riquer que diu així:

“Avellanas, 20 de mars de 84.

Molt Il·lustre Señora:

Molt Senyora mia: No pot duptar V. S. que mos desitjos han estat sempre de servir-la en quant arribian mas facultats i arbitre: és veritat que mas ocupacions són moltes y diferents; però per V. S. y eix Real Monestir que tant venero, y a qui dech tants favors, las sabré arreconar totas sempre que humanament me sia dable y púguia resultar de això utilitat a V. S. y Real Monastir. Va dit això ab lo ple de mon afecte y sens compliments. Baix d'aqueix principi facia'm V. S. lo favor de pensar que si no prometo pas lo sermó de sant Bernat, és a més no poder. Est (...) mateix me he vist precisat a negar-me a alguns amichs que em convidaban per lo mateix, y a la ciutat de Mataró fiu esperar 4 mesos la resposta de un convit semblant; y com he respost a (...) que las mias actuals feynas eran incompatibles ab los sermons, y realment és així; pensia V. S. què dirian uns y altres si sabien que a pesar de tot això, sermonejava en

Vallbona. Ab tot, no-m detindria això, si consideràs no ser fàcil trobar qui ocupàs lo meu lloch. Creuré que ab això quedarà V. S. satisfeta y la senyora bossera y demés señoras també.

En quant al punt que té V. S. la bondat de consultar-me li dich redonament que no té V. S. que tenir ningun escrúpol de consciència en permetre que-l forner del monestir escedesca los límits que las antecessoras de V. S. prescrigueren en punt de tallar las lenyas per lo forn, en las ordenacions que V. S. fa memòria, ja perquè las cosas no estan ara com alashoras així en punt de las lenyas, per raó del gran augment del cultiu com per rahó del mateix forn, havent permès V. S. que-l poble se dés forn a part; y ja perquè ara més que may pot V. S. usar de son dret. Segons los documents que he vist en lo arxiu del monastir, todas las llenyas del terme de Vallbona són de V. S. y Real Monastir perquè ho eran absolutament todas las terras també que a sos temps se anaren concedint a particulars per reduhir-las a cultiu. En força de eix dret primordial todas las terras no cultivadas quedan encara del monastir com en sos principis, a la reserva sola de aquellas que per costum immemorial se miran com a adjudicadas o al comú o als particulars; però com en punt del dret de poder alleñar los officials del monastir y de V. S. fins en aqueixas, no cònstia que-l monastir se-n'haja volgut privar may, ans molt al contrari, se segueix que actualment conserva V. S. viu lo mateix dret de usar de las señoras abadessas als forners del monastir y poble (que alashoras eran un sol), ço és de tallar las llenyas fins a 60 passas de las serras cultivadas, y no més, segueix lo dret de allenyar, sens eixa limitació a favor del monastir, perquè si a est no li hagués competit lo dret sens limitació, hauria estat en va limitar-ho las señoras abadessas; a més que si ab eix pacte haguessen pensat privar al monastir del dret que li competia de allenyar sens ninguna limitació, excedia això las facultats de las señoras abadessas, perquè hauria estat una verdadera alienació; qual no podian ni poder executar las personas eclesiàstiques sens la deguda solemnitat, com ja sabrà V. S. Per lo tant, aquella limitació solament deu entendre-se durant la voluntat de las senyoras abadessas. Los forneres cometian excessos tots los dies; lo poble se queixaba de ells, especialment alguns particulars que o per tenir las terras cultivadas més cerca, o per quimerillas dels forners, apenas los deixavab estos llenyas o brossa necessària per adobar las tals serras. Per ço a fi de acallar las senyoras abadessas als uns y de contenir als altres, y aixís posar pau entre tots, tingueren a bé limitar als forners las facultats que altrament los havian confiat, volent que no alleñassen sinó a la distància de 60 passos de cada tros cultivat. Més, aixa providència may ha de mirar-se com a perjudicial al monastir; per consegüent, sempre que a V. S. li apareusca que no instant los motius que tingueren presents las suas antecessoras per aquella limitació, pot alçar-la, y més en l'estat present de cosas, ço és havent V. S. fet la gràcia al poble de poder-se edificar son forn a part. Ara, tota la lleña que tallan los forners és com si lo monastir la tallaba, y per consegüent usa de son dret en qualsevol part que la tàllian ells. V. S., no obstant, procuria sempre que los dits forners òbriaran ab moderació e igualtat, perquè Déu nos guard de Comús! Que si ells ho fan aixís, y no obran de capritxo per sos particulars resentiments, ningú tindrà que dir-li res. Si V. S. podia donar entenent al poble que-s determinassen a fer lo acte de concessió que V. S. los féu del forn (com ja m'apar instí això mateix a V. S.) se podria posar alguna clàusula que previngués los disturbis que algun die podria això ocasionar. Jo prou crech que ells hauran fet l'orni que dihuen, fins ara; però V. S. suaument los pot dir (quant comparegan devant de V. S. per altra cosa, que aixís serà més dissimulat) podrà posar-los por dient: "Mirau que si no feu lo acte del forn, no tenui res; puig la primera abadessa que vindrà después de mi, podrà, si vol, privar-vos de eixa conveniència, perquè vosaltres no tindreu armas ab què defensar-vos." Tal vegada ab això se acaloraran, y alashoras podria prevenir-se lo notari del modo ab què podria salvar lo dret al monastir. Això és lo que m'apar. Però de qualsevol manera, per més que las cosas quèdian com s'estan, pot V. S. sens ningun escrúpol permetre als forners lo allenyar ab llibertat. Aqueix és lo meu sentir. Me ocorra també que per animar-los més a fer lo acte, podria V. S. insinuar-los (com que solament busca lo seu bé, i que púguia subsistir la gràcia que-ls féu V. S.), que si una vegada tenian fet lo acte, V. S. procuraria fer-lo firmar per lo Visitador, y que d'eixa manera ells estarian segurs per sempre. Tal vegada ab eix cebo se agafaran.

Per tot això que s'ha apuntat, cal situar l'elaboració de les respostes a les preguntes fetes pel vicari general del Cister al monestir de Vallbona en la tradicional col·laboració que l'abadessa de Riquer trobà en els assessors del seu convent, entre els quals es comptaven els premonstratesos de les Avellanes, i concretament el pare Jaume Pasqual.

8. L'OBRA HISTÒRICA DEL PARE PASQUAL SOBRE EL MONESTIR DE VALLBONA ALS ULLS DE LA CRÍTICA ACTUAL

No es pot obviar que quan el pare Pasqual escriví les dues obres que hem analitzat en aquesta introducció el coneixement que es tenia del passat del monestir cistercenc de l'Urgell era molt bàsic, no només perquè la seva història no havia interessat als estudiosos de la seva època i als anteriors, sinó també perquè el seu arxiu havia romàs tancat als investigadors aliens a l'orde cistercenc. Vallbona no disposà dels historiadors que van tenir altres monestirs cistercencs propers, com ara Poblet i Santes Creus en les figures del pare Jaume Fortuny, el pare Baltasar Sayol o el pare Jaume Finestres,⁵² respecte del primer, o el pare Bernat Mallol, el pare Joan Salvador o el pare Isidre Domingo i Huguet, quant al segon.⁵³ Tot i que Altisent⁵⁴ i Piquer i Jover⁵⁵ han destacat el bon nivell cultural que assolí la comunitat vallbonina en diverses èpoques del seu passat, sembla que els estudis sobre la història del mateix cenobi no atragueren especialment l'interès de les religioses, per bé que a començament del segle XVIII hom encarregà al noble Marià de Boneu l'elaboració

Ja pot pensar V. S. quant agradable me seria poder donar una visita a eixa vall, per més fonda que V. S. la vulla ponderar; però las mias cosas y contínuos embaraços van prenent tals visos que dupto poder tenir eixa satisfacció de molt temps. Però de qualsevol manera estiga certa V. S. que sempre tindrà en mi un

Segur y vostre sacerdot

De V. S. Q. B. S. M.

Jaume Pasqual

Molt Il·lustre Senyora Doña Theresa de Riquer, abadessa."

52. Vegeu Agustí ALTISENT, *Història de Poblet*, Abadía de Poblet, 1974, p. 588-599.

53. Vegeu Eufemià FORT I COGUL, *El senyoriu de Santes Creus*, Fundació Salvador Vives Casajuana, Barcelona, 1972, p. 9-17.

54. Agustí ALTISENT, *Una postulanta de Vallbona "litterata" y con recomendación papal*, a "Schola Caritatis", Abadía de Valldonzella. Barcelona, 1969, núm. 49, p. 111-116.

55. Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Vallbona de les Monges, 1990, 2a edició, p. 87, 105, 140-141, 285-288, 295, 313-316.

d'un resum dels documents que hi havia a l'arxiu del cenobi, que portà el títol de *Llibre Major, Repertori y Haepilogo de tot lo que conté lo Real Archiu de Nostra Senyora de Vallbona*, conegut vulgarment amb el nom de l' *Índex vell* per diferenciar-lo d'un altre elaborat a final de segle, el 1794, en temps de Maria Teresa de Riquer i de Sabater, denominat *Índex nou*,⁵⁶ que si bé no representen una història del monestir, resulten una eina imprescindible per confeccionar-la. La gran quantitat d'instruments que s'hi registren palesa l'especial riquesa de l'arxiu del monestir en aquell moment.⁵⁷ Cal constatar, així mateix, que el 1738 l'abadessa Manuela de Cortiada i de Pujalt trameté a l'abat del Cister una notícia històrica de les coses memorables de Vallbona, que aquest li havia demanat, i que fou redactat en llatí pel monjo de Santes Creus Francesc Camprubí i Lluch, com explica el mateix pare Pasqual al *Llibre Verd*.⁵⁸ En ambdós casos, però, la confecció tant de l'*Índex* com del resum històric del passat del monestir respongué a motivacions exclusivament administratives; el primer, per poder identificar amb facilitat els documents que es conservaven al mateix arxiu; i el segon, per atendre la petició de l'abat general del Cister.

Hom troba referències al nostre monestir amb anterioritat al pare Pasqual, a banda de breus al·lusions en el *Libre dels Feys* del rei Jaume I, als *Anales de la Corona de Aragón*, de Jerónimo Zurita, a la *Crònica universal del Principat de Catalunya*, de Jeroni Pujades.⁵⁹ Referències sobre l'origen del cenobi són recollides, també, a l'obra de l'arxiver de l'Arxiu Reial de Barcelona Pere Miquel Carbonell titulada *Chròniques d'Espanya*, publicada el 1546, amb posterioritat a la seva mort, i al segon volum dels *Anales de Catalunya*, de Narcís Feliu de la Penya, publicat el 1709. En ambdós llibres es parla dels orígens i fundació del cenobi l'any 1173 per un ermità denominat Pere —que el segon fa “noble monje o ermitaño de Poblet”—, a instàncies de Berenguera de Cervera. Tots dos afirmen que la

56. Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Vallbona de les Monges, 1990, 2a edició, p. 17.

57. Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Vallbona de les Monges, 1990, 2a edició, p. 17 i 295.

58. Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Vallbona de les Monges, 1990, 2a edició, p. 303.

59. Segueixo el treball de Gonzalvo-Baró (Gener GONZALVO I BOU - Xavier BARÓ I QUERALT, “Notes sobre l'evolució de la historiografia generada al voltant del monestir cistercenc de Santa Maria de Vallbona”, *Urtx. Revista Cultural de l'Urgell*, 10 (1997), p. 15-26.

primera abadessa fou Orga, vinguda amb altres monges de Navarra, com assenyala Carbonell, o Erga, vinguda també de Navarra, i més concretament del monestir de Tulebras, com exposa Feliu de la Penya.

El pare Pasqual, però, cita com a autoritats el pare Flórez⁶⁰ i, tot i que sovint els critica sense pietat, Miguel-Ramón Zapater,⁶¹ Beuter i Manrique.⁶² Les aportacions de tots aquests autors són tan minses per al propòsit de l'historiador del cenobi que, de fet, només li serveixen per confrontar amb ells la seva pròpia opinió. Per contra, diversament esdevé amb el pare Camprubí, monjo de Santes Creus molt vinculat a Vallbona. El 1724 consta com a jutge i assessor ordinari de l'abadessa Manuela de Cortiada i de Pujalt (1716-1747).⁶³ Tal com s'ha dit, aquest monjo fou autor d'una notícia històrica, redactada en llatí, que s'envià a l'abat de Cister, prèvia petició feta a l'abadessa.⁶⁴

Per consegüent, la major part de la contribució científica del pare Pasqual sobre el passat del monestir cistercenc femení de l'Urgell representa la primera aportació seriosa i d'una certa entitat sobre la història del cenobi de Vallbona. Això, però, no impedeix que algunes de les seves afirmacions siguin qüestionables avui,

60. L'obra principal que n'utilitza és Henríque FLÓREZ, *Memorias de las Reynas Catholicas, Historia Genealogica de la Casa Real de Castilla, y de Leon, Todos los infantes: trages de las Reynas en estampas: y nuevo aspecto de la Historia de España*, tomo II, Madrid, Imp. Antonio Marín, 1761.

61. El pare Pasqual només fa referència a l'estada d'aquest autor al monestir de Vallbona entre el 14 de novembre de 1664 i el 24 de gener de 1165, i especialment a la seva actuació en el descobriment de les suposades restes del fundador sant Ramon de Vallbona i la seva translació de l'església de Santa Maria la Vella al temple conventual. Potser el premonstratès tingué a mà l'obra inèdita del pare Zapater titulada *Historia y fundación de todos los monasterios de la Congregación de Aragón*, de la qual, segons Piquer i Jover, en devia haver una còpia a Vallbona, facilitada pel mateix autor (José J. PIQUER I JOVER, "El monasterio cisterciense de Vallbona. Crónica de Miguel-Ramón Zapater", *Hispania Sacra. Revista de Historia Eclesiástica*, XXIX (1976), p. 417-428, especialment p. 417). De l'estada a Vallbona del pare Zapater en restà una petita memòria, datada el 2 de desembre de 1664, relativa a la fundació, al paper de sant Ramon de Vallbona, a algunes abadesses i a diversos aspectes artístics del cenobi (editada per J. J. PIQUER I JOVER, *Ibidem*, p. 420-428).

62. L'obra d'aquest autor clàssic sobre els cistercencs és Angelus MANRIQUE, *Annales cistercienses. Cisterciensium seu verius ecclesiasticorum Annalium a condito cistercio. Tomus secundus*, Lugduni, 1642.

63. Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Vallbona de les Monges, 1990, 2a edició, p. 301.

64. Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Vallbona de les Monges, 1990, 2a edició, p. 303.

ja que hom té a l'abast moltíssima més documentació original exhaurida i publicada que en el temps en què el premonstratès redactà el seu treball. Seguint precisament aquella exigència que el pare Pasqual demana a tot bon historiador, “discernir lo verdadero de lo falso” sembla adient i oportú exposar els errors que en la seva interpretació històrica de Vallbona conté el *Llibre Verd*, tot advertint que de cap manera desvirtuen la qualitat i l'interès de l'obra del pare Pasqual.

a. *Identificació errònia entre Cérvoles i Colobres*

Bona part de la tesi sobre els primers orígens de Vallbona està basada en l'obra del pare Pasqual en la donació que el 26 de maig de 1157 féu Ramon Berenguer IV del lloc de Sòrboles, en el territori de Siurana —actualment Cérvoles— a un grup d'anacoretas, dirigit per Ramon Homededéu, i integrat pels seus companys l'eremita Ramon, “humil frare d'aquest lloc”, i Guillem perquè hi bastessin una abadia sota la regla de sant Benet.⁶⁵ Amb aquesta finalitat el comte barceloní els concedia unes terres i drets sobre l'aigua del riu Set. L'arxiu del monestir conservava, quan fou consultat pel pare Pasqual, el pergami original d'aquesta concessió comtal.⁶⁶

El pare Pasqual identifica aquest lloc amb Colobres —mot que, d'altra banda, ha de ser agut i no pla, com hem acceptat la totalitat dels historiadors que hem tractat el tema. Ja s'ha demostrat en un altre lloc la identificació de Sòrboles amb Cérvoles i el pla que Ramon Berenguer IV havia disposat per tal de fundar un monestir sota la regla de sant Benet a partir d'un primer grup eremític i com no

65. [J. PONS I MARQUÈS], *Cartulari de Poblet. Edició del manuscrit de Tarragona*, Barcelona, 1938, doc. 154, p. 89-90; Josep Joan PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona (1157-1665)*, “Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona”, 37 (1977-1978), doc. 1, p. 74-75; Agustí ALTISENT, *Diplomatari de Santa de Poblet. Volum I. Anys 960-1177*, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1993, doc. 199, p. 168-169.

66. P. PASQUAL, *Llibre Verd*, p. 7. Diu així, en referència a aquest instrument: *Fue hecha la donación a 7 de las calendas de junio, año 1157, como consta del diploma original conservado en el Archivo de Vallbona*. Com que el lloc de Sòrboles fou després alienat pel mateix Ramon de Vallbona al monestir de Poblet, també aquí els monjos disposaren de la corresponent còpia coetània. Es tracta de l'instrument publicat en el *Diplomatari de Poblet*, d'Altisent (vegeu Agustí ALTISENT, *Diplomatari de Santa Maria de Poblet. Volum I. Anys 960-1177*, Barcelona, 1993, doc. 199, p. 168-169) i recollit també al *Cartulari de Poblet de Tarragona* (vegeu [Joan PONS I MARQUÈS] *Cartulari de Poblet. Edició del manuscrit de Tarragona*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1938, doc. 154, p. 89-90).

arribà a reeixir, així com el procés que va seguir fins a esdevenir una granja del monestir de Poblet.⁶⁷

b. *Identificació errònia entre Colobres i Montesquiu i el Tallat*

Un altre dels errors del pare Pasqual consisteix a identificar també Sòrboles-Colobres amb els castells del Tallat i de Montesquiu. Arriba a aquesta conclusió a través de l'anàlisi de sengles instruments dels segles XIII i XIV, que recullen les següents expressions: “*el castell Colobrer, anomenat Montesquiu*” (1220),⁶⁸ i “*el puig del Tallat, que abans s’anomenava puig Colobrer*” (1315).⁶⁹ Ja he demostrat en un altre treball l’evolució històrica del castell del Tallat, un dels primers punts estratègics dels límits de la Conca de Barberà que foren fortificats pels Cervera amb la intenció de garantir l’establiment feudal a l’Espluga de Francolí,⁷⁰ així com les diverses fases històriques fins a convertir-se en un priorat de Poblet.⁷¹

c. *Datació equivocada del primer document en què apareix Òria com a abadessa de Vallbona*

A l’arxiu de Vallbona hi havia un instrument, avui perdut, recollit a l’apèndix documental que inclou el *Llibre Verd*, que contenia la donació feta per Alfons I al monestir de Vallbona i a l’abadessa Òria d’un alou franc situat a Rufeà, dins el terme de la ciutat de Lleida. Aquest document està datat a Lleida en el mes de març de 1176. Tot i que el pare Pasqual i també Piquer el daten per l’era comuna l’any 1176, opino que, atès que el sistema de datació utilitzat en aquesta època era l’any de l’encarnació, és a dir, que s’iniciava el 25 de març, i doncs, que els vint-i-quatre primers dies precedents

67. Vegeu Josep Maria SANS I TRAVÉ, “Un intent no reeixit de fundació per part de Ramon Berenguer IV d’un monestir benedictí a Cérvoles (les Garrigues) l’any 1157”, a *II Trobada d’Estudiosos de la comarca de les Garrigues*, Tarrés, 31 d’octubre de 1999, Tarrés, 2000, p. 27-34; Josep Maria SANS I TRAVÉ, *Precedents, fundació i primers anys del monestir de Vallbona (1154-1185)*, “Anuario de Estudios Medievales” 29 (1999), p. 965-967, 975-978; Josep Maria SANS I TRAVÉ, *Precedents i orígens del monestir de Santa Maria de Vallbona (1154-1185)*, Lleida, 2002, p. 14-16, 26-30.

68. Vegeu l’apèndix del *Llibre Verd*, doc. número VII.

69. Vegeu l’apèndix del *Llibre Verd*, doc. número VI.

70. Josep Maria SANS I TRAVÉ, *La carta de franquícia de Belltall (19 de novembre de 1227)*, “Universitas Tarraconensis” 1 (1976), p. 9-58; Josep Maria SANS I TRAVÉ, *Pere de Queralt, primer feudatari de l’Espluga de Francolí (1150-1166)*, “Universitas Tarraconensis” 2 (1977-78), p. 25-52;

71. Josep Maria SANS I TRAVÉ, *Història del Tallat*, Lleida, Virgili i Pagès, 1986.

d'aquest mes així com els dies corresponents als mesos de gener i febrer, s'han d'atribuir a l'any següent, que correspon al 1177 de l'era comuna. Així, lligaria amb el testament de Ramon de Vallbona el 8 d'abril de 1176 i la successió d'Òria com a abadessa de Vallbona després de la mort del fundador.⁷²

d. *Negació de la procedència de Tulebras de les monges que formaren la comunitat vallbonina en la vida comunitària cistercenca*

Una de les tesis més intensament defensades pel pare Pasqual en el seu *Informe* és la no-intervenció del monestir navarrès de Tulebras en els primers moments de l'organització de la vida cenobítica de Vallbona. En suport de la seva opinió fins i tot critica aferrissadament el parer dels diversos autors que s'han decantat per la procedència navarresa de les monges que iniciaren la vida religiosa del Cister a Vallbona, com ara Beuter i Manrique. El premonstratès basa la seva tesi en el testament de Ramon de Vallbona del 8 d'abril de 1176, en el qual el fundador es decantava per l'hegemonia de Vallbona enfront de Colobres, la comunitat que probablement presidia com a abadessa Òria i d'on va sortir per presidir la de Vallbona. L'argumentació del pare Pasqual en aquest aspecte és ben coherent i s'oc del parer que s'adequa a la realitat del que molt probablement s'esdevingué. Per contra, l'eminent historiador de Vallbona Piquer i Jover quan exposa el paper de Berenguera de Cervera com a inductora del trasllat d'Òria de Colobres a Vallbona considera erròniament que aquesta noble senyora va anar a cercar Òria al monestir navarrès de Tulebras perquè iniciés a Vallbona la vida cenobítica d'acord amb els costums i l'espiritualitat cistercencs.⁷³ En un altre lloc ja s'ha demostrat amb una anàlisi aprofundida de la documentació conservada els detalls seguits en aquest procés.⁷⁴

72. He intentat donar coherència a aquestes dades al recent treball sobre els orígens de Vallbona (vegeu Josep Maria SANS I TRAVÉ, *Precedents i orígens del monestir de Santa Maria de Vallbona (1154-1185)*, Lleida, 2002, p. 38-47).

73. Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Vallbona de les Monges, 1990, 2a edició, p. 39.

74. Josep Maria SANS I TRAVÉ, *Precedents, fundació i primers anys del monestir de Vallbona (1154-1185)*, "Anuario de Estudios Medievales" 29 (1999), p. 988-990; Josep Maria SANS I TRAVÉ, *Precedents i orígens del monestir de Santa Maria de Vallbona (1154-1185)*, Lleida, 2002, p. 33-47 i 55-68.

Avui, però, resultaria agosarat negar una certa relació de Tulebras, el primer cenobi femení cistercenc fundat a la Península Ibèrica, en els orígens de Vallbona. Intervenció que de cap manera implicà que Vallbona fos una fundació de Tulebras sinó simplement que aquest monestir navarrès, a petició del fundador del cenobi urgellenc, Ramon de Vallbona, va fornir les religioses que van instruir i iniciar les ermitanes de Colobres i de Vallbona en la vida cistercenca i les van encaminar en les pràctiques i els costums de l'orde.⁷⁵

e. *Atribució errònia de la decretal del metus al centre cenobític de Colobres*

El pare Pasqual atribueix la història enregistrada a la decretal anomenada del *metus* al monestir de Colobres en el seu *Informe*. Aquesta mateixa opinió va seguir Piquer i Jover en un extens article publicat el 1976-1977,⁷⁶ i també en el seu *Abaciologi*.⁷⁷ Contràriament, defenso que el monestir al qual fa referència l'esmentada decretal és el de Tulebras i així ho mantinc en un treball recent sobre els primers anys de Vallbona.⁷⁸

9. VALOR I ACTUALITAT DEL LLIBRE VERD. JUSTIFICACIÓ DE LA SEVA EDICIÓ

En vista de tot el que s'acaba d'exposar hom es pot preguntar sobre l'interès que pot tenir avui l'edició del treball històric del pare Pasqual enregistrat en el *Llibre Verd*. Especialment si es té present la sèrie d'errors que conté —i que s'han anat assenyalant en les pàgines que precedeixen—, principalment sobre els principis del monestir de Vallbona, com ara la confusió entre Cérvoles i Colobres o l'avançament de l'abadiat d'Òria en vida del fundador, simplement per l'error de no haver-se adonat o desconèixer el sistema de datació

75. Josep Maria SANS I TRAVÉ, *Precedents, fundació i primers anys del monestir de Vallbona (1154-1185)*, "Anuario de Estudios Medievales" 29 (1999), p. 981-984. He incidit novament en el tema a Josep Maria SANS I TRAVÉ, *Precedents i orígens del monestir de Santa Maria de Vallbona (1154-1185)*, Lleida, 2002, p. 30-38.

76. Josep Joan PIQUER I JOVER, *La Decretal del "metus" del cenobi de Colobres. Contribució a l'estudi dels orígens monàstics de la serralada del Tallat*, "Boletín Arqueológico", Tarragona, Època IV, fasc. 133-140, anys 1976-1977, p. 109-132.

77. Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Vallbona de les Monges, 1990, 2a edició, p. 53-54.

78. Josep Maria SANS I TRAVÉ, *Precedents i orígens del monestir de Santa Maria de Vallbona (1154-1185)*, Lleida, 2002, p. 55-60.

a Catalunya per l'any de l'Encarnació que a les dates compreses entre el primer de gener i el 24 de març, ambdós inclosos, se'ls ha d'afegir un any per a reduir-lo a l'era comuna. En aquest sentit, s'ha de subratllar que la totalitat de les datacions que coincideixen entre els esmentats dos dies no són correctes. Aquests errors, però, els he esmenat als corresponents registres de l'*Apéndice de instrumentos en que se funda el informe*, i els he assenyalat també en nota en el text de les respostes.

Tot i aquestes deficiències, a criteri meu, aquesta obra del pare Pasqual conté tres aspectes importants del monestir de Vallbona que en justifiquen a bastament la publicació i són motiu suficient per treure-la de l'obscuritat sagrada que al llarg de gairebé dos segles ha patit en el lloc més recòndit de l'arxiu de l'abadia de Santa Maria de Vallbona. En primer lloc, el contingut del *Llibre Verd* representa el primer intent de síntesi sobre la història del principal monestir cistercenc femení de Catalunya ja que els tractadistes que se n'havien ocupat abans només es varen interessar per aspectes molt puntuals, com ara la data de la fundació del monestir i la seva filiació o el nom del fundador. Per contra, l'estudi del pare Pasqual no es limita a respondre sumàriament les preguntes formulades pel vicari general del Cister sinó que la justificació de les respostes presenta l'elaboració històrica rigorosa d'aspectes temàtics del passat del cenobi que si bé no abasten la totalitat de la llarga i intensa història de la comunitat cistercenca representen una aportació destacable en tot cas per la seva novetat. En conseqüència, no es pot preterir el resultat de l'esforç del premonstratès en exposar alguns dels punts importants de la història del cenobi que fan, tal com s'ha avançat, de la seva obra el primer intent seriós, tot i el condicionament metodològic de la seva època, de preelaboració d'una monografia històrica sobre Vallbona, que encara no existeix avui dia.

El segon aspecte destacable en aquest treball del pare Pasqual fa referència a l'elaboració del primer abaciologi complet del monestir, des dels orígens fins a l'abadessa Maria Teresa de Riquer, coetània de l'autor i impulsora de la seva col·laboració històrica. Per a la confecció d'aquest abaciologi el pare Pasqual utilitzà la informació —que no va confrontar amb cap altra documentació original que es conservava al monestir— que li ofería una font a criteri seu de valor absolut des del punt de vista històric. Es tracta del ja esmentat còdex de l'abadessa Blanca d'Anglesola que, entre altres documents transcendentals per al coneixement del passat del cenobi, enregistra el catàleg de les prelades des d'Òria Ramírez

fins a Leocàdia de Ricart i de Cardona, elegida el dia 6 d'abril de 1631. Segons la descripció de la llista de les prelades relacionades a l'esmentat còdex, el primer enregistrament material es degué escriure vers l'any 1292 —data de l'elecció de GERALDA DE QUERALT feta amb l'escriptura general del text— o poc temps després, i en tot cas abans del 29 d'octubre de 1294, data de l'elecció de Blanca d'Anglesola, que hi era recollida ja amb lletra diferent. Des d'aquesta fins a Leocàdia de Ricart i de Cardona els enregistraments damunt la vitel·la del còdex eren de mans diferents, fet que pressuposa que la relació es convertí en la llista “oficial” del monestir.

El tercer aspecte que palesa l'interès actual del treball del pare Pasqual rau en la transcripció d'una sèrie de documents que integren l'*Apèndice de instrumentos*, la major part dels quals han desaparegut de l'arxiu del monestir amb posterioritat a les visites que hi realitzà l'erudit premonstratès, probablement en els dies luctuosos i difícils de les grans convulsions que sofrí el cenobi en el segle XIX i que motivaren la dispersió de la comunitat en diverses ocasions, amb els desgavells que aquesta circumstància va comportar per a la integritat dels fons arxivístic.

Els documents de l'*Apèndice* foren publicats l'any 1978 per Piquer i Jover, amb el títol confusionari de *Cartulari de Vallbona (1157-1665)*.⁷⁹ Em permeto aquesta afirmació perquè del monestir de Vallbona no en resta cap cartulari a l'estil dels de Poblet o Santes Creus o bé d'altres institucions religioses medievals,⁸⁰ i, per tant, la col·lecció diplomàtica breu que recull l'edició de Piquer no se cenyeix a l'edició d'aquest tipus de còdex sinó només a la publicació de l'*Apèndice* del pare Pasqual. De fet, aquesta circumstància ja l'exposa l'autor del *Cartulari* a la introducció del seu treball, quan especifica les fonts i el contingut del recull documental.⁸¹ D'altra banda, Piquer dugué a terme la publicació dels esmentats documents, com ell

79. Josep Joan PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona (1157-1665)*, “Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona” XXXVII (1977-1978), p. 67-109.

80. Una certa excepció estaria representada pel recull documental relatiu al patrimoni que el cenobi posseïa a la ciutat de Lleida, conegut pel *Capbreu de l'abadessa Blanca d'Anglesola*, tal com el defineix Piquer (Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona (1153-1977)*, Santes Creus, 1978, p. 115, nota 22), o bé, com a *Capbreu dels sensos de Leyda*, que correspon al títol que l'encapçala (Francisco CASTILLÓN CORTADA, *Las posesiones del monasterio de Vallbona de las Monges en la ciudad de Lleida*, “Studia Monastica” XXXIII (1991), p. 295-296).

81. Josep Joan PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona (1157-1665)*, “Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona” XXXVII (1977-1978), p. 67-73.

mateix afirma, “*com un apèndix documental a l'Abaciologi de Vallbona, editat recentment*”.⁸² Lamentablement, però, el breu aplec documental de Piquer, copiat pel pare Pasqual, i que va des del 1157 fins al 1665, no engloba els pergamins existents encara actualment a l'arxiu del cenobi corresponents a aquest període, que resten en la seva majoria encara inèdits.⁸³

10. LA PRESENT EDICIÓ

El criteri que he seguit per a la publicació d'aquesta obra del pare Pasqual s'ha cenyit a respectar escrupolosament el text de l'autor (només s'ha normalitzat l'accentuació per tal de fer-lo més entenedor), tot i que pel que fa als documents aquests s'acompanyen de la datació correcta, d'un petit regest i de les edicions que se n'ha fet. També per mantenir la fidelitat al text s'ha ressaltat en negreta els mots que l'autor va destacar subratllant-los. En notes crítiques a peu de pàgina o bé a l'apèndix documental en l'apartat corresponent a les edicions, s'han assenyalat també rectificacions que cal fer a aquesta obra del pare Pasqual derivades de les darreres aportacions sobre la història del monestir.⁸⁴

82. La primera edició de l'abaciologi de Piquer és de l'any 1978.

83. Del ric fons de l'arxiu de l'abadia de Vallbona, i concretament dels pergamins, fins avui se n'han publicat molt pocs. Destaquen, en tot cas, els editats per Altisent i Sans i Travé (Vegeu Agustí ALTISENT, *Una postulanta de Vallbona "litterata" y con recomendación papal*, “Schola Caritatis” 49 (1969), Barcelona, Abadia de Valldonzella, p. 111-116; Josep Maria SANS I TRAVÉ, *La carta de franquicia de Preixana (l'Urgell) atorgada pel monestir de Vallbona (11 d'agost de 1228)*, a *Miscel·lània Àngel Fàbrega*, “Analecta Sacra Tarraconensia” 71 (1998), p. 43-63. Avanço, d'altra banda, que està en preparació l'edició dels pergamins que es conserven a l'arxiu del monestir des del segle XI fins al final de l'abadiat de Francina de Guimerà (1503).

84. Especialment pel que fa als seus inicis pel treball de Josep Maria SANS I TRAVÉ, *Precedents, fundació i primers anys del monestir de Vallbona (1154-1185)*, “Anuario de Estudios Medievales” 29 (1999), p. 959-1003, reeditat i ampliat amb el títol *Precedents i orígens del monestir de Santa Maria de Vallbona (1154-1185)*, Lleida, 2002; sobre la personalitat de Berenguera de Cervera com a promotora de la nova comunitat cistercenca per l'estudi de Josep Maria SANS I TRAVÉ, *La carta de franquicia de Preixana (l'Urgell) atorgada pel monestir de Vallbona (11 d'agost de 1228)*, a *Miscel·lània Àngel Fàbrega*, “Analecta Sacra Tarraconensia” 71 (1998), p. 757-783. Quant a la personalitat del fundador, pels treballs d'Agustí ALTISENT, *Ramon de Vallbona i l'eremitori de Poboleda*, “Studia Monastica” 10 (1968), p. 141-149; Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona (1153-1977)*, Santes Creus, 1978, p. 30-38; Josep Maria SANS I TRAVÉ, *Història del Tallat*, Lleida, 1986, p. 40-53. I sobre l'abaciologi per la ingent obra del benemèrit historiador del cenobi urgellenc Piquer i Jover (Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Vallbona de les Monges, 1990, 2a edició).

Per la seva relació amb el *Llibre Verd*, finalment hi he afegit com a apèndix el pròleg, la versió catalana de la *Vita beati Raimundi*, la traducció catalana del testament de Sant Ramon de Vallbona i “lo Aranzel i número de les abbadeses ha tingudes la insigne i real cassa de Nostra Seniors de Vallbona”, que enregistra el manuscrit conservat a l’arxiu del monestir i intitulat “Llibre de notas y resolucions del reial monestir que comensan en lo any 1173”.

RESPUESTA
A LOS CINCO INTERROGATORIOS DEL SOR
VICARIO GENERAL CISTERCIENSE;

que á sollicitacion de la mui Ilustre Señora

**DON^{ÑA} THERESA DE
RIQUER, Y DE SABATER
ABADESA;**

**Y DE SV REAL MONASTERIO DE
VALLBONA,**

*ha trabajado, despues de examinados
los antig.^{os} instrumentos de su Archivo;*

EL DOCT. EN DR^{OS}.

DON JAYME PASQUAÏ,
CANONIGO PREMONST.^o Y EX-ABAD
del R.^o Monast.^o de Bellpuig de las Avellanas.

AÑO M. DCCC.

S. Jayme de Vallbona Fund.

S. Theresia de Riquer.

Muy Ilustre Señora,

Muy Señora mía y de mi mayor aprecio: con la misma gustosa satisfacción con que presenté a V. S. y Señoras ancianas el pasado día 17 de Julio los seis quadernos que por espacio de tres meses trabajé en ese Monasterio conforme al honroso encargo de V. S. relativo al Informe que sobre diversos puntos de la antigüedad y rentas de ese Real Monasterio, pidió a V. S. el Señor Vicario General de la Congregación Cisterciense: con la misma satisfacción, digo, ofrezco a V. S. y Señoras ancianas la obra copiada, aumentada y ricamente enquadernada, como testimonio auténtico del sincero afecto que por tantos años he dirigido y actualmente conservo a V. S. y su Real Monasterio.

En esta obrilla hallará V. S. y todas las Señoras sus súbditas un compendio histórico de las principales glorias de **Vallbona**, fundado no en meros dichos y rumores vulgares, sino en monumentos sólidos y seguros que ha podido y sabido conservar hasta nuestros días ese insigne y Real Monasterio en su archivo, a pesar del tiempo destructor y sus vicisitudes, que todo lo devora, destruye y aniquila.

Confieso que podía decir muchas cosas, mas no menos gloriosas, a esa Real casa e Iglesia, pero como he tenido que ceñirme precisamente a dar las correspondientes respuestas a los cinco interrogatorios del Señor Vicario General, no podía, sin conocida afectación, distraerme a otros asuntos a excepción de los entierros reales, cuya importancia me ha hecho olvidar esos respetos.

De modo que en ese librito tendrá V. S., en primer lugar, las respuestas a cada uno de los interrogatorios; luego después, un apéndice de los instrumentos más notables del archivo, en que fundo

aquellas respuestas; y como la pieza más preciosa de él (de que me valgo en toda la obra) sea el códice manuscrito verdaderamente venerable y digno de fe por su antigüedad y circunstancias, me ha parecido copiarlo a la letra, especialmente por contener un trozo de la admirable vida del Santo Ermitaño Ramon de Anglesola o de **Vallbona**, cierto e indubitable Fundador del Monasterio. Y por último, a fin de que nada falte en esta pequeña colección de monumentos y glorias del Monasterio de Nuestra Señora de Vallbona, me ha parecido oportuno acompañarlos de una sencilla traducción en catalán, tanto de la vida del Santo Fundador como de las sabias y agradecidas providencias que en el año 1312 tomó la Muy Ilustre Señora abadesa Doña Blanca de Anglesola, a fin de que en ningún tiempo olvidasen las Señoras del Monasterio de Vallbona los favores y beneficios que le habían dispensado tantas personas nobles de ambos sexos desde el principio de su fundación hasta sus días.

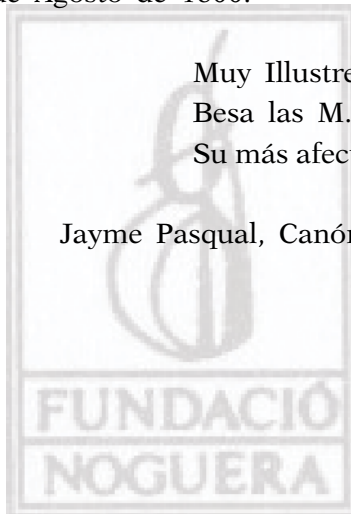
Creo haber satisfecho con esto el honroso encargo que merecí nuevamente a V. S. si no con el acierto que pedía un asunto de esa qualidad y la grandeza y mérito del objeto, a lo menos conforme a la limitada extensión de mis luces e ilimitada de mi buen afecto y devoción a ese Real Monasterio, que he conservado inalterables por el largo espacio de casi 40 años, y que ni la muerte podrá borrar. En esta suposición suplico a V. S. me mande quanto fuere de su agrado.

Vallbona, 19 de Agosto de 1800.

Muy Ilustre Señora
Besa las M. De V. S.

Su más afecto servidor y capellán

Jayme Pasqual, Canónigo Premostratense.

[p.1] **Interrogatorio Primero**

En qué tiempo se fundó el Monasterio de Vallbona y empezó a tener subsistencia efectiva con observancia regular; estendiéndose en ese punto a dar todas las noticias que haya conducentes para venir en conocimiento de su origen i principios, haciendo por mayor una relación de los documentos que lo acrediten.

Siempre ha sido empresa ardua i difícil intentar la averiguación puntual y exacta de los orígenes y principios de las cosas, y tanto más quanto más distantes estén de los tiempos en que pretenda hacerse la averiguación, porque la dilatada serie de los años, las vicisitudes de los tiempos y el natural deseo de engrandecer y enoblecir las alcurnias ha forjado fácilmente historietas y rumores vulgares que han esparcido densas nieblas capaces de ofuscar la luz de la verdad, especialmente si ha concurrido (como sucede a menudo) la similitud o equivocación de nombres de los países, de los pueblos, de las casas o de los personajes, de modo que ha sucedido y sucederá a quantos intenten examinar de propósito y con detención las fundaciones antiguas de ciudades, de iglesias y monasterios, que indispensablemente tropezarán en muchos de esos inconvenientes difíciles de superar y remover.

Esto me sucede a mí, puesto en el empeño de averiguar con puntualidad la fundación y origen del Real Monasterio de Señoras Cistercienses de Santa María de Vallbona. Están acordes quantos historiadores han tratado de ella, tanto cistercienses (y sobre todos el Ilustrísimo Don Ángel Manrique), como regnícolas, esto es, Beuter, Blancas, Carbonell etcétera, en señalar por año preciso de

la fundación del monasterio el de **mil ciento setenta y tres**, en que vino, dicen, de Navarra Doña Oria u **Orga** con otras monjas del [p.2] monasterio de **Tulebras**, a fundar el de **Vallbona**. Deve advertirse con cuidado que ninguno de los referidos escritores cita instrumento antiguo por garante de su aserción; ni el Illustrísimo Manrique, por otra parte tan exacto en asegurar sus dichos con la autenticidad de los documentos.

Ello es que muchos años antes de la supuesta venida de la Abadesa **Doña Oria** a fundar el Monasterio de Vallbona desde Navarra, existía éste, habitado de hombres y aun de mugeres. En el año de 1157, a tres de las calendas de agosto, los cavalleros Don Ramón de Cervera, Don Berenguer de Guardia y Don Berenguer Porta, con sus respectivas consortes Ponceta, Arsendis y Ermesén, junto con Doña Guilla, muger de Don Arnaldo de Guardia, dieron a Dios, a **Santa María de Vallbona**¹ y a Ramón Ermitaño y a los hermanos que viven en Vallbona, Pedro y Ramón Duran, y a sus sucesores un alodio que tenían en el mismo valle.

Pocos meses después, quiero decir a 7 de los idus de octubre del mismo año 1157, otros cavalleros, esto es, Don Pedro de Acuta² y su muger Ermesén, con sus hijos y su hermano Bernardo de Conil, con otros compañeros, hicieron donación del **lugar de Vallbona** a Ramón Ermitaño, a Pedro Presbítero, a Ramon Duran y a todos los hermanos que vivían y servían a Dios, "*et omnibus fratribus ibi degentibus*", en Vallbona.³

No contentos todos esos cavalleros con las donaciones hechas a Vallbona en 1157, y a los hermanos que allí vivían y servían a Dios, las aumentaron algunos años después. En el de 1164, a 15 de las calendas de agosto, Ramón de Cervera, con los mencionados en el primer instrumento citado arriba, quisi-[p.3]eron poner baxo la protección de Dios y de Santa María de Vallbona a su castillo **Colobrez** o de **Colobriers**. "*Nos in simul*, dicen, *mittimus in gorda et baiulia Domino Deo et Beatae Mariae de Vallebona ipsum castrum de Colobriers cum suis terminis*", y, en consecuencia, dan a los habitantes de Vallbona la iglesia de San Juan, sita en el castillo de **Colobrez**, con una porción de alodio, diezmos, primicias y oblaciones. Esto supone muy pujante el Monasterio de Vallbona en

1. *En el marge esquerre*: Apéndice de instrumentos Número I.

2. *Acusa, en el text.*

3. *En el marge esquerre*: Número II.

el año de 1163, siete después de su fundación, pues unos cavalleros tan principales recurrían a él para seguridad de su castillo **Colobres**, que estaba muy cercano de Vallbona, como veremos.⁴

Los otros cavalleros, capitaneados de Pedro de Acuta, renovaron también o aumentaron su donación en el año de 1169, a 11 de las calendas de julio, con la de un huerto suyo en San Martín,⁵ tal vez de Maldá, y un alodio en Llorenz. Estos quatro instrumentos se conservan originales en el Archivo de Vallbona, y de ellos resulta con claridad que muy antes del año 1173, señalado por los historiadores como preciso año de la fundación del Real Monasterio de Vallbona, existía ya y estaba fundado el monasterio, y no como quiera sino con comunidad de los tres individuos Ramón Ermitaño, Pedro presbítero, Ramón Duran y otros que allí vivían. “*Et omnibus fratribus ibi degentibus*”, como expresa la segunda donación.

Aún más, que eso expresa la quarta o de Pedro de Acuta con sus compañeros, pues menciona no sólo **hermanos** sino que también **hermanas** en Vallbona en 1169, pues dan un huerto y un alodio “*ad locum Sanctae Mariae Vallisbonae vel ad ipsos fratres [p.4] et sorores, qui sunt vel erunt in ipso loco*”. Por lo que indispensablemente devemos confesar no sólo estaba fundado el Monasterio de Vallbona des del año de 1157, sino que a lo menos en el de 1169 era habitado de **monjas –et sorores–**, y esto cinco años antes de el señalado por los historiadores como preciso de la fundación, y en el que nos dicen haver venido de Navarra la abadesa Doña Oria a fundarle. Este es el punto de mayor importancia, y que merece examinarse con detención y prolixidad en la respuesta al

Interrogatorio Segundo

Quién fundó el Monasterio? (de Vallbona), si fue el monarca o algún particular, y con qué bienes o derechos? Cuáles de estos se conservan? Y los que no, si han salido en virtud de enagenación o porque ellos hayan perecido?

Queda dicho ya que sin embargo de estar conformes todos los historiadores que tratan de la fundación del Real Monasterio de Santa María de Vallbona en atribuir a Navarra la gloria de haber

4. En el marge esquerre: Número III.

5. En el marge esquerre: Número IV.

enviado sus monjas a fundarle, nadie cita documento antiguo como garante de su aserción, ni el Ilustrísimo Manrique: Ahora añadido que tal vez este sabio analista cisterciense fue el primero que habló del monasterio de **Tulebras** por sola conjetura.

Lo cierto es que Beuter no lo dixo, sí sólo que fueron navarras las fundadoras de Vallbona, y con esto tuvo bastante Manrique para pensar que venían de **Tulebras**. Estas son sus palabras: "*Virgines ex Navarra vocatas Beuter tradit. Puto ex coenobio dicto **Tulebras** (in Hispania fecundo prae cunctis aliis), sub abbatissa **Orga** quae prima Vallisbonae domum administravit.*"⁶

[p.5] Beuter, según esto, parece ser el primero que hizo venir de Navarra a Vallbona la colonia de monjas cistercienses llevando al frente a Doña **Orga**, sin decir de qué monasterio ni de dónde había sacado la noticia: Beuter, que estuvo tan mal informado de las cosas de Vallbona que llamó **Orga** a la primera abadesa, siendo así que en ningún instrumento ni memoria antigua se halla tal nombre, sino el de **Oria** constantemente. Beuter, que equivocó no menos el nombre del fundador del monasterio en su capítulo 19 de su libro 2, según el mismo Manrique "*loco citato. Ait Antonius Beuter: fundatum fuisse Monasterium Vallisbonae in regno Aragonum pro sacris virginibus Institutum Cisterciense observaturis. **Fundator domus sanctus eremita nomine Petrus dictus de Vallebona, a quo et coenobium ipsum mutavit***". Un escritor que hasta los nombres equivocó, como veremos después, de los fundadores del monasterio, ¿cómo puede merecer fe quando hace venir de Navarra las monjas fundadoras con solo su palabra? Y sin decir de dónde o de qué monasterio vinieron, ni citar documento antiguo que asegure su dicho?

Es verdad que en Vallbona corre y ha corrido la voz de haver venido de Navarra y del monasterio de Tulebras su primera abadesa Doña Oria y demás fundadoras de su monasterio; pero esta voz no es muy antigua, no hallándose rastro alguno de ella hasta el siglo décimo séptimo, en quantas memorias se conservan de los cinco primeros, desde la fundación, en su archivo. Este silencio y la dificultad de componer esa (si puede llamarse) tradición con los instrumentos originales que conserva Vallbona, y la son contrarios, me ha hecho entrar en vehementes sospechas de ser más presto una

6. *Al marge inferior: Annales Cistercienses, Tomus 2, anno Christi 1173.*

his-[p.6]torieta o rumor vulgar ocasionado de la semejanza de los nombres **Tulebras** y **Colobres** que una tradición verdadera. Expondré sencillamente los fundamentos que me inducen a pensar y sospechar así, con tanto más gusto quanto ellos son los mismos sobre que debe zanjarse la fundación del monasterio.

Su indisputable fundador fue un santo ermitaño llamado **Raimundo de Anglesola** y **de Vallbona**; nombres con que fue conocido por razón de su origen el primero, y de su larga permanencia y habitación en este valle el segundo. Este santo anacoreta escogió la horrorosa y vasta soledad de Vallbona⁷ para servir a Dios y dedicarse de por vida a los penosos ejercicios de la austeridad y penitencia, muy antes del año 1153, en que el Conde de Barcelona y Príncipe de Aragón Don Ramon Berenguer el cuarto acabó de conquistar de los moros las montañas de Prades y destruir enteramente el reyno mahometano de Ciurana, pues de algunos pasages de la vida del santo ermitaño (escrita según parece más de quinientos años hace) se deduce con claridad que aún estaba por conquistar aquel reyno, supuesto que diferentes veces le inquietaron los moros en su cueva de Vallbona, y se lo llevaron atado y con furor a **Ciurana**,⁸ aunque después movidos de su senzillez y respetando su conocida virtud, le concedieron la libertad de bolverse a su cueva y santos ejercicios.

Conquistadas, pues, las referidas montañas y reyno de **Ciurana**, deseó el Conde conquistador, como tan pío y religioso príncipe, fundar un monasterio en el mismo **territorio de Ciurana**, en que se observase la Regla de San Benito; y llegando a sus oydos la fama de san-[p.7]tidad y austeridad de vida del **ermitaño Raymundo**, que con otros compañeros vivía en los desiertos pertenecientes antes al reyno de **Ciurana**, llamados comunmente **Sórboles**, le hizo donación del mismo lugar para que construyesse en él una iglesia y altar a honor de la Virgen María. *Dono*, dice, "*ipsum locum qui dicitur Sorboles in territorio Ciuranae ut aedificetur et construatur ibidem ecclesia et altare in honorem Dei et Beatae Matris suae Virginis Mariae, et fiat ibi Abbatia ... sub Regula Sancti Benedicti*".⁹

7. *Al marge inferior*: En instrumento del archivo de algunos años antes de la fundación, se llama el país "in loco horroris et vastae solitudinis".

8. *Al marge esquerre*: Vide la Vida del santo.

9. *Al marge esquerre*: Número V.

Para la manutención de los que habitaban y habitarían en adelante aquella iglesia y **abadía**, donó el liberalísimo príncipe una vasta extensión de terreno alrededor de ella: *“Addo etiam huic donationi, dice, in circuitu eiusdem loci terram quae abundanter sufficere posit ad sex paria boum annuatim”* y amás el agua de **Seth**, con tierras a un lado y otro, para que pudiesen regarlas y tener huertos y levantar allí un molino, si lo juzgasen oportuno *“Dono insuper ... ipsam aquam de Seth cum suis ripis et inde ad ortas et laborationes eorum nutriendas et rigandas, et concedo ut faciant molendinum in aqua de Seth, ubi facere poterint”*. Fue hecha la donación a 7 de las calendas de junio, año 1157, como consta del diploma original conservado en el Archivo de Vallbona.

Se ha discurrido con mucha variedad sobre el lugar o sitio de **Sórboles**, pero lo más verosímil y fundado en algunas memorias antiguas decide a favor del actual Santuario de Nuestra Señora del **Tallat**, Priorato del Real Monasterio de Poblet, sito en la cima de un alto monte que está a la entrada del **Valle** por la parte de Rocallaura. Entre este pueblo y el santuario referido, al [p.8] pie del mismo monte corre un riachuelo formado de varias fuentes de cuias la más principal y copiosa es llamada de la gente del país: la **Siroya** o **Sithoya** que conserva aún rastros del antiguo nombre **Seth** y riega aquellos campos que están a la vista del Santuario del **Tallat**.

Esta correspondencia no despreciable y la de llamarse aún en el día **lo tros de las Monjas** una porción de hacienda casi inmediata al mismo santuario, junto con muchos establecimientos que hicieron las monjas de Vallbona en los siglos XIII y XIV de tierras que posehían **en lo pla del Tallat**, conservadas en su archivo; y, por último, los vestigios de antigua fábrica que actualmente se ven en el **Tallat**, dexan fundadamente discurrir que aquí y no en otra parte del territorio de **Ciurana** estaría **Sórboles**, destinado por el conde Don Ramón Berenguer a la erección del monasterio y abadía.

En esta suposición, y siendo el conde tan devoto del orden cisterciense, pues pocos años antes había erigido en el mismo territorio conquistado por él la Real Casa de Poblet, es de creer que la abadía que intentaba levantar en **Sórboles, territorio de Ciurana, en donde se observase la Regla de San Benito**, es de creer, digo, que baxo esta expresión entendiese el Instituto Cisterciense. Y aun diré que en la suposición de ser **Sórboles** la montaña del **Tallat**, y distando ésta poco más de dos leguas de Poblet, a quien había destinado el conde para abadía de monges cistercienses, fuese su

ánimo que la nueva fundación de abadía en **Sórboles** sirviese para monjas del mismo Instituto Cisterciense-[p.9]se. Es mera conjetura, yo lo confieso, pero bastante fundada, según veremos adelante.

Es regular que el santo ermitaño **Raymundo**, luego de conseguido el real diploma de fundación, no fuese omiso en cumplir y poner en ejecución la voluntad de su príncipe, erigiendo en **Sórboles** la iglesia, monasterio y abadía, si es que no lo hubiese hecho antes, como sucedía comúnmente entonces en casos semejantes, estando muy adelantadas las fábricas y formadas las comunidades religiosas quando se despachaban y formaban los diplomas de su erección, sobre cuyos objetos nada podemos asegurar por falta de documentos. Parece sí, que deseoso el santo de mayor soledad y retiro, como y de continuar en su emprendida vida eremítica y solitaria, apenas hubo dispuesto en **Sórboles** y ordenado las cosas conforme las santas intenciones del conde, se retiraría al sitio de Vallbona, más proporcionado entonces a estas sus propias ideas. Ello es que según queda dicho ya y consta de los instrumentos mencionados arriba, en el mismo año de 1157, y dos meses después de la fecha del real diploma de la fundación de **Sórboles**, le hallamos como de asiento en Vallbona, con dos compañeros, diferentes de los que tenía en **Sórboles**.

Estas circunstancias, muy dignas de considerarse y pesarse, me dan pie para conjeturar que el santo ermitaño **Ramón** introduciría en **Sórboles** (que se llamó también **Colobres**), conforme las intenciones del conde, monjas cistercienses, bajo la dirección de sus dos amigos compañeros **Ramón** y **Guillermo** y [p.10] pondría por abadesa a **Doña Oría Ramírez**, sin que podamos atinar de qué país ni de qué monasterio vendría a gobernar el de **Sórboles** o **Colobres** esta señora por falta de documentos.

Los hay empero no pocos que pruevan evidéntísimamente haberse llamado **Colobres** el actual Santuario de Nuestra Señora del **Tallat** o **Puig Colobrer** por ser aquel monte parte o quadra del castillo dicho **Colobres** y castillo **Colobrer** y después **Montesquivo**, que es el término más inmediato al de Vallbona por la parte de oriente. En el año 1315 Don Guillén de Guardia¹⁰ vendió a dos hermanos, Pedro y Guillén Januarii, la dominatura con su fortaleza, que tenía en el lugar llamado **lo Puig del Taylat**, que antes, dice, se llamaba

10. *Al marge esquerre*: Número VI.

Puig Colobrer. En el de 1219, Dulcia de Passenant¹¹ tomó el hábito de monja en Vallbona. Era señora del castillo **Colobrarío** y lo donó al monasterio “*Dono castrum de Colobrarío*¹² *qui vocatur Montesquivi*”. En la primera de las dos donaciones de Ramon y Ponceta de Cervera, mencionadas arriba, que ocupan el primer lugar en el apéndice de instrumentos, vemos que las afrontaciones del alodio que tenían en Vallbona son *in termine de Colobrez*, y en la segunda ponen bajo la protección y bajulía de Vallbona “*ipsum castrum de Colobrez*”.

Aunque el santo ermitano Ramón, después de fundado el monasterio de **Sórboles** o **Colobres**, se retirase a Vallbona a fin de continuar en esta soledad su vida eremítica, sin embargo la grande fama de santidad y milagros (que refiere su vida) no le permitieron estar por mucho tiempo oculto ni solo, [p.11] pues casi desde luego se vio importunado de muchas personas de ambos sexos a que las admitiese a su compañía, deseosos de aprovecharse de sus exemplos y sabia dirección. Entre los quales expresa la vida antigua del santo a uno llamado **Pedro** y a una señora llamada Valencia¹³ (“*cum vero puer in precibus perstitisset, quadam similiter muliere nomine Valencia idem deprecante concessit*”) y de otros documentos del archivo consta que se le juntaron también allí, y muy a los principios, dos señoras nobilísimas, esto es, Doña Berenguela de Cervera y Doña Eldiardis de Áger, su hija, que fue abadesa de Vallbona, y no menos Doña Ermesendis de Rubió, a la que llamaron **Boscana** por haverla criado en el bosque y soledad de Vallbona san Ramón “*quam nutritivit sanctus Raymundus*” y fue la segunda abadesa de Vallbona.¹⁴ Con esto insensiblemente y a poco rato resultó un nuevo monasterio de hombres y mugeres, como hemos visto que lo era ya en el año de 1169, en que Pedro de Acuta hizo su segunda donación a Santa María de Vallbona y a **los hermanos y hermanas** que habitaban allí.

Parece que el monasterio de Vallbona permaneció dúplice o de hombres y mugeres a un mismo tiempo, hasta la muerte del santo, pues aunque éste en su testamento del año 1176 sólo habla de **monjas**, empero sabemos que el año antes no eran ellas solas, como

11. *Al marge esquerre:* Número VII.

12. Y lo donó al monasterio “Dono castrum de Colobrarío”, *al peu de pàgina*.

13. *Al marge esquerre:* Vide la vida del santo.

14. *Al marge esquerre:* Vide la serie de abadesas en el còdice.

consta de la donación que hizo a Vallbona en 1175 una señora llamada Arsendis, muger del cavallero Isarno, pues hace la tal donación y se obliga a guardar toda su vi-[p.12] da castidad y obediencia según la Regla de San Benito en manos de Ramon Ermitaño, de Pedro Presbítero y de los **hermanos y hermanas** que habitan en Vallbona "*In manu Raimundi Eremitae, servi Dei, et Petri Presbiteri et aliorum fratrum et sororum qui ibidem sunt*".¹⁵

Este instrumento da lugar a muchas reflexiones. De su contexto se deduce con claridad que en el año de 1175 no tenía otro prelado el monasterio de Vallbona sino el santo hermitaño Ramón, pues que Doña Arsendis se obliga a guardar allí la Regla de San Benito en manos del **siervo de Dios Ramón**, que es lo mismo que admitirla el santo ermitaño al hábito de monja. Y es muy de extrañar que no se mencione para un punto de tanta importancia como lo es la admisión de una monja, a la abadesa **Doña Oria**, que según todos los historiadores ya lo era de Vallbona dos años antes, pues la suponen venida de Navarra a plantar el Instituto Cisterciense en Vallbona en el de 1173. Yo creo firmemente que no hubo tal cosa y que tanto en el año de 1175, como en el de 1173 y aun mucho antes se estava muy quieta **Doña Oria** en el primer monasterio fundado por san Ramón en **Colobres**, y por eso no la mencionó Doña Arsendis como abadesa y prelada de **Vallbona** porque solamente lo era entonces del monasterio de **Colobres**.

En el año siguiente de¹⁶ 1176 la hallamos ya de asiento en Vallbona, y consta esto de la donación que en el mismo año la hizo el rey de Aragón Don Alfonso, hijo del Conde de Barcelona Don Ramon Berenguer, de un alodio junto al río Segre "*mo-[p.13]nasterio Vallisbonae et tibi dominae Oriae abbatissae*". Debe advertirse que la data del diploma real es anterior a la fecha del testamento del santo ermitaño Ramon, pues lo es del mes de marzo, y la del testamento del santo del 6 de los idus de abril, ambos del año 1176; y sin embargo únicamente habla el rey de **Doña Oria** como prelada y abadesa de **Vallbona**, sin mencionar a san Ramón (que lo era entonces y lo fue hasta su muerte el fundador y prelado del monasterio). Quizá lo hizo el rey de propósito a fin de obligar así a Doña Oria al abandono del monasterio de **Colobres**, conforme las intenciones de san Ramón.

15. *Al marge esquerre*: Número VIII.

16. *Al marge esquerre*: Número IX.

Para inteligencia de este punto en que se funda mi conjetura se hace preciso examinar el testamento del santo ermitano fundador, que parecerá muy extraño y lleno de confusiones y dificultades, si no se tienen presentes las prevenciones hechas sobre el primer monasterio fundado por san Ramón en el lugar de **Sórboles** o **Colobres**; y al contrario con ellas todo queda llano y sin dificultad.

San Ramón de Vallbona, pues, a 6 de los idus de abril de 1176 hizo su testamento en que manda en primer lugar su cuerpo a Santa María de Vallbona. Después dexa a la abadessa de **Colobres** el convento y las monjas que están en Vallbona, o las que querrán estar, bajo la obediencia de la abadesa de **Colobres** "*Similiter, dice, relinco conventum et sanctimoniales quae manent in ecclesia de Vallebona vel quae manere voluerint in obedientia abbatissae de Colobres*". Con el pacto y condición expresa que la abadessa de [p.14] **Colobres** no las saque del lugar de Vallbona, de cuyo no quiere que toque nada ni lo pase a otro lugar "*In tali pacto quod ipsa abbatissa non trahat eas de predicto loco, nec abstrahat aliquid de rebus illius loci, quod mutet in alium locum*".

Y por último añade que si la abadessa de **Colobres** quiere habitar y permanecer en la iglesia de Vallbona, las monjas y el convento del mismo lugar deban serle obedientes; si empero no quiere habitar en Vallbona sino en **Colobres**, entonces y en esse caso, el convento de la iglesia de Vallbona deberá elegir priora a su voluntad "*Si vero ipsa abbatissa de Colobres manere voluerit in praedicta ecclesia de Vallebona, sanctimoniales et conventus eiusdem loci sint ei obedientes. Si autem praedicta abbatissa noluerit manere in praedicta ecclesia, conventus ecclesiae de Vallebona eligat priorissam ad suam voluntatem sine ulla contradictione*".

Tengo por cierto que si Beuter, Manrique y los demás historiadores que con tanta franqueza han esparcido la especie de haver venido a poblar el monasterio de Vallbona monjas de Navarra y del monasterio de **Tulebras** huviessen visto y bien reflexionado el testamento del santo fundador de Vallbona, que acabamos de extractar, hubieran estado muy distantes de perseverar en su opinión, pues apenas tiene cláusula el testamento que no sea diametralmente opuesta a ella. Quiere, en primer lugar, que las monjas y comunidad de Vallbona estén sujetas y presten obediencia a la abadesa de **Colobres** (no me detengo aquí en la diferencia bi-[p.15]en notable del nombre, que no es *Abbatissae de Tulebris* sino *Abbatissae de Colobres*). Se ve claro del contexto que habla el santo fundador de obediencia inmediata. ¿Cómo pueda componerse ésta con la que

devían prestar a **Doña Oria** embiada por abadesa de Vallbona desde Navarra?

Mas, en razón de esta obediencia, dice san Ramón que no podrá la abadesa de **Colobres** sacar de Vallbona a monja alguna, ni pasarla a otro lugar y menos las cosas o bienes de Vallbona. Este pacto y prevención del santo fundador parecerá impertinente y fuera de lugar si la abadesa de quien habla fuese la de **Tulebras** de Navarra, como quiere el Ilustrísimo Manrique, siendo la enorme distancia de los dos monasterios entre sí un óbice natural y más fuerte que la misma prevención; pues ¿cómo podía temerse que las monjas de Vallbona quisiessen ir a Navarra, ni que los bienes, especialmente raíces, pudiesen aplicarse a otro lugar por la abadesa de **Tulebras**?

A esa dificultad se añade otra de mucho mayor peso: la sujeción i obediencia que el santo fundador quiere y manda presten sus monjas de Vallbona a la abadesa de **Colobres** es absolutamente condicionada, esto es, para el caso preciso en que la dicha abadesa quiera permanecer, habitar y fixar su domicilio en el monasterio de Vallbona, pues que en el caso de no querer ella habitar aquí concede facultad a las monjas de Vallbona y a su comunidad para **elegirse priora** que las gobierne a su voluntad y sin contradicción alguna, de la abadesa (de Colobres, según se entiende); que es como si dixesse que en el caso de no querer habitar en Vallbona la abadesa de **Colobres**, no lo sea de este monasterio, ni las monjas la obedezcan, sino a la **priora elegida** por ellas, y que en este caso la prelada de Vallbona no sea ni se llame **abadesa** sino **priora**.

[p.16] Compongan los que han soñado la venida de las monjas de Navarra a Vallbona y de la abadesa Doña Oria en el año de 1173 con la condición impuesta por el santo fundador tres años después. Suponen y nos dicen que aquella señora y sus compañeras venidas de Navarra habían plantado el Instituto Cisterciense en Vallbona desde aquel año, y así, por consiguiente, dicen y han de decir que desde entonces era la abadesa de Vallbona Doña Oria. Pregunto yo ahora: ¿Esta señora era abadesa de **Tulebras** en Navarra o no lo era en 1176 en que hizo su testamento san Ramón?¹⁷ No parece

17. *A peu de pàgina hi ha aquesta nota:* El Ilustrísimo Manrique en su tomo 2 *Annales Cistercienses*, página 302 copia el diploma de Don Sancho, rey de Navarra, fundador de **Tulebras**, datado del mes de octubre año 1157 i el del conde de Barcelona es del mes de julio del mismo año, y de consiguiente anterior al de Tulebras la fundación del monasterio de **Sórboles**.

creíble que lo fuese no sólo por la enorme distancia de ambos monasterios sino que por ser tan reciente la fundación del de **Tulebras**, que seguramente lo era más aún que el de Vallbona. ¿Será creíble pues que la abadesa de **Tulebras** se viniese desde Navarra a poner de asiento en Vallbona en 1173 y que permaneciese aquí tres años enteros olvidando a su monasterio de Tulebras que por estar en sus principios necesitaba más de su presencia y vigilancia?

Y, si no lo era de **Tulebras** sino de Vallbona, como lo dice expresamente el rey Don Alfonso en la donación mencionada del año 1176, poco antes de otorgar su testamento san Ramón, ¿cómo pudo este santo fundador mandar que Vallbona no tuviese **Abadesa** sino **priora** en el caso de no querer habitar en Vallbona la abadesa de **Tulebras**? O yo me engaño mucho o esos son unos nudos gordianos imposibles de desatar, sino cortándolos, quiero decir, dando por absolutamente equivocada y falsa la venida de las monjas de **Tulebras** a plantar el Instituto Cisterciense en Vallbona, tratándola de historieta y [p.17] rumor vulgar, ocasionado precisamente de la tal qual similitud que tienen entre sí los nombres de **Tulebras** y **Colobres** y de no haver quedado apenas memoria del monasterio de **Colobres**, de donde ciertamente salió la primera abadesa de Vallbona Doña Oria.

Ello es que todas esas dificultades, que en vista del testamento del santo fundador tienen visos de invencibles, se desvanecen como el humo sentada la fundación del monasterio y abadía de **Sórboles** o **Colobres**, conforme la intención del conde de Barcelona Don Ramón Berenguer. Aunque no tengamos en el archivo documento alguno que nos asegure de su existencia, después de la donación de **Sórboles** hecha al ermitaño Ramón, sin embargo se hace muy verosímil, no siendo regular que el santo dexase de poner en práctica las santas intenciones del conde luego después de conseguido el real diploma mencionado, cuya fundada conjetura toma más fuerza si se tiene presente y reflexiona que algunos meses después se retiró el santo ermitaño al desierto y cueva de Vallbona, probablemente para continuar aquí la vida eremítica y solitaria que no podía seguir en **Sórboles** o **Colobres**, donde parece dexaba plantada la cenobítica.

Es verdad que ni en Vallbona pudo lograr sus santos designios, pues a poco rato corriendo muchas personas de ambos sexos tras el olor de sus unguentos o del olor de su virtud y santidad, se vió el santo en la precisión de admitirlos en su compañía, como lo dice expresamente el antiguo escritor de su vida; y con esto, aunque a

pesar suyo, creiendo sin duda ser [p.18] ésta la voluntad de Dios (o como se lee en otra vida, por revelación que tuvo del cielo Doña Berenguela de Cervera) se vio el eremitorio de Vallbona transformado en otro monasterio de hombres y mugeres, teniendo por su fundador y prelado a san Ramón.

Si esto passó assí en todas sus circunstancias, como parece verosímil, he aquí que en poco tiempo y en el mismo año de 1157 se nos presentan dos monasterios fundados por el santo ermitaño Ramón en el corto espacio de poco más de una legua, que ésta es la distancia de Vallbona al santuario de Nuestra Señora del **Tallat**. Parece que aquél se llevaba más la atención del santo fundador, o por razón de ser el sitio más áspero y solitario, o porque en Vallbona habitaban Doña Berenguela y su hija, o por otras razones que ignoramos: lo cierto es que aquí permaneció el santo y no se separó de Vallbona hasta su muerte.

Supongamos ahora que el santo fundador hubiese introducido el Instituto Cisterciense en el monasterio de **Sórboles** o **Colobres**, inmediatamente después de conseguido el diploma de Don Ramón, dexando por prelada y abadesa del nuevo monasterio a Doña Oria Ramírez, y que luego que se vio en la precisión de convertir en otro monasterio su eremitorio de Vallbona le sugetó al mismo instituto y observancia cisterciense, y que componiéndose este segundo monasterio de hombres y mugeres se quedó el santo con la prelación de todos, más en particular de los primeros, comunicando su autoridad por lo tocante a los segundos con Doña Oria Ramírez, abadesa del otro monasterio de **Colobres**.

Estando san Ramón en los últimos períodos de su vida, le pa-[p.19]recería tal vez conveniente que de los dos monasterios se hiciese uno, ya por estar los dos tan próximos y cercanos, ya porque unidas las rentas y posesiones de ambos podría subsistir mejor su fundación, y ya por la mayor proporción i facilidad con que podría gobernar la abadesa Doña Oria y las que con el tiempo la sucediesen en la dignidad. Todo esto es mera conjetura; yo lo confieso con ingenuidad, pues no tenemos documento alguno que lo asegure; empero admitida ella y las suposiciones en que se funda, se desvanecen todas las dificultades que resultan del testamento del santo fundador i de la existencia de **Doña Oria** como abadesa de Vallbona antes y después de él.

Previno san Ramón lo que debía hacerse en el caso que subsistiesen en lo sucesivo ambos monasterios de **Colobres** y de **Vallbona** separadamente gobernados, por lo tocante a las monjas

receia tal vez conveniencia que de los dos Monasterios se hiciese uno, ya por estar los dos tan proximos y cercanos, ya porque unidas las rentas y posesiones de ambos podria subsistir mejor su fundacion, y ya por la mayor proporcion i facilidad con que podria gobernar la Abadesa D^{ca} Oria, y las q^{as} con el tiempo la sucediesen en la Dignidad, todo esto es mera conjetura, yo lo confieso con ingenuidad, pues no tenemos documento alguno que lo asegure; empero admítase ella y las suposiciones en que se funda, se desvanecen todas las dificultades q^{as} resultan del testamento del Sr^o Fundador i de la experiencia de D^{ca} Oria, como Abadesa de Vallbo: na antes y despues de el.

Previno Sr^o Ramon lo q^e devia hacerse en el caso que sobreviniesen en lo sucesivo, ámbos Monasterios de Colobres, y de Vallbona separadamente, por lo tocante á las Monjas hasta el dia mismo en que otorgó el Sr^o su testamento por la Abadesa D^{ca} Oria. Con: venia indelimitada mas quizá á permanecer en el Monasterio de Colobres como lo arguyen las donaciones hechas á Vallbona antes del año 1176 en las que jamas se habla de ella sino del Heximeriano Ramon como vimos en las de N. S. i puede verse igualmente en la de N. H. que es del año 1174, en que D^{no} Berenguer de Casdona concede el señorío de Vilamartí: nox á S^{ra} Maria de Vallbona, á Ramon Camizario vicario de Dios y á las Monjas del mismo lugar. De modo que en ninguna de quantas donaciones se hicieron á Vallbona antes de la época del testam^{to} del Sr^o Fundador se halla mencionada la Abadesa D^{ca} Oria, sino en la de el Rey D^{no} Alfonso, & verisimilmente porq^e no habitaba entonces D^{ca} Oria en Vallbona

21. XI.

31. XII.

* y lo mas particular i digno de noarse es q^e en la Donacion de una Plaza en Lerida q^e hizo este mismo Rey á Vallbona dos años antes, ó en el de 1174, supone q^e tenia Vallbona otra Prelada q^{ue} se llamaba Beatriz, pues á ella y no á D^{ca} Oria dirige la palabra. Dono dice, illam Plazam de bechana. Domui vallis bone, & c. bti Beatrix;

NOGUERA

hasta el día mismo en que otorgó el santo su testamento por la abadesa Doña Oria. Esta señora inclinaría más quizá a permanecer en el monasterio de **Colobres**, como lo arguyen las donaciones hechas a Vallbona antes del año 1176, en las que jamás se habla de ella sino del **hermitaño Ramón**, como vimos en la de número 8, i puede verse igualmente en la Número 11, que es del año 1174, en que Don Berenguer de Cardona¹⁸ concede el señorío de Vilamañanor a Santa María de Vallbona, a **Ramon Ermitaño**, siervo de Dios, y a las **monjas** del mismo lugar. De modo que en ninguna de quantas donaciones se hicieron a Vallbona antes de la época del testamento del santo fundador se halla mencionada la abadesa Doña Oria, sino en la de el rey Don Alfonso,¹⁹ verisímilmente porque no habitaba entonces Doña Oria en Vallbona [p.20] sino en el monasterio de **Colobres**.

Quiso, pues, san Ramón precizarla en cierto modo a vivir en su monasterio predilecto de **Vallbona**, a cuió efecto puso en su testamento la condición precisa de que en adelante las monjas de Vallbona estuviessen sujetas a Doña Oria o a la abadesa de **Colobres** si esta señora escogiesse permanecer y habitar con ellas de asiento. Mas en caso de preferir, y no querer separarse de **Colobres**, era su voluntad que las monjas de Vallbona quedassen libres de su obediencia y de consiguiente passasen a elegir una **priora** que las governase con la independencia de la abadesa de **Colobres**: “*Si autem praedicta abbatissa (de Colobres) noluerit manere in praedicta ecclesia (de Vallebona), conventus ecclesiae de Vallebona eligat priorissam ad suam voluntatem et sine ulla contradictione.*”

En consecuencia de esta disposición testamentaria del santo fundador correspondía no menos a la comunidad de la iglesia de **Colobres** el derecho de elegir también **priora** que lo governasse, en el caso preciso de preferir su abadesa el monasterio de **Vallbona** para su continua residencia y habitación, lo que efectivamente sucedió, como resulta de una providencia del papa Alexandro tercero del año **1180**, dirigida al obispo de Huesca y al prior de la Santa Iglesia de Zaragoza para que ambos conociessen de la causa que

18. *Al marge esquerre*: Número XI.

19. *Al peu de página*: Y lo más particular i digno de notarse es que en la donación de una plaza en Lérida que hizo este mismo rey a Vallbona dos años antes, o en el de **1174**, supone que tenía Vallbona otra prelada que se llamaba **Beatriz**, pues a ésta y no a **Doña Oria** dirige la palabra: “**Dono**, dice, **illam plazam de Boachar domui Vallisbonae et tibi Beatrici**” (*al marge esquerre*: Número XII).

vertía entre la **priora y monjas** del monasterio de **Colobres** i una señora muy principal que habiendo recibido el **velo** o profesado en **Colobres** se había salido después del monasterio y abrazado el estado matrimonial con pretexto de haver tomado el velo por fuerza.²⁰

Las monjas de **Colobres** instaron al obispo de Calahorra (en cuiá diócesi probablemente se habría refugiado i contrahído matrimonio la monja fugitiva) para que la precisasse a bolver al monasterio de **Colobres** con censuras que efectivamente fulminó contra ella y su nuevo marido el insinuado obispo, y confirmó el arzobispo de Tarragona. En este estado de cosas, apelaría sin duda, al Papa [p.21] la señora; y en consecuencia Alexandro III comisionó a los referidos obispo de Huesca y prior de la Santa Iglesia de Zaragoza para que, oydas las partes, esto es, de la apelante y de la **priora** y convento de **Colobres**, declarassen definitivamente lo que según drecho les pareciesse devía proceder.

Fue tan pública y ruidosa esta causa que san Ramón de Peñafort la puso en su Colección de Decretales, y llena el Capítulo 1: "*de his quae vi metusve causa fiunt*"; y asegura la glosa que en los códices más correctos se leía: **In monasterio de Colobres** y no **Culebris** ni **Tulebris**, como se atrevieron a corregir algunos modernos; de cuiá autoridad se valió el Illustríssimo Manrique para atribuir al monasterio de **Tulebras**, en Navarra, todo el hecho y a los impressores la equivocación del nombre **Colobres** por **Tulebris**, sin advertir aquel grande hombre en el inconveniente que resultaría en este caso del examen encargado a los jueces comisionados de una de las partes que, según expressa el Papa, era **la priora y monjas** de donde se salió la muger, porque siendo del monasterio de **Tulebras**, como pretende Manrique, correspondía ser la **Abadesa y monjas** la parte interessada y no la **priora**.

Esta misma circunstancia, muy agena del monasterio de **Tulebras**, en Navarra, es muy propia de el de **Colobrés**, en Cataluña, en el año de **1180**, porque habiendo fixado su permanencia en Vallbona la abadesa Doña Oria cinco años antes, y llamándose desde el de **1175**, como se ha visto, abadesa de **Vallbona**, y no de **Colobres**, pasarían las monjas de este monasterio a la elección de **Priora** que las governase, conforme la intención del santo fundador de ambos monasterios; y por esto no fue la abadesa **Doña Oria** quien seguía

20. *Al marge esquerre*: Número XIII.

la causa contra la monja fugitiva de **Colobres**, sino la **Priora**, como prelada que era del monasterio, según claramente se deduce del encargo que hace el Papa a sus comisionados en el preciso año de **1180**.

[p.22] Está visto, pues, que el citado canon confirma cuanto queda dicho sobre la existencia del monasterio de **Colobres** (fundado en **Sórboles, territorio de Ciurana**, por el santo hermitaño Ramón) y al mismo tiempo se ponen con él en un buen punto de vista las disposiciones testamentarias del santo fundador, las que sin la luz que de aquí reciben quedarían embueltas en un obscurísimo montón de dificultades de difícil, sino imposible, solución.

Según todas las señas el ánimo del santo fundador era que de los dos monasterios de **Colobres** y **Vallbona**, como tan próximos y cercanos, se hiciese uno solo como queda apuntado ya, y esto parece se verificó no mucho después del año **1180**, quatro después de su muerte, pues no ha quedado memoria ni rastro alguno de la existencia del monasterio de **Colobres** después de aquel año, al paso que el de **Vallbona** fue floreciendo, desde esa época y tomando mayores creces desde que la abadesa **Doña Oria** fixó su permanente habitación en este monasterio, abandonado el de **Colobres**, conforme las intenciones de san Ramón, pues como a tal abadesa de **Vallbona** la hizo muchas donaciones el rey Don Alfonso y otros próceres desde la muerte del santo hasta el año de **1180** en que parece resignó la abadía y entró en su lugar **Doña Sandina**, como lo asegura un instrumento original de este mismo año.²¹ Mas, habiendo sido la prelación de esta señora de muy corta duración, bolvió **Doña Oria** a tomar las riendas del gobierno de **Vallbona** como todo consta de los documentos que vamos a extractar.

El rey Don Alfonso, pues, en el año **1177**, inmediato a la muerte del santo fundador, manifestó en un diploma original que se conserva en el archivo la grande devoción que tenía al monasterio de **Vallbona** y a su abadesa **Doña Oria**, poniendo baxo su protección real todos los bienes y cosas del monasterio de modo que la invasión de ellos sea mirada y tratada "*tam-[p.23]quam de invasione propriae meae domus*"; y quiere que sus jueces reales en las causas que viertan contra **Vallbona** en sus tribunales, devan juzgar por el solo dicho de la abadesa en las de mayor consideración, y en las otras, por

21. *Al marge esquerre*: Apéndice, Número XIX.

el de una sola de sus monjas. Está datado el privilegio de Tarragona, en el mes de abril de **1177** y firmado de mano del rey y de su consorte Doña Sancha.²²

El año siguiente de 1178 los mismos reyes Don Alfonso y Doña Sancha dieron al monasterio de Vallbona una torre con todas sus pertinencias y la hacienda que fue de la iglesia de Gerona en la ciudad de Lérida a fin que las monjas de Vallbona edificassen allí un monasterio de monjas cistercienses. Su fecha es en Zaragoza a 7 de las calendas de Abril año 1178;²³ es igualmente original firmado del rey y reyna de este modo: "*Sig+num Ildefonsi, regis Aragonum, comitis Barchinonae et marchionis Provinciae. Sig+num Sanciae **praedictorum locorum donatricis atque reginae.***"

He querido notar tan particularmente la firma de la reyna Doña Sancha porque tal vez la expresión de que usa "***praedictorum locorum donatricis***" puede dar alguna luz para atinar poco más o menos el año en que la misma reyna hizo otra donación al monasterio de Vallbona sola y sin la compañía del rey, que se conserva firmada, según parece, de su misma mano, pero no tiene fecha. Se reduce a que la reyna Doña Sancha compró el **lugar de Vallbona de las señoras que allí sirven a Dios por el precio de quinientos sueldos**; empero que luego de haverlo comprado donó y concedió a aquellas **mismas señoras** el lugar de Vallbona por ella comprado a fin de que edifiquen casa allí en que puedan servir a Dios,²⁴ y promete a más de eso, que en lo sucesivo les concederá tantos bienes que con ellos puedan tener abundantemente para comer y vestir "*quod sufficienter possint habere victum et vestitum*".

[p.24] No se halla memoria ni vestigio alguno de otra donación hecha a Vallbona por la reyna Doña Sancha (muger, sin duda, de Don Alfonso, pues se titula reyna de Aragón, condesa de Barcelona y marquesa de Provenza, título que tomaron los dos consortes después de la muerte del primo de Don Alfonso, Don Ramon, marqués de Provenza), de cuya falta, no verosímil en una reyna tan piadosa y liberal que tenía empeñada su real palabra, discurría yo la anterioridad de esta donación suya a la de la torre y bienes de Lérida, como que con ella la desempeñó, por lo que, sin embargo,

22. *Al marge esquerre*: Apéndice, Número XIV.

23. *Al marge esquerre*: Apéndice, Número XV.

24. *Al marge esquerre*: Apéndice, Número XVI.

de atribuirse a sí solo el rey, en el contexto del real diploma la donación de aquellos bienes, expresa en su firma la reyna ser ella la donatrix "*Sanciae praedictorum locorum donatrix*". Y tal vez por esto no tuvo efeto la fundación del monasterio en Lérida (de que no ha quedado seña alguna), sirviendo quizá aquellos bienes donados a la comida y vestido de las monjas de Vallbona. Añado que el no mencionar la reyna en su compra y donación del lugar de Vallbona a la abadesa **Doña Oria**, sino a **las señoras que habitaban allí**, puede ser indicio de anterioridad al año de 1175, en que **Doña Oria** empezó a ser llamada **abadesa de Vallbona** por haver preferido la habitación de este monasterio a la del de **Colobres**.

De los mismos años 1177 y 1178 son dos diferentes donaciones²⁵ hechas a **Doña Oria abadesa** y a su monasterio de Vallbona por Ramón de Torroja y su muger Gaya, de una tierra en Barbens la primera, y de Bernardo de Calidis de otra en Lérida, la segunda, y es de advertir que en ésta es llamada la abadesa "*Horia Ramiredz, abbatissa Vallisbonae*".

En el año 1180 ya no suena abadesa de este monasterio Doña Oria sino Doña **Sandina**, en la donación (original) que hizo a Vallbona Guillen [p.25] de Aguta²⁶ de quanto tenía en Vilamañanor (hoy lo Vilet), esto es, diezmos, censos etcétera, con su hija Romana, de lo que puede inferirse con claridad haver Doña Oria resignado la abadía y buelto después a tomarla o por muerte o por abdicación de Doña Sandina; pues en el año siguiente de 1181, a 7 de los idus de febrero,²⁷ Pedro de Belvís concedió el castillo de Llorens con todos sus derechos a **Doña Oria**, abadesa, a **Doña Berenguela de Cervera** y a todas las monjas de Vallbona "*In manu, dice, Oriae Remiredz, abbatissae, et Berengariae Cervariae, etc.*" que manifiesta bien haver sido otra vez elevada a la dignidad abacial **Doña Oria** Ramírez, en que perseveró algunos años más, pues que en el de 1183 el referido rey Don Alfonso la dio otra torre, dicha de Serralda, con tres jovadas de tierra: la llama igualmente **Oria Ramiriz, abbatissa Vallisbonae**.²⁸ Es datada de Lérida en el mes de septiembre, era 1221, que es año 1183. En el siguiente de 1184, en los idus de febrero aún vivía la misma abadesa, pues en ese mismo día y año una señora llamada

25. *Al marge esquerre*: Apéndice, Números XVII, XVIII.

26. *Al marge esquerre*: Apéndice, Número XXIV.

27. *Al marge esquerre*: Apéndice, Número XX

28. *Al marge esquerre*: Apéndice, Número XXI.

Jovaria o Jovana, con su hijo Guillén de Tárrega, ofreció al monasterio de Vallbona y a **Doña Oria Ramírez, abadesa**, y a **Doña Berenguela de Cervera** y a todo el convento a su hija Guillemata²⁹ para monja y un alodio en Tárrega con el diezmo y otros derechos que tenían en aquel alodio madre e hijo.

Esta es la última mención que hallo de la abadesa **Doña Oria** en el archivo; y esto me dexa inferir que moriría en este mismo año de 1184 o en el siguiente, pues no se oye más su nombre en adelante, sino el de su sucesora **Doña Ermesén de Rubió**, llamada **Boscana**, quizá por haver vivido mucho tiempo en el bosque y soledad de Vallbona con el santo ermitaño Ramón, pues el antiguo catálogo de las primeras abadesas de Vallbona, que la cuenta por segunda en la dignidad (no men-[p.26]cionando a **Doña Sandina** tal vez por haverla obtenido tan poco tiempo y buuelto a ella **Doña Oria**) dice que Doña Ermesén de Rubió, llamada por otro nombre Boscana,³⁰ fue educada por san Ramon: "*Quam erudivit sanctus Raymundus*".

Me he detenido tanto en referir por menor los principios del real monasterio de Vallbona según los documentos que perseveran en su archivo porque sin esa diligencia me pareció muy difícil, sino imposible, discernir lo verdadero de lo falso, ni librarme de la confusión de especies introducidas por rumores vulgares o por dichos de historiadores mal informados que no se tomaron el trabajo de examinar con detención y la madurez que de sí piden las cosas muy antiguas; y también porque de este modo se pone en un buen punto de vista, así la fundación y fundadores del monasterio como los bienes y rentas con que se fundó.

Del conjunto, pues, de tantos documentos resulta que el indisputable fundador del real monasterio de Vallbona fue el **santo ermitaño Ramón**, acompañado de una nobilísima y piadosa viuda, muger que había sido de Don Berenguer de Áger, llamada **Doña Berenguela de Cervera**, pues, sin embargo, de no quedar en el archivo instrumento ni memoria alguna auténtica de los bienes en particular con que esta señora le dotó, de las que han quedado en el antiguo códice de que havemos hecho ya mención y de que se dará razón individual más abajo, y de una providencia que dieron

29. *Al marge esquerre*: Apéndice, Número XXII.

30. *Al marge esquerre*: Vide Vita sancti Raymundi.

sobre los aniversarios de la misma señora la abadesa y monjas en el año 1225, resulta deberse a los cuidados y liberalidad de **Doña Berenguela de Cervera** la fundación y permanencia de Vallbona después del **santo ermitaño Ramón**.

Aquel códice, pues, escrito como unos ciento cincuenta [p.27] años después de la erección del monasterio, empieza la serie y catálogo de las primeras abadesas diciendo “La primera noble señora que hubo en el monasterio de Vallbona fue Doña Berenguela de Cervera, la qual hizo incorporar en la orden (cisterciense) el monasterio, y ella fue en persona a **Colobres** y llevó consigo a **Doña Oria**, que fue la primera abadesa de Vallbona” “*Et ivit apud Colobres*”.³¹ De aquí, sin duda, le resultaría aquella particular distinción con que se la trató después de la muerte del santo fundador, y puede observarse en no pocos instrumentos, ya citados, en que se dicen hechas las donaciones al monasterio de Vallbona, a **Doña Oria, abadesa, a Doña Berenguela de Cervera** y a todo el convento, cuya rara distinción, en una mera monja particular, no parece podía provenir sino del mérito de **confundadora**.

Lo cierto es que el mismo monasterio de Vallbona dio un testimonio solemne de tenerlo por muy sobresaliente en el año de 1225; pues, congregado el capítulo de todas las monjas, le representó con energía Doña Ermesén de Fontanes, su abadesa, quanto debía a **Doña Berenguela de Cervera** el monasterio de Vallbona, y que en atención a sus distinguidos y singulares servicios hechos a Vallbona había ordenado y dispuesto el abad de Cister y todo el capítulo general muchas cosas que devían observarse en el día en que se celebrase el solemne aniversario por su alma: “*A domino abbate Cistercii et ab aliis omnibus ... quod pro honoribus ac beneficiis plurimis quae domina Berengaria de Cervera monasterio Vallisbonae (concessit) ordinavit*”; y en consecuencia mandó se observassen puntualmente las disposiciones del capítulo general,³² añadiendo otras muchas cosas que devían observarse perpetuamente en Vallbona por el descanso de su alma: “*Pro bonis a Deo sibi collatis, misericorditer supradicto monasterio erogatis*”.

El Ilustrísimo Manrique cuenta entre las primeras abadesas de Vallbona a **Doña Berenguela**; mas es otra de las equivocaciones que padeció por seguir a ciegas a Beuter.

31. *Al marge esquerre*: Vide Codicem, in fine.

32. *Al marge esquerre*: Apéndice Número XXIII.

[p.28] Devo advertir aquí de paso que el código dice claramente que Doña Berenguela fue en persona a buscar a **Doña Oria en Colobres**: “*et ivit apud Colobres et adduxit dominam Oriam quae fuit prima abbatissa Vallisbonae.*”

No dice que llevase con ella a otras monjas sino sólo a **Doña Oria**; tal vez por haver sido **Doña Berenguela** quien la persuadió a abandonar el monasterio de **Colobres** y preferir el de **Vallbona**, conforme las intenciones de san Ramón.

Llamo así al fundador de Vallbona no sólo por su acreditada virtud y santidad, sino porque no repararon en darle aquel honroso y venerable título los antiguos. Ya queda hecha mención del código, que contiene su vida, su testamento y la serie de las primeras abadesas, escrito a principios del siglo XIV, que hablando de la segunda abadesa llamada Doña Ermesén de Rubió, y por otro nombre **Boscana**, dice: “*quam erudivit sanctus Raymundus.*” En el fin de la vida del santo ermitaño, escrita en el mismo código, se lee: “*Explicit de vita et miraculis beati Raymundi confessoris.*” Delante la antigua iglesia de Santa María, que fue la primitiva del monasterio de Vallbona, y a cosa de dos o tres tiros de fusil, se halla una³³ fuente llamada aun en el día *la font de san Ramon*, verisímilmente porque la freqüentaría mucho el santo o por haver obrado allí algunos de los muchísimos milagros que insinúa el autor de su vida o el particular de convertir el agua en vino: “*Quadam die cum limpham hauriret a fonte ... dum aquam in vas funditur, subito in vinum transmutatur.*”³⁴

Aunque después de un dichoso tránsito le enterraron en el cementerio de la referida iglesia o de **Santa María la Vella**, como lo había ordenado en vida; pero después de algun tiempo, sin duda por pública aclamación de su santidad y milagros, lo trasladaron dentro la misma iglesia y colocaron sus huesos sagrados bajo la mesa del altar mayor, que fue lo mismo que aclamarle por santo y darle aquel culto y [p.29] honor que en todos tiempos ha observado la Iglesia con los santos mártires y desde muy antiguos tiempos no menos con los santos confesores.

Aquí descansaron hasta el año de 1665, en que, deseosas las hijas de tener consigo las reliquias de su padre, las trasladaron segunda vez a la actual iglesia del monasterio con mucha pompa

33. Un, en el text.

34. Al marge esquerre: Apéndice, Número XXIV et in Vita.

y solemnidad, colocándolas también debaxo el ara del altar mayor, dirigiéndolo todo el R. P. Ilustrísimo Fray Miguel Ramon Sabater, chronista de Su Magestad y del Orden Cisterciense,³⁵ aunque después para satisfacer la tierna devoción de las monjas a su fundador las colocaron en un altar dentro del coro de las mismas señoras. Aquí perseveran dentro de urna decente en que se ve la imagen del santo ermitaño vestido de blanco, con inscripción que puede verse en el Apéndice. Yo las he venerado y examinado con particular júbilo de mi corazón en 8 de junio de 1800.

Resulta, pues, indubitadamente que los fundadores del Real Monasterio de Nuestra Señora de Vallbona son el santo ermitaño **Ramón de Anglesola** o de **Vallbona** y **Doña Berenguela de Cervera**. Al conde de Barcelona y príncipe de Aragón Don Ramón Berenguer el IV se le deve la gloria de promovedor y principal instrumento de que se valió Dios para la fundación, admitido lo que queda dicho sobre la donación de **Sórboles**, hecha al santo ermitaño Ramón por aquel serenísimo príncipe, de que resultó el monasterio y abadía de **Colobres**, que después se confundió con la de **Vallbona**, resultando de los dos monasterios uno solo, y reducido **Sórboles** a mera granja, como lo aseguran, con bastante probabilidad las razones alegadas hasta aquí; y a ellas puede añadirse que a pesar de ignorarse cómo pasaron a **Poblet** los bienes de **Sórboles**, que donó el conde al ermitaño Ramon y que, de consiguiente, unidos en uno ambos monasterios devían pertenecer a Vallbona; consta que en el año 1213 los [p. 30] pretendía Vallbona como suyos o pensaba tener drecho sobre ellos.

Por lo menos así lo arguye la donación que hizo en ese mismo año Don Pedro, abad de Poblet, y todo su convento a Doña Ermesén, abadesa de Vallbona, y al suyo, de una hazienda en el término de Rocafort, que acababa de legar al monasterio de Poblet en su testamento Guillén Arnaldo de Santa Fe; y dan por motivo condicional de esa donación el abad y monges: "*Ut ... nobis et monasterio nostro renunciatis actionem et ius omne siquid habetis in **grangia de Sorvolis et terminis eius***", y en consecuencia la abadesa Doña Ermesén y sus monjas hicieron la pretendida renuncia "*super **grangiam de Sorvolis et eius pertinenciis***". Es instrumento original

35. *Al marge esquerre*: Apéndice, Número XXV.

firmado por 9 monges y el abad y por 7 monjas y la abadesa, partido por ABC.³⁶

Los reyes de Aragón Don Alfonso, hijo del referido conde de Barcelona, y su muger Doña Sancha, pueden en cierto modo aspirar al honor y gloria de confundadores, igualmente que los nobilísimos cavalleros Cerveras, Cardonas, Agudas y otros, por las muchas gracias que hicieron, y donaciones de bienes con que dotaron al monasterio de Vallbona. Especialmente los consortes Pedro y Ermesén de Aguda con sus hijos y hermano que ya en el año de **1157**, como queda dicho arriba, donaron al santo ermitaño Ramón el **lugar de Vallbona**,³⁷ esto es el sitio donde se edificó el monasterio y quanto venía comprehendido baxo el nombre de **lugar de Vallbona**.

A esos cavalleros de **Aguda** y de **Conil** les tocaba por esta razón la misma gloria que al conde de Barcelona Don Ramon Berenguer IV sobre el monasterio y abadía de **Sórboles** o **Colobres**. Que por esto tal vez y a fin de igualarse con ellos la reyna Doña Sancha, muger de Don Alfonso, como queda dicho, compró de las señoras, a cuyas le havían <donado> los Agudas, el mismo lugar de Vallbona por quinientos sueldos e inmediatamente bolvió la reyna a en-[p.31]tregar el mismo lugar de Vallbona a aquellas señoras monjas que se lo havían vendido, precisamente para que en adelante lo tuviesen como donación suya y empleassen el dinero de la venta en la edificación de un monasterio y casa capaz de una numerosa comunidad o **buena congregación**, como se explica la reyna, prometiéndola hacerles después otras donaciones para que pudiesen las monjas de Vallbona vivir y vestir con decencia y abundancia.

Parece desempeñó la reyna su palabra con la donación que hizo a Vallbona, junto con su marido el rey Don Alfonso, de una rica hacienda en el término de Lérida (que fue antes de la santa iglesia de Gerona), como se expressó arriba. Empero tanto de ella como de las demás donaciones de su marido el rey, mencionadas ya, apenas queda en el día, después de los diplomas reales y originales conservados en el archivo, otra cosa que unos leves vestigios en ciertas pensiones annuas que percibe el monasterio en Lérida y otras partes, de resultas de largos pleytos que hubo de sufrir Vallbona en tiempos pasados con los poseedores y enfiteotas de las tierras

36. *Al marge esquerre*: Apéndice, Número XXVI.

37. *Al marge dret*: Vide número II.

donadas por los reyes; y también por haver reducido a prestaciones pecuniarias en el siglo décimo quinto, particularmente las que antes se recibían en frutos, según el tenor de diferentes concordias, y como éstos se hallaban en una estimación tan ínfima, como alta la de la moneda, se ve reducido a muy poca cosa en el día aquello mismo que antes de esta época era de mucha consideración.

Esto mismo sucede con la mayor parte de las larguísimas donaciones que hizo al monasterio de Vallbona el rey Don Jayme el Conquistador, por respecto y atención a su segunda muger Doña Violante de Ungría, que en su testamento y última voluntad había dispuesto se fundassen en la iglesia de Vallbona cinco capellanías para que per-[p.32]petuamente celebrassen los oficios diurnos y nocturnos³⁸ por el reposo de su alma los cinco capellanes que las obtuviessen, a cuyo efecto donó el rey Don Jayme a la abadesa de Vallbona Doña Eldiardis de Anglesola y a su convento todo el mercado de Montblanch con sus réditos, y, a más, **50 morobatines** alfonsinos que anualmente le prestaban de censo los hombres de Montblanch, como consta de su real diploma, con sello de plomo pendiente, datado de la ciudad de Huesca a 12 de las calendas de noviembre de 1251.

No contenta la liberalidad y generosidad del rey Don Jayme con esta pingüe donación, la superó tres meses después, quiero decir a últimos de diciembre del mismo año 1251, en que concedió a la misma abadesa y convento toda la décima de pan y el censo que percibía en la villa de Ça-real, en Cabra, en Forés, Anguera, Vétula y en Conesa.³⁹ Igualmente les donó cien caíces de trigo, que anualmente le prestaba la villa de Almenar, y por último la villa de la Espluga Calva con sus términos y drechos, todo en libre y franco alodio perpetuamente, y en lugar de la villa de Pineda que antes les había dado: "*in concambium de Pineta quam vobis dederamus.*" Dado en Valencia, año del Señor 1251, a quatro de las calendas de enero.

El año siguiente, hallándose el Rey Conquistador en la ciudad de Lérida, en 12 de las calendas de marzo año 1252, hizo donación al monasterio de Vallbona de 26 quintales de azeite anuales sobre los drechos que debía percibir el rey Don Jayme en Tortosa. Presente el mismo rey en esta ciudad el día antes de los idus de marzo de 1257, cedió a Vallbona el censo de tres caíces de garbanzos anuales

38. *Al marge dret*: Número XXVI.

39. *Al marge dret*: Número XVII.

sobre los réditos que tenía en Prades. En todas estas donaciones expresa el rey hacerlas a fin de cumplir con la disposición testamentaria de su consorte la reyna Doña Violante difunta.

[p.33] Empero en la que hizo al mismo monasterio el día 30 de septiembre, hallándose en Barcelona, el año 1260, de dos molinos en el término de Tarragona, dice hacerla para que las monjas de Vallbona cuiden de tener continuamente dos sacerdotes, bien provistos de todo, en su real capilla de Tarragona, los quales celebren los divinos oficios, día y noche, por su alma y las de sus padres. Añadiendo ser esta donación en lugar o **concambio** de la que antes había hecho al mismo monasterio de mil quarteras de órdeo anuales sobre los drechos reales de Vilafranca de Penedés.

Todas estas donaciones del rey Don Jayme primero el Conquistador fueron aprobadas y confirmadas muy particularmente por los reyes de Aragón, sus sucesores, Don Alfonso, Don Jayme Segundo y Don Pedro, hijo y nietos respective del Conquistador, como consta de sus diplomas que se conservan originales en el Archivo de Vallbona y en el Real de Barcelona, en que una por una se mencionan las referidas gracias de su augusto padre y abuelo. He querido escoger la confirmación el rey Don Jayme el Segundo porque ésta precisamente falta en Vallbona original;⁴⁰ pero su copia está rubricada de mano del archivero real Don Francisco Xavier de Garma, y con esto se evitan molestias.

Sin embargo, de este gran cúmulo de bienes con que agració a Vallbona el Rey Conquistador sólo queda en la actualidad un tenue vestigio (como queda dicho de los concedidos a Vallbona por sus abuelos los reyes Don Alfonso y Doña Sancha) en la parte de diezmos que percibe aún el monasterio en Ça-real y demás pueblos de su bayliage i algunos quintales de azeyte en Torroja, censos en Montblanch y Tarragona y otros en Almenar, que no passan de 50 libras barcelonesas anuales, reducidas a esa miserable anua prestación los cien caíces de trigo [p.34] concedidos por Don Jayme, commo se ha visto.

El mismo rey, previendo las urgencias que con el tiempo podría padecer el monasterio de Vallbona, le concedió privilegio de poder alienar, vender, etcétera, no sólo los bienes que él mismo le había dado sino todos los demás que tuviese actualmente y en lo succesivo

40. *Al marge esquerre:* Vide Número XXVIII.

por su diploma, dado en Copons, a 12 de las calendas de setiembre, año 1253.

En fuerza de esse real permiso, no reparó el monasterio en alienar, vender y obligar, conforme las precisas ocurrencias, quanto tenía por donaciones, ya de cavalleros particulares y ya reales, como el lugar de la Espluga Calva y otros. El rey Don Pedro el Ceremonioso aprobó la reducción de los cien caíces de trigo de Almenar que Vallbona había hecho por concordia con esa villa a 1.000 sueldos jaqueses (y de aquí las 50 libras que percibe en el día) por su real diploma de 29 de junio de 1375. De modo que puede decirse con verdad que todos los lugares, haciendas y bienes que en el día posehe el real monasterio de Vallbona comprehendidos en la nomenclatura de **Abadiato de Vallbona**, con cuyos réditos subsiste el monasterio, los ha adquirido o por graciosa, y a veces gravosa, donación de cavalleros particulares de la provincia o de señoras que abrazaron el Instituto Cisterciense en su claustro o, finalmente, de compras que con su dinero hizo el monasterio.

El **Abadiato**, pues de **Vallbona**, se compone en la actualidad de las villas, lugares y términos siguientes: de Vallbona, de Montesquiú, de Preixana, de Vilamañanor o del Vilet, de Rocallaura, de Llorens, dels Homells de Na Gaya, dels Eixadés, de Rocafort, de Valerna y del Mas-Déu. Iremos siguiéndolos uno por uno dando [p.35] razón de cómo han entrado en poder del monasterio y monjas de Vallbona. En el número 2 del Apéndice de Instrumentos está la copia de la donación que hicieron del lugar de Vallbona los consortes Pedro y Ermesén de Aguda, con sus hijos y hermano. Y si bien es verdad que poco después la reyna Doña Sancha de Aragón compró por 500 sueldos el mismo lugar a las señoras que vivían en él y luego bolvió a entregárselo a las mismas, ya queda dicho con qué fin lo haría la reyna y que en buenos términos debe reducirse aquella donación a los 500 sueldos que devían servir para la edificación, por decirlo mejor ampliación, del monasterio. Inmediato al término del lugar de Vallbona, por la parte de Oriente, está el de **Montesquiú** que antiguamente se llamó castillo **Colobrarío** y **Colobrez**, como vimos ya en el instrumento de número 7, y en el mismo como Dulcia de Passenant ofreció a la abadesa Doña Ermesén Boscana y a su convento el castillo **Colobrarío**, año 1219, que ya entonces se llamaba **Montesquiú**. En otro instrumento de 1217, que es una prestación de sacramento y homenaje de los hombres del castillo y villa de **Colobrez**, se dice "*qui modo vocatur Montesquiú, qui terminatur cum termino sancti monasterii Vallisbonae*".

El término de **Llorens**, igualmente próximo al de Vallbona, lo posehe el monasterio por antigua donación de Don Guillén, vizconde de Cardona, que en el año de 1191 lo donó a la abadesa Doña Ermisenda, con su castillo y jurisdicción de él y de todo su término, aunque con alguna reserva de derechos en el mismo término y quadra de Maldá, que renunció después en manos de la referida abadesa, año de 1193. La tercera parte del mismo castillo y término de **Llorens** estaba en poder de dos hermanos Ponce y Ramón de Montpalau, de cuyo la sacó la abadesa Doña Ermisén pagándoles cien morabatinos de oro, año 1192.

Semejante compra hizo la abadesa Doña Blanca del feudo y **castellanía** de **Vilamañanor** (llamada entonces *Villa magni honoris* y hoy lo Vilet) a Don Ramón de Maldá a 6 de las calendas de septiembre año 1307, por el precio de 3.000 sueldos; y antes, quiero decir en 1212, Estefanía de Llorens, con su marido Ramón Sayradi, habían ya ofrecido al monasterio de Vallbona el castillo y villa de **Vilamañanor**, pagándoles el convento 400 florines en agradecimiento de la donación.

Don Bernardo de Oluja vendió a Vallbona el castillo de **Rocallaura**, año 1246, por 1.250 sueldos, esto es, por las partes y derechos que tenía en dicho castillo; pues ya muy antes, en 1229, Eliarda de Palacio, hija de Ramón de Turrerubea, había dado al monasterio de Vallbona la quarta parte del mismo castillo de **Rocallaura**; y muy antes su padre Ramón, con sus hermanos de ella, Ramón y Huguet de Turrerubea, (esto es, en 1194) habían ofrecido al mismo monasterio el entero diezmo dominical de **Rocallaura** y su término; y finalmente, en 1272, Doña Geralda de Cardona, abadesa, compró a Matheo de Vilallonga el feudo y castellanía de **Rocallaura** por 1.500 alfonsinos de oro.

Don Guillén de Cervera, tal vez hijo de la célebre Doña Berenguela de Cervera y hermano de la abadesa Doña Eliarda de Áger, vendió a Doña Ermisén, abadesa, y a su monasterio de Vallbona la villa, castillo y término de **Prexana**, con toda la jurisdicción y demás derechos por mil masmodinas de oro, a 15 de los idus de agosto de 1227.

Doña Gerónima, vizcondesa de Bas, donó al monasterio de Vallbona el castillo y término dels **Homells de Na Gaya**, en [p.37] 1261; parte fue donación y parte venta. Yo creo que serían los derechos con el usufructo propios de la vizcondesa, pues hallo que ya algunos años antes, esto es, en 1245, el vizconde de Bas, Don

Simón de Palacio, había legado en su testamento (hecho el día antes de los idus de agosto de aquel año) al monasterio de Vallbona el castillo, lugar y término **del Homells de Na Gaya**.

A Don Bernardo de Rocafort compró Doña GERALDA, abadesa de Vallbona, el castillo, lugar y término de **Rocafort** con todos sus feudos drechos, pagando el monasterio 2.200 sueldos barceloneses; hecha la compra a 3 de las nonas de marzo del año del Señor 1285.

Ya antes, esto es, en el de 1219, había adquirido el mismo monasterio el lugar y término dels **Eixaders**, por donación de los cavalleros Don Guillén de Anglesola y Don Berenguer de Rubió, cediendo ambos quanto tenían en el referido lugar y término, esto es, señorío, diezmo, etcétera.

De otro Don Guillén de Anglesola, hijo del que donó a Vallbona quanto tenía en los **Eixaders**, compró la abadesa Doña Blanca el castillo y término de **Valerna** por precio de 500 sueldos a 8 de las calendas de noviembre, año del Señor 1273.

Finalmente, la **Quadra del Mas-Déu**, con todos sus límites y drechos, la deve el monasterio de Vallbona a la liberalidad de Pedro Albanell que se la concedió en el año de 1257, y la ha conservado el monasterio (igualmente que los demás términos, villas y lugares expressados hasta aquí), a pesar de las vicisitudes de los tiempos, pleytos, guerras y apuros en que se ha visto y ha tenido que sufrir el monasterio, y que actualmente componen el [p.38] **Abadiato de Vallbona**.

Otros muchos pueblos, castillos, granjas y haciendas poseyó el monasterio, que se vio en la precisión de enagenar en diferentes épocas para ocurrir a sus urgencias y a las necesidades de sus monjas. Suyo fue, como queda dicho, el castillo, lugar y término de la **Espluga Calva**. El rey Don Pedro de Aragón concedió expresa licencia al monasterio de Vallbona para enagenar esa rica posesión a 7 de las calendas de agosto de 1350, y en consecuencia la abadesa Doña Berenguela de Anglesola y su convento lo vendieron en las calendas de septiembre del mismo año a Pedro de Carcasona, ciudadano de Lérida.

El castillo y lugar de **Boldú**, que desde el año 1241 estuvo en poder de Vallbona por donación que les hicieron ese mismo año a las monjas Doña Inés y Don Pedro de Boldú, lo vendió Doña Ermesén, abadesa de Vallbona, a Don Domingo, abad de Poblet. Assí lo hallo notado en el archivo sin expresión de día ni año de la venta, como ni el precio en que fue estimado.

Esa misma falta observo relativa a otras enagenaciones. Consta que fue de Vallbona el castillo y término de **Bonpás**, comprado por la abadesa Doña Ermesén a Doña Inés y Don Berenguer de Ofegat en 1227, por 300 morabatines alfonsinos de oro. Igualmente consta que lo fue el castillo de **San Marzal** y no menos el castillo y término **del Timonal**, legados en los testamentos de Don Ramón de Plegamans el primero, y de Don Raymundo Xives, el segundo, y puestos en poder de Vallbona por los albaceas de ambos señores. Empero por más diligencias que he practicado no he podido hallar en el archivo noticia individual o exacta de las alienaciones de esos pueblos [p.39] como ni de las de los considerables derechos que poseyó el monasterio sobre los castillos de **Morana, Reof y Malbuch** por donación de Doña Berengueta de Pinós, y sobre los lugares de **Piles y Taladell**, por la de Doña GERALDA de Puigvert y sobre las salinas de **Tamarid**, por la de Don Guillén de Claramunt en 1229.

Todos esos bienes, y otros muchos que sería larguísimo referir, poseyó el monasterio de Vallbona por muchos años, manteniendo con ellos una numerosísima comunidad de monjas que según puede inferirse de algunas memorias auténticas de su archivo pasaría de 150 a principios del siglo XIV, en atención a que las de **velo negro** solas era de **ciento**, sin contar las **novicias, fraessas o legas** y las **Deodatas**, y los muchos sacerdotes y donados que cuidaban de ellas, como expressamente lo dice un instrumento original del año 1396, en que se hallaba ya muy disminuido su número.

Interrogatorio 3º

Si el monasterio ha llegado en alguna época a deterioración notable de sus rentas, y ha sido redotado, expresando quién ha contribuido para la redotación, esto es, si ha sido el soberano o algún particular.

De las donaciones y compras insinuadas y expressadas hasta aquí y otras muchísimas que pudieran alegarse y constan de innumerables instrumentos, resulta con claridad que el monasterio de Vallbona fue creciendo considerablemente y aumentando sus posesiones y rentas desde su fundación por los siglos XII y XIII y gran parte del XIV, sin experimentar en ellos decadencia ni revés alguno de fortuna notable, empero a últimos de ese siglo XIV [p.40] le hallamos

en un estado muy diferente, esto es, reducidos sus productos y rentas anuales a menos de la mitad de lo que antes percibía el monasterio, cargado éste de deudas, destruidos los pueblos de su señorío, arruinadas sus granjas y hasta el mismo monasterio amenazando ruina: así lo dice expressamente un instrumento auténtico del año 1396, dando por motivo principal de tantas desgracias las generalmente acaecidas en Cataluña desde el año de 1348.

Ya quatro años antes de esta fatal época se hallaba en grandes apuros el monasterio de Vallbona, como consta de la resolución capitular tomada en 6 de las calendas de febrero de 1344⁴¹ (a que asistieron y firmaron 75 monjas) de pedir al abad y capítulo general de Cister permiso para alienar algunos bienes del monasterio y hacer las enagenaciones precisas para subvenir a sus necesidades urgentes y cubrir las muchas deudas con que estaba sobrecargado el monasterio “*et etiam, dicen, pro solvendis debitis nostris in quibus nos et monasterium nostrum sumus diversis creditoribus obligatas*”.

Parece lograron las señoras el permiso que pedían al abad y capítulo general de Cister pues que en el mismo siglo y no mucho después hallamos enagenados los castillos, villas y lugares de la **Espluga Calva, de Boldú, Bonpás, Timonal**, etcétera y otras haciendas, granjas y posesiones, por cuyo medio y el de reducción de número de [p.41] monjas, donados y donadas del monasterio y otros arbitrios económicos bolvió éste a ponerse en un estado floreciente hasta mediado siglo xv, en que por las turbaciones ocurridas en Cataluña con pretexto de defender la provincia a su príncipe Don Carlos de Viana y guerras que ocasionó esa pretensión con su padre el rey Don Juan II; o fuese porque las monjas de Vallbona se declararon a favor de su rey o por otros motivos que ignoramos, lo cierto es que quedó privado el monasterio por muchos años de la posesión de sus castillos y lugares que de su propia autoridad les ocuparon algunos cavalleros particulares y hasta algunos abades (como el de Poblet el de Montesquiu), viéndose por esto reducidas las monjas a la mayor miseria y estrechez, como consta de la cesión de bienes que hizo ante el señor patriarca y arzobispo de Tarragona Don Pedro y de la humilde y triste repre-

41. *Al marge dret*: Número XXXI. *Al marge inferior, crida amb el text següent*: “*quae pro depopulatione subiuncta a mortalitatibus quae passim anno a Nativitate Domini MCCCXLVIII in Catalonia et inde annis pluribus inoluerunt a quo atra tempora per oppida forensia atque loca, ruerunt tuguria atque edes ac bastatura antea multo homine lacessita fere remanserunt inculta et ipsum monasterium proximam ruina...*”.

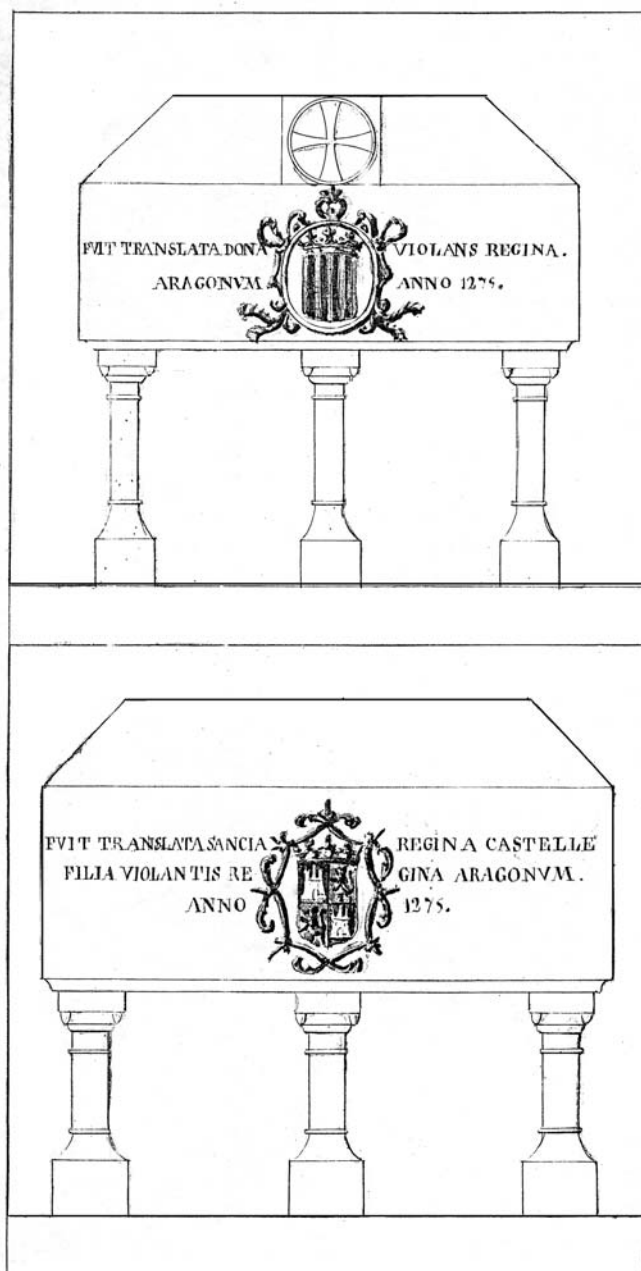
sentación que hizo el monasterio al rey Don Fernando el Católico,⁴² siendo príncipe y gobernador de Cataluña en 1474.

Con las oportunas y sabias providencias que dio el príncipe volvió Vallbona a su deseada quietud y tranquilidad, mandando restituírle todos los lugares y possessions ocupadas. Y sin embargo les costó a las monjas mucho tiempo, cuidado y afanes el poner corrientes sus rentas y productos y sobretudo el pago de las crecidísimas deudas contrahídas en tantos años de apuros, necessidades y aflicciones. No hallo memoria que desde esta segunda época se haya visto el monasterio de Vallbona considerablemente atrasado, antes por el contrario, veo que ha perseverado floreciente en los siglos XVI, XVII y XVIII a pesar de los costosos pleytos que hubo de sufrir con el señor Obispo de Lé-[p.42]rida Don Francisco Virgili y con los abades de Poblet, de que salió victorioso.

De modo que si el real monasterio de Vallbona llegó a verse a pique de perecer y acabarse en las insinuadas dos ocasiones, puede tener la gloria y el consuelo de haverse levantado en ambas como de entre sus ruinas, no con ayuda y esfuerzo ageno, sino con el proprio suyo, sufriendo con santa resignación tantos desastres y echando mano de una prudente economía, a beneficio de la qual logró conservar los pueblos, haciendas, bienes y drechos que actualmente posehe y que forman el Abadiato de Vallbona, y lo constituyeron ya desde los primeros tiempos de la fundación del monasterio, como queda demostrado.

En suma, no puede negarse y la gratitud obliga a ello, que el real monasterio de Vallbona, en gran parte deve sus primeros progressos y aun los considerabilísimos aumentos que logró en el siglo XIII, a la liberalidad y afecto de los soberanos de Aragón y de Castilla (por más que en la actualidad solamente queden tenues vestigios de ella), especialmente después que tuvo el honor y la gloria de conservar en su seno las cenizas de algunas personas reales: lo que se verificó en el año 1275, en el que se trasladaron a la yglesia de Vallbona las de la reyna de Aragón **Doña Violante de Hungría**, segunda muger del rey Don Jayme el Conquistador, y de su hija **Doña Sancha**, que hasta hoy perseveran enterradas en sepulcros de piedra en el presbiterio de su yglesia, el de la primera a la parte de la epístola, y en la del evangelio el de la segunda.

42. *Al marge esquerre*: Número XXXII.

Escala de 4 palmos.

[p.43] Es inegable que el siempre victorioso y conquistador rey Don Jayme Primero de Aragón tuvo una devoción y afecto particular al Instituto Cisterciense, que deseó vivamente abrazar y con cuyo hábito murió, con todo el motivo principal que tuvo para hacer tantas y tan largas donaciones al monasterio de Vallbona, fue, como lo expresa el mismo rey en un diploma “**por estar enterrada en Vallbona mi muger la reyna Doña Violante**”. Expresión de que igualmente usaron los reyes de Castilla Don Alonso el Sabio y su muger Doña Violante, suegra y madre respectivamente que fue la de Hungría de los dos reales consortes; aquél en la donación que hizo a Vallbona el 1292: De⁴³ mil maravedisses alfonsinos (son sus palabras) de renta cada año en Murcia ... por honra de la mucho onrada Doña **Violant** reyna que fue de Aragón, mi **suegra, que está enterrada en el monasterio de Vallbona**. Y está en el instrumento de elección de su sepultura en el mismo monasterio de Vallbona, que otorgó en la ciudad de Lérida a 4 de las calendas de noviembre del año 1275: “*Nos **Yoles**, Dei gratia Castellae et Legionis regina ... nostram in abbatia dicta **Vallisbonae**⁴⁴ monialium predicti ordinis, ubi ante dictae **reginae matris nostrae corpus tumulatum quiescit eligimus sepulturam.**”*

Muchos han pensado que esta reyna de Castilla y León Doña Violante (hija de la de Hungría), muger del rey Don Alonso el Sabio, es la enterrada en Vallbona, fundados en el instrumento de elección de sepultura que se acaba de extractar, conservado con señas de original, en el archivo de Vallbona; y también en que el sepulcro ostenta el escudo de armas, pintadas y doradas, de León y de Castilla, del mismo modo que de la parte de la epístola presenta las de Aragón. Mas, sobre decir el P. Maestro [p.44] Flórez que la reyna Doña Violante de Castilla está enterrada en el real monasterio de canónigos regulares de Roncesvalles, en Navarra,⁴⁵ donde murió año de **1300**: la inscripción misma en letras doradas, que se lee sobre el sepulcro, lo contradice, pues no la llama **Violante** sino **Sancha**; ella está en estos precisos términos: “***ANNO DOMINI 1275 translata fuit domina Sancia, regina Castellae et Legionis, filia dominae***

43. *Al marge esquerre*: Número XXIX.

44. *Al marge esquerre*: Número XXX.

45. *A peu de pàgina*: P. M. Flórez, Memorias de las reynas católicas, tomo 2, pág. 536: La reyna Doña **Violante** fue a Roma en el año del Jubileo 1300 ... y volviendo a España enfermó en Roncesvalles, donde acabó la peregrinación ... quedando allí el cuerpo sepultado.

Violantis reginae Aragonum"; y en verdad no podía ser trasladado a Vallbona en **1275** el cuerpo difunto de una reyna que vivió hasta el año de **1300**.

El citado P. M. Flórez en la vida de Doña Violante (hija de los reyes de Aragón Don Jayme y Doña Violante), muger del rey Don Alonso, hijo de san Fernando, asegura ser ella la **primera reyna de Castilla salida de la real casa de Aragón**. ¿Qué reyna, pues, de Castilla sería **Doña Sancha**, hija de Doña Violante de Aragón, difunta 25 años antes de morir la **primera**⁴⁶ que desde la real casa de Aragón pasó a coronarse en Castilla?

En un calendario antiguo, que precede al Breviario Cisterciense conservado en Vallbona, escrito sobre pergamino, a mediados del siglo XIV, al día diez de las calendas de noviembre se lee: "*Translata est domina Yoles, regina Aragonum, et Sancia, filia eius, anno Domini M CCº LXXº Vº*" [p. 45], y a 8 de las calendas de mayo, se lee igualmente: "*Obiit domina Sancha, filia domini regis Aragonum.*" En el Martirologio de que actual y diariamente usan las señoras en su rezo están continuados esos dos elogios de **Doña Sancha**, casi en los mismos términos, sin darla jamás título de **reyna**.

En el nombre, pues, de la princesa, hija de los reyes de Aragón Don Jayme y Doña Violante, sepultada en Vallbona, convienen la inscripción sepulcral y las memorias antiguas y modernas conservadas en este monasterio, quiero decir de **Doña Sancha**, pero discrepan en la dignidad condecorándola aquella con el honor de **reyna de Castilla y León** y éstas con el de solamente infanta o hija de los reyes de Aragón y no era regular callarlo si **Doña Sancha** hubiese sido **reyna de Castilla**.

Efectivamente, quantos autores han tratado de las cosas del rey de Aragón Don Jayme el Conquistador y de Doña Violante de Ungría, su segunda muger, dicen haver sido fecundíssima esta reyna, habiendo dado a su marido quatro hijos y seis hijas. Entre éstas cuentan todos a **Doña Sancha**, pero callan todos que fuese **reyna de Castilla**, ni aun casada; pues, como expresa Blancas, quando su padre el rey Don Jayme estaba tratando su casamiento, junto con el de su hermana Doña Constanza, dio **Doña Sancha** un raro exemplo de desprecio del mundo, renunciando de repente la corte,

46. *A peu de página*: Flórez, tomo citado, pág. 112: Era aquella princesa (Doña **Violante**) la primera entre sus hermanas y fue también **primera** de las que han **reynado en Castilla venidas de Aragón**.

las galas y riquezas, iéndose en peregrinación a Jerusalén, en donde permaneció todos los días de su vida ocupada en obras de piedad y virtud, visitando los Santos Lugares, sirviendo por sí misma en hábito desconocido, a los enfermos de los hospitales, ocupándose en [p.46] otros actos de caridad.

El analista célebre de Aragón Gerónimo Zurita dice que “la **infanta Doña Sancha** fue la tercera hija (del rey Don Jayme el Conquistador y de Doña Violante de Ungría, su segunda muger) que pasó en peregrinación a la Tierra Santa y murió allí en el Hospital de San Juan de Jerusalén, a donde residió mucho tiempo en hábito desconocido, y feneció allí sus días dexando exemplo de santa vida”, que en substancia viene a decir lo mismo que Blancas, y este historiador añade ser pública voz y fama que después de su muerte obró Dios por ella muchos milagros.

Parece, pues, indubitable ser esta princesa **Doña Sancha** (hija de los reyes de Aragón Don Jayme y Doña Violante) la enterrada en Vallbona, a donde fue trasladado su cuerpo, con el de su madre, desde Jerusalén, el año 1275, 25 antes de la muerte de su hermana Doña Violante, que fue la **primera reyna de Castilla** salida de la **casa real de Aragón** e hija no menos de los reyes Don Jayme y Doña Violante, y siendo esto así, no debió llamar a **Doña Sancha, reyna de Castilla**, el que trazó la inscripción que se lee en su sepulcro, pues ni lo fue ni siquiera casada.

Probablemente daría motivo a la equivocación el real diploma de elección de sepultura en Vallbona de una **reyna de Castilla**, hija de la de **Aragón Doña Violante**, de que hablamos más arriba; y hallando por otra parte, constantes la tradición y las memorias antiguas y modernas de Vallbona de haver sido trasladados aquí los reales cuerpos de **Doña Violante** y **Doña Sancha, madre e hija**, en el año de 1275; atribuyo [p.47] a ésta la dignidad de reyna de León y Castilla, que realmente tuvo la hija de Doña Violante de Aragón que escogió ser sepultada en Vallbona con su madre no menos que por divina inspiración como ella misma lo dice *nostra voluntas nobis coelitus inspirata*.

Esta notable circunstancia y el ardor con que la **Reyna de Castilla** encarga en su real diploma al sumo Pontífice, a la santa Iglesia Romana, a todos sus amigos y a sus albaceas el cuidado de poner en ejecución su determinada voluntad, no permitiría dudar al autor de la inscripción sepulcral que la enterrada **Doña Sancha** era la **reyna de Castilla**, especialmente no quedando en Vallbona

tradicón ni memoria de haver tenido otro real entierro, sino precisamente los dos que se ven en el presbyterio de su yglesia, ni nota alguna en calendario y martyrologio que publique la muerte y traslación de **Doña Violante**, reyna de Castilla sino de **Doña Sancha**.

Si la inscripción sepulcral tuviese señas de contemporánea o alomenos cercana a la traslación de los dos reales cadáveres, no tendrían quizá tanta fuerza estas razones en buena crítica, pero siendo ella moderna, como lo indican bastamente así el carácter de la letra, como el hallarse notado el año de la traslación, no con números romanos sino con cifras arábicas, así: **Anno Domini 1275**, podemos atribuir la equivocación a mera ignorancia del autor, ocasionada de las razones de congruencia expresadas.

Amás de eso tenemos una prueba convincente de ser tan modernas las inscripciones de los dos reales sepulcros que parecen ellas posteriores al año de 1738, en que Doña Manuela de Cortiada [p.48] y de Pujalt, abadesa, remitió al abad de Cister una disertación o noticia histórica de las cosas memorables de Vallbona porque el mismo abad de Cister, su inmediato superior, se la havía pedido. La trabajó en latín, de orden de la misma abadesa, el Reverendo Padre Don Fray Francisco Camprubí y Lluch, monge del real monasterio de Santas Cruces, doctor en ambos drechos, que poco antes havia puesto en tal qual orden el archivo de Vallbona.

El P. Camprubí,⁴⁷ pues, hablando de propósito de los reales depósitos con que se honra el presbyterio de la yglesia de Vallbona, dice que son dos, fabricados de piedra común, sin decoro ni elegancia de escultura alguna; solamente, dice, se ven pintados en ellos los escudos reales sin individualizar: "*solummodo in illis insignia seu stemmata regalia manent depicta*"; y pasando a señalar las personas reales que yacen en ambos sepulcros dice ser el uno de **Doña Eleonor, infanta**, hija de Don Jayme, que falleció doncella, y de la reyna **Doña Violante**, segunda muger del mismo rey de Aragón: "*Illustrant domum et ecclesiam regia mausolea Eleonorae, infantis, consummatae ante nuptias felici morte, et Violantis reginae, eiusdem regis Iacobi secundae coniugis.*"

Esto escribía en Vallbona el año de 1738 un hombre tan práctico de las cosas de Vallbona y que millares de veces havia visto y

47. *Al marge esquerre*: Número XXXI.

examinado aquellos dos sepulcros; y sin embargo, dice con resolución que solamente presenta pintados los escudos reales sin especificar que fuese el uno propio de la casa de Aragón y el otro de Castilla, como en la actualidad: serían probablemente propios ambos de la primera casa ya que a ella atribuía las dos princesas sepultadas. Lo que no puede dudarse alomenos es que no estarían aún las inscripciones, no siendo creíble que equivocase [p.49] los nombres de **Doña Sancha** con el de **Eleonor**, y menos la calidad de **reyna de Castilla** con la de mera **infanta, muerta donzella**, que ahora vemos expressados con tanta claridad.

Es muy regular y natural que el P. Camprubí hubiese estimado más copiar la inscripción como estaba en el sepulcro, si realmente hubiese existido entonces, que las palabras expresas del Illustrísimo Manrique las vació en sus *Anales Cistercienses* con la autoridad de **Beuter**, trastornando y equivocando ambos las especies y la historia. Aunque este punto no pertenezca a la respuesta da al Interrogatorio 3º, sin embargo, por su importancia me ha parecido digno de tratarlo aquí, aprovechando la ocasión, siendo ésta una de las glorias del Real Monasterio de Vallbona; y la mentira a nadie puede honrar ni ser justo gloriarse de ella.

Interrogatorio 4º

Qué forma de elección de prelada se observó desde los tiempos de la fundación del monasterio hasta el año de 1616, en que se erigió la Congregación.

Interrogatorio 5º

Si hay noticia de que en alguna ocasión hayan intentado los papas o los reyes proveher la abadía? Si esto tuvo efecto? O si hubo oposición, y en su caso, cuáles fueron las resultas?

He querido unir estos dos interrogatorios porque con una misma respuesta quedarán ambos satisfechos. Y ciertamente podría hacerse con muy pocas palabras, esto es, diciendo francamente que las abadesas del real monasterio de Vallbona han sido siempre y sin interrupción por el largo espacio de más de 600 años elegidas

por su venerable comunidad por vía de [p.50] escrutinio secreto, como previenen las constituciones cistercienses; menos en algunas pocas celebradas extraordinariamente por la vía de **inspiración**, pidiendo repentinamente toda la santa comunidad por abadesa a una señora determinada; sin que jamás hayan intentado los papas ni los reyes privar al monasterio de Vallbona de este primitivo y constante drecho ni turbarle en la posesión y goze de él, cosa de que no podrá gloriarse quizá otro monasterio de España; por lo menos difícilmente podrá alguno alegar por lo relativo a ella pruebas tan convincentes y seguras.

Por fortuna ha conservado Vallbona en su archivo el antiguo códice con hojas de pergamino de que hemos hablado algunas veces, que contiene en primer lugar las Constituciones Cistercienses propias y peculiares de las monjas; después la vida y testamento del santo fundador Ramon de Vallbona o de Anglesola; inmediatamente sigue una larga resolución capitular del año 1312 en que Doña Blanca de Anglesola, abadesa, y sus monjas hacen un estatuto a fin de agradecer perpetuamente a los bienhechores del monasterio las donaciones y servicios que le habían hecho desde la erección del monasterio; y, por último, se continúa la serie o catálogo de las señoras abadesas desde la primera que fue **Doña Oria Ramírez** hasta **Doña Leocadia de Ricart y de Cardona**, que se cuenta allí haver sido la **trigésima sexta abadesa** y que "*uniformiter fuit electa per vota secreta*" a 6 del mes de abril del año 1631.

La letra de todo el códice y de la serie de las primeras abadesas es **uniforme** y la misma desde el principio de las constituciones hasta la elección de la noble señora Doña [p.51] Geralda de Queralt. "*Quae fuit electa* —dice el códice— *anno Domini MCCLXXXII*", de modo que la nota de la elección de su inmediata successora Doña Blanca de Anglesola (que lo fue en 1294) ya es de letra diferente, igualmente que las demás que siguen sin interrupción hasta el expresado año de 1631; siendo visible y palpable la diferencia de caracteres en cada una de las elecciones notadas; de cuya admirable circunstancia se infiere fundadamente que se continuarían las tales notas en el tiempo mismo de celebrarse las respectivas elecciones en aquel precioso códice por el largo espacio de 400 años.

Y es de advertir, a excepción de las cinco primeras abadesas, de cuyas sólo se dice que lo fueron "*Fuit prima abbatissa; fuit secunda abbatissa*"; de todas las demás se expresa con claridad que "*fuit electa; uniformiter et nemine discrepante electa a toto*

conventu". Según esto parece no puede ser más venerable ni auténtica la autoridad del código, conforme la sencillez, uso y práctica de los antiguos, contando como cuenta, cerca 600 años de antigüedad y de consiguiente digno de entera fe quanto en él se halla escrito, particularmente relativo a las elecciones de abadesas perpetuas del monasterio de Vallbona, executadas constantemente y sin la menor interrupción por toda la comunidad conforme al drecho que concedió de elegirse su prelada a las monjas de Vallbona su indisputable fundador san Ramón, y resulta de su testamento y última voluntad.

A fin de que nada falte, si es possible, en esta respuesta, daré la serie de las abadesas según se halla continuada en el mismo código, que empieza así:⁴⁸

La primera noble señora que hubo en el monasterio de Vallbona fue Doña Berenguela de Cervera. Esta señora hizo incorporar [p.52] al orden (cisterciense) el monasterio; y ella misma fue en persona a **Colobres** y llevó consigo **Doña Oria** que fue la primera abadesa de Vallbona: "*Et ivit apud Colobres et adduxit secum dominam Oriam quae fuit prima abbatissa Vallisbonae.*"

La segunda abadesa fue Doña Ermesendis de Rubió, a quien por otro nombre llamaron **Boscana**, probablemente por haver vivido mucho tiempo en los espesos bosques de Vallbona, en compañía de san Ramón, supuesto que nuestro código dice expresamente haverla educado san Ramón: "*Quam erudivit sanctus Raymundus.*"

La tercera abadesa fue la noble señora Doña Aldiardis de Áger, hija de Doña Berenguela de Cervera: "*quae fuit filia nobilis dominae Berengariae de Cervera supradictae.*" Beuter dice que la madre fue la **tercera** abadesa y su hija Doña Aldiardis la **cuarta**, y de él lo tomó el Ilustrísimo Manrique y los demás que le han seguido; pero sobre no quedar memoria alguna en el archivo que confirme esa especie ni asegure la prelación pretendida de Doña Berenguela, el código de que hablamos la niega absolutamente, pues llama tercera abadesa de Vallbona a Doña Aldiardis "*tertia abbatissa fuit nobilis domina Aldiardis de Ager*" Y cuarta a su inmediata sucesora: "**Quarta abbatissa fuit venerabilis domina Ermesendis de Fontanes.**"

48. He afegit a l'apèndix la relació de les abadeses de Santa Maria de Vallbona, enregistrada en l'anomenat Aranzel.

A cada paso observamos qu n mal informado estuvo **Beuter** de las cosas de Vallbona, o por mejor decir **Carbonell**, que fue de quien sacó Beuter las equivocadas noticias; y el Ilustrísimo **Manrique**, de consiguiente, no podía asertar bebiendo las aguas de fuentes tan turbias. Siguiendo, pues, a nuestro códice, podemos decir sin temor de errar que:

La **cuarta** abadesa de Vallbona fue la venerable señora [p.53] Doña Ermes n de Fontanes. Esta señora resign  la abadía (no podemos decir en qué año ni qu nto tiempo gobernó el monasterio porque el códice lo calla).

La **quinta** abadesa fue la noble Doña Aldiardis de Anglesola. A 2 de los idus de julio de 1259 dex  la abadía y murió a 13 de las calendas de febrero año de 1267.

La **sexta** abadesa fue la venerable Doña Arnalda de Altarriba, que fue elegida "*quae fuit electa*" en las nonas de noviembre de 1259 y dex  la abadía a **6 de las calendas de abril de 1267**, y finalmente murió a 16 de las calendas de febrero del año 1286.

La **s ptima** abadesa fue la noble Doña Geralda de Cardona "*quae fuit electa V kalendas aprilis anno Domini MCCLXVII*". Es muy digno de observarse que habiendo resignado la prelac a de Vallbona **Doña Arnalda de Altarriba** el día 27 de marzo de 1267 ya tiene successora a **Doña Geralda de Cardona** el día siguiente, 28 de marzo del mismo año. Circunstancia que manifiesta claramente haver sido celebrada la elección por la comunidad del monasterio de Vallbona. Esta misma observación puede hacerse en la misma **Doña Geralda de Cardona** (y no menos con otras), pues habiendo resignado también la abadía en 18 de las calendas de diciembre de 1270, ya en el día siguiente tuvo por successora a

La **octava** abadesa, que fue la noble señora Doña Elisendis de Timor que "*fuit electa*", dice el códice, "*XVII kalendas decembris anno Domini MCCLXX*", y dex  la prelac a a 3 de las calendas de abril de 1273; y murió a 3 de los idus de noviembre del mismo año.

Por la abdicación de Doña Elisendis de Timor, bolvió a to- [p.54]mar las riendas del gobierno del monasterio **Doña Geralda de Cardona**, elegida seis días después de haverse retirado Doña Elisendis de Timor, esto es, a 2 de las nonas de abril de 1273 por lo que la cuenta el códice y llama *nona abbatissa*; y según ese modo de contar diremos que

La **nona** abadesa de Vallbona fue Doña **Geralda de Cardona**, que en esta segunda vez gobernó el monasterio más de 9 años, sin

embargo de haver resignado nuevamente la abadía; pues fue esto, según el códice, a 4 de los idus de julio de 1282; y murió finalmente a 8 de las calendas de octubre de 1303.

Conforme esta cuenta de nuestro códice, la **décima** abadesa de Vallbona fue la muy noble señora Doña Geralda de Queralt, elegida a 3 de los idus de julio de 1282 (nótese igualmente la corta distancia de un día). Esta señora dexó igualmente la dignidad abacial para reducirse a monja particular, a 6 de las calendas de noviembre de 1294; y murió a 7 de los idus de abril de 1308.

La **undécima** abadesa de Vallbona fue la noble Doña Blanca de Anglesola, electa en 5 de las calendas de noviembre de 1294 "*Et obiit VII kalendas aprilis anno Domini MCCCXXVIII*".

Debo advertir aquí que la elección de esta abadesa es la primera notada en el códice con letra diferente, y se observa la misma diferencia de caracteres en quanto se notan después, como queda prevenido quando se trató de la antigüedad del códice.

La **duodécima** abadesa fue la venerable Doña Alamanda de Aviñó "*et fuit electa III idus novembris* (no dice el año; sería sin duda el mismo de 1328, en que murió su antecesora) [p.55] *et obiit abbatissa VI idus septembris anno Domini MCCCXL*".

La **décima tercera** abadesa fue Doña Elicsendis de Copons "*et fuit electa V idus septembris* (calla igualmente el año, que sería el mismo en que murió, y sólo un día después de su antecesora-*et obiit abbatissa XV kalendas septembris anno Domini MCCCXLVIII*)".

La **décima quarta** abadesa fue la noble Doña Berenguera de Anglesola "*electa XIII kalendas septembris. Et obiit abbatissa IX kalendas octobris anno Domini MCCCLXXVII*". Solamente hubo un día de vacante aquí commo en otras elecciones se ha notado. La siguiente merece copiarse a la letra por las palabras catalanas que se mezcla en el contexto y omisión de mil trescientos, así:

"Quintadecima fuit abbatissa venerabilis ac nobilis domina Sibilia de Angularia. Et fuit electa VI idus octobris anno Domini M^o CCC^o LXX° VII°. Et obiit abbatissa dimarts XII dies de juliol, anno LXX^oIX^o."

La **décima sexta** abadesa fue Doña Saurina de Anglesola, electa a 28 de octubre "*anno Domini M CCC LXX octavo*" (seguramente estaría equivocado el año diciendo **octavo** en lugar de **nono**). Y murió a 10 de octubre de 1392.

La **décima séptima** abadesa fue Doña Constanza de Cabrera “*et fuit electa XXII die mensis novembris, anno Domini MCCC nonagesimo secundo et dimisit abbatiam*”.

La **décima octava** abadesa fue la venerable y religiosa Doña Geralda Alanyana “*fuit electa*” a 11 del mes de junio del año 1401, y murió a 13 de mayo de 1419.

[p.56] “*Decima nona die mensis decembris anno a Nativitate Domini MCCCC decimonono fuit electa in abbatissam nobilis dompna Yolans de Perellors. Obiit XXIII die mensis augusti anno a Nativitate Domini MCCCCXX secundo.*” He copiado la nota del mismo modo que se halla en el código porque desde esta elección de abadesa se muda el método observado constantemente hasta aquí.

A 22 de agosto (aquí hay equivocación en el día, pues habiendo muerto Doña Violante de Perellós en 24 de agosto de 1422 no podía verificarse la elección de la sucesora 2 días antes menos que hubiese resignado la dignidad, lo que se calla).

“*Vicessima secunda die mensis augusti anno a Nativitate Domini MCCCCXX secundo fuit electa in abbatissam venerabilis ac religiosa dompna Blanca de Caldes. Obiit XXII mensis aprilis anno a Nativitate Domini MCCCCXLVI.*”

A 26 de abril del año 1446 fue elegida en abadesa Doña Beatriz Desfar. Murió a 9 de octubre de 1455.

Dos días después de la muerte de la abadesa Desfar, esto es, a 11 de octubre de 1455, fue elegida en abadesa Doña Aldonça de Caldes. Murió en el día primero de marzo de 1468.

“*Die iovis III mensis marcii, anno a Nativitate Domini MCCCCLX octavo fuit assumpta in abbatissam huius monasterii Vallisbonae magnifica religiosa maximisque virtutibus decorata domina Yolans Cestorres, monialis et priorissa iam dicti monasterii uniformiter et nemine discrepante a toto conventu. Et est XXIII in ordine electionis. Obiit octava die februarii anno a Nativitate Domini MCCCCLXXVIII.*”

Igualmente en jueves, día 18 de febrero del año 1479 fue [p.57] elegida abadesa de Vallbona Doña Francina de Guimerà, monja y priora “*uniformiter et nemine discrepante electa a toto conventu*”; y sábado 25 de marzo de 1503 murió esa señora, sucediéndola en la dignidad “*dompna Ludovica sive Luisa Mayana, monialis et priorissa iam dicti monasterii uniformiter et nemine discrepante a toto conventu. Et est XXV in ordine electionis*”. Murió en el

último de junio de 1507 Doña Ludovica Mayana “*quae vixit in regimine quatuor annis et mensibus tribus*”.

Y en dos de julio del mismo año 1507 fue por la misericordia de Dios elegida Doña Alducia Payllesera, priora y monja del mismo monasterio “*uniformiter et nemine discrepante electa a toto conventu. Et est in numero XXVI. De qua electione laudetur Deus*”. Murió a 16 de octubre de 1510, habiendo gobernado el monasterio tres años, tres meses y 18 días.

Y a 19 del mismo mes de octubre fue elegida “*uniformiter a toto conventu*” Doña Bezatriz de Copons, monja y priora de Vallbona, y es la XXVII en número. “*De qua electione et cetera.*” Murió Doña Beatriz de Copons día 21 de septiembre de 1537, y gobernó al monasterio 26 años y 11 meses.

Día 26 de octubre del mismo año 1537 “*fuit assumpta pro abbatissa magnifica domina Alduncia Vilaguayana, uniformiter electa a toto conventu*” y es la XXVIII en número. Esta abadesa solamente lo fue un mes y 23 días, pues murió a 19 de diciembre del mismo año 1537.

Empero, onze días después, esto es, en 30 de los mismos mes y año, **fue elegida uniformemente por toda la comunidad** la muy noble Doña Eleonor de Villafranca. Es la XXIX abadesa.

[p.58] Merece ponerse aquí entero el elogio que se hace de esta señora abadesa en el citado códice hablando de su muerte: “*Die mercurii, inter undecimam et duodecimam oras post meridiem et de nocte, septima die mensis septembris anno a Nativitate Domini MDXLVII, intrata vigilia Nativitatis Virginis Mariae, obiit reverenda et nobilis domina Aleonor de Vilafrancha, abbatissa monasterii Beatae Mariae de Vallebona, cisterciensis. Quae in pastorali dignitate feliciter regnavit per novem annos, octo menses et octo dies. Fuit ipsa domina abbatissa mulier fecunda virtutibus, facies valde decora, et ipsa in pace, concordia et felicitate felices dies suos vixit. Ipsa rehedificavit refitorium et alias domos et officinas ipsius monasterii. Aumentavit redditibus conventus et edificavit capellam Beati Cristofori in claustra. Et post receptionem sacratissimi corporis Christi et extremehunctionis, relinquendo omnia bona sua monasterio et conventui, animam suam altissimo Creatori commendavit. Fuit sepulta in dicta sua capella Sancti Cristofori in claustra. Anima eius requiescat in pace.*”

La elección de su sucesora está concebida en el códice en términos tales que merece no menos copiarse también a la letra: “*Preterea autem postquam corpus devote et in virtutibus decorate*

*reverendae dominae Eleonoris de Vilafrancha, abbatissae dicti monasterii, fuit traditum ecclesiasticae sepulturae, vocatis vocandis, die mercurii XIV mensis septembris et anno praedicto MDXLVII, inter undecimam et duodecimam horas meridiei, celebrata missa Spiritus Sancti, cum interventu admodum reverendum et experto viro domino fratre Petro Boques, abbate monasterii de Populeto, convocato generali capitulo monasterii ipsius monasterii, **inspiracione divina** preheunte. omnes monachi in uno concordantes et nemine discrepante, cum magna concordia elegerunt in abbatissam ipsius monasterii et conventus reverendam et nobilem dompnam Ioannotam de Vilafrancha, mulierem sanctam, castam et in virtutibus ornatam. Et ipsa est in numero XXX de qua electione laudetur Deus. **Et sit ad multos annos.***

Murió Doña Joanota de Vilafranca en 15 del mes de septiembre del año 1553. Vacó la silla abacial más de un año, pues continúa así la nota del códice: *“Die dominico, quae erat XXVIII mensis octobris 1554 a Nativitate Domini, fuit electa in abbatissam Vallisbonae nobilissima, magnifica religiosa maximisque virtutibus decorata dompna Hieronima Buxados, professa huius sacri monasterii Vallisbonae. Uniformiter est assumpta et nemine discrepante a toto conventu est electa, et confirmata in abbatia a domino Petro Boques, abbate de Populeto, atque benedicta per reverendissimum Franciscum Roures, episcopum Terraconensem. **Quam dominus conservet in suo munere per multos annos** ad salutem animarum sibi commissarum usque in bonum valde optatum et finem desiderabilem. Amen. Et haec est **quadragésima prima** (por **trigesima**) in ordine canonicæ electionis huius sacri monasterii Vallisbonae.”*

Estos dos apartes o notas, copiadas a la letra o las expresiones que en ellas se leen *“Et sit ad multos annos en la primera, y **quam Dominus conservet in suo munere per multos annos**”* en la segunda, no dexan rastro de duda que las tales notas se continuaban y escribían en el códice en el tiempo mismo en que se celebraban las elecciones de las señoras abadesas [p.60] o poco después, como se dixo arriba hablando de la diferencia de los caracteres que se nota en todas desde la elección de Doña Geralda de Queralt, celebrada en el año 1282 hasta la de Doña Leocadia de Ricart, que lo fue en 1631, circunstancia bien digna de observarse por la veneración y respeto que concilia una autenticidad tan segura a quanto se halla escrito en un códice de esta naturaleza.

Día 22 de diciembre del año 1562 (dice la nota inmediata del códice) murió Doña Gerónima de Boxadós, que fue abadesa nueve

años y dos meses; y doze días después de su muerte, esto es a tres de enero de 1563, fue elegida por toda la comunidad la noble señora Doña Estefanía Piquera, priora antes del monasterio, y es la XXXII abadesa. Murió esta señora a 8 de noviembre de 1576, habiendo gobernado el monasterio trece años, diez meses y cinco días.

Quatro después, quiero decir a 12 de noviembre del mismo año 1576, fue elegida del mismo modo Doña Arcángela de Copons, que falleció en el año de 1601, a 11 de noviembre, habiendo obtenido la dignidad abacial 25 años, y es la XXXIII abadesa en el orden de elección.

A diez y seis de los mismos mes y año fue elegida uniformemente Doña Gerónima de Pons y de Icart, monja y priora antes de Vallbona, con intervención y presidencia del Muy Ilustre Doctor Fray Juan Tarrós, abad del monasterio de Poblet; y es la XXXIII abadesa.

En el códice sigue inmediatamente una larguísima nota en idioma catalán que importa poner aquí casi toda: *“En nom de Déu sie, amén. Pose-s en memòria com a 24 de ja-[p.61]ner 1603 morí la molt Il·lustre Senyora Dona Hierònima de Pons y de Icart, abadesa del monastir de Nostra Senyora de Vallbona. Visqué en son càrrech un any, dos mesos y 8 dies, fent visita en dit monastir lo Molt Il·lustre y Reverent Senyor Doctor Francisco Virgili, bisbe de Lleyda, lo qual per la dita abadesa y convent de monjes no fou acceptat sinó de ell a sa Santedat recorregut, pretenent-se per part de dites senyores no poder ser visitades de ell sinó per son superior del orde cisterciense y no per altre, per la qual (forte cosa) se ha suscitada y moguda tanta qüestió, lite y plet, que dit bisbe etc.*

Durant dit temps passaren grans treballs y gastos, així per les expedicions de Roma com a altres parts. És estat Déu servit que lo Molt Il·lustre y Rverendíssim Senyor Frare Edmundo a Cruce, abat de Cistells, general de tot l'orde Cisterciense, nostre superior, tenint a més del breu de generalitat breu particular per visitar lo monastir de Vallbona, arribà en lo present monastir vigília de Corpus, a las 12 de la nit, que comptàvem als 16 de juny de 1604, y trobant lo monastir sens pastora y abadessa, sols era president la senyora Dorothea de Ferrer, manà dit general se ajustassen capitularment y ajustades encontinent dites senyores, requiriren al notari avall escrit los presentàs una suplicació al dit generaldemanant clausura y en lo endemà per dites senyores fonch tornat a suplicar lo mateix y dit general en nom del pare, del Fill y del Esperit Sant los admeté

dita clausura, y visità los llochs convenients per a d'aquella y ne féu llevar acte per lo infrascrit notari, y manà se ajustassen per a dimecres a les nou hores abans mitj dia, que contàvem 23 de juny 1604 per a fer elecció de abadessa.

Y vinguda la hora de elecció, après de haver dita la missa del Esperit Sant y rebut lo santíssim sacrament, lo dit general [p.62] ab assistència dels reverendíssims abats de Poblet y Santes Creus, notari y testimonis, per via de escrutini fonch feta la elecció y fonch trobada igual en vots y en continent dit general prorrogà per les 4 hores del mateix die; y vinguda la hora assignada, estant capitularment dites senyores congregades, dit general les exortà en lo Senyor y los digué com les veus de la elecció se eren trobades iguals, y per ço los deia si volien fer elecció de nova abadessa, tornant a votar, o per via de compromís o del Esperit Sant, y en continent totes conformes se alçaren y digueren ab alta e intel·ligent veu que elegien en mare y abadessa a la senyora Dorothea de Ferrer, president present, y incontinent per los dit general, assistint en tot los dits senyors abats de Poblet y Santes Creus, notari y testimonis, fonch, en nom del Pare, del Fill y del Esperit Sant confirmada, y de a prés lo diumenge següent, que comptàvem 27 de juny de 1604, fonch per dit general beneïda, assistint en tot los dits etc.

Nostre Senyor la deixe ben regir per molts anys en gràcia sua y ab tota pau y fi de tants treballs. Amén.

In omnibus assistit Nicholaus Gabalda, apostolica et regia auctoritatibus notarius publicus villae Montisalbi ac dicti monasterii."

La Abadessa Doña Dorothea de Ferrer governó el monasterio 22 años y murió a 10 de enero de 1626. Y 15 días después de su muerte, esto es, a 4 de febrero del mismo año, fue elegida con uniformidad de votos "**divina inspiratione preheunte**" la señora Doña Victoria de Vallbona, presidiendo la elección el Muy Illustre Señor Fray Don Miguel Merola, abad de Poblet. "**Est in numero XXXV.**"

Doña Victoria de Vallbona fue abadesa solamente ocho meses y quatro días, pues falleció a 8 de noviembre del mismo año en que fue elevada a la dignidad abacial, esto es, de 1626, y hasta el año [p.63] de 1631, vacó la abadía, pues que a 6 de abril de este año se celebró la elección "**per vota secreta**" de Doña Leocadia de Ricart y de Cardona, convocado el capítulo de las monjas y presidiendo la elección el Muy Illustre Señor Doctor Fray Domingo Aquiles, abad de Nuestra Señora de Poblet; y es la XXXVI abadesa.

Aquí concluye la serie de las abadesas de Vallbona y sus elecciones continuadas en el códice con esta advertencia "*Ab anno MDCXXVI, sexta die obitus dictae nobilis dompnae Victoriae de Vallbona, abbatissae, vacavit abbatialis dignitas usque ad eleccionem dictae dompnae abbatissae de Ricart*".

El motivo de tan larga vacante fue que habiéndose hecho elección de la señora Doña Anna María de Sullá y de Áger pocos días después de sepultada Doña Victoria de Vallbona, sin embargo de haver presidido la elección el señor abad de Poblet Don Fray Miguel de Merola, se protestó por algunas monjas contra la legitimidad de esta elección, y en consecuencia se siguió pleyto. El abad de Nuestra Señora de Lavax Don Fray Bernardo Macip y Solello, comisario apostólico, sentenció a favor de la elección; mas Doña Victoria Soldevila apeló de la sentencia, de cuya logró la revocación en el año 1631, y en 8 de febrero del mismo año fue publicada esta segunda sentencia e intimada a Doña Anna María de Sullá; por lo que dos meses después se pasó a la nueva elección de abadesa; y salió electa Doña Leocadia de Ricart y de Cardona, como queda dicho.

Esta noble señora gobernó el monasterio con mucha prudencia y acierto 26 años, 8 meses y 11 días, pues murió en 17 de diziembre de 1657. En ella se acaban las notas originales de las elecciones de abadesas de Vallbona continuadas por tantos siglos sin interrupción en el precioso códice de que me he valido; y así con [p. 64] ella pudiera yo también dar fin a esta serie de preladas pues corresponde ya a la época señalada en el interrogatorio.

Mas a fin que nada falte y se tenga aquí una serie o catálogo completo de todas las preladas que han regido y gobernado el monasterio de Vallbona desde su fundación hasta nuestros días, y al mismo tiempo pueda evidenciarse que en quantas vacantes ha tenido la abadía de Vallbona siempre ha competido el drecho de elección a la comunidad del mismo monasterio, sin que jamás les haya sido disputado ese drecho por nadie, continuaré gustoso la serie hasta la actual abadesa valiéndome de documentos originales conservados en el archivo.

Puntualmente después de passados solos tres días de la muerte de la abadesa Doña Leocadia de Ricart, esto es, a 20 de diziembre de 1657, fue elegida por toda la comunidad aquella misma señora que 31 años antes había sido nombrada, y cuya elección fue disputada y finalmente declarada ilegítima e insubsistente, quiero

decir Doña Anna María de Sullá, presidiendo la elección el Muy Illustre Señor abad de Poblet Don Fray Joaquín Arbolí. Governó cerca de un año pues falleció en 17 de diziembre del año 1658.

El mismo señor abad de Poblet Don Fray Francisco Arbolí presidió la elección de successora cinco días después de muerta Doña Anna María y quedó canónicamente electa Doña María Ángela de Sullá, sobrina de la pasada. Fue abadesa 3 años, 5 meses y algunos días, pues pasó a mejor vida en 3 de mayo de 1662.

Pocos días después convocó el capítulo de las monjas de Vallbona el muy Illustre señor abad de Poblet, Don Fray Antonio Rossell, y quedó electa la Muy Illustre Señora Doña Madalena de Areny y de Toralla en 8 de mayo de 1662. Governó esta señora 20 años, diez me-[p. 65]ses y 7 días, pues murió a 15 de marzo de 1683.

Don fray Vicente Prada, abad del monasterio de Poblet, presidió la elección de successora, y fue canónicamente electa la Muy Ilustre Doña María de Borrell y de Aguilaniu en 5 del mes de abril del mismo año 1683. Esta señora falleció en 4 de marzo del año 1701.

La sucedió en la dignidad abacial Doña María Roger de Llúria y de Magarola, electa igualmente por la comunidad, convocada y presidida por el abad de Santas Cruces, de comisión particular del generalísimo abad de Cister, en 10 de abril del mismo año 1701. Obtuvo esta señora la dignidad poco más de dos meses, pues murió en 14 de junio del mismo año.

Por lo que el mismo señor abad de Santas Cruces Don Fray Juan Montagut volvió a congregar el capítulo de las señoras de Vallbona en 30 de junio de 1701. Y resultó canónicamente electa la Muy Illustre y noble Señora Doña Anna María de Castellví y de Pons. Murió esta señora a 13 de enero de 1711.

Por motivo de la guerra de successión y de hallarse vacante la abadía de Santas Cruces, estuvo el monasterio de Vallbona sin abadesa más de 5 años, durante los quales governó el monasterio en qualidad de presidenta de él la noble señora Doña Gerónima de Ribas.

Finalmente, después de tan larga viudedad fue elegida la Muy Illustre Señora Doña Emanuela de Cortiada y de Pujalt, presidiendo la elección el señor abad de Santas Cruces Don Fray Anselmo Soler. Murió la abadesa Cortiada en 27 de abril de 1747.

Y en su lugar fue subrogada en 18 de junio del mismo año la Muy Illustre Señora Doña Catalina de Borrás y Carbonell, con

la asistencia del Muy Ilustre señor Don Fray Joseph Padró, abad de Santas Cruces, que en 26 del mismo mes la bendixo solemnemente. Murió esta señora el año siguiente de 1748, a 4 de enero.

Hasta el día 9 de octubre del mismo año no fue convocado el capítulo de las señoras para la elección de successora por el abad de Santas Cruces Don Fray Miguel Lledó. Empero en ese día salió canónicamente electa la Muy Ilustre Señora Doña Inés de Cortit; y de su mano recibió la bendición el día 15 de los mismos mes y año. Murió la señora abadesa Cortit en 4 de noviembre del año 1767.

Y en 13 de diziembre del mismo año fue elegida en abadesa la Muy Ilustre Señora Doña María Theresa de Riquer y de Sabater que actualmente gobierna el monasterio de Vallbona, siendo de edad de 89 años. Presidió la elección el señor abad de Santas Cruces Don Fray Pablo Comas.

APÉNDICE DE INSTRUMENTOS
EN QUE SE FUNDA
EL INFORME

Appendice de Instrumentos en que se funda el Informe

Num. I. **S**it notum cunctis presentibus et futuris, quod ego
Raimundus Cervaria et Conjuges mea Poncela, et Guilla
Conjuges Arnaldi de Guardia, et Berengarius de Guar
dia pater meus et conjuges epus Attondiv. et Beren
garius Portia et conjuges epus Emeren. Nos simul
donatus atq. concedimus Deo et B. Marie de Valle
brana, alodium quod habemus in predicta Valle. Termi
natum autem predictum alodium a parte orientis in
ipsa fonte de Pouse. et in termino de Colobren. de
meridie in termino de Omello. De occidento in alodio
B. Marie. De circulo in termino de Mochapet. ---
sic donamus Deo et B. Marie et fratribus ibi ad
stantibus videlicet Raimundus, Ermita, et Proule.
et Raimundus Durandi, illis et Successoribus
eorum, quamdiu in predicta Ecclesia orunt omni
tempore --- Actum est hoc XIII. Kalendas Au
gusti anno M. C. LVII. ab Incarnatione Domini et an
no XX. regnante Sulpicio Rege Junioris. Ber
nardus Sacerdos scripsit.

Num. II. **C**unctorum noticie fidelium pateat. Quod ego Petrus
de Aruca quod in cognomine dicitur de Valderia,
et Uxor mea Emerendis, nec non et filius noster
Guillelmus et Bernardus et Raimundus de Conil
frater meus et Uxor sua Emerendis et filius e
noster. Damus et tradimus Domino Deo omnipoten
ti et Beate Marie semper Virgini genitrici eius, et
fratri Raimundo Ermita et Beati Presbiteri et Rai
mundi Durandi et omnibus fratribus inibi Deo sa

Número I

1157, juliol, 20

Ramon de Cervera, la seva dona Ponceta, Guilla, muller d'Arnau de Guàrdia, Berenguer de Guàrdia, el seu gendre, i la seva dona Arsendis, Berenguer Porta i la seva dona Ermessèn donen a Déu i a Santa Maria de Vallbona l'alou que tenen a la vall i que afronta per l'est amb la font del Roure i amb el terme de Colobrer, a migdia amb el terme d'Omells, a ponent amb l'alou de Santa Maria i a septentrió amb el terme de Rocafort. Ho donen a Déu i als frares que hi resideixen, és a dir, Ramon, eremita, Pere i Ramon Duran i als seus successors mentre romanguin a l'església esmentada.

Ed.: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 2, p. 75.

Sit notum cunctis presentibus et futuris quod ego Raimundus Cervarie et coniux mea Ponceta et Guilla, coniux Arnalli de Guardia, et Berengarius de Guardia, iener suus, et coniux eius Arsendis, et Berengarius Porta et coniux eius Ermesen, nos in simul donamus atque concedimus Deo et Beate Marie de Vallebona alodium quod habemus in predicta valle. Terminatur autem predictum alodium a parte orientis in ipsa fonte de Roure et in termine de **Colobrer**, de meridie in termine de Omells, de occiduo in alodio Beate Marie, de circio in termine de Rochafort ... Sic donamus Deo et Beate Marie et fratribus ibi adstantibus, videlicet, Raimundus eremite et Petrus et Raimundus Duranni, illis et successoribus eorum quamdiu in predicta ecclesia erunt omni tempore...

Actum est hoc XIII kalendas augusti, anno MCLVII ab incarnatione Domini et anno XX regnante Luzovici regis Iunioris. Bernardus, sacer, scripsit.

Número II

1157, octubre, 9

Pere d'Aguda, anomenat també de Valdària, la seva muller Ermessèn, el seu fill Guillem i els seus propis germans, Bernat i Ramon de Conill, i la seva dona Ermessèn donen a Déu i a Santa Maria i a fra Ramon, eremita, a Pere, prevere, a Ramon Duran i a tots els frares que serveixen a Déu el lloc de Vallbona, segons afronta d'orient amb l'alou de Ramon de Cervera, a migdia amb la font dels Omells, al nord amb el terme de Rocafort i a occident amb la font de Laurent i amb Bell-linar.

Ed.: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 3, p. 76.

Cunctorum noticie fidelium pateat quod ego Petrus de Acuta, quod in cognomine dicitur de Valdaria, et uxor mea Ermesendis necnon et filius noster Guillelmus et Bernardus et Raimundus de Conil, frater meus, et uxor sua Ermesendis et filus noster damus et tradimus domino Deo omnipotenti et Beate Marie semper Virgini, genitrici eius, et fratri Raimundo, eremite, et Petri, presbiteri, et Raimundi Durandi et omnibus fratribus inibi Deo servientibus illum locum de Valdebona, sicut continetur et terminatur ab oriente in alodio de Raimundo de Cervaria, in meridie in fonte dels Omells, de circio in termine de Rochafort, in occiduo in fonte de Laurent et de Bello Linario. Quidquid etc.

Facta carta VII idus octobris, anno ab incarnatione Domini M^oC^o LVII, regnante Ludovico rege [*siguen las firmas*].

Sig+num Petri de Narbona, qui hoc scripsit.

Número III

1164, juliol, 18

Ramon de Cervera i la seva muller Ponceta i Guilla, juntament amb altres nobles i cavallers, posen sota la guarda i batllia de Déu i de Santa Maria de Vallbona i del Sant Esperit i dels habitants

que ara hi ha i hi viuran en l'esdevenidor el castell Colobrer amb els seus termes, i els donen, a més, l'església de Sant Joan del castell Colobrer amb la parada d'alou, les primícies i les oblacions, així com els preveres.

Ed.: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 4, p. 76-77.

Sit notum cunctis quod ego Raimundus Cervarie et coniux mea Ponceta et Guilla (*como el número 1*), nos in simul mitimus in gorda et in baiulia domino Deo et Beate Marie de Vallebona et de Sancti Spiritus et de habitatores qui ibidem sunt nec ad inantea aderunt, ipsum castrum de **Colobrer** cum suis terminis. Et donamus nos supradictos ad domino Deo et ad Sancte Marie Vallisbone et Sancti Spiritus et ad habitatores qui ibidem sunt nec ad in antea aderunt, ipsa ecclesia Sancti Iovanis de castrum **Colobrer** cum impariliata de alaudio et cum premicias et oblaciones et presbiteros aurelicos grados de ipsum castrum de **Colobrer** vel de suis terminis, quod supra scriptum est. Donamus nos ad domino Deo et ad locum Vallebona ad Sancta Maria et ad Sancti Spiritus pro redemptione animam nostram vel parentum nostrorum ut Deus sit propicius esto nobis peccatoribus. Donamus nos franchum et liberum sine ulla retinencia a modo usque in perpetuum.

Quod est actum XV kalendas augustas anni Domini M^oC^o LXIII.

Sig+num Raimundus Cervarie. Sig+num Ponceta. Sig+num Berenger de Guardia. Sig+num Arsen, coniux eius, cum infantes nostros. Sig+num Berenger Porta. Sig+num Guilla, coniux Arnaldi de Guardia. Sig+num Berenger de Guardia. Sig+num Arsen, coniux eius, cum infantes nostros. Sig+num Ermesen, coniux Berenger Porta, nos qui donamus etc... Sig+num Pere Labarot. Sig+num Berenger de Grannana. Sig+num Pere de Reiner ... testes sumus.

Poncius, presbiter, qui hoc scripsit die et anno quo supra.

Número IIII

1169, juny, 26

Pere d'Aguda, juntament amb el seu fill Guillem i la seva muller Sança i les seves filles donen al lloc de Santa Maria de Vallbona i als frares i fraresses que hi habiten o bé hi habitaran un hort a Sant Martí, a la seva domicatura, al costat del molí de Pere Company. Afronta d'una part amb el riu Corb, d'una altra amb l'alou de

Vergòs, de la tercera amb la serra i de la quarta amb l'alou de Bernat Conill. Els donen, a més, un alou de Llorenç que afronta d'una part amb l'alou de Santa Maria, al migdia, amb el terme de Llorenç, amb l'estret que hi ha a les roques de la vall i amb el terme de Rocafort.

Ed.: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 5, p. 77-78.

In Dei nomine. Ego Petrus de Acuta et filio meo Guillelmo et coniux mea Sancia et aliis filiabus meis in simul sic donamus ad locum Sancte Marie Vallisbone vel ad ipsos fratres et sorores qui sunt vel erunt in ipso loco uno orto in Sancto Martino de nostro dominico, qui est in vocitatum locum, prope ipso molino de Petro Compan. Habet autem affrontationes de una parte in rivo Curvo, de alia in alaudium de Vergos, de III^a vero parte in ipsa serra, de IIII^a in alaudium de Bernad Conil. Et insuper sic donamus nos ad vobis suprascriptos de ipso alaudio de Laurentii. Habet affrontationes de una parte in alaudium de Sancte Marie, de meridie tantum quantum tenet ipso termine de Laurencii, de tercia parte ad ipso stret quod est ad ipsas rocas in valle, de IIII in terminum de Rochafort. Quantum iste affrontationes includunt ... sic donamus ad vestrum alaudium franchum et liberum etc....

Actum est hoc factaque carta VI kalendas iulii anno Domini M^o CLXIX.

Sig+num Petrus de Acuta. Sig+num Guillelmus. Sig+num Sancia. Sig+num Bernad et aliis filiabus meis, nos qui ista carta etc. Sig+num Arnaldi de Pons. Sig+num Bernad de Conil. Isti sunt testes. Sig+num Berengarii Arnaldi.

Geraldus, sacerdos, scripsit. Sig+num fratris Petri.

Número V

1157, maig, 26

Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona, príncep d'Aragó i marquès de Tortosa i Lleida, dóna a Déu i a Santa Maria i a Ramon Homdedéu, a Ramon eremita, a Guillem i als altres freres el lloc de Cérvoles amb la condició que hi basteixin una església i una abadia sota la regla de sant Benet.

Ed.: E. MORERA LLAURADÓ, *Tarragona cristiana. Historia del Arzobispado de Tarragona y del territorio de su provincia (Cataluña la Nueva)*, Tarragona, 1897 (1981, 2a ed.), I, doc. 61, apèndix, p. LXI; [J. PONS MARQUÈS], *Cartulari de Poblet. Edició*

del manuscrit de Tarragona, IEC, Barcelona, 1938, doc. 154, p. 89-90; PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 1, p. 74-75; A. ALTISENT, *Diplomatari de Santa Maria de Poblet, volum I, Anys 960-1177*, Barcelona, 1993, doc. 199, p. 168-169.

In nomine Sancte et Individue Trinitatis, videlicet, Patris et Filii et Spiritus Sancti. Ego Raimundus, Dei gratia comes Barchinonensis, regni princeps Aragonensis, Tortose atque Ilerde marchio, libenti animo ac spontanea voluntate, dono et offero in remissione meorum peccatorum et redemptione anime mee et parentum meorum, omnipotenti Deo et genitrici eius beate Marie ipsum locum qui dicitur Sorboles, in territorio Ciurane, eo videlicet modo ut edificetur et construatur ibidem ecclesia et altare in honore Dei et beate matris sue virginis Marie, et fiat ibi abbatia, ubi fiat ordo et religio sub regula et obedientia sancti Benedicti in perpetuum. Addo etiam huic donationi in circuitu eiusdem loci terram que abundanter sufficere possit ad sex paria boum annuatim ad omnes eiusdem fratrum ibidem Deo seruiendum usus necessarios. Dono ego insuper domino Deo et beate Marie eiusdem loci ipsam quam de **Seth**, cum suis ripis hinc et inde ad ortos et laborationes eorum nutriendas et rigandas. Prefata omnia dono atque concedo domino Deo et beate Marie predicti loci de Sorboles in manu venerabilis eiusdem loci Raimundi videlicet Hominis Dei atque Raimundi, eremite, humilis fratris eiusdem loci et Guillelmi Deo ibidem seruiantis et aliorum ibi in Dei servitio permanentium. Et concedo ipsis fratribus ibidem commorantibus ut infra predictos terminos faciant molendinum in aqua de **Seth**, ubi facere poterint quod voluerint. Omnia suprascripta dono atque confirmo beate Marie prefati loci et omnibus eiusdem loci fratribus, tam presentibus quam futuris, cum aquis et pascuis, cum petris et lignis, cum montibus et planis, cum ingresibus et egresibus, omnia in omnibus, sicut melius et utilius dici vel nominari potest ad omnium eiusdem loci fratrum utilitatem atque profectum. Si quis autem contra hanc donationem venerit ad inrumpendum nihil proficiat, sed in duplo componat et postmodum hec donationis scriptura in perpetuum maneat firma.

Que facta est apud Tortosam, VII kalendas iunii, anno ab incarnatione Domini MCLVII.

Sig+num Raimundi, comes. Sig+num Guillelmi Raimundi, dapifer. Sig+num Otoni, fratris eius. Sig+num Guillelmi de Castrovetulo. Sig+num Arberti de Castlevel. Sig+num Petri Sanctiminati. Sig+num Guillelmi de Copons. Sig+num Bernardi de Bellog.

Pontius, scribe, qui hoc prius scripsit.

Número VI

1315, maig, 2

Guillem de Guàrdia i la seva dona Ròmia venen als germans Pere i Guillem Gener, veïns de Montblanc, la seva dominicatura, amb la fortalesa que hi ha al lloc anomenat Puig del Tallat, que antigament s'anomenava Puig Colobrer.

Ed.: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 30, p. 101.

Guillelmo de Guardia, caballero, y Doña Romia, su muger, venden a Pedro y Guillén Januarii, hermanos, vecinos de la villa de Monblanch quandam dominicaturam nostram, cum fortitudine que ibi est, quam habemus, tenemus et posidemus in loco vocato lo puig del **Taylat**, qui olim vocabatur **puig Colobrer**...

Actum VI nonas madii, anno Domini MCCCCV decimo.

Bernardo Berito, notario.

Número VII

1220, març, 20

Dolça de Passanant s'ofereix amb tots els seus béns mobles i immobles que té al castell Colobrer, que s'anomena Montesquiu, i dona l'esmentat castell a Ermessenda de Rubió, anomenada també Boscana, abadessa de Vallbona, i al seu convent. La comunitat l'accepta com a monja o com a conversa, segons decideixi Dolça de Passanant.

Ed.: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 23, p. 92, on es data erròniament l'any 1219.

Dulcia de Passenant dono et offero me ipsam cum omnia bona mea mobilia et immobilia, videlicet, que habeo et habere debeo in castro de **Colobrarío**, qui vocatur **Montiesquivi**. Et item dono castrum predictum cum omnibus hominibus et feminis presentis et futuris et omnibus iuribus ... vobis domine Ermessendi Boscana dicta abbatissa Vallisbone et conventus presenti et futuri, et in corporalem posesionem vobis mito cum suo castlano ... quod ego habitem et maneam in monasterio Vallisbone vobiscum omnibus diebus vite mee cum meis propriis expensis et redditibus de iam dicto castro **Colobrarío**, qui modo vocatur Monteesquivo... Et ego E., dicta abbatissa Vallisbone, consilio ... tocius nostri conventus

recipimus te Dulcia de Passenant predicta per monacham vel conversam qualisque melius volueris accipere etc. ...

Actum est hoc idus marcii, anno ab incarnatione Domini MCCXIX.

Iohannes, levita, scripsit.

Número VIII

1175-1176?

Arsenda, muller del cavaller Isarn, es lliura a Déu i a Santa Maria de Vallbona, en mans de Ramon, eremita, servent de Déu, de Pere, prevere, i dels altres germans i germanes que són aquí i promet fidelitat, castedat i obediència, segons l'orde de sant Benet. Dóna, a més, de la seva honor, una peça d'alou a Anglesola, a la Llagostera.

Ed.: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 8, p. 79.

Notum sit cunctis ... quod ego Arsendis, mulier Isarni militis, dedit ... corpus suum domino Deo et Sancte Marie de Vallebona, in manu Raimundi, eremite, Servi Dei et Petri presbiteri et aliorum fratrum et **sororum** qui ibidem sunt aut erunt, et convenit fidelitatem et castitatem et obedientiam omni tempore vite sue secundum ordinem sancti Benedicti. Et dedit Deo et Sancte Marie de Vallebona et cunctis fratribus et **sororibus** ibidem Deo servientibus, de suo honore unam petiam alodii in Anglerola, in ipsa Lagustera...

Actum est hoc anno incarnationis Domini MCLXXV.

Bertrandus, subdiachonus, scripsit.

Número IX

1177, març. Lleida

Alfons I, rei d'Aragó, comte de Barcelona i marquès de Provença concedeix a Òria, abadessa, tota l'honor que té a Rufeia amb una fondalada fins al riu Segre en alou franc i lliure.

Ed.: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 9, p. 80, on és datat l'any 1176; Ana Isabel SÁNCHEZ CASABÓN, *Alfonso II Rey de Aragón, conde de Barcelona y marquès de Provença: documentos (1162-1196)*, Saragossa, 1995, doc. 209, p. 293, on segueix la mateixa datació de Piquer.

Don Alfonso, rey de Aragón, conde de Barcelona y marquès de Provença concedió al monasterio de **Vallbona** et **domine Orié**,

abbatise, toum illum honorem de meo dominico de Rofea ... et cum illo etiam soto usque in Segrum flumen ... per alodium franchum et liberum ...

Actum apud Ylerdam, mense marcio, anno Domini MCLXXVI...
Guillelmus de Bassia, notarius, scripsit.

Número X

1176, abril, 8

Testament de Ramon de Vallbona pel qual deixa el seu cos per ser inhumat a l'església de Santa Maria de Vallbona. Així mateix disposa que les monges i l'església de Vallbona restin sota l'obediència de l'abadessa de Colobriers, amb el pacte que aquesta abadessa no les tregui del lloc ni prengui res i ho porti a un altre lloc. Si l'abadessa de Colobriers vol romandre-hi, les monges i convent de Vallbona l'hauran d'obeir; posat cas, però, que l'esmentada abadessa no volgués restar a Vallbona, el convent de Vallbona pot elegir una priora a la seva voluntat, sense cap contradicció. Finalment, estableix que el seu germà Poculull rebi menjar i vestit a l'església de Vallbona, tant si hi roman laic com religiós.

Ed.: Jaime PASQUAL, *Carta al marquès de Capmany*, núm. 11, p. 10-11; PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 10, p. 80-81.

Notum sit cunctis omnibus quod ego Raimundus de Vallebona relinquo corpus meum ad ipsam ecclesiam Beate Marie de Vallebona. Nullus enim exitum mortis potest evadere, qua propter dispono et ordino me predicto loco Beate Marie in perpetuum. Similiter relinco conventum et sanctimoniales que manent in ecclesia de Vallebona vel que manere voluerint in obedientia abbatise de **Colobres**, in tali pacto quod ipsa abatisa non trahat eas de predicto loco nec abstrat aliquid de rebus illius loci¹ quod muted in alium locum. Si vero ipsa abatisa de **Colobres** manere voluerit in predicta ecclesia de Vallebona, sanctimoniales et conventus eiusdem loci de Vallebona sint ei obedientes. Si autem predicta abatisa noluerit manere in predicta ecclesia, conventus ecclesie de Vallebona eligat priorissam ad suam voluntatem et sine ulla contradictione.

1. Nec abstrat ...loci, al peu del text amb una crida d'oblit.

Actum est hoc VI idus aprilis anno Domini MCLXXVI.

Sig+num Raimundi de Vallebona, qui hoc firmavid testibusque firmare rogavid. Iterum ego Raimundus de Vallebona dono et concedo germano meo Pocululo ut semper habeat victum et vestitum in ecclesia de Vallebona et ut semper maneat in illo loco sive sit laicus sive frater. Sig+num Geraldí de Amaldano. Sig+num Petri, sacerdotis de Loro. Sig+num Reinaldi, subdiachoni de Turrerubea. Sig+num Poculluli, fratris Raimundi de Vallebona.

Sig+num Petri, capellani de Loro, qui hoc scripsit.

Número XI

1174, agost, 25

Berenguer de Cardona concedeix a Déu i al monestir de Santa Maria de Vallbona, a Ramon, eremita de l'esmentat lloc, servent de Déu, i a les monges que hi serveixen a Déu, la seva dominicatura de Vilamanyanor, amb tots els seus termes i senyoratge, rebent en compensació cinc-cents sous de moneda barcelonesa.

Ed.: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 6, p. 78.

Sit notum cunctis quoniam ego Berengarius de Cardona ... dono et offero Deo et monasterio Sancte Marie de Vallebona et Raimundo eiusdem loci eremite et Servo Dei ac sanctimoniales ibidem Deo servientibus ipsam meam dominicaturam quam dicunt Villam Mahanor, cum omnibus suis terminis ... et cum omni senioratico etc... et accipio ab ipso monasterio pro hac donatione D solidos Barchinonensis monete...

Actum est hoc VIII kalendas septembris anno ab incarnatione Domini MCLXXIII.

Firman el instrumento con Berenguer de Cardona otros cavalleros y en último lugar F. Ramon, Don Ermengol, conde de Urgel, Pedro, obispo de Vich y Bartholomé, notario.

Número XII

1174, octubre. Lleida

Alfons I, rei d'Aragó, comte de Barcelona i marquès de Provença, dóna a Déu i a la casa de Vallbona i a Beatriu la plaça del canterer

Boacar i dels seus nebots, que és de la casa de Ponç Panicer, perquè la tinguin lliure i franca i hi puguin bastir una casa a la seva voluntat, sense cap cens ni usatge. Afronta, a orient amb la via pública, a occident amb la casa de Zaida Arrarz, per un costat amb la casa de Iafia i, finalment, amb la casa d'Alborcoc.

Ed.: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 7, p. 78-79; SÁNCHEZ CASABÓN, *Alfonso II Rey de Aragón*, doc. 176, p. 256-257.

In Dei nomine. Notum sit cunctis quod ego Ildefonsus, Dei gratia Rex Aragonensis, comes Barchinonensis et marchio Provincie, pro remedio anime mee et parentum meorum, dono domino Deo et domui Vallisbone et tibi **Beatrici** illam plazam de Boachar, cantarario, et nepotibus suis, que est dicte domus Poncii, panicer. Supradictam autem plazam dono iam dicte domui et tibi **Beatrici**, tali scilicet modo ut habeatis ipsam liberam et francham ad faciendum ibi casas et quicquid exinde vel ibi facere volueritis, absque omni censu vel usatico quod michi vel meis ullo modo non prestetis. Afrontat autem iam dicta platea de oriente in via publica, de occidente in domibus de Zaida Arrarz, et de alia parte in domibus Jafie, ex alia parte in domibus de Alborcoch. Sicut ab istis terminis includitur et terminatur sic dono Deo et iam dicte domui liberam et francham cum ingresibus et egresibus suis.

Actum est hoc in Ilerda, mense octobri, anno Domini M^oC^oLXXIII.

Sig+num Ildefonsi, regis Aragonensis, comitis Barchinonensis et marchionis Provincie. Sig+num Sancie, regine Aragonensis, comitisse Barchinonensis et marchisse Provincie. Sig+num Guiraldi de Iorba. Sig+num Guillelmi de Cervaria. Sig+num Guillelmi de Alcarraz. Sig+num B[ernardi], abbatis Sancti Felicis Gerundensis. Sig+num Raimundi de Montecatano.²

Ego Bernardus de Calidis, scribe regis, scripsi hanc cartam et feci hoc sig+num

Este real diploma está puesto por cabezera del cabreo que la señora abadesa de Vallbona mandó hacer en 1308 de las casas que pagaban censos al monasterio de la ciudad de Lérida. Es un tomo en fóleo pequeño, hojas de pergamino, muy bien escrito, pintada e iluminada la primera hoja con las armas de Anglesola, pues fue

2. Montecanato, *en el text.*

la abadesa Doña Blanca de Anglesola quien lo mandó escribir en 1314: Ací comenzen les cartes dels censals dels alberchs e dels orths que-l monastir de Vallbona reeb en la ciutat de Leida “Carta del senyor rey N’Alfós que féu” dels alberchs de Leida.³

Número XIII

1180

Contingut del relat sobre la decretal del “metus”, segons va arribar a l’audiència del papa Alexandre III, i disposicions que va prendre el pontífex.

Ed.: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 18, p. 87-89.

En el cuerpo del Derecho Canónico y en las Decretales del papa Gregorio tenemos un cánon que parece confirmación de quanto queda dicho sobre el monasterio de **Colobres** y disposición testamentaria del ermitaño Ramón sobre este monasterio y el de Vallbona. Es el capítulo 1º del título 40 “De his quae vi vel metu causa fiunt”. Lo copiaré a la letra no conforme se halla en el tomo 2, libro 1º sino como lo da González en su comentario sobre ese capítulo porque añade muchas cosas que faltan en el cuerpo del Derecho y que ponen el echo en mejor punto de vista. Dice, pues, así:

Alexander III Oscensi episcopo et priori Sanctae Mariae Caesaragustanensi (anni 1180).

Realtum est ad audientiam nostram quod cum quidam vir nobilis, prudens et potens A. nomine, M., mulierem de Oreia, quondam uxorem suam, suspectam haberet, fratri et militibus suis praecepit ut eam **longe** ad privata loca deducerent et gladio occiderent, quam cum ipsi ad quandam silvam duxissent et, evaginato gladio, eam occidere vellent, eadem ad pedes cognati

3. Aquest capbreu de l’abadessa Blanca d’Anglesola (1294-1328) que es conservava a l’arxiu de Vallbona quan el va consultar el pare Pasqual va desaparèixer probablement arran de la passada guerra civil. Piquer i Jover l’esmenta també com a perdut o no pogut consultar en l’Abaciologi (Josep-Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Vallbona de les Monges, 1990, 2a edició, p. 115, nota 22). Afortunadament, però, es conserva a l’Arxiu Capitular de la catedral de Lleida, on es desconeix com i quan hi ingressà. Mossèn Castellón n’ha publicat una descripció i ha transcrit els instruments que enregistra (F. CASTILLÓN CORTADA, *Las posesiones del monasterio de Vallbona de les Monges en la ciudad de Lleida*, “*Studia Monastica*” 33 (1991), p. 295-328).

cecidit et ut vitam sibi servaret lacrymosa supplicatione rogavit. Cognatus, vero, misericordia et pietate ductus, ei sub tali conditione pepercit, quod in monasterio de **Colobres** habitum monasticum deberet suscipere. Quo audito, maritus eius quia reservata erat ad vitam grave plurimum tulit, sed tamen postmodum acquievit. Sicque factum est quod duos episcopos, Caesaraugustanensem et Tirasconensem, ut eam benedicerent et ei velum imponerent ad monasterium ipsum adduxit. Episcopi vero rem ignorantes et quia iuvenis erat et filium habebat parvulum mutationem vitae suspectam habentes eam seorsum convenerunt quae utique ipsis rem per ordinem patefaciens quod mortis timore et non bono animo monasterium intrabat, episcopis de morte ipsius timentibus et quod ab ea audierant propalare nolentibus, alter eorum Tirasonensis, scilicet, ut viri illius tyrannidi satisfacere videretur, mulieri velum imponere simulavit. Tandem autem viro et fratre de medio sublatis, praedicta mulier de monasterio exivit et cuidam nobili P., videlicet de Camberis, nupsit. Sorores autem cum reclamarent et episcopo Calagurritanensi conquestae fuissent et episcopus non posset eam videre nec super his convenire ad instantiam **sororum**, eam vel virum quem acceperat excommunicavit et totam terram eius interdixit, ignorans quomodo res processisset, quam utique sententiam venerabilis frater noster **Tarraconensis archiepiscopus** postmodum confirmavit. Nos igitur, de honestate et prudentia vestra confidentes causam ipsam experientiae vestrae duximus commitendam et fine canonico terminandam. Ideoque discretioni vestrae per apostolica scripta mandamus quatenus predictam mulierem et virum, recepto iuramento quod vestro debeant stare mandato, ab excommunicationis vinculo absolvatis, deinde tam mulierem quam **priorissam et moniales** praescripti monasterii ante vestram praesentiam diligentissime audiatis et fine canonico terminetis. Quod si legitime probatum fuerit non timore mortis praedictam M. religionem intrasse aut quod fecit ratum postea habuisse, ipsam ad monasterium redire et habitum depositum sumere, censura ecclesiastica compellatis.

Tenemos aquí un monumento cierto del monasterio de **Colobres** o de su existencia antes del año 1180 en que el papa Alexandro III mandó terminar la ruidosa causa de una monja del mismo monasterio, pues si bien algunos exemplares parece tienen en lugar de **Colobres, Calabris, Colubris y Tolobris**, empero el autor de las notas al referido canon dice expresamente que en los códices **más correctos** se lee constantemente **Colobres** “*ita*, dice,

manuscripti emendatiores". Pudo prevenir la variedad y equivocación del nombre de la ninguna noticia que se tendría del monasterio de **Colobres** cuando se hicieron las copias, y así los copistas fácilmente substituirían un término que se acercase más al que tenían y con que era conocido el famoso monasterio de **Tulebras** en Navarra de donde pensarían haver sido monja la señora de que se trata en el canon. A ese mismo principio se atribuye la variedad de los nombres que observamos en las firmas de los obispos que acistieron a los consilios antiguos de España en los diferentes códices que han llegado hasta nuestros días.

Pudo también contribuir a la equivocación el ver que los obispos que embió el marido para que diesen el velo a su muger son el de **Zaragoza** y de **Tarazona** y que el de **Calahorra** fue el que excomulgó a la monja salida del monasterio y a su nuevo marido, que por ser más cercanos al monasterio de Tulebras de Navarra tenían más proporción para ello, que con el de **Colobres** en Cataluña. Esta mayor facilidad es sólo aparente y a primera vista, pues como absolutamente ignoramos quiénes y de dónde fuesen los personajes que dieron motivo al canon; con decir que no eran de la provincia sino aragoneses o navarros, se desvanece la dificultad. El primer marido mandó llevar a su muger a **parages distantes** y allí matarla "**ut eam longe ad privata loca deducerent et gladio occiderent**"; y esta circunstancia unida con la confirmación de las censuras fulminadas por el obispo de Calahorra, hecha por el **arzobispo de Tarragona**, como lo dice el Papa, corresponden más presto a cosa de Cataluña que de Navarra.

Mas, sea lo que fuere de esto, lo cierto es que los códices más antiguos o más correctos dicen **in monasterio de Colobres**, como lo asegura el autor de las notas; y a más de esto, la expresión de que usa el Papa hablando de las monjas que seguían la cusa contra la fugitiva, en manera alguna puede convenir a las de **Tulebras**, en Navarra, sino a las del monasterio de **Colobres**, en Cataluña, pues no dice que los comisionados manden comparecer a su presencia a las partes litigantes, esto es a la **abadesa y monjas** sino a la priora "**priorissam et moniales**"; circunstancia que en ninguna manera era conveniente al monasterio de **Tulebras**, en Navarra, que no tenía por prelada a una **priora** sino **abadesa** y era muy propia del monasterio de **Colobres** en Cataluña, después que Doña Oria, su abadesa, abandonó ese monasterio prefiriendo al de **Vallbona**, conforme el testamento de san Ramón, fundador de ambos, quatro años antes de expedir la comisión, esto es, en el de 1176.

Número XIV

1177, abril. Tarragona

Alfons I, rei d'Aragó, comte de Barcelona i marquès de Provença, concedeix al monestir de Vallbona, a l'abadessa Òria i a les altres monges que serveixen a Déu en aquest lloc un privilegi d'immunitat a favor del monestir, les seves granges, cabanes, homes, ramats i béns en general, sota pena de mil sous per als infractors. Així mateix, estableix que en els plets d'assumptes importants els jutges dictaminin tenint present la sola paraula de l'abadessa i en assumptes menors la d'una simple monja.

Ed.: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 12, p. 84; SÁNCHEZ CASABÓN, *Alfonso II Rey de Aragón*, doc. 231, p. 317-318.

In nomine sancte et individue Trinitatis ... ego Ildefonsus, gratia Dei rex Aragonensis, comes Barchinonenensis et marchio Provincie, conpunctus igne Sancti Spiritus ... dono monasterio Vallisbone et tibi **domine Orie abbatisse** et sororibus tuis ibidem Deo servientibus in perpetuum, quod nullus homo sit ausus casas vestras vel grangias vel cabanas quas modo in toto regno vel dominacione mea habetis vel habiture estis violenter intrare, frangere vel dirrumpere vel homines vel gannatum vel aliquid aliud per vim extrahere. Ita inquam precipio ut quicumque contra hanc voluntatem meam ire presumpserit, perdet meum amorem et peictabit michi mille solidos et insuper habebō inde in querimoniam tamquam de invasione proprie mee domus ... Et si quis pro aliqua re vel columnia vos inquietaverit et ad iudicium pertraxerit pro magna vel parva re. Si res pergrandis fuerit et iudices mei iudicaverint ut solo verbo abbatisse. Si vero mediocris, vel magna vel parva fuerit, mando ut in sola veritate unius sororis, idest solo verbo simplō, absque alio iuramento et sine aliis testibus, vestra causa ... definiatur.

Actum est hoc apud Tarrachonam, mense aprili, anno Domini MCLXXVII.

Sig+num Ildefonsi, regis. Sig+num domine Sancie, regine.
Guillelmus de Bassia scripsit.

Número XV

1178, març, 26. Saragossa

Alfons I, rei d'Aragó, comte de Barcelona i marquès de Provença, per remei de les ànimes dels seus pare i mare i dels seus parents,

dóna a Déu i al venerable monestir de Santa Maria de Vallbona, a la seva abadessa Òria i a les monges que hi serveixen a Déu la torre amb totes les seves pertinences que té a Lleida l'església de Girona perquè s'hi edifiqui una abadia de monges del Cister. L'esmentada honor afronta amb el riu Segre, amb la torre que havia estat de Berenguer Arnau d'Anglesola, amb la serra d'Alcolea i amb el terme de la torre que havia estat d'Arnau de Rufaca. Ho dóna en propi alou i amb dret d'agafar l'aigua que calgui per regar les terres i per a qualssevol altres usos, sense haver de contribuir en cap prestació ni per l'aigua ni per l'arranjament de la sèquia. El monarca dóna, a més, Ramon d'Aragó, amb tota l'honor i haver, de manera que no hagi de prestar cap servei a ningú llevat de les esmentades monges.

Ed.: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 15, p. 85-86; SÁNCHEZ CASABÓN, *Alfonso II Rey de Aragón*, doc. 252, p. 343-344.

Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est descendens a patre luminum... Idcirco, in nomine Sancte et Individue Trinitatis, pateat omnibus hominibus presentibus atque futuris quod ego Ildefonsus, Dei gratia rex Aragonum et comes Barchinonensis et marchio Provincie, compunctus igne Sancti Spiritus ac cupiens veniam peccatorum meorum a domino Iesu Christo consequi posse, pro remedio etiam animarum patris et matris mee necnon et aliorum parentum meorum, bono animo et spontanea ac propria voluntate dono atque in perpetuum concedo domino Deo et venerabili domui Sancte Marie de Vallebona et domine Orie, abbatisse, et sororibus ibidem Deo servientibus, presentibus atque futuris, illum turrem cum omnibus suis pertinentiis et cum alio honore quem ecclesia Gerundensis habet apud Ilerdam et habere debet, scilicet ad edificandum et construhendum ibi monasterium et ut ibi construatur abbacia sororum secundum ordinem cisterciensem, Deo et hominibus placentes. Affrontat autem iam dicta turris et predictus honor ex una parte in flumen Sicoris; ex alia in illa turre que fuit Berengarii Arnaldi de Anglerola; a tercia vero parte affrontat in⁴ ipsa terra de Alcoleia; ex alia quarta parte affrontat in termino illius turris que fuit Arnaldi de Rufaca. Sicut ab ipsis terminis includitur et terminatur iam dicta turris cum iam dicto honore, sic dono atque in perpetuum concedo domino Deo

4. In ipsa serra ... quarta parte affrontat, en el marge inferior del text.

et iam dicte domui et sororibus eiusdem loci, presentibus atque futuris, cum omnibus suis pertinentiis et cum ipsa aqua ut habeant et possideant libere et absolute absque omni vinculo ad suum proprium alodium, nec teneantur aliquid dare vel conferre in expensis ipsius cehie sed habeant plenam et liberam facultatem accipiendi aquam prout opus illis fuerit ad rigandas terras suas et ad omnem alium usum sine omni censu vel usatico et sine omni exactione quod non cogantur solvere vel dare pro ipsa aqua nec pro ipsa cehia. Insuper dono atque in perpetuum concedo iam dicte domui et memoratis sororibus de Vallebona Raimundum de Aragona, cum omni honore et avere quod modo habet vel inantea adquisierit. Et ut ab hac hora inantea sit solide et libere iam dicte domus et sororum ibi Deo servientium ita quod nullus homo habeat ullum districtum super eum, nec ullum servicium teneatur **alicui facere nisi iam dictis sororibus.**

Actum est hoc apud Cesaraugustam VII calendas aprilis anno ab incarnatione Domini millesimo CLXXVIII.

Sig+num Ildefonsi, regis Aragonum, comitis Barchinonensis et marchionis Provincie. Sig+num domine Sancie, **predictorum locorum donatricis** atque regine. Sig+num Guillelmi de Cervaria. Sig+num Geraldi de Jorba. Sig+num Bernardi de Anglerola. Sig+num Guillelmi de Anglerola. Sig+num Petri de Belvis. Sig+num Berengarii de Boxados. Raimundus de Calidis, Barchinonensis decanus atque levita.

Ego Bernardus de Calidis, scriba domini regis, scripsi hanc cartam et feci hoc sig(*signum*)num.

Número XVI

s.d.

Sança, reina d'Aragó, comtessa de Barcelona i marquesa de Provença, compra el lloc de Vallbona a les senyores que serveixen a Déu en aquest indret per cinc-cents sous, i immediatament els el dóna perquè s'hi construeixi un monestir, tot obligant-se a donar a les religioses els béns suficients perquè es puguin alimentar i vestir.

Ed.: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 14, p. 85.

Omnibus sit notum quod ego Sancia, Dei gracia regina Aragonensis, comitissa Barchinonensis et marchisia Provincie, comparavi illum locum de Vallebona de illis dominabus Deo servientibus per

D solidos. Facta comparatione, statim dedi et concessi locum iam dictum illis dominabus ad hedificandum ibi domum in qua domino Deo devote possint servire et in bona congregacio dominarum regulariter vivencium ibi fiat. Concedo preterea libenti animo quod tanta bona ibi faciam quod sufficienter victum et vestitum possint habere.

Signum (*signum*) Sancie, regine Aragonensis, comitisse Barchinonensis marchisieque Provincie.

Número XVII

1177, novembre, 27

Ramon de Torroja i la seva muller Gaia donen a Déu i al monestir de Santa Maria de Vallbona i a la seva abadessa Òria una terra en el terme de Barbens.

Ed.: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 13, p. 84-85.

Ramon de Turrerubea y su muger Gaya damus domino Deo et monasterio Sancte Marie Vallisbone et abbatisse eiusdem monasterii nomine **O[rie]** et omni conventui eiusdem loci una tierra en el término de Barbens.

Actum est hoc anno incarnatione Domini MCLXXVII, V kalendas decembris.

Sig+num Ricardi, qui scripsit.

Número XVIII

1178, agost, 22

Bernat de Caldes dóna a Santa Maria de Vallbona i a les monges que hi habiten, en mans de l'abadessa Òria Ramírez, una honor en el terme de Lleida.

Ed.: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 16, p. 87.

Bernardo de Calidis. Dono Sancte Marie de Vallebona et sororibus que ibi sunt, in manu **Horie Remiredz**, abbatisa de Vallebona, un honor en el término de Lérida.

Facta carta mense augusti, XI kalendas septembris, anno incarnatione Domini MCLXXVIII.

Sig+num Romulfi, que scripsit.

Número XIX

1180, abril

Guillem d'Aguda dóna a Déu, a Santa Maria de Vallbona i a Sandina, abadessa, i a tot el convent de monges d'aquest lloc, tot el que té a Vilamanyanor, és a dir, delmes i censos, i la seva filla Ramona.

Ed.: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 17, p. 87.

In nomine Domini. Notum sit cunctis quod ego Guillelmus de Aguda ... dono domino Deo et beate Marie Vallisbone et **Sandine abbatisse** et conventu sanctimonialium eiusdem loci quidquid habeo ... in Villa Magni Honoris, videlicet decimas, census *et cetera*, cum filia mea Romana per omne tempus...

Actum est hoc anno Dominico MCLXXX, mense aprili.

Sig+num Bernardi sacerdos, qui scripsit.

Número XX

1182, febrer, 8

Pere de Bellvís, per remei de les ànimes del seu pare i mare i en remissió dels seus pecats, dóna a Déu i a Santa Maria de Vallbona i a la seva comunitat, en mans de l'abadessa Òria Ramírez, de Berenguera de Cervera, de Berenguera d'Òdena i de totes les monges que hi habiten, tots els seus drets en el castell de Llorenç. Les monges el reben dins la familiaritat de Vallbona obligant-se a fer celebrar el dia del seu traspàs els oficis que s'acostumen per a un dels seus germans o germanes en religió.

Ed.: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 19, p. 89-90.

In Dei nomine. Notum sit cunctis hominibus quoniam ego Petrus de Belvis, amore Dei et in remissione peccatorum meorum et pro anima patris mei et matris mee et ut Deus donet michi prosperitatem in vita et in morte, dono et offero et in perpetuum trado domino Deo et Sancte Marie de Vallebona et omni conventui que ibi est in monachum et sororum ... in manu **Orie** Remiredz, abbatisse, et Berengarie Cervarie et Berengarie de Odena et omnium sororum que ibi sunt vel erunt ibidem Deo servientes omnia mea directa de castro de Llorenz ... Ipsum vero castrum de Lorenz cum omnibus affrontacionibus et terminis suis ... sic dono et trado ... domino Deo et Sancte Marie de Vallebona ... Ego vero **Oria** Remiredz

et **Berengaria de Cervera** et Berengaria de Odena per nos et per omnem conventum de Vallebona qui ibi est vel erit accipimus vos Petre de Belvis in beneficiis et orationibus que in Vallebona atque nostro monasterio erunt facta per omnia tempora et faciemus vos inde participes et in die obitus vestri faciemus officium pro vobis sicut debet fieri de uno fratre vel sorore nostra sine enganno.

Facta carta donationis VI idus februarii, anno ab incarnatione Domini MCLXXXI.

Sig+num Petri de Belvis, qui firmo et laudo et testes firmare rogo. Sig+num Ermesendis. Sig+num Anglesie, sororibus meis qui firmamus... Sig+num Wilelmi de Anglerola. Sig+num Raimundi de Tarascho. Sig+num Raimundi de Anglerola. Sig+num Arnaldi de Rubione ...

Raimundus, sacerdos et scriptor, rogatus scripsit die et anno quo supra.

Número XXI

1183, setembre. Lleida

Alfons I dóna al monestir de Vallbona i a la seva abadessa Òria la torre de Serralada, situada al costat de l'honor de Pere de Besora, amb tres jovades de terra. Afronta amb la clamor, el camí vell i el camí major que va de Lleida a Montsó.

Ed.: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 20, p. 90; SÁNCHEZ CASABÓN, *Alfonso II Rey de Aragón*, doc. 371, p. 495-496.

Ildefonsus rex ... dono et offero monasterio Vallisbone et vobis domine **Orie Ramirez**, abbatisse, ... illam turrim de Serralda que est iuxta honorem quem dedi Petro de Besora, cum tribus iovatis terre ... affrontat ab oriente in illa clamor, a meridie in camino veteri ... usque in caminum maiorem que vadit de Ilerda usque in Monson, et inde revertitur in clamor ...

Sig(*signum*)num Ildefonsi, regis Aragonum, comitis Barchinonensis et marchionis Provincie.

Facta carta apud Ilerdam, mense septembri, era MCCXXI. Regnante me Dei gratia in Aragonie et in Barchinona et in Provincia, episcopo Berengario in Ilerda, episcopo Stephano in Oscha, episcopo Petro in Cesaraugusta, episcopo Thoma in Tarascona, *et cetera*.

Sig+num Berengarii de Parietibus, notarii domini regis.

Número XXII

1185, febrer, 13

Jovària i el seu fill Guillem de Tàrrega donen al monestir de Vallbona, a l'abadessa Òria Ramírez, a Berenguera de Cervera i a tot el convent del cenobi Guillema, filla i germana, respectivament dels atorgants, perquè sigui monja del monestir esmentat.

Ed.: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 21, p. 91.

Noverint universi quod ego Iovaria et filius meus Guillelmus de Tarrega donamus monasterio Vallisbone et domine **Orie** Ranimire, abbatissa ipsius monasterii, atque **Berengarie de Cervaria**, cum omni conventu predicti cenobii, filiam meam de Iovaria, nomine Guillelma, et soror mea de Guillelmo ... ut omnibus diebus vite sue sit soror ... et habeat victum et vestitum in dicto monasterio et fiat una ex aliis sororibus ... Dan también un alodio en el término de Tàrrega.

Actum est hoc idus februarii, anno Domini MCLXXXIII.

Bernardus, levita, scripsit.

Número XXIII

1225, abril, 8

D'acord amb el privilegi del capítol general del Cister que va concedir una celebració especial per a l'aniversari del traspàs de Berenguera de Cervera, mare de Guillem de Cervera i d'Eliarda d'Àger, ambdós religiosos cistercencs, de manera que poguessin menjar bon pa i bon vi, oli, peix o anyell i formatge, l'abadessa Ermessenda de Rubió, amb consell de tot el convent de Vallbona, mana que anualment el dia quinze després de Pasqua el frare que tingui al seu càrrec la granja de Talladers assumeixi l'esmentada obligació vers la comunitat de Vallbona. Mana, a més, que tots els preveres del monestir, fossin frares o seculars, celebrin aquest dia en sufragi de Berenguera, mentre que totes les monges, així com els frares i conversos, resin cinquanta psalms per a l'etern descans de la seva ànima i de les dels seus familiars.

Ed.: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 24, p. 93.

Notum sit cunctis hoc audientibus quod in capitulo communi Cisterciensi decretum fuerat et concessum a domino abbate Cistercii et ab aliis omnibus ad generalem capitulum convenientibus quod

pro honoribus ac beneficiis plurimis que domina **Berengaria de Cervaria**, mater domini Guillelmi de Cervaria et Aldiardis de Ager, pro remedio anime sue et omnium parentum suorum monasterio Sancte Matris Christi Vallisbone concessit, ordinavit ut in die anniversarii dicte domine Berengarie conventus per quamlibet annum sustentetur de bono pane et vino bono, oleo, pice vel ovis et caseo. Quod totum ut modo dictum est. Nos E., abbatissa Vallisbone, cum consilio et assensu tocius conventus cenobii Vallisbone volumus et concedimus et mandantes precipimus ut in XV die post Pascha per quamlibet annum, in die anniversarii dicte domine Berengarie de Cervaria, quicumque frater tenuerit grangiam de Telladers teneat conventum prefati monasterii ita ut predictum est. Et quotquot presbiteri ibi fuerint sive fratres sive seculares omnes celebrent in ipsa die. Et quelibet sanctimonialis L psalmus necnon fratres et sorores quilibet quinquaginta psalmos ut Deus anime ipsius et omnium parentum suorum misereatur pro bonis a Deo sibi collatis misericorditer supradicto monasterio ergatis. Et hoc firmum ac fideliter observandum per nos et omnes successores nostros et per conventum presentem et futurum statuimus et convenimus suis successoribus ut ipsa grangia ad hoc teneatur nec dilacionem vel occasionem aliquam pretendat quicumque maioralis ibi fuerit nisi ut bene adimpleat sicut supra dictum est.

Actum VI idus aprilis, anno Domini MCCXXV.

Sig+num E., abbatisse Vallisbone, que hoc mandamus, firmamus ceterisque firmare precimus. Sig+num Berengarie, priorisse. Sig+num E., subpriorissa. Sig+num E., cellerarie. Sig+num Ermesendis de Pierola. Sig+num Aldiardis de Ager. Sig+num Berengarie de Ceuma. Sig+num E. de Lissedors. Sig+num de Sibilie de Bagneriis.

Magister Petrus de Tarrega, qui hoc scripsit et hoc sig(*signum*)num fecit.

Número XXIV

EXTRACTOS DE LA ANTIGUA VIDA DE SAN RAMÓN

In partibus Ispanie, in tempore Raimundi Berengarii, comitis Barchinonensis, patris regis Ildefonsi, accidit quod quidam iuvenis nomine Raimundus, de Angularia oriundus, cum prius in seculi fluctuationibus et tempestatibus fluctuans vocationem Dei que sepius sibi evenit, relictis omnino mundi illecebris, vitam sancte

conversacionis non humane sed pocius divine adeptus est ... his sepius auditis, relictis omnibus ... ad locum confugit heremum, scilicet vallem quandam, que nunc vocatur Vallisbona, que nulli pervia sed omnino feris extitit habitanda. In hac, parentibus invitis, vir Dei habitans absque humano edulio diu vixit ... cum autem in heremo diu permansisset, confluebant ad eum universa multitudo languencium diversis languoribus quos, invocata Christi virtute et manuum appositione, curabat et demones a corporibus effugabat. Adeo, ut plusquam duo millia huiusmodi morbo laborantes ab eo curarentur ... Hec eo operante, quadam die ad ipsum locum sarraceni pervenerunt chisticolis insidiam parentes quia locus ille propter arborum densitatem ... transeuntibus liberum prohibebat incessum. Invenierunt sanctum virum, quem apprehensum inter fructeta latitantem et orantem, acceperunt eum secum trahentes ligatis manibus et duxerunt ad opidum **Siurane**. Cumque illic pervenirent ilico ferreis cathenis ipsum mancipare decreverunt; sed qui eum corrumpere voluit subito visum amisit, prospiciens igitur quod vir Dei esset ... dimiserunt eum ... Venit quidam puer petens ut secum poset habitare, at ille abnegans dicit se solum semper permansurum ... Cum vero puer in precibus perstitisset. Quedam similiter devota muliere nomine Valencia idem deprecante concessit ... *et cetera*. Explicit de vita **beati Raimundi** confessoris.

Número XXV

1664, novembre, 24 – 1665, gener, 25

Trasllat de les restes de sant Ramon de Vallbona de l'església vella a l'interior de l'església del monestir i col·locació en una urna de fusta sota l'altar de Nostra Senyora d'Agost, situat al cor de l'esmentada església. Aquestes disposicions foren preses per l'abadessa Magdalena d'Areny i de Toralla, a instàncies del pare Miquel Ramon Sabater, monjo i cronista de l'orde del Cister.

Ed.: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 35, p. 107-108.

En un libro de Notas que era en poder de las Muy Ilustres Señoras Abadesas de Vallbona con este título Llibre de Capítols, proposicions y resolucions del Insigne y Real Convent de Nostra Senyora de Vallbona, fet lo primer dia de janer de 1663, essent Abadesa Doña Magdalena de Areny y de Toralla, se lee página 2 lo siguiente:

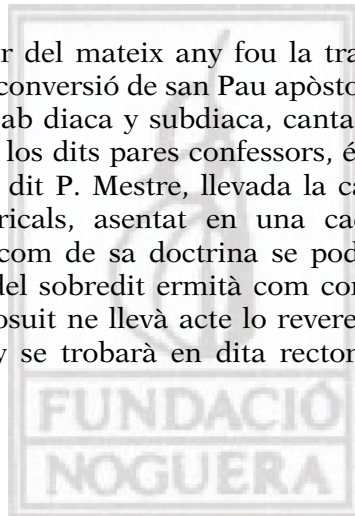
“A 14 de nohembre del any 1664 arribà en esta nostra Real de Nostra Senyora de Vallbona lo Rt. P. M. Fr. Miquel Ramon Sabater, monjo de nostre hàbit, lo qual ab llicència de sa magestat lo rey nostre senyor Phelipe quarto el Grande y del vicari general de la religió cisterciense tenia poder y facultat de escriurer una chrònica del sobredit orde cisterciense, lo qual monjo vingué ab una carta missiva del il·lustre abat de Poblet, en la qual escrivia la causa de la vinguda de dit monjo a mi senyora abadesa doña Madalena de Areny y de Toralla per a que si sa senyoria gustaba donar lloch y consentiment per a que dit monjo y historiador pogués mirar les coses del arxiu de esta nostra real casa y las cosas memorables que podian ésser de conveniència per lo discurs i discripció de dita chrònica. Lo qual monjo historiador estigué alguns dies fins a tant hagué escrit lo tocant a la matèria, y entrà dins lo convent ab llicència de mi senyora abadesa per amirar las sepulturas y demás enterros que hi ha tant dins del capítol com fora de ell ...

En lo discurs del temps que estigué mirant los dits actes, trobà la vida de sant Ramon, ermità de aquesta Vallbona, la qual vida està escrita de mà sobre de pergamí en lo arxiu de esta real casa, y com lo contengut en dita vida del dit ermità diu cosas tan singulars en abono de dit ermità, y constant de la translació dels ossos del sobredit ermità, se féu diligència ab los abitans y més ancians del lloc de Vallbona ahont podia estar enterrat y donaren notícias que estava devall del altar de la iglésia de Santa Maria, vulgo dita 'la Vella' o iglésia vella que està fora los murs del lloch. Ab aquesta certera y averiguació manà mi senyora abadesa escriurer una carta al il·lustríssim senyor arquebisbe de Tarragona Don Fr. Joan Manuel de Espinosa per a que se servís manar donar lloch i consentiment per a que se pogueren traslladar los ossos del sobredit hermità. Obtinguda esta llicència del dit senyor arquebisbe de Tarragona, vingué lo damunt dit P. Mestre Fr. Miquel Ramon Sabater, que estava en la real de Poblet treballant lo discurs de sa chrònica, y arribà en esta vall a 24 de janer del any 1665. A cosa de las dos horas pasat mitj die, convocats los sacerdots abitans en Vallbona, com són lo reverent Lluís Borràs, lo reverent Jaume Rovira, rector òlim, y lo reverent Jaume Roig, beneficiats de esta real iglésia y porcionistas de la casa, y lo P. Fr. Francisco Lleó y lo P. Fr. Antoni Casals, confessors de esta casa, anomenats per lo molt il·lustre abat de Poblet y religiosos de aquell, com és de costum que dit pare abat de Poblet los constituheix y anomena dos de sos súbdits monjos sacerdots per a dita servitut y assistència...

Los quals, ab acistència del sobredit pare mestre y alguna gent del lloch, anaren a la iglésia dita de Santa Maria y cavant descobriren los ossos del sobredit ermità y los posaren embolicats ab una tovallola blanca de llens net y dins de una caixa de fusta; portaren al coll los dits ossos lo reverent P. Mestre Fr. Miquel Ramon Sabater, dient resades les vespres de Nostra Senyora. Ab acistència dels sobredits sacerdots se aportaren los sobredits ossos y se collocaren devall la ara del altar major de esta real iglésia i, feta esta deposició dels dits ossos, mi senyora la abadesa y demás senyoras religiosas gustaren de vèurer los ossos de dit ermità, y se aportà la caixa ahont estaban dits ossos y de ells se féu ostenció a mi senyora abadesa y demás senyoras religiosas. Y después, lo dit R. M. Fr. Miquel Ramon Sabater y los sobredit P. Fr. Francisco Lleó limpiaren del pols y rentaren ab vi blanch los dits ossos, y los damunt dits religiosos los posaren en una funda o coixinera de llens nou y dins de una caixa se posaren en la capella de Nostra Senyora de Agost, que està dins del chor de esta real casa, ab lletrero fixat que diu de esta manera:

‘Aquí yace el venerable de santa y milagrosa vida Ramón, natural de Anglesola. Ermitaño de esta valle y coadjutor en la erección del monasterio. Pasó a la patria a 9 de abril año 1176. Sepultáronle en el fossal de la iglesia primitiva y a 11 de julio exhumado le collocaron en tumba de madera debaxo el mismo altar, donde estuvo hasta que le trasladó a este lugar la M. Illustre Senyora Doña Madalena de Areny y Torralla, abadesa, en 25 de enero año 1665.’

Als 24 de janer del mateix any fou la traslació, y lo endemà, que fou lo dia de la conversió de san Pau apòstol, se digué una missa cantada de *angelis*, ab diaca y subdiaca, cantada per dit P. Mestre. Foren los assistents los dits pares confessors, és a saber ... y depués de dita la missa, lo dit P. Mestre, llevada la casulla, restant ab los demás ornatos clericals, asentat en una cadira en lo mitj del presbiteri, predicà com de sa doctrina se podia aguardar y relatà la vida y miracles del sobredit ermità com consta en sa vida ... de tot lo qual y del prosuit ne llevà acte lo reverent rector del present lloch de Vallbona y se trobarà en dita rectoria.”

Número XXVI

1213, abril, 13

Pere de Curtacans, abat de Poblet, dóna a l'abadessa Ermessenda de Rubió i al convent de Vallbona l'honor amb totes les seves pertinences que Guillem Arnau de Santafé havia deixat en testament al monestir de Poblet, a Rocafort i els seus termes, a canvi que el convent i monges de Vallbona renunciïn, com efectivament fan, als seus possibles drets sobre la granja de Cérvoles i assumeixin el pagament dels diners amb què estava obligada l'honor esmentada. Així mateix, les monges afegeixen a favor de Poblet el molí que Arnau de Vilanova i el seu fill Bernat els havien donat a l'esmentat lloc.

Ed.: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 22, p. 91-92.

Notum sit omnibus qui hec audierint quod nos Petrus, abbas Populeti, et universus eiusdem domus conventus, intuitu Dei sive causa miserationis, concedimus vobis Ermesendi, abbatis Vallisbone, et universo conventui, et in perpetuum donamus et in presenti tradimus honorem illum totum cum omnibus pertinentiis suis quem nobis in testamento suo reliquit Guillelmus Arnaldi de Sanctafide in Rochafort et in omnibus terminis suis, ut habeatis perpetuo et possideatis ad omnes voluntates vestras faciendas. Ita tamen ut vos predictum honorem solvendo sumam pro qua dictus Guillelmus Arnaldi eum obligavit liberetis. Et etiam nobis et monasterio nostro **remittatis actionem et ius omne quod habetis in grangia de Sorbolis et in terminis eius.** Et nos Ermesendis, abbatis, auctoritate et expressa voluntate tocus nostri conventus remittimus vobis omne ius et accionem si quam habebamus contra vos super grangiam de *Sorbolis* et eius pertinentiis. Addimus etiam huic donationi ipsum molendinum quod Arnaldus de Villanova et filius eius Bernardus nobis dederunt in eodem loco, cum⁵ omnibus ad eundem molendinum pertinentibus.

Actum est hoc idus aprilis, anno ab incarnatione Domini MCCXIII.

Sig+num fratris Petri, abbatis Populeti. Sig+num G. Prioris. Sig+num A. cellerarii maioris. Sig+num Iohannis, cellerarii medii. Sig+num fratris Petri de Concabella. Sig+num fratris Arnaldi de

5. Cum omnibus ... pertinentibus, *al marge inferior del text.*

Filela. Sig+num fratris Raimundi Esforzad. Sig+num fratris Arnaldi de Carcasona. Sig+num fratris Gaufridi. Sig+num fratris Petri de Tarrega. Sig+num Ermessendis, abbatisse Vallisbone. Sig+num Blanche, priorisse eiusdem. Sig+num Ermessendis, subpriorisse. Sig+num Eldiardis de Ager. Sig+num Sancie, cellerarie. Sig+num Berengarie de Celma. Sig+num Arssendis de Apierola ...

Frater Petrus, subprior, hoc scripsit et hoc signum (*signum*) fecit.

Número XXVII

1251, octubre, 21. Osca

Jaume I, atenant que la seva difunta esposa Violant ordenà en el seu testament que s'establissin cinc capellans al monestir de Vallbona que preguessin per l'etern descans de la seva ànima, per tal de complir la disposició de la seva muller dóna a l'abadessa Eliarda d'Anglesola totes les rendes del mercat de Montblanc i cinquanta morabatins que els habitants d'aquesta vila li presten anualment en concepte de cena el mes de febrer, amb la condició que les monges tinguin perpètuament els cinc capellans, que hauran de ser de l'orde del Cister, perquè celebrin diàriament els oficis divins en sufragi de l'ànima de Violant.

Ed.: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 25, p. 94.

Noverint universi quod cum domina Yoles, regina Aragonum, dilecta coniux nostra, inclite recordationis, in testamento sive ultima voluntate sua disposuerit sive⁶ ordinaverit stabiliendos V capellanos qui in monasterio Vallisbone perpetuo pro ipsius anima diurna et nocturna **officia celebrarent. Ideoque nos Iacobus**, Dei gratia rex Aragonensis, Maioricarum et Valencie, comes Barchinone et Urgelli et dominus Montispessulani, volentes ipsius ordinationem adimplere et ducere ad efectum, per nos et nostros damus et concedimus vobis venerabilibus et dilectis Eliardi de Angularia abbatisse et conventui et monasterio Vallisbone in perpetuum totum mercatum nostrum Montisalbi et omnes redditus, exitus et proventus quos nos et nostri in dicto mercato debemus percipere quoquo modo, et L morabatinos quos nobis faciunt censuales homines Montisalbi annuatim in mense

6. Sive ordinaverit ... capellanos, *interlineat*.

ianuarii pro cena. Quod mercatum et omnes redditus, exitus et proventus eiusdem et dictos L morabatinos alfonsinos habeatis et percipiatis in perpetuum vos et baiuli vestri quos volueritis loco vestro sine omni retrodecimo et alio quolibet iure quod aliquis baiulus Montisalbi vel alias aliqua persona non recipit in eisdem. Et possitis predicta vos et baiuli vestri de anno in annum locare et vendere prout vobis visum fuerit expedire ... Ita quod pro predictis teneatis in perpetuum in dicto monasterio Vallisbone quinque capellanos qui semper et continue in dicto monasterio celebrent divina⁷ officia pro anima dicte regine, et quod predicti capellani sint semper de ordine Cistercii. Mandantes baiulis Montisalbi presentibus et futuris et aliis nostris subditis universis quod contra predicta vel eorum aliqua non veniant nec aliquos venire permitant.

Datum Osce, XII kalendas novembris, anno Domini MCCL primo.

Signum (*signum*) Iacobi, Dei gratia regis Aragonensis, Maioricarum et Valentie, comitis Barchinone et Urgelli et domini Montispesulani.

Testes sunt ... Garcias Romei, dominus ... Periz de Arenoso. Petrus Cornelii ... Bernardus G. De Entensa. Petrus Martini de Luna.

Sig(*signum*)num Petri Andree, qui mandato domini regis hec scribi fecit die et anno prefixis.

A fin de evitar la molestia de poner aquí enteras o extractadas todas las donaciones del rey don Jayme primero de Aragón, pondré solamente copia de la confirmación de todas ellas con que favoreció a Vallbona el rey don Jayme II, sacada del Archivo Real de Barcelona, donde se conserva en el registro del mismo rey, folio 108, según el testimonio que de ello dio don Francisco Xavier de Garma, archivero real, año 1742, guardado en el de Vallbona.

Número XXVIII

1292, març, 12. Barcelona

Jaume II, havent revisat un privilegi del seu pare quan encara era infant a favor d'Eliarda d'Anglesola, aleshores abadessa, i del

7. Divina, *interlineat*.

convent de Vallbona, d'acord amb el qual confirmava les donacions fetes al cenobi pel seu avi el rei Jaume I, i revisats també altres privilegis d'aquest monarca i del seu germà Alfons a favor del monestir, els confirma tots a favor de l'abadessa GERALDA de Queralt i de les seves successores.

Ed.: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 28, p. 98-99 (on es data erròniament l'any 1291).

Noverint universi quod nos Iacobus, Dei gratia rex Aragonum, Sicilie, Maioricarum et Valencie ac comes Barchinone, viso quodam privilegio domini patri inclite recordationis facto tempore quo vocabatur infans, Eliardi de Angularia, tunc abbatisse, et conventui monasterii Vallisbone et suis successoribus et eidem monasterio in perpetuum, cum quo laudabat et confirmabat eisdem omnes et singulas donationes factas ab illustri domino Iacobo primo, avo nostro, videlicet de decima sua panis et vini et alterius panis quem ipse et sui ratione census vel dominicature vel alio quoquo modo accipiebat et accipere debebat in villa de Regali, de Cabra, de Fores, de Anguera, de Vetula, de Conesia et de universis terminis et tota baiulia dictarum villarum in concambium de Pineta, quam eis dederat, et de centum caficis tritici quos singulis annis recipiebat et recipere debebat censualibus in villa de Almenar ad mensuram ipsius ville, et de loco et villa quod dicitur Spelunca Calva, que est iuxta monasterium predictum Vallisbone. Et de mille quarteriis ordeï ad mensuram Villefranche de Penedes, habendis et percipiendis singulis annis in ordeo quod ipse in dicta villa percipiebat et percipere debebat in festo Sancte Marie augusti. Et de XXVI quintalis olei ad pondus Dertuse, habendis et percipiendis singulis annis in omnibus suis exitibus et proventibus Dertuse. Et de mercato suo et molendinis Montisalbi et omnibus redditibus et exitibus et proventibus quos ipse in dicto mercato et molendinibus debebat percipere quoquo modo. Et de L morabatinis censualibus quos annuatim homines Montisalbi eidem dare tenebantur pro censu, prout predicta omnia et singula in dicto privilegio melius et plenius continetur. Viso etiam quodam alio privilegio dicti domini regis Iacobi, avi nostri, in quo dedit et concessit dilectis suis abbatisse et conventui Vallisbone in perpetuum tria caficia cicerum, habenda et percipienda singulis annis in festo Sancte Marie medietatis augusti in redditibus de Pradis. Viso etiam quodam alio privilegio sive litera qua dictus dominus rex Iacobus mandabat universis hominibus de Çarreal et aliorum locorum baiulie eiusdem quod de toto safrano hortorum regadivi et secani darent integriter decimam abbatisse

Vallisbone. Viso etiam quodam alio privilegio domini regis Alfonsi, fratris nostri, in quo laudavit et confirmavit omnia privilegia supradicta. Idcirco laudamus et aprobamus et confirmamus vobis Geralde de Queralto, abbatisse dicti monasterii, et successoribus vestris in eodem monasterio, omnia predicta privilegia et omnia et singula in eis contenta prout in eis melius et plenius continentur. Et prout eisdem privilegiis use fuistis. Mandantes universis officialibus ... quod observent.

Datum Barchinone, IIII idus marcii anno Domini MCCXCI, regnorum nostrorum Aragonie anno primo, Sicilie vero sexto.

Sig+num dominni Iacobi, Dei gratia regis Aragonum, Sicilie, Maioricarum et Valentie et comitis Barchinone.

Testes et cetera.

Por no alargar demasiado este apéndice de instrumentos me contentaré con la precisa mención de los que se extractarán en adelante a excepción de los de más importancia. Lo es sobremanera el diploma original de la donación que hizo al real monasterio de Vallbona el rey don Alonso de Castilla, llamado el Sabio (hijo de san Fernando). Es de los que llaman **rodados**; se conserva en el archivo de Vallbona con sello de plomo pendiente de seda colorada. Empieza después de este símbolo [*hi ha dibuixat esquemàticament un crismó*].

Número XXIX

1254, juny, 17. Villena

Alfons X el Savi, rei de Castella i Lleó, juntament amb la seva esposa Violant i la seva filla Berenguera, a honra de la seva difunta sogra Violant, que fou reina de Catalunya i Aragó i està enterrada en el monestir de Vallbona, a Catalunya, i en sufragi de l'ànima del seu pare el rei Ferran de Castella, dóna a l'abadessa Aldiarda d'Anglesola i a tot el convent de monges de Vallbona mil morabats alfonsins de renda anual a percebre a la duana de Múrcia.

Ed.: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 26, p. 95-97.

Conoçuda cosa sea a todos los homes que esta carta vieren como yo don Alfonso, por la gracia de Dios rey de Castiella, de Toledo, de León, de Sevilla, de Córdoba, de Murcia, de Jahén, en uno con la reyna donna Yolant, mi muger, con mi ffiija la infanta

donna Berenguela, por onra de la mucho onrada donna Yolant, reyna que fue de Aragón, **mi suegra**, que es enterrada en el monasterio de Vallbona en Catalonna, et por alma del muy noble et mucho alto et much onrado el rey don Fferrando, mi padre, porque fagan oración por él cada día en el monasterio sobredicho, et otrossí por salud de mi alma, do al monasterio sobredicho et a donna Aldiara, abbadessa, et a las monias d-esse mismo lugar, las que agora son et seran d-aquí adelante, mil maravedisses alfonsinos de renda en Murcia cada anno, en el adoana de la mar, segund la moneda que fuere usada en Castiella, por en toda mi vida. Et la paga de estos maravedisses sea fecha por las tercias del anno. Et mando a qualquiera que tenga el admorifadgo de Murcia por mí que i él guarde estos plazos sobredichos, et déles los quinientos maravedisses d-estos para labrar la obra d-esse mismo monasterio. Et los otros quinientos maravedisses que fico, do para vestido para a las monias sobredichas. Et porque este privilegio sea firme et estable mande-l sellar con mío sello de plomo.

Ffecha la carta en Villena por mandado del rey, en era de mill et docientos nonaenta et dos annos.

Et yo sobredicho rey don Alonso, regnant en uno con la reyna donna Yolant, mi muger, et con mi ffija la infanta donna Berenguella, en Castiella, en Toledo, en León, en Galicia, en Sevilla, en Córdoba, en Murcia, en Jahén, en Baeza, en Badalloç et en Algarve, otorgo este privilegio et confirmolo. Don Alfonso de Molina la confirmo. Don Ffredic la confirmo. Don Henric la confirmo. Don Manuel la confirmo. Don Fferrando la confirmo.

Don Ffelip, electo de Sevilla, la confirmo.

Don Sancho, electo de Toledo, la confirmo.

Johan, arçobispo de Santiago, la confirmo.

Las demás firmas están en dos colunas. Primera columna:

Don Ilbadille Abennaçar, rey de Granada, vasallo del rey, la confirmo.

Don Mahomat aben Mahomat aben Hur, rey de Murcia, vasallo del rey, la confirmo.

Don Aben Mahfot, rey de Niebla, vasallo del rey, la confirmo.

Don Gastón, bizconde de Beart, vasallo del rey, la confirmo.

Don Gui, bizconde de Limoges, vasallo del rey, la confirmo.

Don Aparicio, obispo de Burgos, la confirmo.

Don Rodrigo, obispo de Palencia, la confirmo. Don Remond, obispo de Segovia, la confirmo. Don Pedro, obispo de Sigüenza, la confirmo. Don Gil, obispo de Osma, la confirmo. Don Matheo, obispo de Calahorra, la confirmo. Don Lope, electo obispo de Córdoba, la confirmo. Don Adam, obispo de Plazencia, la confirmo. Don Pasqual, obispo de Jahén, la confirmo. Don fray Pedro, obispo de Cartagena, la confirmo. Don Pedriváñes, maestre de la orden de Calatrava, la confirmo.

Segunda columna:

La iglesia de León vaga. Don Pedro, obispo de Oviedo, la confirmo. Don Pedro, obispo de Çamora, la confirmo. Don Pero, obispo de Salamanca, la confirmo. Don Pero, obispo de Astorga, la confirmo. Don Leonard, obispo de Cibdad, la confirmo. Don Miguel, obispo de Lugo, la confirmo. Don Johan, obispo de Orens, la confirmo. Don Gil, obispo de Tuy, la confirmo. Don Johan, obispo de Mondoñedo, la confirmo. Don Pedro, obispo de Coria, la confirmo. Don fray Roberto, obispo de Silué, la confirmo. Don Pelayo Pérez, maestre de la orden de Santiago, la confirmo.

Otras dos columnas.

Columna Primera:

Don Nunno González, la confirmo.

Don Alfonso López, la confirmo.

Don Raimundo González, la confirmo.

Don Alfonso Téllez, la confirmo.

Don Ffernando Ruiz de Castro, la confirmo.

Don Pero Núñez, la confirmo.

Don Nunno Guillermo, la confirmo.

Don Pero Guzmán, la confirmo.

Don Raimundo González, el Niño, la confirmo.

Don Raimundo Álvarez, la confirmo.

Don Ffernando García, la confirmo.

Don Alfonso García, la confirmo.

Don Diego Gómez, la confirmo.

Don Gómez Roiz, la confirmo.

Columna Segunda:

Don Raimundo Alfonso, la confirmo.

Don Martínez Alfonso, la confirmo.

Don Raimundo Gómez, la confirmo.
 Don Raimundo Ffrolaz, la confirmo.
 Don Johan Pérez, la confirmo.
 Don Fferrando Yanes, la confirmo.
 Don Martín Gil, la confirmo.
 Don Andoe, pregonero de Santiago, la confirmo.
 Don Raimundo Rodríguez, la confirmo.
 Don Alvar Díaz, la confirmo.
 Don Pelayo Pérez, la confirmo.
 Diego López de Salcedo, merino mayor de Castiella, la confirmo.
 Gonzalo Morant, merino mayor de León, la confirmo.
 García Suárez, merino mayor de Murcia, la confirmo.
 Maestre Fferrando, notario en Castiella, la confirmo.
 Don Martín Fferrández, notario en León, la confirmo.
 [segell rodó]
 Roy López Mendoça, almirage de la mar, la confirmo.
 Sancho Martínez Jodar, adelantado de frontera, la confirmo.
 García Pérez de Toledo, notario de la frontera de Andalucía, la confirmo.
 Alvar García de Fromenta la escrivió el año tercero que el rey don Alfonso regnó.
 (Lugar del sello de plomo)

Número XXX

1275, octubre, 29. Lleida

Violant, reina de Castella i Lleó, en atenció a la devoció i afecte que els seus pares van tenir i ella mateixa té vers l'orde del Cister i per amor de la seva mare Violant, en altre temps reina de Catalunya i Aragó, enterrada en el monestir de Vallbona, elegeix, per inspiració celestial, sepultura a l'esmentat cenobi, sense que la seva voluntat pugui ser modificada per altra disposició o bé testament. Prega al Papa i als seus marmessors, amics i successors que facin complir aquesta disposició, tal com ha

manat, d'altra banda, en un document que estant a Perpinyà va lliurar al pare abat de Poblet.

Ed: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 27, p. 97-98.

Noverint universi presentem paginam inspecturi quod nos Yoles, Dei gratia Castelle et Legionis regina, attendentes et considerantes devotionem et affectionem quam progenitores nostri habuerunt et nos similiter habuimus et habemus ad ordinem Cisterciensem et ob amorem serenissime domine Yolis, quondam Aragonum regine illustris, genitricis nostre, divina gratia adiuvente, incolumes et compotes mentis nostre, desiderantes nos in futuro fieri bonorum omnium que fuit in dicto ordine participes et consortes nostram in abbatia dicta Vallisbone et monialium predicti ordinis, ubi antedecte regine, pie recordationis, matris nostre, corpus tumulatum quiescit, eligimus sepulturam, volentes et precipientes quod ista nostra voluntas, **nobis celitus inspirata**, non possit immutari vel revocari aliqua occasione vel testamento aliquo subsequenti. Supplicamus autem sanctissimo in Christo patri ac domino sacrosante romane matris ecclesie Summo Pontifici et ecclesie sue sancte omnibusque amicis nostris vel executoribus ac heredibus et propinquis ut istam nostram voluntatem adimpleant, contradictores et impediens si aliqui fuerint compescendo prout in quadam alia lettera quam super hoc viro religiosissimo abbati Cisterciensi nos Perpiniensi existentes nuper dedimus continetur. In cuius rei testimonium presentem litteram sigillo nostro fecimus communiri.

Datum Ilerde, IIII kalendas novembris, regina mandante, anno Domini M^o CC^o LXX° V^o.

Alfonsus predicta expresse confirmo.

(Lugar OO del sello, que se ha caído).

Número XXXI

Notes sobre les informacions fetes pel pare Francesc Camprubí, confrontades amb les notícies que Manrique i Beuter donen a les seves obres respectives sobre les sepultures reials de Vallbona.

Cotejo de lo que dice el P. Francisco Camprubí en nombre de la señora abadesa de Vallbona al Rmo. P. General de Cister con los *Anales Cistercienses* del Illmo. Manrique.

Camprubí ... Super num. 4 notificationis:

In utroque latere, scilicet a fronte inter columnas altaris maioris illustrant (domum Vallisbone) regia mausolea, **Eleonora**, infantis, filiae regis Iacobi, consumatae ante nuptias, felici morte, et Violantis, reginae eiusdem regis Iacobi, secundae coniugis, Andreae Ungriae filiae, et sancte Elisabethae sororis.

Super num. 5 notificationis:

Non invenitur nihil notabile quia nulla elegantia invenitur in monumentis nec dicta mausolea regia structa sunt cum sculpturis et eleganter sed communi lapide fabricata solummodo in illis insignia seu stemmata regalia manent depicta.

Manrique, *Annales cistercienses*, tom. 2, anno Christi 1173, Cistercii 76, pag. 550, Cap. VII.

Hoc ipso anno Christi nimirum 1173, ait Antonius Beuter (lib. 2, cap. 19) fundatum fuit monasterium Vallisbonae, in regno Aragonum, pro sacris virginibus institutum Cistercii observaturis. Fundator domus **sanctus** eremita, nomine **Petrus**, dictus de Vallebona, a quo et coenobium ipsum mutuavit, instigatrix et promotrix totius operis nobilis matrona Berengaria de Cervera, iam tunc vidua quae inter primas moniales una cum filia Elvira sacrata dicitur virgines ex Navarra vocatas Beuter (lib. 2, c. 22) tradit **puto ex coenobio dicto Tulebras** (in Hispania fecundo prae cunctis aliis) sub abbatisa **Orga** quae prima Vallisbonae domum administravit succedentibus Hermesenda de Rubione, **Berengaria**, et **Elvira**, matre et filia ex prima regi nobilitate.

Illustrant domum regia mausolea Eleonora, infantis, filiae regis Iacobi, consumatae ante nuptias felici morte (Beuter, lib. 2, cap. 50) **et Violantis, reginae eiusdem** regis Iacobi, secundae coniugis, Andreae Ungriae filie et sanctae Elisabethae sororis, de quibus nos in tempore dicemus.

De este cotejo resulta con claridad que el P. Camprubí para informar al Rmo. P. General Cisterciense de los sepulcros reales existentes en Vallbona, se valió de las mismas palabras que halló en los *Anales Cistercienses* del Illmo. Manrique, y es regular no mendigarse las noticias a un extranjero si entonces hubiesen existido en los sepulcros las doradas inscripciones que vemos en ellos en el día. Añadió de suyo la particularidad de faltar elegancia y adornos en los **dos monumentos** que son de piedra común, de modo que **solamente** dice se ven pintados en ellos los reales escudos. Impropiamente hubiera usado aquí del término **solummodo** si a más de los escudos hubiesen tenido pintadas y doradas las inscripciones

que ahora, ni hubiera procedido con exactitud si entonces los escudos hubiesen sido diferentes, esto es, de la casa de Aragón el uno, y de la de Castilla el otro; antes de la generalidad con que habla, debe inferirse que ambos escudos eran (o estaban pintados entonces) de la sola casa de Aragón, diciendo el mismo Camprubí que ambas princesas enterradas en aquellos **monumentos** eran de esa real casa. A más de eso, con qué cara podía decir con Manrique y Beuter que el uno de los dos sepulcros pertenecía a **Eleonor, infanta, hija del rey don Jayme**, si la inscripción patente a sus ojos le hubiesen dicho que era **Sancha, hija de doña Violante, reyna de Aragón?** De **doña Sancha**, de quien no podía menos de haver visto memorias en el archivo y hasta en el martirologio actual de las señoras, y no de doña **Leonor**, pues faltan absolutamente: concluyo, pues, que en el año de 1738 no existían las inscripciones en los sepulcros.

Número XXXII

1474, juliol, 23. Tarragona

Les monges Serena de Sestorres i na Manyans, síndiques i procuradores de l'abadessa Violant de Sestorres i del monestir de Vallbona, presenten una petició de la seva comunitat a l'arquebisbe de Tarragona, el patriarca d'Alexandria Pedro de Urrea, perquè aquest retorni els béns i rendes del monestir, atès que bona part dels ingressos del cenobi han estat tirànicament usurpats i retinguts pels hereus d'Antoni de Cardona, el bastard de Cardona i altres persones potents, de manera que les monges es troben en extrema necessitat i no disposen de cabals per pagar als seus creditors.

Ed.: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 32, p. 103.

Anno a Nativitate Domini M CCCC LXXIII, die XXIII iulii, ante presentiam Reverendissimi in Christo patris et domini domini Petri, miseratione divina patriarchae Alexandrini sanctaeque Tarrachonensis ecclesiae archiepiscopi, comparentes in civitate Tarrachone venerabilis Serena Sestorres et na Manyans, moniales monasterii Vallisbone, diocoesis Tarrachonensis, syndice et procuratrices Reverendae abbatisse et conventus dicti monasterii, obtulerunt ... eidem domino quandam scedulam, et cetera ... continentem: Reverendíssim Senyor: per ocasió de la guerra que-s estava sucitada en lo Principat de Catalunya, les monges del monastir de Vallbona

són constituïdes y posades en extrema inòpia, penúria y egestat, tant que los hereus de don Antoni de Cardona e lo Bastart de Cardona e altres persones potents tenir-los ocupades y usurpades llurs rendes en tant que llurs vassalls haver jaquits y lexats llurs llogers erms y desabitats, en tant que les poques rendes restants són obligades e ypotecades a diversos creadors e los càrrechs e despesas ordinàries del monastir són grans e en ninguna manera non han forma de poder-se alimentar ne haver la provisió de les dites rendes si donchs per los dits creadors no era feta alguna competent reducció ... les dites monges ... recorrem a V.R.S. per a ser constituïdes en repòs, e per obviar a tota manera de plets e exaccions de present ... meten sos béns, fruïts e emoluments del dit monastir en mà y poder de V.R.S. ... en forma que de aquí en avant no sien molestadas ne executades, no obstant les dites coses.

Juan Comes, notario, da fe y testimonio de haver admitido el reverendíssimo Patriarcha arzobispo la cesión de bienes del monasterio de Vallbona.

1474, novembre, 3

Relació dels llocs de la baronia de Vallbona i rendes del monestir ocupats tirànicament per nobles, eclesiàstics i municipis.

Ed.: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 32, p. 104.

En tres de noviembre (jueves) del mismo año 1474, el vicario general del señor Patriarca arzobispo, tomó las correspondientes ynformaciones sobre los lugares y tierras de Vallbona, **ocupadas tiránicamente**, de cuyas resultó lo siguiente:

Lo lloch de Prexana és ocupat per lo Bastart de Cardona.

Lo lloch dels Homells de Na Gaya ha costat de rescat del abat de Poblet X mil sous e fins l'any LXXIII no l'ha recobrat.

Lo lloch de Rocallaura fins lo any LXXIII despoblat e vuy no y són V habitants.

Lo lloch de Montesquiu, despoblat e rònech.

Lo lloch de Llorens, despoblat.

Lo lloch dels Exadés, despoblat e don Antoni de Cardona se n'aportà d'el totes les pedres e a acabat de enderrocar.

Les rendes que reb lo monastir en lo camptat de Prades se n'ha emprat lo compte e vuy no-n reb res lo monastir.

Les rendes de Penedès pren lo capità de Vilafranca.

Les rendes de Montblanch, lo capità e la vila, ara alguns creadors de la vila.

Les rendes de Cervera pren la vila.

Les rendes de Tàrrega pren la vila.

Les rendes de Boldú e Castellserà e altres se pren Poblet.

Les rendes de Lleida se pren la ciutat.

Les rendes de Balaguer se pren lo capità.

Les rendes de Conesa e Forès ... lo abat de Santas Creus.

Les rendes de Çarreal, de Cabra ... lo Reverendíssim Senyor Patriarcha per sa mercè e gràcia las ha fet donar lo temps que són en sa obediència et cetera.

1474, octubre, 24. Tàrrega

L'infant Ferran, príncep de Castella i Lleó i rei de Sicília, governador general del seu pare el rei Joan II, duc de Montblanc i senyor de Balaguer, mana als seus oficials que, a petició de l'abadessa i monges de Vallbona que per culpa de les dissensions i la passada guerra del Principat pateix tanta necessitat que les seves religioses gairebé no es poden alimentar per haver estat usurpats i retinguts injustament els seus béns i rendes, adoptin les mesures pertinents perquè els els siguin retornats.

Ed.: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 33, p. 104-105.

Ferdinandus, Dei gratia princeps Castellae et Legionis, rex Siciliae, cum maiestate serenissimi regis, patris nostri, in eodem Siciliae regno corregentes ... ac in omnibus regnis et terris maiestatis eiusdem primogenitus et gubernator generalis, dux Montisalbi et dominus civitatis Balagarii, dilectis fidelibus ... officialibus regiis ... salutem et dilectionem ... Pro parte abbatisse et monialium monasterii Vallisbone fuit coram maiestate nostra humili supplicatione reverenter expositum quod predictum monasterium ob guerrarum et dissentione huiusmodi Principatus stragem et alias in totalem devenit ruhinam ... quod vix dicte moniales alimentari possint. Et enim monasterium predictum suis fructibus, emolumentis et proventibus a nonnullis tiranice expoliatum ob quod ... si per nos debite non provideretur, ad ultimam perniciem et desolationem ... nam predictis minime inspectis potentes ipsius monasterii creditores atrociter vexare conantur ... Nos eisdem supplicationibus benigne de nostri solita clementia admissis indemnitate et conservationi dicti monasterii debite providere volentes ... et maxime quia causae

monasteriorum sunt concistoriales, volentes a laboribus et oppressionibus relevare ... omnes et singulas causas dictum monasterium, abbatissam et moniales, tam active quam passive quovismodo tangentes ad nos seu nostram audientiam tenore presentium evocamus. Vobis igitur, et cetera ...

Datum in villa Tarrege, vicessima septima die mensis octobris, anno a Nativitate Domini M CCCC LXX quarto.

Yo el Príncipe.

Registrata.

En consecuencia de las providencias que dio el príncipe volvió la paz y quietud al monasterio.

Número XXXIII

1345, gener, 27. Monestir de Vallbona

L'abadessa Elisenda de Copons i les religioses del convent de Vallbona, constituïdes en capítol, atès que posseeixen diverses terres incultes i improductives i en d'altres no poden percebre les rendes per la seva llunyania, acorden sol·licitar, tot complint el precepte del papa Benet XII sobre la venda de béns immobles, al capítol general del Cister l'autorització per poder alienar el que creguin oportú per tal de fer front als seus deutes amb els creditors.

Ed.: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 31, p. 101-103.

Anno Domini M CCC XL IIII, VI kalendas februarii, illustrissimo nostro rege Aragonie regnante. Noverint universi quod nos, Elicsendis Dei gratia abbatissa monasterii Vallisbone, Cisterciensis ordinis, Tarraconensis diocoesis, et nos conventus eiusdem monasterii, videlicet Eldiardis de Angularia priorissa, Elicsendis de Angularia subpriorissa, Jeralda de Jorba infirmaria, Bernarda Vequera celleraria, Elicsendis de Timor hospitalaria, Berengaria de Angularia bursaria, Blanca Roderá, Saura Johana, Sibilia de Manlleu piatansaria, Berengaria de Banyols bursaria, Constança Catalada, Alamanda de Vilardida, Bartholomeua de Monredon cantrix, Sibilia de Jorba, Blanca Bastida subcelleraria, Romia Ça Guardia portaria, Elicsendis Ça Guardia subcantrix, Isabel de Odena, Saurina Catalada, Blanca Ferrandela, Romia de Vilalba sagristana, Agnes dez Castellbisbal, Geralda de Galiners, Blanca de Puigmolto subportaria, Sibilia Dalmaua, Geralda de Lorda, Francescha Gilatona subsagristana,

Sibilia Gilatona, Sibilia Çanou, Margarita Pintora, Elicsendis Fernandela, Caterina Gaçona, Beatrix de Angularia, Blanca Rufaca, Sibilia de Banyols, Eleonor de Canelet, Geralda de Santa Coloma, Saurineta de Angularia, Romia dez Papiol, Elicsen Juncosa, Costança Sabastida, Serena Quercia, Saura Çanou, Stacia de Manresa, Berengaria de Guimera, Elionor de Angularia, Berengaria de Sogars, Sibilia de Claret, Sibilia de Apiaria, Costança de Fontanet, Alamanda de Cervelló, Katerina Benencasa, Sibilia de Sentmenat, Guillelma de Comeles, Margarita Pereta, Alemanda d'Estalela, Saurina Catalada iunior, Alamanda Catalada, Geralda Olivera, Blanca Dalmaua, Gostança de Meala, Gostança de Angularia, Sibilia de Monpas, Alamanda de Miralles, Bernarda Vaquera iunior, Romia de Lorda, Brunicen Juncosa, Agnes Marquesa, Geralda Marquesa, Francescha de Queralt, Geralda de Pals, Alamanda de Pals, Guillelma Mironas, Blanca de Corregó, moniales dicti monasterii Vallisbone, facientes conventum eiusdem monasterii, congregatoque similiter ad infrascripta spetialiter peragenda et tractanda in capitulo ipsius monasterii, ubi et conventus et cetera ...

Et etiam pro solvendis debitis nostris in quibus nos et monasterium nostrum sumus diversis creditoribus obligatas, attendentes et considerantes prefatum monasterium possidere nonnullas terras steriles et incultas in locis et castris nostris de Preixana e dels Exaders, diocoesis Vicensis, et in Spelunca Calva, in loco dels Omells, de Montesquivo, de Rocalaura, de Rochafort, de Vilamanyenor, de Lorenç et in grangiis de Manso Dei et de Spiritu Sancto, diocoesis Tarraconensis ... Attendentes etiam memoratum monasterium habere et possidere in dictis castris, villis, locis, grangiis et terminis eorumdem plures domos, campos, vineas, prata ... propter gravia et honerosa usaticha pensiones, tributa, census et agraria eisdem imposita iam deseruerunt ... Attendentes etiam nos habere in diversis locis, villis, castris, ... qui sunt in posse diversorum nobilium et potentum dominorum ... qui tam pro distantia locorum a dicto monasterio quam propter potentiam dominorum non possumus consequi nec habere, videlicet in villa d'Almenar ... in civitate Ilerdensi ... et in civiatte Dertusensi et in montanis de Prades, in Vilafrancha de Penedes, et cetera ... cumque in constitutionibus ... sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Benedicti, divina providentia pape XII, super alienationem rerum immobilium ... Antequam procedatur ad alienationem predictorum petatur licentia super hoc ab ipsius ordinis capitulo generali. Ea propter, nos abbatissa et conventus dicti monasterii Vallisbone, prehabito

inter nos concilio et tractatu diligenter et mature, ... iuxta formam statuti seu constitutionis predicti domini nostri Pape, tenore huius publici instrumenti ... generali capitulo Cisterciensi significantes supplicamus tam humiliter quam devote ... quod pro bono et utilitate nostri monasterii dignetur ... nobis potestatem concedere specialem prefatas terras ... domos ... campos, et cetera ...

Es original con las firmas y signos de todas las monjas y ultimamente del notario. Sig+num Gaufridi, notarii publici monasterii Vallisbone. Han desaparecido los dos sellos de abadesa y capítulo; pero se conservan los hilos de que pendían.

Transcripció del còdex integrat per dos quaderns de pergamí, escrits probablement amb anterioritat a 1308, que conté diverses constitucions sobre les monges cistercenques, la vida i el testament de sant Ramon de Vallbona.

En el archivo del Real Monasterio de Vallbona se conservan dos quadernos de 14 hojas en pergamino de casi piel entera, o de dos palmos y medio de alto, y dos de ancho, escritos lo más tarde en el año de 1308, cuya antigüedad venerable pone al referido códice en un grado de autenticidad que merece el mayor respeto y fe a quanto en él se halla escrito, como no sea contrario a otros documentos más solemnes. Y como por esta causa me haya salido yo de la autoridad de esse códice en todo este informe, me ha parecido copiarlo aquí a la letra, ya para que pueda leerse con facilidad y ya a fin de que se le aprecie y estime en lo que merece y no se olvide como hasta aquí, pues me costó muchos días de trabajo y fatigas el hallarlo. Daré también la traducción de la vida del santo hermitaño Ramón de Anglesola y del decreto de la Illustre Abadesa doña Blanca de Anglesola, a fin que las señoras puedan leer con utilidad esas dos piezas venerables.

Constitucions de les monges cistercenques relatives a la paternitat dels monestirs, la clausura, l'hàbit de les religioses, la fundació de noves abadies, els capellans i els confessors de les monges i altres aspectes referents a la vida comunitària.

Ed.: H. SÉJALON, *Libellus Antiquarum deffinitionum Ordinis*, Solesmes, 1892, p. 465-470.

Incipit decimaquinta et ultima distinctio, que agit de monialibus ordinis, capellanis et conversis, que quatuor capitula comprehendit.

Primum capitulum

De paternitate, visitacione et incorporacione monialium.

Secundum capitulum

De inclusione, confessione et claustro monialium.

Tercium capitulum

De benedictione habitu et correccione monialium

Quartum capitulum

De institucione abbaciarum et de fratribus capellanis et conversis monialium.

De paternitate, visitacione et incorporacione monialium.

Primum capitulum

Filie Syon exultent in rege suo, quem pater luminum eis patrem contulit et pastorem.

Incipit primum capitulum.

Quicumque ergo pater abbas paternitatem alicuius abbacie monialium iusto titulo et bona fide et nomine sue abbacie decennio possederit et habeat pacifice et quiete. Motisque olim super hoc questionibus ordinis, iudicio terminatis et sopitis omnibus de cetero super hoc capituli generalis audiencia denegetur.

De paternitate abbaciarum monialium.

Et quicumque visitaverit monachas vel monialium abbaciam, in carta sue visitacionis cuius auctoritate visitat scribere non omittat.

De visitacione quod contineatur in carta cuius auctoritate visitat.

Quecumque vero abbatissa vel quicumque conventus monialium patrem abbatem vel alium ab eo missum ad officium visitationis admittere renuerit; ipso facto, tam abbatissa quam priorissa et celleraria se excommunicacionis deposicionis sentencias noverint incidisse. Conventus vero interdicti sententie subponantur.

Quod patres abbates seu visitatores taxent numerum personarum.

Patres vero abbates sive visitatores, de consilio seniorum suorum auctoritate capituli generalis secundum ipsarum facultates, taxent numerum personarum, ita quod a monasterio saltem habere posint victum necnon vestitum.

Quod si abbatissa vel priorissa predictum numerum augere non presumat, quod si fecerint deponantur.

Quem si abbatissa vel priorissa augere presumpserint sine patris abbatis licentia speciali per receptionem vel alio quoque modo absque retractatione qualibet deponantur, et nichilominus talis receptio pro nulla penitus habeatur.

Quod abbatisse non intersint visitationibus filiarum.

Abbatisse vero que filias habent non intersint visitacionibus que fiunt ab abbatibus in monialium abbaciis. Sed ipsi abbates per se visitent, corrigant ac statuunt que secundum formam ordinis viderint statuenda.

Quod abbatisse corrigere possunt postea que fuerint corrigenda.

Abbatisse autem matres si postmodum accesserint, possunt caritative corrigere si que invenerint corrigenda, dummodo caveant pre omnibus ut de hiis que statuerit visitator minuere, mutare vel in contrarium statuere, omnino aliquid non presumat. Set nec ea ipse matres redigere in scripturam.

Quod nulla monialium monasteria de cetero nostro ordini conserantur.

Nulla quoque monasteria monialium sub nomine vel iurisdictione nostri ordinis de cetero conserantur vel ordini socientur maxime cum id nobis a Sede Apostolica⁸ sit indultum.

Quod monasteria non expirent que iam sunt ordini sociata.

Monasteria vero que iam sunt ordini sociata nullatenus expirent absque licentia capituli generalis.

De inclusione, confessione et claustro monialium.

Secundum capitulum

Super filia non advertenta se, firmanda est custodia diligenter. In monasteriis igitur in quibus moniales ordinis nostri.

De inclusione monialium

Anno Domini MCCLXXX nono, incluse erant, quocumque modo sunt vel in posterum fuerint: perpetuo sint incluse.

Interdicitur monialibus egressus monasterii nisi abbatisse cum tribus et cellerarie cum una. Abbatissa si licenciam dederit deponatur.

8. Apotica, *en el text.*

Aliis monialibus ordinis universi egressus interdicitur nisi abbatisse tantummodo cum duabus vel ad plus cum tribus, et cellerarie cum una quibus exire concedatur ad domorum negocia procuranda et propter alias inevitabiles causas, de licencia tamen visitoris sui; et hoc ipsum rarissime et honeste abbatissa que licenciam aliter dederit deponatur.

Moniales que de cetero ordini incorporabuntur quantum firmius potuerint perpetuo includantur.

Moniales vero quas de cetero ordini nostro incorporari contigerit quantumcumque firmius includi poterunt ante incorporacionis assensum. Firmiter ac perpetuo includantur.

Quod abbatisse non recipiant monialium confessiones.

Confessiones vero monialium nullatenus audeant recipere abbatisse.

Quod omnes loquantur per fenestram exceptis visitoribus et preter graviter infirmantes.

Et omnes moniales loquantur de confessione per fenestram ad hoc congrue deputatam preter graviter infirmantes, exceptis visitoribus cum quibus de confessione in capitulo loqui possunt.

Quod nulli confiteantur nisi patri abbati vel cui ipse concesserit vices suas.

Et nulli confiteantur nisi patri abbati vel cui ipse concesserit vices suas, presertim cum per domini pape privilegium speciale sit inhibitum, ne quis de confessionibus seu absolucione earum se intromittere audeatur nisi de patris abbatis licentia speciali.

Quod abbatisse pro nulla causa accedat ad capitulum generalem.

Nec abbatissa seu moniales pro confessione seu absolucione vel quacumque alia causa personaliter accedat ad capitulum generale.

Quod si excommunicate sint a patre abbate debent absolvi ab illo cui ipse commiserit.

Set si excommunicate fuerint a patre abbate debent absolvi seu ab alio cui ipse commiserit vices suas.

Quod nullus predicet in eorum capitulis nisi episcopi et legati.

Nec aliqui exceptis visitoribus, episcopis et domini pape legatis permittantur in ipsarum capitulis predicare.

Quod nulla cum aliquo loquatur nisi per fenestram spisse ferratam exceptis abbatis suis et cellerariis.

Nulla quoque monialis loquatur cum aliquo nisi per fenestram, bene et spisse ferratam, vel laqueum modo simili preparatum, exceptis abbatibus suis, cellarariis et aliis cum exierint ad domus negocia procuranda.

Quod possint loqui cum bonis personis et honestis et visitatoribus.

Conceditur tamen ut cum bonis et honestis intus eis loqui liceat loco et tempore congruenti et visitatoribus quibus etiam alibi licite loqui possint.

Quod non possint loqui cum personis forensibus, nisi cum parentibus et fratribus et consanguineis propinquis.

Cum personis forensibus nisi carnales patres vel fratres vel consanguinei propinqui non habeant secreta colloquia quoquo modo, nisi in presentia abbatisse vel locum tenentis, et in audientia eiusdem, in loco ad hoc specialiter deputato.

Quod si aliter fecerint ab ea habitus auferatur.

Alioquin que aliter fecerint ab ea habitus auferatur.

Nullus ingrediatur claustrum monialium nisi fuerit reverenda persona.

Nullus etiam preter visitatores claustrum monialium ingrediatur, nisi fuerit tam reverenda et honesta persona quod ei sine gravi dampno et scandalo ingressus nequeat denegari.

Pueri vel puelle habitu seculari in claustris nullatenus nutriantur.

Nec pueri in claustris monialium erudiri vel nutriri aliquatenus permittant, nec puelle in habitu seculari.

Mulieres seculares ibidem non pernoctent nec coniugatas habere, aliter dum ibi fuerint non celebrentur divina.

Mulieres etiam seculares in claustris ipsarum vel in infirmitoribus non pernoctent. Coniugatas etiam secum habere non permittantur. Alioquin quamdiu predictae in dictis abbaciis residenciam fecerint corporalem, ibidem divina minime celebrentur.

Ne alicui persone carnes in monasterio ministrentur nisi in extrema necessitate.

In monasterio quoque monialium districtius inhibetur ne quibuscumque personis regularibus vel secularibus, nisi in extrema necessitate, carnes de cetero ministrentur, sed cibi conventuales personis extraneis supervenientibus si forte necesse fuerit apponantur una die.

Quod contra fecerint per ablacionem habitus puniant.

Ubi autem secus fuerit ministratum, tam ministrantes quam ministrari procurantes, per ablacionem habitus puniantur.

Tercium capitulum

De benedictione, habitu et correctione monialium.

Sanctimonia et magnificencia requiruntur ab eo qui est amator et filius sanctitatis.

Benedicciones fiant super moniales que fiunt super novicios elapso anno

Benediccione igitur que fit super novicios ordinis elapso probationis anno et mutacionem habitus faciant super moniales patres abbates vel earum visitatores seu alii abbates ordinis de ipsorum tamen licencia speciali. Et solum abbatisse nomen cuius monialis benedicit que tunc presens esse tenetur in professione illius que benedicitur exprimitur.

Solum patres abbates se debent intromittere de hiis dictis monasteriis qualiter expediuntur.

De receptionibus vero puellarum et de monialium consecracionibus ante decennum non faciendis et de hiis que ipsarum puellarum intuitu data fuerint monasteriis seu oblata qualiter expediuntur, nulla abbatissa seu monialis se intromittat. Sed patrum abbatum dispositioni totaliter comittitur ex parte capituli generalis..

Quod cameram nulla habeat nisi ille a quibus monasteria sunt fundata.

Et de cameris que a nulla penitus habeatur exceptis illis a quibus monasteria sunt fundata.

Quod nichil habeant proprium moniales.

Moniales autem ordinis nichil omnino proprium habeant sicut nec monachi.

Quod moniales habeant habitum uniformem, videlicet mantellum sine cuculla et cuculla sine mantello.

Universe autem moniales ordini nostro sociate in singulis domibus habitum habeant uniformem, videlicet cucullam sine mantello, vel mantellum sine cuculla. Ita quod ille que actenus mantellos habuerunt, habeant illos, et cucullis de cetero non utantur. Item faciant ille que actenus use sunt cucullis.

Deputantur scapularibus tempore laboris.

Scapularibus tempore laboris utantur et velaminibus semper nigris que benedictae sunt; alie vero albis, et sint sine capuciis, tam scapularia quam cuculle.

Moniales conspirantes ad domos alias emitantur.

Moniales insuper et converse si conspiratrices, symoniace vel omnino rebelles fuerint, sub pena excessui congruenti cum patrum abbatum vel visitorum suorum litteris ad domos alias ordinis emitantur, non reversure nisi de licencia capituli generalis. Et abbatisse ad quas misse fuerint eas recipere teneantur, et adhuc si noluerint, per visitatores auctoritate ordinaria compellantur.

Moniales figitive vel in carnis contagio deprehense ad patris abbatis arbitrium puniantur. Abbatisse que tales non receperint deponantur.

Moniales vero fugitive ad ordinem revertentes aut in carnali contagio deprehense ad patrum abbatum seu visitorum arbitrium iuxta demerita puniantur. Abbatisse vero nolentes tales recipere deponantur. Sique vero in illis inciderint pro quibus monachi vel conversi incarcerantur similiter carceri mancipentur.

Abbatisse de suis excessibus coram visitatore veniam petant.

Et quia abbatisse capitulum generale non habent venias de suis excessibus tam in visitacione quam alias quocienscumque necesse fuerit, coram visitatore veniam petant et ab ipso visitatore vel de eius precepto a monachis proclamantur et etiam corrigantur. Hoc idem statuitur de correccionem monialium ordinis universi.

De institutione abbaciarum et de capellanis et conversis monialium.

Quartum Capitulum

Lucerna splendida super candelabrum sanctum est super etatem stabilem facies speciei.

Nulla promoveatur in abbatissam que non compleverit tricessimum annum.

Nulla igitur monialis ordinis nostri in abbatissam promoveatur que XXX etatis annum non compleverit.

Quod in habitu cum aliis se conformet.

Sique vero in abbatissam assumitur in domum diversi habitus, eis quas invenerit in habitu se conformet. Cum aliqua ad officium electa fuerit abbacie. Officium illud abbatissa propria eidem iniungere non omitat. Abbatisse vero tantum utantur in processionibus baculo pastoralis.

De conversis qualiter professionem faciant.

Conversi autem monialium, expleto noviciatus anno, in capitulo ipsarum ante analogium venientes prostrati veniam petant. Deinde eis breviter exposita ordinis asperitate pro perseverantia promittentes proprietati ibi renunciēt more ordinis consueto. Postea libro regule super genua abbatisse sedentis apposito, flexis genibus et manibus super dictum librum possitis, dicat: Promitto vobis obedientiam de bono usque ad mortem. Abbatissa vero dicente: Det tibi Deus vitam eternam. Conventus respondeat: Amen. Quibus peractis, osculato libro, mox exeant de capitulo et recedant.

Quod capellani earum divertentes ad domos ordinis honeste recipiantur.

Capellani vero et clerici earum ad domos ordinis divertentes a conventu secularium sequestrati, in loco honesto recipiantur, et receptis ministrent liberaliter et honeste.

Quod capellani non audiant confessiones monialium sine patris abbatis licentia

Confessiones vero monialium non audiant dicti capellani nisi de patris abbatis licentia et assensu, nec de cetero recipiantur in domibus monialium ad habitum ordinis capellani. Illos vero qui iam recepti sunt ad habitum et professionem qui missas nolunt secundum formam ordinis et consuetudinem celebrare: abbatisse et visitatores eam dire corripiant et castigent.

Quod conversi monialium in refectoriis conversorum ordinis recipiantur.

Si vero conversum monialium per abbacias ordinis transire contigerit, poterunt in refectoriis conversorum recipi, dummodo eis conformes sint in habitu et tonsura.

Quod moniales provisos suos appellent procuratores.

Moniales quoque ordinis provisos suos procuratores appellent et numquam procuratores. Nec eos nisi de visitatoris licentia speciali; ulterius sibi eligant vel assumant.

Quod hec distinctio monialium singulis annis legatur in capitulo coram conventu.

Abbatissis vero priorissis et suppriorissis monialium ordinis universi sub pena levis culpe tribus diebus uno eorum in pane et aqua firmiter precipitur, ut hanc distinctionem ad eas specialiter pertinentem cum libro regali alligatam habeant in quaterno conscriptum, et in capitulo suo coram conventu ex integro annis

singulis perlegere teneantur, et observent ipse et faciant ab aliis firmiter observari.

Vida i miracles de sant Ramon de Vallbona.

Ed.: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 11, p. 81-83.

Luego segueix la vida de sant Ramon, hermità, fundador del monastir.

In partibus Ispanie, in tempore Raymundi Berengarii comitis Barchinone, patris regis Ildefonsi, accidit quod quidam iuvenis nomine Raymundus, de Angularia oriundus, cui prius in seculi fluctuacionibus et tempestatibus vocacionem Dei que sepius sibi event; relictis omnino mundo illecebris, vitam sancte conversationis, non humane sed pocius divine adeptus est. Nam cum idem de mundanis exercitationibus sepissime cogitaret et nocte dieque in huiusmodi cogitationibus perseveraret, vox ab eo audita est dicens: Quid in talibus exercitationibus moraris? Vel in laboribus ad inanem gloriam pertinentibus degere non vereris? Diligentiam tuam pocius in Dei servicio adhibere nitaris, et cum latore ei stude deservire, qui mercedem sanctis suis omni thesauro incomparabilem inpartiri consuevit.

His sepius auditis, relictis omnibus et eorum que retro sunt omnino oblitus ad anteriora prorsus extersus et querens que sursum sunt et non que super terram, ad locum confugit heremi, scilicet vallem quandam que nunc Vallisbona vocatur, que nulli pervia sed omnino feris extitit habitanda.

In hac, parentibus invitis, vir Dei habitans absque humano edulio diu vixit, tantummodo herbas et glandes sibi in cibos preparavit, vinum nec siceram non bibens, aquam in potum ministravit, vestigia beatissimi Ioannis Precursoris in victu et vestitu, secundum posse sequendo, taliter viventi non modice perturbaciones iminerunt. Cum demones quam plurimis illusionibus ipsum a bono proposito et conversacione que Deo congrua est eliminare nitebantur, tam horribilibus aspectibus quam aeris comutationibus. Sed vir Dei non admodum arundineis ventorum flatibus deflexus, sed semper fortis in perturbacionibus fidei virtute subnixus in operibus bonis, constans permanebat, adeo gratia Spiritus Sancti infusus ut sicut in principio vitam suam districte quoercuit, sic ad vite exitum virtuose abstinenciam deducens, vitam optimo fine conclusit. Attendens illud evangelicum “nemo tenens manum ad aratrum at aspiciens retro

abtus est regno Dei”, et illud similiter “quicumque perseveraverit usque in finem, hic salvus erit”.

Cum autem in heremo diu permansisset, confluebant ad eum universa multitudo languencium diversis languoribus quos, invocata Christi virtute, ex manuum appositione, divinitus curabat, et demones a corporibus effugabat, adeo ut plusquam duo millia huiusmodi morbo laborantes ab eo curarentur.

Cum igitur vir Dei in eodem loco toto mentis affectu deinde amplectans ita corpus suum ieiuniis afflixit, ut tribus diebus in ebdomada omnino victu carebat, nullum cibum vel potum sumens. Omnia membra ferreis ligamentis perstringebat ne aliquod illorum a Dei servicio deviare. Hec eo operante, quadam die ad ipsum locum sarraceni pervenerunt chisticolis insidias parantes quia locus ille propter arborum densitatem et saxorum eminenciam transeuntibus pergendi liberum prohibebat incursum, invenerunt sanctum virum quem aprehensum inter fructeta latitantem et orantem, acceperunt eum secum, trahentes ligatis manibus, et duxerunt eum ad opidum **Ciurane**. Cumque illuc pervenissent illico ferreis cathenis ipsum mancipare decreverunt. Sed qui eum corrumpere voluit subito visum amisit, prospicientes igitur quod vir Dei esset, blandis allocucionibus temptare ceperunt ut, Christi fide relicta, ad eorum ignorantiam et culturam deveniret. Sed vir Dei Sancte Trinitatis non immemor et terreni timoris immunis eorum blandimenta respuit.

Quod videntes sarraceni, crudeliter ira commoti, duxerunt illum ad montis supercilium ut ipsum precipitarent. Qui respondens eis, dixit: “Si Deus hoc vobis facere permittit, faciatis.” Ipsi autem eum aprehendere nequiverunt. Quod videntes quia Deus ipsum protegebat, dimiserunt eum. At ille abiens pervenit ad locum suum, et sic ei multociens evenit.

Quadam die, cum sarraceni ad locum dictum pervenissent, scientes ipsum esse virum sanctum nec ulterius eum aprehedentes, petebant ab eo ut sibi daret aliquid ad manducandum. Hille, dicens se nichil alimenti habere preter parum leguminis, demonstravit eis fovilum ubi legumen dependebat. At illi persistentes dicebant se aliud habere, at ille verum dicens negabat. Illi autem, ira frementes, crucem acceperunt, quam vir Dei continue adorabat, et in strue lignorum igne accenso velocius recondiderunt. Ipsam siquidem struem lignorum vir sanctus pro labore cotidiano sibi collegerat ut si quis transiens vel ad ipsum veniens, algoris orrorem igne accenso de lignis ipsis frigus relevaret.

Lignis itaque consumptis, vir sanctus, dolens de crucis amissione, perstitit in orationibus et, dum orasset, crucem conspexit sub cineribus incontaminatam et eam labe carentem, quam elevans cum gaudio gracias egit Deo.

Quadam die, cum linpham auriret a fonte, Deus inquit mirabilis est in sanctis suis, probans servum suum si alium potum quam aquam affectaret, dum aquam in vas funditur subito in vinum transmutatur. Quod videns sanctus proiecit vinum, nolens recedere a proposito ut vinum potaret, aliam aquam ausit. Similiter cum sederet sub ruppe in spelunca advenit ad hostium spelunce quidam serpens corpore magnus, aspectu terribilis, cui vir sanctus intrepidus, pedes nudos offerens, viam semper nudis pedibus absque calciamentis incedebat. Dixit ei: "Bestia, quid queris? Nichil mali inferre valebis." At illa, inclinato capite, viro Dei intacto, velociter abscessit.

Famulus quidam veniebat ad sanctum virum, petiit ab eo ut bestias aratorias ad hunc locum, quem culture aptum noverat, per ipsum transmitteret. Dixit ei vir sanctus: "Accipe vacas duas et taurum quem nutrimus, vade et pacifice sicut noveris." At ille recedens sicut dominus preceperat, accipit vacas cum bove et ad dictum locum profectus est. Cumque ad viam mediam pervenisset, taurus retroflexit gressus suos et immoderate currens cum magno impetu venit ad cellam domini sui, et stans a longe genibus curvatis et capite inclinato quasi peteret veniam a domino suo. Quod cum vir sanctus percepisset, gratias egit Deo qui in mutis animalibus et terre necessitatibus cotidie mirabilia operatur, et manu elevata licenciam animali tribuit eundi, et statim curso immoderato recto tramite ad famulum pervenit, et sic pariter profecti sunt.

Cum vir Dei tumultum humani favoris prorsus fugiens, in cellula sua solus permaneret ut liberius oraciones Deo funderet, venit quidam puer petens ut secum posset habitare, at ille abnegans dicit se solum semper permansurum, servum nec comitem non habiturum. Cum vero puer in precibus perstitisset, quadam similiter devota muliere nomine Valencia idem deprecante concessit, sanctus vir transtulit se in alima speluncam ut posset Deo melius servire.

Quadam die, cum frater sancti viri ad hanc vallem pervenisset, ducens secum asellum, commendavit asellum dicto puero ut eius custodiam haberet. Iste siquidem puer, surgens de nocte, vidit totam vallem lumine fulgentem, angelis plenam, quod nesciens cucurrit ad cellam sancti viri, clamans ut se adjuvaret, timuit enim ne homines

illi asellum subriperent et extraherent. Sanctus autem vir intra cellam similiter cum angelorum exercitibus commorans ut puer abiret dedit signum. At ille magis pulsans ianuam cellule aperiens, introscepit et vidit cum magno coruscamine angelorum multitudinem, quasi ad misse officium preparatam, sed statim evanuit ab oculis eius visionis fulgencia, unde vir sanctus diu permansit tristis et gemebundus nolens ut aliquis ad locum ipsius accederet.

Explicit de vita et miraculis beati Raymundi confessoris.

1176, abril, 8

Testament de Ramon de Vallbona, pel qual mana que l'enterrin a l'església de Santa Maria de Vallbona i disposa sobre els monestirs de Colobres i de Vallbona.

Notum sit cunctis omnibus quod ego Raimundus de Vallebona relinquo corpus meum ad ipsam ecclesiam Beate Marie de Vallebona. Nullus enim exitum mortis potest evadere. Qua propter dispono et ordino me predicto loco Beate Marie in perpetuum. Similiter relinco conventum et sanctimoniales que manent in ecclesia de Vallebona vel que manere voluerint in obedientia abatisse de **Colobres**. In tali pacto quod ipsa abatisa non trahat eas de predicto loco nec abstrat aliquid de rebus illius loci quod mutet in alium locum. Si vero ipsa abatisa de **Colobres** manere voluerit in predicta ecclesia de Vallebona, sanctimoniales et conventus eiusdem loci de Vallebona sint ei obedientes. Si autem predicta abatisa noluerit manere in predicta ecclesia, conventus ecclesie de Vallebona eligat priorissam ad suam voluntatem et sine ulla contradictione.

Actum est hoc VI idus aprilis, anno Domini M C LXX VI.

Sig+num Raimundi de Vallebona, qui hoc firmavid testibusque firmare rogavid. Iterum ego Raimundus de Vallebona dono et concedo germano meo Pocululo ut semper habeat victum et vestitum in ecclesia de Vallebona, et ut semper maneat in illo loco, sive sid sit laicus sive frater. Sig+num Geraldi de Amaldano. Sig+num Petri, sacerdotis de Loro. Sig+num Reinaldi, subdiachoni de Turrerubea. Sig+num Poculluli, fratris Raimundi de Vallebona.

Sig+num Petri, capellani de Lori, qui hoc scripsit.

1313, febrer, 23

L'abadessa Blanca d'Anglesola estableix l'obligació de pregar en sufragi de les ànimes dels benefactors del monestir, de manera que els

mesos de febrer, juny, juliol, octubre, novembre i desembre, el primer dia vacant, se celebri solemnement la missa conventual per a les seves ànimes, així com també ho facin amb la mateixa intenció els sacerdots del monestir en les seves misses privades. Estableix també les pregàries que hauran de fer les diverses religioses del cenobi amb la mateixa finalitat.

Ed.: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, doc. 31, p. 101-103 (datat erròniament el 1312).

Quantum ex sacrarum veridico scripturarum eloquio excerpere possumus, remisse ingratiitudinis execrabile vicium ad antiqui hostis callide machinationis versucia ortum trahens, pro viribus nititur ut humanarum fragilitatem mencium a sui debita creatoris memoria arceat et avertat, atque ut precepto precipue caritatis relicto, sic nos infringere satagit et instigat ut proximorum nostrorum a quibus eiam multiplicia pinguium elemosinarum beneficia sumpsimus, et si non totaliter, saltem aliquo modo quandoque sic faciat oblivisci quod eis debita orationum obsequia nec ut valeamus impendimus nec impendimus ut valeamus. Sed quia preterita negligencia a reatu culpe penitus non excusat, nisi ipsa precognita protinus evitetur, ideo anno Domini M CCC XII, VII kalendas marci, ego domina Blanca de Angularia, Dei gratia abbatissa monasterii Vallisbone, quorumdam instrumentorum antiquorum istoriam perlegentes, invenimus inter cetera nostrum monasterium ab⁹ antiquis iam multorum annorum curriculum evolutis, tam a quibusdam nobilibus dominabus religionis nostre habitum in eodem recipientibus quam ab aliis plerisque venerabilibus secularibus personis, redditum castrorum censualium perpetuorum ac multiplicium elemosinarum pingua beneficia habuisse. Ex quibus quidem obligabamur in parte quosdam tenere presbiteros pro earumdem salute animarum missarum digna Dei sacrificia offerentes. Ulterius vero cum evigilancius predicta instrumenta percurrissemus indagine perspicaci, ibidem reperimus nos: domine Sibilie de Cervilione et duarum insuper dominicarum sororum nobilis Berengarii de Podio Viridi singulatim legitimas recepisse et CC morabatinos nos pro domina Sibilia d'Urg, que tandem abbatissa Sancti Ilarii est defuncta, pro quibus eiam nos obligari ad quedam suffragia persolvenda.

Sane, quia a longioribus citra temporibus dictum monasterium magnis fuit valde debitis obligatum, propter quod multiplicis opprimis

9. Ad, en el text.

honus inopie sepius est perpessum tum propter decimam quam XV annis in nostris solum temporibus solvimus, tum propter pleraque officinarum opera necessaria que in preterito construximus et in posterum similiter alia edificare, Deo dante, proponimus, tum propter quamplurima et frequentia subsidia que domini Pape variis nunciis et legatis nos exhibuisse meminimus, tum eciam propter aliorum innumerabilium casualitates eventuum quos sustinuimus, non potuit hucusque nec nostris nec eciam preteritis earum que nos predecessere abbatissarum temporibus, predictarum animabus personarum secundum meritum et debitum que predictis omnibus responderi.

At vero atencius cogitantes non esse utile nec dignum predictam negligenciam ex preallegatis causarum generibus a principio aliquantulum dissimulatam posteriori tempore in mala consuetudine continuacione adhibita refoveri, presertim quia secundum sapientem, modicus error in principio maximus fit in fine. Quidquid in principio est minimum in fine fit multum magnum, ideo iterum animabus prefatis cupientes in presenciarum saltem in parte aliqua satisfacere et nostram eciam a tanti reatus principio preservare, ex presenti statuto firmiter duximus ordinandum, volentes hoc insuper perpetuo inviolabiliter observari, ut in quolibet VI sequencium mensium, scilicet febroarii, iunii, iulii, octobris, novembris et decembris, prima videlicet die vacante, missa pro eisdem conventualis solempniter celebretur et omnes eciam sacerdotes eadem die pro eisdem missas privatas volumus celebrare.

Qua die similiter omnes domine psalmum *De profundis* teneantur quinquagesies recitare. Quod si aliquas earum que cantant in cantus solemnitate occupari contigerit, dictum psalmum infra octo dies ad longus teneantur tociens dicere quociens iam de aliis est expressum. Que vero dictum psalmum nesciunt, recitent quinquaginta *Pater noster*.

Item eadem iniunctione volumus semper uniformiter observari ut in qualibet missa pro domina regina, per totum anni circuitum quotidie celebrata, pro eisdem semper collecta *Deus qui proprium est*, et cetera, secundo dicatur loco reposita, quod eciam cotidie ab omnibus sacerdotibus in suis privatis missis singulis similiter dicimus faciendum.

Item volumus et ordinamus quod pro illis duabus abbatissis in capitulo tumulatis necnon et pro defunctis abbatissis aliis universis, quas in preterito magnam paupertatis laborisque immensi sustinuisse scimus artitudinem et pressuram, specialiter pro hiis qui

a principio venientes cum gravi diei et estus pondere huius extitere monasterii fundatrices, quolibet anni tempore revoluto in mense madii prima die mensis vacante, missa conventualis solempniter celebretur et sacerdotes in singulis missis privatis, et domine eciam in suis oracionibus plene per omnia satisfaciant, sicut iam superius pro qualibet missa VI mensium predictorum extitit ordinatum.

Nos autem domina Blanca, Dei gratia sepe dicti Vallisbone monasterii abbatissa, vestris ut moris est usitati laboribus satisfacere cupientes, ordinamus et volumus insuper perpetuo inviolabiliter observari ut feria IV in medietate predictorum anniversariorum quorumlibet sacra sollempnia subsequente, celleraria sicut in infirmitorio ita et in conventu dando ova IIII cuilibet dominabus provideat universis quod de omnibus sacerdotibus et aliis eciam in die pitancie partem conventus recipientibus dicimus faciendum.

Abaciologi de Vallbona, des de l'abadessa Òria fins a l'abadessa Leocàdia de Ricart i de Cardona.

Ed.: PIQUER I JOVER, *Cartulari de Vallbona*, Apèndix, p. 108-109; publica l'anomenat Abaciologi primitiu, que inclou les abadesses des d'Òria fins a l'elecció de Geralda de Queralt, el 13 de juliol de 1282.

Prima nobilis domina que fuit in monasterio Vallisbone fuit **domina Berengaria de Cervera**, que fecit incorporare monasterium in ordine, et ivit apud **Colobres** et adduxit secum dominam **Oriam**, que fuit prima abbatissa Vallisbone, et obiit II idus aprilis.

Postea fuit secunda abbatissa domina Ermesendis de Robio, que alio nomine vocabatur Boscana, quam **nutrivit** sanctus Raimundus, et obiit abbatissa XII kalendas decembris.¹⁰

Tercia abbatissa fuit nobilis domina Aldiardis d'Ager, que fuit filia nobilis **domine Berengarie de Cervera** supradicte. Et ista dimisit abbaciam.

Quarta abbatissa fuit venerabilis domina Ermessendis de Fontanes, et dimisit abbaciam, et obiit IIII idus marcii.

10. Segons l'abaciologi elaborat per Piquer i Jover, la llista oficial i tradicional de Vallbona hauria de ser esmenada en alguns petits aspectes, ja que aquest autor inclou com a primera abadessa Beatriu (...1174...), segona abadessa Òria Ramírez (...març 1176-1180...); tercera abadessa Sandina (...abril 1180-febrer 1181); quarta abadessa Òria Ramírez (8 febrer 1181-13 febrer 1184 –segona prelatura), a l'abadiat de la qual seguí un primer període intermedi que abastà del 13 de febrer de 1184 al 10 de febrer de 1191) (vegeu la taula a Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Vallbona de les Monges, 1990, 2a edició, p. 413).

Quinta abbatissa fuit nobilis domina Aldiardis Angularie, et dimisit abbaciam II idus iulii anno Domini M CC LIX°, et obiit XIII kalendas februarii anno Domini M CC LXVII°.

Sexta abbatissa fuit venerabilis domina Arnalda de Alta Riba, et dimisit abbaciam VI kalendas aprilis anno Domini M CC LXVII. Fuit electa nonas novembris anno Domini M CC LIX. Et obiit XVI kalendas februarii anno Domini M CC LXXXVI.

Septima abbatissa fuit nobilis domina Geralda de Cardona, et dimisit abbaciam. Fuit electa anno Domini M CC LXVII, V kalendas aprilis, et dimisit abbaciam XVIII kalendas decembris anno Domini M CC LXX.

Octava abbatissa fuit nobilis domina Elicsendis de Timor, et dimisit abbaciam, et obiit III idus novembris anno Domini M CC LXXIII. Fuit electa XVII kalendas decembris anno Domini M CC LXX et dimisit abbaciam III kalendas aprilis anno Domini M CC LXXIII.

Et postea fuit iterato assumpta in abbatissam domina Geralda de Cardona supradicta, et fuit nona abbatissa, et dimisit abbaciam, et obiit VIII kalendas octobris anno Domini M CCC III. Fuit electa II nonas aprilis anno Domini M CC LXXIII et dimisit abbaciam III idus iulii anno Domini M^o CC^o LXXX° II°.

Decima abbatissa fuit nobilis domina Geralda de Queral et dimisit abbaciam, et obiit VII° idus aprilis anno Domini M^o CCC^o VIII°. Fuit electa III idus iulii anno Domini M CC LXXXII, et dimisit abbaciam anno Domini M CC XC IIII, VI kalendas novembris.

Undecima abbatissa fuit nobilis domina Blanca de Angularia, et fuit electa V kalendas novembris anno Domini M CC XC IIII et obiit abbatissa VII kalendas aprilis anno Domini M CCC XX VIII.

Duodecima abbatissa fuit nobilis venerabilis domina Alamanda de Avinione, et fuit electa III idus novembris et obiit abbatissa VI idus septembris anno Domini M CCC XL.

Terciadecima abbatissa fuit venerabilis domina Elicsendis de Copons, et fuit electa V idus septembris, et obiit abbatissa XV kalendas septembris anno Domini M CCC XL VIII.

Quartadecima abbatissa fuit venerabilis ac nobilis domina Berengaria de Angularia, et fuit electa XIII kalendas septembris, et obiit abbatissa IX° kalendas octobris anno Domini M^o CCC^o LXXXVII.

Quintadecima fuit abbatissa venerabilis ac nobilis domina Sibilina de Angularia, et fuit electa VI idus octobris anno Domini M^o

CCC° LXX° VII°, et obiit abbatissa dimarts XII dies de juliol anno LXX° IX°.

Sextadecima fuit abbatissa venerabilis et nobilis domina Saurina de Angularia, et fuit electa XX^a VIII^a die mensis octobris anno Domini M CCC LXX octavo, et obiit decima die octobris anno Domini M CCC nonagesimo II.

Septimadecima fuit abbatissa venerabilis et nobilis domina Constancia de Capraria, et fuit electa XXII die mensis movembris anno Domini M CCC nonagesimo secundo, et dimisit abbaciam.

Decimaoctava fuit abbatissa nobilis et religiosa domina Geraldona Alanyana, et fuit electa undecima die mensis iunii anno Domini M° CCCC° primo, et obiit XXIII die mensis martii anno a nativitate Domini M CCCC decimonono.

Decimanona die mensis decembris anno a nativitate Domini M CCCC decimonono fuit electa in abbatissam nobilis domina Yolant de Perellors. Obiit XXIII die mensis augusti anno a nativitate Domini M° CCCC° XX° secundo.

Vicessima secunda die mensis augusti anno a nativitate Domini M CCCC vicessimo secundo fuit electa in abbatissam venerabilis ac religiosa domina Blanca de Caldes. Obiit XXII die mensis aprilis anno Domini M CCCC XL VI.

Vicessima sexta die mensis aprilis anno a nativitate Domini M CCCC XLVI fuit electa in abbatissam venerabilis et religiosa domina Beatriu de Ferrer. Obiit nona die mensis octobris anno a nativitate Domini M CCCC LV.

Undecima die mensis octubris anno a nativitate Domini M CCCC LV fuit electa in abbatissam venerabilis et religiosa domina Aldonça de Caldes. Obiit prima martii anno a nativitate Domini M CCCC LX VIII.

Die iovis, III° mensis martii anno a nativitate Domini M CCCC LX octavo fuit assumpta in abbatissam huius monasterii Vallisbone magnifica religiosa maximisque virtutibus decorata domina Iolans Cestorres, monialis et priorissa iam dicti monasterii uniformiter et nemine discrepante electa a toto conventu, et est XXIII in ordine eleccionis. Obiit octava die februarii anno a nativitate Domini M CCCC LXX VIII°.

Die iovis, XVIII mensis februarii anno a nativitate Domini M CCCC LXXVIII fuit assumpta in abbatissam huius monasterii Vallisbone reverenda domina Ffrancina de Guimera, monialis et

priorissa dicti monasterii, uniformiter et nemine discrepante electa a toto conventu.

Die sabbati, XXV mensis marcii anno a nativitate Domini M D III obiit reverendissima Ffrancina de Guimerà, abbatissa monasterii Vallisbone. Et fuit assumpta in abbatissam huius monasterii Vallisbone magna religiosa maximisque virtutibus insignita domina Ludavica sive Luissa Mayana, monialis et priorissa iam dicti monasterii uniformiter et nemine discrepante electa a toto conventu sepe dicti monasterii, et est XXV in ordine electionis.

Ultima die mensis iunii et anno a nativitate Domini Nostri Iesu Christi M D VII obiit reverendissima domina Ludovica Meyana, monialis et abbatissa monasterii Vallisbone, que vixit in regimine quatuor annis et mensibus tribus.

Et secunda die iulii, miseratione divina, fuit electa et assumpta in abbatissam dicti monasterii magna domina Aldulcia Payllesera, devotissima monialis et iam dicti monasterii priorissa maximisque virtutibus insignita, uniformiter et nemine discrepante, ut supra dictum est, electa a toto devoto conventu divina gratia, et est in numero XXVI. De qua electione laudetur Deus per infinita secula seculorum. Amen.

Decima sexta mensis octobris et anno a nativitate Domini Nostri Iesu Christi M D X obiit domina Aldulcia Pallaresa, monialis et abbatissa monasterii Vallisbone, que vixit in regimine tribus annis et tribus mensibus et XV diebus.

Et XVIII dicti mensis octobris, divina miseratione fuit electa et assumpta pro abbatissa magna dompna Beatrix de Copons, devotissima monialis et iam dicti monasterii priorissa maximisque virtutibus insignita uniformiter et nemine discrepante, ut supra dictum est, a toto et devoto conventu. Et est in numero XXVII, de qua electione laudetur Deus per infinita secula seculorum. Amen.

Die XXI mensis septembris anno Domini M D XXXVII obiit domina Beatrix de Copons, abbatissa monasterii Vallisbone, que vixit in regimine XXVI annis et XI mensibus.

Et XXVI mensis octobris anno Domini M D XXXVII, divina miseratione fuit et assumpta pro abbatissa magna domina Aldunsia Vilaguayana, devotissima monialis et iam dicti monasterii priorissa maximisque virtutibus insignita uniformiter et nemine discrepante, ut supradictum est, electa a toto et devoto conventu. Et est in numero XXVIII. De qua electione laudetur Deus per infinita secula seculorum. Amen.

Die XVIII mensis decembris anno M D XXXVII obiit domina Aldonsa de Vilagayana, abbatissa monasterii Vallisbone, que vixit in regimine I mensem et XXIII diebus.

Et XXX mensis decembris anno Domini M D XXXVII, divina miseratione fuit electa pro abbatissa magna domina Aleonor de Vilafrancha, devotissima monialis et dicti monasterii priorissa maximisque virtutibus insignita uniformiter et nemine discrepante, ut supra dictum, a toto et devoto conventu. Et est in numero XXVIII. De qua electione laudetur Deus per infinita secula seculorum. Amen.

Die mercurii, inter undecimam et duodecimam oras post meridiem et de nocte, septima die mensis septembris anno a nativitate Domini M D XL VII, intrata vigilia nativitatis Virginis Marie, obiit reverenda et nobilis domina Aleonor de Vilafrancha, abbatissa monasterii Beate Marie de Vallbona cisterciensis. Que in pastorale dignitate feliciter regnavit per novem annos, octo menses et octo dies. Fuit ipsa domina abbatissa mulier fecunda virtutibus, facies valde decora. Ipsa in pace, concordia et felicitate felices dies suos vixit. Ipsa rehedificavit refitorium et alias domos et officine ipsius monasterii, augmentavit redditus conventus et hedificavit capellam Beati Chistofori in claustra et post receptionem sacratissimi Corporis Christi et extrema hunctionis, relinquendo omnia bona sua monasterio et conventui, animam suam altissimo creatori comendavit. Fuit sepulta in dicta sua capella Sancti Chistofori in claustra, anima cuius requiescat in pace.

Preterea autem postquam corpus devote et in virtutibus decorate reverende domine Eleonoris de Vilafrancha, abbatisse dicte monasterii, fuit traditum ecclesiastice sepulture, vocatis vocandis, die mercurii XIV mensis septembris et anno predicto a nativitate Domini M D XL VII, inter undecimam et duodecimam horas meridiei, celebrata missa Spiritus Sancti, cum interventu admodum reverendum et [...]perto viro domino fratre Petro Bogues, abbate monasterii de Populeto, convocato generali capitulo monialium ipsius monasterii, inspiratione divina prehe [...] omnes monache in uno concordens et nemine discrepante, cum magna concordia et pace eligerunt in abbatissam ipsius monasterii et conventus reverendam et nobilem dominam Ioannotam de Vilafrancha, mulierem sanctam, castam et in virtutibus ornatam, et ipsa est in numero XXX°, de qua electione leudetur Deus et sit ad multos annos. Amen.

Die XV mensis septembris anno Domini 1553 obiit domina Juana Villafrancha et fuit XXX abbatissa Vallisbone.

Die dominica, que erat XXVIII mensis octobris 1554 a nativitate Domini, fuit electa in abbatissam Vallisbone nobilissima magnifica religiosa maximisque virtutibus decorata domina Hieronima Buxados, professa huius sacri monasterii Vallisbone, uniformiter est assumpta et nemine discrepante, a toto conventu est electa et confirmata in abbatia a domino Petro Bogues, abbate de Populeto, atque benedicta per reverendum dominum Franciscum Roures, episcopum Terraconensem, quam Dominus conservet in suo munere per multos annos ad salutem animarum sibi commissarum, usque in bonum valde optatum et finem desiderabilem. Amen. Et hec est quadragesima prima abbatissa in ordine canonice electionis huius sacri monasterii Vallisbone.

Die XXII mensis decembris anno a nativitate Domini M D LXII obiit domina Hieronima de Boxados, monialis et abbatissa monasterii Vallisbone, que vixit in regimine IX annos et II menses.

Et tertia die mensis ianuarii anno a nativitate Domini M D LXIII, divina miseratione fuit electa et assumpta pro abbatissa magnifica et nobilis domina Stephania Piquera, devotissima monialis et iam dicti monasterii priorissa, maximisque virtutibus insignita, uniformiter et nemine discrepante, ut supradictum est, electa a toto devoto conventu, de qua electione laudetur Deus per infinita secula seculorum. Amen. Et est in numero XXXII.

Die VIII mensis novembris anno a nativitate Domini M D LXX VI, obiit domina Stephania de Piquer, monialis et abbatissa monasterii Vallisbone, que vixit in regimine terdecim annis et decem mensibus et quinque dies.

Die decima secunda mensis novembris anno a nativitate Domini millesimo quingentesimo septuagesimo sexto, divina miseratione fuit electa pro abbatissa magnifica et nobilis domina Archangela de Copons, devotissima monialis presentis monasterii Beate Marie Vallisbone, magnisque virtutibus insignita uniformiter et nemine discrepante, ut supradicum est, electa a toto et devoto conventu, de qua electione laudetur Deus per infinita secula seculorum. Amen. Et est in numero XXXIII.

Die undecima mensis novembris anno a nativitate Domini millesimo sexcentesimo primo obiit dompna Archangela de Copons, abbatissa monasterii Vallisbone, que vixit in regimine viginti quinque annis.

Die decima sexta mensis novembris anno a nativitate Domini millesimo sexcentesimo primo, Dei gratia fuit electa pro abbatissa domina Hieronima de Pons y de Ycart, devotissima monialis

presentis monasterii Beate Marie Vallisbone, Cisterciensis ordinis, maximis virtutibus insignita, uniformiter electa et nemine discrepante, cum interventu admodum illustrissimo fratre dompno Ioanne Tarrós, Dei gratia abbate monasterii Beate Marie Populeti, convocato generali capitulo monialium aiusdem monasterii, inspiratione divina preheunte. Est in numero XXXVIII. Die electionis erat priorissa dicti monasterii.

En nom de Déu sie, amén. Pose-s en memòria com a 24 de janer 1603 morí la molt il·lustre señora dona Hierònima de Pons y de Ycart, abadessa del monastir de Nostra Senyora de Vallbona. Visqué en son càrrech un any, dos mesos y vuit dies, fent visita en dit monastir lo molt il·lustre y molt reverent senyor don Francesch Virgili, bisbe de Lleyda, lo qual per la dita abadessa y convent de monjes no foch acceptat sinó de ell a sa santedat recorregut, pretenent-se per part de dites señores no poder ser visitades de ell sinó per son superior del orde Cistercense y no per altre, conforme los privilegis del orde, per la qual se ha suscitada y moguda tanta qüestió, lite y plet que dit bisbe insistint en lo present monastir ab sa visita féu tancar la porta del chor, per la qual las señores exien a la iglésia. Féu fer un torn allí. Féu tancar lo parlador done al cementeri. Féu enderrocar los archs donen en la plaça. Féu fer finestres de fusta a totes reixes y llevar les que eren de ferro. Féu lo parlador done en les claustres. Tragué les escolanes. Tragué les mosses. Manà als arrendadors donassen lo pa y vi per lo torn. Féu fer junt lo parlador de les claustres. Morí en dit temps la priora Elena Castellví. Morí y no volgué se enterràs en sagrat per lo que tenie excomunicades dites senyores per lo que no-l volien obehir ni pagar mil ducats per part dels gastos demanave, y aixís fonch portada a Santa Maria y posada dins una caixa fora la iglésia, y en dit temps morí la abadessa Pons, y per lo semblant son cos posat dins una caixa fonch reservat dins dit monastir; y après posà pena als vassalls no poguessen manlevar ninguns diners per dites senyores, y posà al encant públich les rendes de dit monestir, y manà als arrendadors no donassen ninguns diners, sinó la porció; y estigué dit bisbe en dit lloch de Vallbona ab assistència de oficials reials y de gent armada més de quatre mesos, y a la postre tragué de dit monastir les senyores Lúscia Vallbona, Gerònima Cases, Mariana Pons, Serafina Copons y Mariana Guimerana, y fetes portar al castell de Aspa; y de après a Sant Ylari de Leyda, monestir de monges del hàbit. Durant dit temps passaren grans treballs y gastos, així per les expedicions de Roma com a altres parts. És estat Déu servit que lo molt il·lustre y reverendíssim senyor fra Edmundo a Cruce, abad

de Cistells, general de tot l'orde Cistercense, nostre superior, tenint a més del breu de generalitat breu particular per visitar lo monestir de Vallbona, arribà en lo present monestir vigília de Corpus a las 12 de la nit, que comptàvem als 16 de juny de 1604, y trobant lo monestir sens pastora y abadessa, sols era president la senyora Dorotea de Ferrer, manà dit general se ajustassen capitularment y ajustades en continent dites senyores requeriren al notari devall los presentàs una suplicació al dit general contenint en effecte demanant clausura regular, conforme a los statuts de Casbes per sa santedat estave concedida, y dit general digué mirarie lo de justícia; y en lo endemà per dites senyores fonch tornat a suplicar lo mateix, y dit general, en nom de Pare y del Fill y del Esperit Sant los admeté dita clausura, y visità los llochs convenients per a d'aquella, y ne féu llevar acte per lo infrascrit notari, y manà se ajustassen per a dimecres a les nou hores abans mitj die, que contàvem 23 de juny 1604, per a fer elecció de abadessa, y vinguda la hora de la elecció, après de haver dit la missa del Esperit Sant y rebut lo santíssim sagrament, lo dit general, ab assistència dels reverendíssims abats de Poblet y de Santes Creus, notari i testimonis, per via de escrutini fonch feta la elecció, y fonch trobada igual en vots, y en continent dit general prorrogà per les 4 hores del mateix die; y vinguda la hora assignada, estant capitularment dites senyores congregades, dit general les exortà en lo Senyor y los digué com les veus de la elecció se eren trobades iguals, y per ço los deye si volien fer elecció de nova abadessa tornant a votar, o per via de compromís o del Esperit Sant; y en continent totes conformes se alçaren y digueren ab alta y intel·ligible veu que elegien en mare y abadessa sua a la senyora Dorotea de Ferrer, president present; y en continent per lo dit general, assistint en tot los dits señors abats de Poblet, Santes Creus, notari y testimonis, fonch per dit general en nom del Pare, del Fill y del Esperit Sant confirmada, y de après lo diumenge següent, que comptàvem 27 de juny del 1604, fonch per dit general benehida, assistint en tot los dits abats de Poblet y Santes Creus y altres molts assistents, notari devall escrit y testimonis. Nostre Senyor la deixi ben regir per molts anys en gràcia sua, y ab tota pau y fi de tants treballs. Amén.

In omnibus assistit Nicholaus Gabaldà, apostolica et regia auctoritatibus notarius publicus ville Montisalbi ac dicti monasterii.

Die XVIII mensis ianuarii anno a nativitate Domini M DC XXVI obiit domina domina Dorotea de Ferrer, abbatissa monasterii Vallisbone, que vixit in regimine XXII annis.

Die IIII mensis februarii anno a nativitate Domini M DC XXVI, Dei gratia fuit electa pro abbatisa domina Victoria de Vallbona, devotissima monialis presentis monasterii Vallisbone, Cisterciensis ordinis, maximis virtutibus insignita, uniformiter electa per vota secreta, cum interventu admodum illustris fratris domini Michaelis Merola, Dei et apostolice sedis gratia abbas monasterii Sancte Marie Populeti, ordinis Cisterciensis, Tarrachonensis diocesis, uti pater abbas dicti monasterii Vallisbone, convocato capitulo generali monialium eiusdem monasterii, inspiratione divina preheunte. Est in numero XXXV [...], ut in futurum appareat de paternitate abbacie monasterii Beate Marie Vallisbone iuxta decreta ordinis Cisterciensis per longam possessionem quiete et pacifice possidere per admodum illustrem et reverendissimum dominum abbatem Populeti, et paterno zelo intervenit in supradicta eleccione dictus admodum illustris dominus dompnus frater Michael Merola, abbas dicti monasterii Populeti.

Die VIII novembris anno a nativitate Domini M DC XXXI obiit domina dompna Victoria de Vallbona, abbatisa monasterii Vallisbone, que vixit in regimine VIII mensibus et IIII diebus.

Die VI mensis aprilis anno a nativitate Domini M D XXXI, Dei gratia fuit electa pro abbatisa dicti monasterii Vallisbone domina dompna Leocadia de Ricart et de Cardona, devotissima monialis presentis monasterii Vallisbone, maximis virtutibus insignita, uniformiter electa per vota secreta cum interventu admodum illustris fratris Dominici Aquiles, Dei et apostolice sedis gratia abbatis monasterii Beate Marie Populeti, ordinis Cisterciensis, Tarraconensis diocesis, utri patris abbatiss dicti monasterii Vallisbone, convocato capitulo generali monialium eiusdem monasterii, inspiratione divina preheunte. Est in numero XXXVI. Ad anno M DC XXVI, sexta die obitus dicte nobilis dompne Victorie de Vallbona, abbatisse. Vacavit abbacialis dignitas usque ad eleccionem dicte dompne abbatisse de Ricart.

1367

Memòria de la compra per quinze anys de les rendes dels llocs de Preixana i els Eixaders, pertanyents al monestir de Vallbona, feta pel montblanquí Jaume Conesa, secretari de Pere el Cerimoniós, pel preu de 60.000 sous.

Anno a nativitate Domini M^o CCC^o LX° VII° Iacobus Conesia, Montisalbi, scriptor scribanie domini regis Aragonum emit les rendes lochorum scilicet Prexanie et dels Exaders, qui loci sunt

monasterii Vallisbone. Emit dites rendes ad XV annos pro precio LX millia solidorum. Hec memoria.

Memòria sobre la fundació i primeres abadeses del monestir de Vallbona.

En l'any de la Nativitat de Nostre Senyor Jesucrist M C LXXIII fonch comensat en Catalunya lo monastir de Vallbona de dones per un hermità anomenat Ramon de Vallbona, home de santa vida, lo qual per consell de dona Berenguera, sor de don Ramon de Cervera, amenà dones de Navarra, les quals sots dona Orga, primera abbadessa de dit monestir, col·locà en lo qual monestir lavors se vestien moltes nobles dones y de alt linatge, entre les quals foren dona Ermesèn de Robió. La dita dona Berenguera de Cervera, dona Elvira de Àger, filla sua, y dona Ermesèn de Fontanes, totes aquestes successivament foren abbadesses de dit monestir de Vallbona, y seqüenment dotaren y ennobliren lo present monastir de moltes rendes y ornaments.

Traducció de la vida de Sant Ramon de Vallbona.

Ed.: SANS I TRAVÉ, Josep Maria, *Precedents i orígens del monestir de Santa Maria de Vallbona (1154 -1185)*, Lleida, 2002, p. 73-77.

En lo regne de España, en temps de Ramon Berenguer, compte de Barcelona, pare del rey Ildefonso, sucché que un jove anomenat Ramon, fill de Anglesola, que fluctuaba en los perills y tempestats del sigle y en les veus de Déu que-l cridaba a menut, deixant los atractius del món, se resolgué empèndrer una vida de una conversió santa y del tot divina. Pues que pensant ell de contínuo en las tareas del món y perseverant dia y nit en aquestos pensaments, ohí una veu que li deia: Com te fundas en aquestos passatempes? Com no-t avergonyeixes de cansar-te y fatigar-te en empresas de las quals sols pot resultar una glòria vana? Procura fer-te diligent en lo servei de Déu y esmera't en servir ab cuidado a aquell que recompensa als seus elegits ab una paga major que tot lo tresor. Ohint estas veus, deixant totas las cosas de la terra, y olvidant las primeras ideas de la sua vida, se dedicà enterament en buscar solament lo que és del regne del cel: Y aixís, apresuradament corregué al desert, ço és a una vall que ara se anomena Vallbona, habitada solament de feras. En ella, seguint en tot lo possible, tan en lo modo de alimentar-se com en lo vestit, los vestigis del benaventurat precursor san Joan, habità molt temps a pesar de sos pares. Lo seu aliment eran solament

bellotas y erbas, sens béurer jamai ni vi ni cervesa; la sua beguda era solament aigua. Vivint de esta manera tenia grans tribulacions y perturbacions, intentant los dimonis apartar-lo de est bon propòsit y modo de vida tan agradable a Déu ab moltes il·lusions, ja ab aspectos fieros, ja ab tempestats. Però lo benaventurat no blincant-se a manera de canya a las vicissituds y forsas dels vens sinó que fent sempre cara a las tempestats, armat ab la gran virtut de la fe, seguia ab constància las obras bonas, y tanta era la gràcia que lo Esperit Sant havia derramat sobre ell que acabà la vida ab un fi molt bo, sufrint fins al terme de ella la abstinència ab molta virtut, en lloch de aquells camins perillosos que en son principi havia pres, reparant en aquell avís del sant evangeli, “que no és apte per lo reine del cel aquell que tenint la mà a la arada, gira los ulls a la part oposada”, com y aquell altre “que aquell se salvarà que perseverarà fins al fi”. Havent habitat molt temps en lo desert, acudien a ell una infinita multitud de malalts que patian diferents dolèncias, als que curava miraculosament posant la mà sobre de ells e invocant la virtut del Senyor, així com llibrava a molts de la tirania dels dimonis als qui llançaba luego dels cossos; de manera que podrien contar-se més de dos mil los afligits de uns y altres treballs que per sa virtut quedaren en repòs.

Abraçant lo servidor de Déu en aquell mateix lloch aquesta vida ab tot esforç, mortificà en tanta manera lo seu cos que tres dias de la semana pasaba ab una entera abstinència, sens pèndrer la menor cosa, ni per la fam ni per la sed; oprimia tots los membres del seu cos ab cadenas de ferro perquè ningun de ells se olvidàs ni desviàs del servei de Déu. Entre que feia esta santa vida arribaren allí un cert dia los sarracenos quals com aquell lloch per la gran espesura dels arbres y la gran alsada de las rocas oferia oportunitat per qualsevol mala idea; posaban sempre paranys als christians que pasaban per aquellas immediacions, y encontrant al sant retirat y fent oració entre unas matas, lo prengueren, y lligadas las mans, se-l portaren ab ells a la vila de Ciurana, y havent arribat allí, determinaren lligar-lo y atormentar-lo ab cadenas de ferro; lo primer que volgué fer-li força, quedà de repent cego; ab què coneixent que aquell home era tot de Déu, procuraban tentar-lo ab expressions blandas perquè deixant la fe del Senyor abraçàs lo seu culto y necedad; però lo servidor de Déu, que no olvidava la Trinitat Santa y que estava llibre dels temors terrenos, desprecià los alhagos; y per ço, commoguts los sarracenos en una ira cruel lo portaren al més alt de una montanya per precipitar-lo: “Si Déu (los diu lo sant)

vos permet fer estas crueltats, fassau-las.” Ells no pogueren acostar-s’i. Y coneixent en assò lo molt que Déu lo amparaba, lo llibraren y se’n tornà a sa soledat, ahont li succehiren a menut persecucions semblants.

En altre dia, havent arribat allí los sarracenos, no ja per atormentar-lo, sabent que era un home tan sant, li demanaren que·ls donàs alguna cosa per menjar; lo sant los diu que no té altra cosa que un poch de llegum y·ls ensenyà un saquet en què·l tenia; ells persistian en què tenia altre cosa; però lo sant ho negava, dient en assò veritat. Ells, encesos de ira, li arrebatàren una creu¹¹ que·l sant hermità tenia y contínuament adoraba y la tiraren al foch que havian encès de un gran feix de llenya que lo sant tenia reservada per aliviar del fret als molts que allí venian, y qual llenya arreplegada cotidiana-ment per aqueix efecte.

Consumida la llenya, afligint-se lo sant de la pèrdua de la creu, continuà en súplicas y així que estava orant, la vegé entre las cendras sens dany algun, y alçant-la donà gràcias a Déu ab lo major goig.

Altre dia prenent aigua de la font¹² (o quan admirable és Déu en los seus sants; apar que·l Senyor volgué probar si lo seu servidor desitjava altra beguda que la de aigua), així que derramà la aigua al vas, se mudà luego en vi, lo que vehent-ho lo sant, lo llançà y tornà a omplir lo vas de la mateixa aigua. Així mateix seent sota de una roca en una cova, se acostà a la porta de la cova un serpent grandíssim y de un aspecte terrible, al qual oferint lo sant ab intrepides los peus nusos (caminaba sempre nu de peus, sens calsat algun), li digué: Què buscas, bèstia? No podràs pas fer-me gens de dany! Y ella, en efecte, abaixant lo cap, marxà amb prestesa, deixant intacto al servidor de Déu.

Un criat anà a encontrar lo sant y li demanà que enviàs animals aptes per la llaurada a un lloch que regoneixia ell bo per lo cultiu; li digué ell: “Pren dos bacas y un toro dels que criam; vés y treballa com tu conegas”. Prengué las dos bacas y·l bou com li havia dit

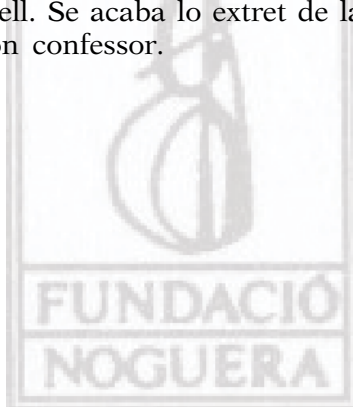
11. *A peu de pàgina, amb crida:* Esta creu, segons la tradició constant del monastir, se conserva actualment col·locada sobre lo portal de la iglésia per la part del claustro, tenint devant una vidriera que la guarda del pols. No molts anys ha que per major lustre de la tal creu la feren pintar, col·locant una imatge de Christo crucificat sobre ella; però vihuen encara molts senyoras que l’havien vista antes de això y aseguran que una part de la creu se veia encara ab senyals de haver estat al foch.

12. Actualment se troba devant de la iglésia la vella una font que·s diu *la font de Sant Ramon*; probablement perquè en aquella succehí lo miragle.

lo senyor y marxà al lloch; y havent arribat a mig camí, retrocedint lo toro sos pasos y corrent ab pressa y gran ímpetu, se acostà a la cova del seu senyor, y agenollant-se ja de lluny ab lo cap inclinat, sollicitaba la sua benedicció; reparant-ho lo sant, donà gràcias a Déu que obra cada dia maravellas en los animals muts que naixen en la terra, y alçant la mà li donà llicència perquè marxàs, y des de luego corrent ab la major pressa, marxà dret al criat y així igualment marxaren tots.

Com fugint del tot lo sant home lo tumulto dels favors y aplausos humans, se estàs sol en la sua coveta per derramar ab més llibertat las súplicas a Déu, vingué un xiquet demanant-li lo deixàs habitar ab ell, però lo sant li negaba dient que ell havia de habitar sempre sol, que no havia de tenir ni companys ni criats; però com lo noy continuàs sempre en demanar-li, y li demanàs també una dona nomenada València, finalment ho concedí, transferint-se lo sant a altre cova perquè millor pogués servir a Déu.

En altre dia, havent arribat a aquella vall un germà del sant que menaba un burro, lo encomanà al referit xiquet perquè tingués cuidado de ell: aquest noy, levant-se a la nit vejé tota la vall plena de àngels y que resplandia ab gran llum, y no coneixent lo que era, tement que aquells hòmens li pendrian y se'n portarian lo burro, corregué a la cova del sant cridant que l'ajudàs. Però lo sant, que dins de la cova habitaba ab exèrcits de àngels, li donà senyal perquè se retiràs. Lo xich, trucant ab més pressa y obrint la porta de la cova, entrà y vejé ab la major admiració una multitud de àngels, com si estaban preparats per celebrar lo sacrifici de la missa, desvaneixent-se luego lo gran resplandor de aquella visió; ab lo que quedà lo sant trist y plorós per molts dias, no permetent que ningú se acercàs prop de ell. Se acaba lo extret de la vida y miragles del benaventurat Ramon confessor.

TRADUCCIÓ DEL DECRET QUE EN CAPÍTOL PLE DE LAS SENYORAS
MONJAS DE VALLBONA, FORMÀ LA SENYORA ABADESA
DONA BLANCA DE ANGRESOLA, A FI QUE PERPÈTUAMENT
AGRAHÍS LO MONASTIR LOS FAVORS Y DONACIONS QUE LI HAVIAN
FET DES DE SA FUNDACIÓ LOS NOBLES BENEFACTORS

Del verdader testimoni de la Sagrada Escripura podem inferir que'l vici execrable de la ingratitut olvidadora que trau son origen de la destresa ab què astutament maquina nostre enemich antich, fa sempre força per distràurer y apartar la fragilitat dels enteniments humans de la memòria que deu a son Criador y que deixat principalment lo precepte de la caritat, així procura transtornarnos, que-ns fa olvidar, si no del tot, a lo menos en gran part a nostres pròxims, fins a aquells de qui havem rebut beneficis de crescudas caritats, en tanta manera que ni li dispensam del modo que podem los sufragis de nostras oracions ni podem de la manera que las dispensam. Però com nos salva de la malícia de la culpa la ignorància pasada fins a tant que coneguda se evita del tot; per tant, en lo any del Senyor 1312, als 23 de febrer, jo dona Blanca de Anglesola, per la gràcia de Déu abadesa del monastir de Vallbona, llegint la història de alguns instruments antichs, he encontrat entre altres cosas que lo nostre monastir, ja de molts anys pasats, rebé grans beneficis, castells, pobles, rèddits, censals perpètuos y moltas altres espècies de limosnas que li concediren ja algunas nobles senyoras que vestiren en ell lo hàbit de nostra religió, ja altres venerables personas seculares, quedant nosaltres en la obligació de tenir alguns sacerdots per oferir al Senyor acceptables sacrificis de misas per la salut de las suas ànimas. Y mirant después ab més diligència y ab lo major cuidado los citats instruments, havent trobat que de la senyora Sibília de Cervelló y dos senyoras germanas de la noble casa de Berenguer de Puigvert rebérem de cada una de per si las llegítimas y dos cents morabatins per la senyora Sibília d'Urg, la que finalment morí abadesa de Sant Hilari, per los que nosaltres confesam quedar obligadas a oferir-los alguns sufragis. Però com nostre monastir en temps pasat se ves reduhit a molta misèria y per consegüent oprimit de moltas maneras, ja per los acreedors, ja en nostres mateixos temps per la dècima part de tots los rèddits de nostre monastir, que-ns havem vistas precisadas a pagar per lo espay de quinze anys seguits, ja per moltas obras de oficinas que antes férem y en avant farem, ajudant Déu, ja també

per molts y freqüents subsidis que m'arrecordo havem pagat a vàrios nuncis y legats del Sant Pare, ja finalment per altres casualitats de innumerables lances que havem sostingut, no ha estat jamai possible ni en los nostres temps ny en los temps de las abadesas que'ns han precehit, correspòndrer a totas las ànimas de las personas referidas, segons son mèrit y obligació nostra. Però atenent sèriament que seria una cosa indigna e injusta que aquesta omisió o negligència disimulable en son principi per las causas referidas, se continuàs en avant, del que resultaria un mal costum; sent cert que un error petit en son principi, finalment pren un gran cos, com diu lo sabi, y que qualsevol cosa que en son principi és molt petita, se fa finalment molt gran; per tant, desitjant ara satisfacer a lo menos en alguna manera a las ànimas de las referidas personas, y preservar la nostra de un principi de tan gran dany, en lo present estatut havem resolt fermament arreglar-ho, volent que en avant se observe inviolablement lo següent: Que en cada un dels sis mesos que segueixen, ço és, febrer, juny, juliol, octubre, novembre y desembre, en lo primer dia libre, se celebre solemnement missa conventual per ellas y volem que en est dia los sacerdots oferescan per ellas las missas pribadas y totas las monjas resen cinquanta vegadas lo psalm De profundis, y si aquellas que cantan estan ocupadas en la solemnitat del cant, deuran resar lo dit psalm dins vuyt dies tantas vegadas com se han dit de las altres; y las que no-l saben resaran cinquanta vegadas lo Pare nostre: Volem també que ab la mateixa puntualitat se observe uniformement que en totas las missas que quotidianament se celebren per la senyora reina, se fasa commemoració de ellas ab la col·lecta Deus, qui proprium est, etc., lo qual deuran fer cada dia los sacerdots en las suas missas privadas. Volem també y disposam que tots los anys, en lo primer libre del mes de maig, se celebre solemnement missa conventual, y los sacerdots en las suas missas privadas y las senyoras en las suas oracions cumplan exactament lo que queda antes ordenat per las missas dels sis mesos referits en sufragi de las dos abadesas enterradas en lo capítol y per totas las altrás abadesas difuntas que per temps pasat sabem tingueren que sufrir las apreturas y treballs de una fatiga immensa, especialment per aquellas que foren fundadoras de aquest monastir y, per consegüent, sufriren lo pes del dia y del calor o treballs y angústias imponderables. Emperò, nós dona Blanca, per la gràcia de Déu abadesa del monastir de Vallbona, desitjant satisfacer, com és costum, a vostres treballs, disposam y volem que en avant se observe inviolablement que lo dimecres que mediarà entre los

referits aniversaris, la bossera providencie que en tant en la enfermeria com en lo convent se donen quatre ous a cada senyora, com y també a cada sacerdot y a tots los demés que reben diàriament part de pitansa del convent.

1800, agost, 24

Disposició de l'abadessa Maria Teresa de Riquer i de Sabater perquè el Llibre Verd es conservi sempre custodiat a l'arxiu del monestir i no surti mai de la clausura del cenobi, llevat del cas que alguna religiosa el necessiti per a la seva instrucció.

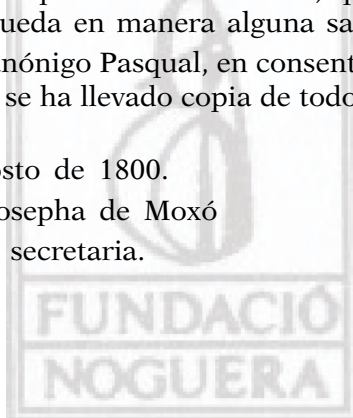
Por mandato de la Muy Illustre Señora Doña María Theresa de Riquer y de Çavater, Abadessa de este Real Monasterio de Vallbona,

Certifico y doy fe como el presente libro es el mismo que entregó el Dr. Don Jayme Pasqual, ex-Abad del Real Monasterio de las Avellanas, a la Illustre Señora Abadessa, Señora Priora y Señora Superiora, y manda la Señora Abadessa que se coloque en el Archivo de este Monasterio y que no se extraiga de éste, menos que alguna religiosa lo necesite para su instrucción, pero con la precisa condición que no pueda en manera alguna sacarlo de la clausura.

Dicho señor canónigo Pasqual, en consentimiento de las arriba expresadas señoras, se ha llevado copia de todo lo contenido en este libro.

Día 24 de agosto de 1800.

Doña María Josepha de Moxó
y de Francolí, secretaria.

APÈNDIX

1

Vida i miracles de sant Ramon de Vallbona, confessor.

Ed. versió catalana: Ramon BERGADÀ, *Disertación Histórica sobre el origen del pueblo de Vallbona de las Monjas y su devoción a la Sma. Virgen del Tallat*, Lleida, 1906, p. 100-106, Apèndix 1.¹

LA VIDA HI MIRACLES DEL SANT HERMITÀ RAMON VALLBONA HI ANGLADA PER SOBRENOM

En les parts de Espania, en la província ho regne de Catalunya, en temps del gran compte de Barcelona Ramon Berenguer, dosè compte hi de aquest nom quart, pare de Ildefonso, Rei de Aragó, aconseguí que hun jove anomenat Ramon Vallbona ho Anglada, lo qual a la ocasió estava en grans persecucions hi treballs y d'ells atormentat hi apretat, fou servit Déu Nostre Senior cridar-lo ab moltes inspiracions interiors y vocacions a les quals obeint hi deixant lo món i sos entreteniments, començà ha fer tan santa hi miraculosa vida que ja ses conversacions y tractes apareixien més divines y celestials que humanes.

Però vent lo dimoni lo camí tan perfet havia pres hi que li escapave de ses mans, començà de nou ha parar-li llaços hi trampes per divertir-lo del començat, representant-li los regalos hi entreteniments del món, los quals feren en ell tal efecte hi dani que quasi lo divertiren del que ia tenia caminat en lo servei de Déu.

1. M'he permès corregir bastants aspectes del text de Bergadà, i he seguit escrupolosament la versió catalana original recollida a l'Arxiu de Vallbona.

Però com Sa Divina Magestat nuncha deixa als seus, permeté que una nit hoís huna veu que li digué: Què-t detens y ocupes pensant en les coses del món y sos / pasatemp y gusts? Com no-t dónes afront y vergonia de ocupar lo temps en coses tant vils hi baixes, plenes de desonestidat y vana glòria? Adverteix que eixa sollicitut i cuidado lo as de posar en servir i amar i adorar a ton Déu y Senior, lo qual als que-l serveixen los paga son treball, no ab thesors temporals y de pocha estima sinó ab thesors de inconparable valor que són los celestials.

Oïda huna y moltes esta veu, deixant totes les coses d'este món, les que podian servir-li de estorp per a passar avant i continuar lo camí comensat, començà ha tractar de posar son pensament en les coses del cel i procurar aquelles hi no les de la terra i, per a d'asò, se-n'anà hi-s retirà en hun desert hi vall anomenada en aquell temps Vallconda, la qual vui se anomena Vallbona. En ella nuncha havien habitades persones, a lo menos de temps inmemorial, sinó poblada de animals y feres espantoses i silvestres.

En esta, pues, vall contra voluntat de sos pares se-n'anà, haont visqué molts anis alimentan-se tant solament de herbes i aglans, los quals per a son sustento adobaba, no gustà mel ni begué vi en tot lo discurs de sa vida, volent en això inmitar al gran Batista y no sols en lo menjar però encara en lo vestir.

Vivint, pues, d'esta manera no li faltaren poques inquietuts y perturbacions / puix los dimonis, moguts de enveja y ràbia contra del servent de Déu, començaren a inquietar-lo ab visions orrendes y espantoses, ab ruidos per l'aire cruels per a ab ells espantar-lo y fer-li deixar lo bon propòsit y apartar-lo del camí de la virtut avia començat. Però ell estiguè sempre a estas persecucions y treballs no com la cania que combatuda dels vents se gira ha huna part y altra, sinó sempre fort en ellas, en la fe abrasat y en les obres bones constant hi permanent; hi li infundí Déu Nostre Senyor sa divina gràcia per a què d'esta manera en lo principi regulàs y apretàs la vida per a que aplegant al fi d'ella virtuosament ab esta abstinència i mortificació, tingués fi gloriós atenant a la sentència y hautoritat d l'Evangeli que diu "*Nemo tenens manum ad aratrum et respiciens retro, habitus [per aptus] est regno Dei*" y ha d'aquella altra que diu "*Quicumque perseveraverit usque in finem hich salvus erit*".

Estant molt temps lo servent de Déu en este desert ho vall servint ha Sa Divina Magestat, començà a divulgar-se la fama hi nom de sa virtut, santetat y asperesa de vida, per la qual causa

fol 4

La vida hi miracles del Sant
hermita Ramon Vallbona
hi Anglada Per sobre nom ~

En les Parts de estranya en la
Provincia ho regne de catalunya
en temps del gran Comltre de Ba
rcelona Ramon Berenguer do
se comltre hi de aquest nom qu
an Pare de Aldefonso Rey de
Arago Acontengue que huen lo
ue anomenat Ramon Vallbona
ho Anglada lo qual ala ocaio
estau en grans Persecucions hi
treballs y dells atormentat hi alre
tat fou seruit de deu nostre Senyor
entendarlo ab moltes inspiracions in
ternas y Vocacions a les quals obe
int hi deixant lo mon y sos entre
teniments comenca ha fer cansan
ta hi miraculosa vida que jases
conuersacions y tractes ab avarixien
mes diuines y celestials que huma
nes. Pero vent lo dimoni lo ca
mi tan Perfet hauia Pres hi que
li escabue de ses mans comenca
de nou ha Pararli llasos hi triom
fes Pera divertirlo del començar
representantli los regals hi entrete
niments del mon los quals feren
en ell tal effecte hi danj que qua
si lo divertiren del que ia tenia
caminat en lo seruei de Deu.
Pero com sa diuina magestat nu
ncha Deixa al seuei Per mera que
vna nit hoze huna veu que li di
que queet detens y ocules Per
Sant en les coses del mon y sos ~

Pasatemls y gusts com nos dones afront
y uergonsa de ocular lo temls en coses
tant uils hi baxes Plenes de desones
ridar y vana gloria aduenteix que
einea solititut y euidado lo as de Bo
sar en seruirj amarj adoraraton
Deu y senyor lo qual als quel serui
eixen lo. Paga son rebalt no ab the
son temlorals y de Pocha estima si
no ab Phesors de inconlaurable calor
que son los celestials. ~ ~

Qida huna y moltes esta Deu
deixant totes les coses deste mon les
que l'odiam seruirli de estorj Se
ra Pasar auant y continuar lo ca
mi Comensat Comenca ha tractar
de Pasar son Pensament en les coses
del cel y Procurar aquelles hi no les
de la terra y Per adaso sen ana hjs
retira en huen desert hi uall anom
emada en aquell temps Vall con
da la qual vru se anomena uall
bona en ella nuencha hauient ha
bita des Persones alomenos de tem
Ps inmemorable sino Poblada de
animals y feres estantores j silues
vru. en esta Poes uall contrauo
luntas de sos Panes sen ana haont
visque molts anys aliment tanse
tant solament de herj aglans
los quali Pera son sustentat adob
aua no gustant mel ni heque uci
en tot lo discurs de sa vida uo
lent en aisco imitar Al gran
batista y no sols en lo menjar
Pero encara en lo vestir. Viuents
Pues desta manera noli faltaren lo
ques inquietut y Perturbacion ~

Quix

acudian ha ell molts malalts de diferents parts hi de diverses malalties, totes les quals cura/va invocant lo nom del Senior; posant-los la mà demunt trahia los dimonis dels cosos dels hòmens y foren tants los que curà que pasaren de dos mil i com ell veés la mersè i gràcia tant gran li feie Déu Nostre Senior, no content de la vida feie tan apretada i àspèra hi desitjàs agradar-li restant en lo mateix loch i desert començà de nou ha afligir son cos ab tant extrem que tres dies la setmana pasava sens pendre ningun aliment corporal de menjar ni beure; totes les parts de son cors apretava ab unes cadenes o lligams de ferro per a que d'esta manera no pugués per algun temps divertir-se ni apartar-se del servei de Déu Nostre Senior, que per a poder l'ànima millor volar al çel lo medi més inportant hi eficàs és castigar lo cos.

Obrant, pues, lo servent de Déu estes coses, un dia aplegaren los moros al lloch aont ell estava, posant senials per les parts haont passaven per causa de no perdre lo camí que per ser tan fragós hi de tanta espesura, perdut huna vegada here molt dificultós lo poder-lo trobar, los quals trobant al servent del Senior en oració, lo prengueren y se'l ne aportaren pres hi lligat, portant-lo al castell hi fortaleza de Ciurana haont habitaven los moros prop Pra/des. A la que foren arribats al puesto, al punt lo lligaren ab cruels cadenes; però, lo qui les hi possà al punt perdé la vista, los quals coneixent los miracles obrave Déu Nostre Senior per ell, al punt començaren ha tentar-lo ab paraules blanques i amoroses per ab elles obligarlo ha que deixàs lo camí tan perfet hi seguís sa mala llei hi secta, però ell ab major fervor que nuncha, invocant lo nom de la Santíssima Trinitat, sens ningun temor, reprochà ses caricies hi paraules amoroses que vent los moros lo meinspreu i pocha estimasió feie de ses coses, ensesos ab gran ràbia i còlera, lo pujaren a la muntania més alta per a despenjar-lo d'ella, lo qual arribat al suplici los digué: "Si Déu Nostre Senior vos permet de que-m despenjeu de aquí, feu-ho!"

Però ells no se atreviren ha tocar-lo i vent que Déu lo anparava i patrocina, lo-n deixaren anar sens fer-li ningun dani, lo qual molt alegre se'n tornà ha sa ermita ho cova de haont se-l ne havien aportat.

Altre dia, denprés de haver discorregut algun temps, aplegaren altra vegada los moros al loch y hermita ah ont lo servent del Senior estava, al qual volgueren pendre, però, com veren servia ha Déu no se atreviren, ans bé li /demanaren los donàs alguna cosa que menjar, als quals respongué no tenia altra cosa que donar-los sinó sols alguns

pochs de llegums, hi mostrant-los al loch haont estavan, los quals replicaren dient los donàs altra cosa i com lo servent de Déu no la tingués, ells encesos ab molta ràbia i còlera, arebataren de huna creu tenia, que ell propi se la havia feta i ab ella adorava i reverenciava al Senior que-l'havia criat; però, ells fent-ne trosos la posaren al foch hi la cremaren juntament ab una pila de lenia, que ab son trebal havia areplegada per subvenir lo fret i nesesitats dels qui passaven per allí o a ell anaven tingués hun poc de foch per a recrear-los y regalar-los ab lo modo i manera pugués.

Acabada que fou de cremar y de consumir-se la llenia, llastimant-se lo servent del Senior, se poçà en oració, i estant en ella viu la creu sobre la sendra sen màcula ni haver rebut ningun dani, la qual alçant-la donà moltes gràcies ha Déu Nostre Senior.

Altre dia trahent lo servent del Senior aigua per a veure, volgué Déu provar-lo si apetia altra cosa per a beure que aigua, a la que posava en hun vas per a beure-se-la, se convertí en vi, lo qual al punt la lançà en terra per no trencar lo propòsit havia comensat, i tornant altra vegada ha treure aigua begué hi se asentà sobre huna gran rocha tenia a la porta² / de la cova ho hermita, aplegà a ella una serp de hun gran cos ab orrenda i espantosa figura, la qual vent lo servent de Déu atònit y espantat i athemorisat, anant ha peu descals envés de ella, conforme tenia de costum de anar, li digué: Bèstia, què vols? Què és lo que serques? No-t canses perquè a mi no-m pots fer ningun dani! I hoïdes estes paraules, al punt féu acatament al servent del Senior i ab gran fúria i ràbia desaparegué sens daniar-lo.

Anada que se'n fou la cruel bèstia, al punt aplegà ha la hermita hun fadrí que tenia en aquel desert, servint-li de alguna companiia hi li demanà que li donàs animals per a llaurar i cultivar terres que havia trobades aptes i a propòsit per a d'això, al qual respongué que prengué dos vaques que i havia i també hun bouet que se havien criat i que se-n'anàs a la terra havia trovada i que la llauràs; i obeint lo jove al seu manament prengué les vaques i bouet hi se-n'anà a llaurar; i com lo dit jove aplegàs ha mig camí del camp de terra havia trobat, sucseí que vent-se lo bou apartat de la hermita se'n tornà ab gran fúria fins a tant que aplegàs ha ella, i al punt que estigué devant lo servent del Senior se aginolà i ab lo cap baix se

2. A continuació porta, repetit.

posà devant d'ell. Estant de aquella manera fins ha tant que alçà la mà hi li donà / sa benedició i, licència que alçalçada, se alçà i ab molt gran fúria se'n tornà el lo loch haont havia deixat lo jove, restant lo sant Ramon Vallbona i Anglada, donant infinites gràcies ha Déu Nostre Senior, considerant sa omnipotència i dels miracles obrava de contínuo, no tant solament ab los hòmens però encara ab les bèsties.

Volgué Déu Nostre Senior obrar este miracle i succès per a enseniar-nos lo acato hi reverència se ha de tenir als sants i prelats, que volgué reconegués lo bou al sant hermità com a son senior i hamo fent-lo tornar de mig camí per a pendre sa benedició i licència, pues sens ella se here apartat de sa presència.

Desijant lo servent de Déu estar sol y apartat del bolício i conversacions del món i favors dels hòmens de contínuo estaba sol en sa cova o selda per a què allí ab soledat pugués milor tenir sos ratos de oració; sucseí que hun dia aplegà hun minió i li demanà per mercè se servís donar-li loch per a poder habitar en sa conpaniia, la qual cosa li negà, dient-li que ell no habitava sinó sol hi no hera son gust estar en conpania, però replicant lo minió i tanbé huna dona anomenada València, demanant-li lo mateix li concedí lo que demanava i alcançà sa petició, però lo servent del Senior mudà de puesto en altra part més³ / acomodada per a que ab quietut podie acudir ha continuar lo que havie començat.

Un dia, baixant lo germà del servent del Senior, lo qual aportava un burret, aplegat que fou a la vall, lo encomanà al minió per a què'l guardàs, lo qual a la mija nit se despertà i ab lo ciudadano del burret alçà lo cap i vveu tota la vall ab gran claredat i resplendor de llums resplandents i plena de àngels, lo que entenent lo minió, anà corrent ha la hermita ho celda del sant Ramon Vallbona, cridant ab grans crits, demanant-li favor i ajuda, tement que alguns hòmens no li volguesen robar lo burret, lo servent del Senior, estant dins sa celda, ab conpaniia de molts àngels, per a què lo minió se'n'anàs i no'l privàs de tanta glòria com tenia, li féu senial per a què se'n tornàs i no l'inquietàs, però, porfiant lo minió, obrí la porta de la hermita i mirant dins d'ella vveu huna gran multitut de àngels ab gran resplendor, los quals al modo de aparèixer estaven aparellant per a missa, la qual se havia de dir per a hoir-la lo servent de Déu;

3. *A continuació mes, repetit.*

però al punt desaparegué la visió i resplandor dels seus ulls, de la qual cosa restà molt trist hi afligit suspirant i lamentant-se de veure que per causa del minió aguès perdut lo consuelo tenia en la companiia / dels àngels, que les demès ocasions la companiia és causa de que molts se perden i juntament perden alguns consuellos, i així de allí al devant nuncha permeté que en sa hermita ho celda ni prop d'ella habitàs ni estigués ningú hi d'eixa manera visqué lo restant de sa vida ab tabta asperesa com hatràs queda dit, obrant Déu Nostre Senior per ell molts miracles dels quals en sa vida no se'n fa mensió, però hu dels majors és la fundació i principi donà al insigne i real monestir de Nostra Seniors de Vallbona, conforme conste en lo acte que se segueix denprés de sa vida. Sa sepultura no se'n té memòria, però és sert està en lo monestir, puix eixa fou sa última voluntat, que és ben sert que obra tan grandiosa havia de ser ab hun tal fonament.

Fou poca curiositat dels pasats no deixar-nos major cognisió y per avui no cuidar-ne molt per no tenir-ne ninguns vestigis. Déu Nostre Senior, que sap lo convenient, nos done lo de son servei per a què ab la intercesió del sant hermità Vallbona, per los mèrits de sa passió de Cristo Nostre Senior done a les religioses que vui són hi per temps seran, després dels treballs d'esta vida, lo descans en l'altra.

Fi de la vida i miracles del sant hermità Ramon Vallbona.

2

Preàmbul del manuscrit de Vallbona.

En nom de Nostre Senior Jesucrist i de la humil Verge Maria, mare sua, seniors nostra, i de nostre pare sant Benet i de nostre pare sant Bernat i de tots los sants i santes de paradís. Amén.

Com totes les coses d'esta vida haien tingut principi, així les superiors com també les inferiors, i per con següent han de tenir fi moltes d'elles, sols Déu Nostre Senior, hautor del cel i terra no-l té, pues és infinit hi no nesesite de posar est cas en prova pues és infalible veritat, i així dich que a la crehasió de les demès coses se ha tingut algun fi sert i determinat donant-los ha cada qual d'elles particular virtut per a què ab ella fesen son efecte conforme sa

naturalesa tots los que des del principi del món se són ocupats en alguna hobra han tingut algun fi sert que·ls ha mogut ha aver-la de fer i ab son trebal deixar-nos als que vull som cognisió del passat per a que nostra naturalesas amiga de saber pugués alcançar lo que altres havien trabalat en molt temps, i nosaltres ab poch vingam ha gozar les primícies del que ells han fet. Per a prova de assò poria aportar moltes hautoritats de la Sagrada Escripura i tanbé de lletres humanes, però mon intent hi fi no és cansar al que·s voldrà ocupar en llegir lo contingut en lo present llibre enfado sinó per a què en mon trebal vinga ha alcançar i saber les coses tocants al bé hi hutilitat de huna casa i monestir de ranta calitat hi noblesa com és lo de Vallbona, pues etiam les mateixes religioses les ignoren hi no és molt pues estaven de manera així los actes com lo demés que si no ab molta dificultat i trebal se podia tenir vestigi d'elles, i com lo saber-les los inconbeis major obligasió ha sus mersès per ser cosa inporte tant per la bona direcsió de la azienda, que sabent lo recibo se veurà lo gust, pot suportar i acudir ab major facilitat i reparar los enpenios i dani de la casa, és estat lo primer motiu que ha oblligat, pues tot lo ser dependeix dels actes, pues sens ells no pot conservar lo monestir ses inmunitats hi privilegis, juntament ab lo demés, tot lo que se havia de tenir ab la mateixa custòdia i guarda que les relíquies.

Segonament per a què se tinga notícia hi se sàpie de haont tingué principi esta noble i real casa de qui hi quant temps ha està hedificada. Hi últimament deixant moltes rahons i pasant-les en silenci, dich mi ha (...)gut hi és la causa principal lo (...)hi desig de servir ha dames que en tot mostren son valor hi noblesa. És sert no faltaran en la estimasió del trebal encara que mínim servei (...) panjat de desigs de astertar paraules, havent-m'ó manat mi seniora dona Lehocaida de Ricart hi Cardona, abbadessa del dit monestir, com ha (...) de que les coses d'ell vagen ben regides i governades per al servei d'ell i culto divino i haument de la azienda temporal. Poràs ab facilitat alcançar est fi, pues totts los actes estaran en lo archiu de dit monestir ho per la major part estaran de modo i forma que qualsevol religiosa puga entendre la substància del acte, pues estarà en romans ab breus paraules hi deval son calendari ho número que·s lo mateix referint-se sempre al contingut en ell més extensament, hi no i haurà nesesitat per a què entre notari tant de hordinari dins la clausura, pues la monja tindrà ha càrech lo archiu porà traure lo acte inportarà; si serie bé no se'n tragués ningú que per lo menos no i assistisen tres religioses de les més antigues hi intel·ligents hi

cregan inporte molt no descuidar-se que no se ha causat grans danis lo haver-o fet en algunes parts, hi per lo tant bé és escarmentar en cabeça aghena; además dels actes en primer loch se posarà la vida del fundador juntament ab son testament de haont tingué principi lo monestir. Posar-se (...) les abbadesses conforme estan en lo llibre del martirologi que són fins en número de trenta-sis ab la que vull és. Per no alterar lo conte hi modo tenen i ha cada qual ho ha moltes d'elles se posaran algunes coses han sucseït en son temps hi tanbé que han fetes dignes de memòria. Además d'eixes ne posaré les que per causa de algunes vendes hi compres se han fetes so vingut ha cognisió de sos noms, conforme veuran en son loch, quedant ben provat ser més en número que trenta-sis si quant no fos més que lo temps ha discoregut des de la fundació fins en estos temps clarament se lança de veure, particular havent moltes renunciada la abadia hi si bé en matèria de les abbadesses hi tinch fet particularat trebal hi estudi, senpre ne restaran algunes sens poder saber d'elles.

Posar-se ha tanbé del que goze hi huse la dignitat abbacial, lo que té ha sa presentasió i la juridicció exerceis ab sos vasalls i demés persones estan deval son domini. Posar-se han los lochs té lo monestir y les rendes reb en ells de dècimes hi primícies de sensos hi sensals encara que no ab tanta clarícia com io voldria, advertint que lo que faltarà assí ho trobaran en lo capbreu.

Posar-se ha tanbé huna discripsió del puesto hi siti del monestir hi de les grandesses d'ell, si bé sé he de quedar curt en dir que con elles no ho sien, apar que ab son nom queden alabades hi engrandides. Posar-s'í han los actes ab aquest modo i forma: en primer loch los de Vallbona, com ha part més principal. De modo que los de hun loch hi terme estaran tots consecutivament, no reparant en los números que-ixos han de estar conforme en los actes, advertint enperò que dels títols i donacions reals n'í haurà alguns combinats en altres actes, conforme al loch haont se expecten ab esta forma, que si hun privilegi està concedit a favor dels de Rocafort està en los actes de Rocafort y així mateix ab los demés tots aquels tocants ha coses huniversals al monestir estaran tots junts, hi de la mateixa manera les consesions hi indults dels papes, presentacions de rectories hi beneficis, procurant en quant sie posible la clarícia de tot. Posar-se ha hun comú hi generalitat de actes que sols si atenen ha coses particulars com és la sal de Cardona i altres deixahes. Advertint al que entén lo modo i mètode se té així en lo Art de la Notaria ho facultat d'ella y en la hortografia que no repare en lo

modo de escriure en que si esta havie de ser lletra gran per ser nom propi ho nou avia de ser que mon fi no és altre sinó lo bé hi utilitat del monestir, hi u he fet sicut gali, que no cuiden de acent, ni tanpoch guardaré l'orde en posar la relasió de algunes coses, pues lo testament del sant Ramon Vallbona estarà immediate després de sa vida hi denprés d'ella la fundació del monestir ab la discripsió hi los lochs hi rendes reben vui hi haont y ab lo modo denprés les abadesses no estan en lo número de les del martirologi, hi ultimament estaran eixes.

La causa perquè ha de quedar paper blanc per a que-s puguen posar les que vindran denprés de la que vull és, la qual goze tans anis de vida en conpania de les demás dames habiten en dit monestir com per a sa salvació los inporten. Apar-me que ab les advertènsies antecedents bastaran per a persones de tanta intel·ligència hi discreció, valent-me de aquella hautoritat de nostre pare sant Benet quia vir sapiens innotecit paucis, que l'ome discret en poques paraules done ha entendre lo que voll dir que tanbé se pren al qui les diu hi ha bon segur podia io escusar tot est preàmbol assegurat. Parlo ab dames de tanta discreció hi prudència hi saber, lo qual, faltant en mi no he sabut fer lo que aquel gran pintor que demanant-li que pintés en poch loch la figura y grandària de hun guigant pintà sols hun dit per a que ab la forma d'ell se laniàs de veure sa estatura, lo que me aconsole no culparan mes faltes ni me notaran de atrevit de haver enprés cosa tan desigual ha mon saber hi forces sinó que estimaran ma voluntat hi desigs del asierto així en assò com en suplicar al Senior les guarde hi denprés d'esta vida nos done mediant sos mèrits lo cel.

3

9^a d'abril de 1176

Testament de Ramon de Vallbona pel qual deixa el seu cos per enterrar a Santa Maria de Vallbona i disposa el futur dels dos cenobis de Colobres i Vallbona.

Ed. Martí GELABERT, *Verdad por sí misma*, Barcelona, p. 3 (text castellà).
Ed. Ramon BERGADÀ, *Disertación*, p. 107-108.

4. *La dada correcta és la del 8 d'abril.*

TESTAMENT I DONASIÓ FETA PER LO SANT HERMITÀ RAMON VALLBONA

Notum sit omnibus: Com ningú en carn posat, lo perill de morir pot escusar, per tant, jo, Ramon Vallbona, hordeno mon testament i ma última voluntat, encomanant la mia ànima a Déu Nostre Senior que la ha criada i deixo mon cos a la terra, el·legint per ma sepultura en la iglésia de Nostra Seniora de Vallbona per a sempre; tanbé deixo lo convent i monjes, les quals resten en la iglésia de Vallbona o les que restar voldran, i que estes hagen de estar debaix la obediència de la abbadessa del monestir i convent de Colobres, en tal pacte i condició que dita abbadessa no puga tràurer ni mudar ha dites monjes de dit lloch de Vallbona, ni puga traure cosa alguna de les que en dit monestir y convent y a ni mudar-les ni transmudar-las en altre.

Si acàs, la dita abbadessa de Colobres restar y habitar voldrà en la iglésia de Vallbona, les santes monjes i convent del mateix lloch li sien hoberdientes, hi en cas dita abbadessa no voldrà restar ni habitar en la iglésia de Vallbona, en tal cas que les monjes i convent restarà en la dita iglésia poran elegir priora ha sa voluntat, i assò sens contradicció alguna.

Fou fet i fermat la present donasió hi testament als nou⁵ del mes de abril en lo ani del Senior de mil sent setanta sis. + Signe de Ramon Vallbona, lo qual firme la sobre escrita donasió i testament i prega als testimonis se firmasen tanbé.

Més avant, jo dit Ramon Vallbona dono i consedesch a mon germà Pucurull, menor en edat, que sempre li hagen de donar les dites monjes i convent de amenjar, tenir-lo vestit i calsat tots los dies de sa vida i que ell haje de estar en lo monastir, hara sie frare, ara sie seglar.

+ Signe Giralt de Amaldà. + Signe Pere de Llorens. + Signe de Reinalt, subdiaca de Torra-roja. + Signe de Pucurull, germà del Ramon de Vallbona. + Sigum Petri, capellani de Llorens, lo qual dita donasió i testament escriguè dia i any sobredit de 1176.

De haont se infereix que lo sant Ramon de Vallbona després de la fonsasió no visquè sinó tres anis, conforme més avant se veurà en son principi.

5. *Es data erròniament. La data correcta és 8 d'abril.*

LO ARANSEL I NÚMERO DE LES ABADESES HA TINGUDES LA INSIGNE I REAL
 CASA DE NOSTRA SENIORA DE VALLBONA DES DE SON PRINCIPI QUE FOU
 EN LO ANY DE 1173 FINS AL QUE HARA CORREM, QUE ÉS LO DE 1633;
 HAN DESCORREGUT 460 DE SA FUNDASIÓ FINS AL DIA PRESENT

1. La primera que ocupà la dicnitat abacial d'esta insigne i real casa de Nostra Seniora de Vallbona fou la noble dona Orga,⁶ la qual ab moltes de altres religioses vingué de l'insigne monestir de Tolobres, fundat de monges bernardes en lo regne de Navarra. Morí la dona Orga al 2 de abril. Descançà ab lo Senior.

2. Morta que fou la dona Orga,⁷ succeí en abadesa de Nostra Seniora de Vallbona la noble dona Ermesèn de Rubió, que per altre nom se deie la Boscana, la qual després de haver regit hi governat alguns anis morí al 12 de kalendas⁸ desembre.

3. Morta que fou dona Ermesèn de Rubió hocupà la dignitat abacial la molt noble dona Alvira de Àger, la qual here filla de dona Berenguera de Cervera, huna de les fundadores. Esta denprés de haver regida i governada la abadia alguns anis, vent quant perilosa cosa sia lo regir hànimes, la renuncià per a més quietut i sociego poder servir ha Déu Nostre Senior hi acudir a les obligacions particulars. Esta és en número la tercera abbadessa. Conprà part de Rocallaura per preu de 540 morabatins.

4. Renunciada que agué la abbadia dona Alvira de Àger, fou ellegida en son loch la noble dona Ermesèn de Fontanes, huna de les primeres fundadores, la qual regí la abbadia molts anis ab molt gran prudència y religió y després d'els la renuncià, la qual en número és la quarta. Fou sa mare conforme sa santedat i religió conforme diu la Sagrada Escripura: "*Opera enim illorum sequuntur illos*", que a cada qual lo seguiran les hobres haurà fetes, y així és bé inmitar ha persones de tanta santedat i virtut. Morí als 8 de mars.

5. Renunciada que agué la abadia dona Ermesèn de Fontanes ocupà la dignitat i càrrech abacial la nobla dona Aldiarda de Anglada ho Englasola, llinatge antiguísim hi dels principals de Catalunya i dels nou barons la conquestaren, que no és pocha honra.

6. *Al marge esquerre: Òria.*

7. *Al marge esquerre: Òria.*

8. *Aquest mot es troba al marge esquerre, amb la crida corresponent.*

Féu-se sa ellectió per les monjes d'esta real casa i monestir de Nostra Seniorsa de Vallbona als 2 de juni de 1259. Esta és la primera que amb clarísia se ha pogut trobar lo dia de sa ellechsió i que obtingué la abbadia i lo dia acabà perquè les quatre antessesores d'ella no és estat posible poder trobar los anis obtingueren casa qual lo càrech, sols fer còputo dels anis descorregueren en lo temps de les quatre fins al dia de la ellectió d'esta que pres lo ani de la fundació que fou 1173, pasaren fins al ani de 1259, entre lo qual termini hi troben 86 anis. A mi me feia alguna dificultat que en temps de quatre abbadesses agués pasat tant de temps, particularment havent renunciades les abbadies totes ho les més, hom hallanada esta dificultat lo haver-ne trobada huna que ha son loch se dirà, la qual obtingué dita dignitat 34, i més se ha de advertir que aleshores entraven en la religió moltes en pocha edad i profesaven, pues here antes del concili de Trento. Hademés que en esta real casa de Nostra Seniorsa de Vallbona se té per tradició antiga que aleshores podien hi u feien ser abbadesses ha edad de 30 anis, lo que no poden hara fins als 40, sinó ab breu particular, i així no obstant se aie trobada major clarícia, són bastants les sobredites rahons puix hals trenta anis heren abadesses encara que renunsiassen podien discore los vuitanta sis, que és lo més sert denprés de pochs dies de feta sa ellectió, renuncià la abbadia als 2 de juni de 1259, i visqué fins al ani de 1267, que foren 8 anis i dies. Descansà en lo Senior que la havia creada, la qual és en número la quinta abbadessa.

6. Renunsiada que agué la abbadia dona Aldiarda de Anglada, que fou en lo demunt dit ani de mil dos sents sinquanta-nou fou feta ellectió d'est insigne i real monestir de Nostra Seniorsa de Vallbona per les monjes d'ell en la molt noble i religiosa dona Arnalda de Altarriba ab pau i quietut de totes en lo ani de 1259. Regí hi governà lo dit monestir i càrec habbatial vuit anis hi dies, que fou fins⁹ en lo ani de 1267, y després d'els renuncià la abbadia en mans i poder de qui la i havia dona<da>, visqué fins en lo ani de 1286. Comprà esta seniorsa ha dona Gerònima, bescontessa de Bas, la major part del castell y terme dels Omells de na Gaia per lo valor y preu de 400 morabatins. Conste d'esta compra en lo ani 1261, als devuit de maig, número 314 folio. Moltes altres coses bones féu després de les quals anà ha descansar en lo Senior, la qual en horde és la sexta abbadessa.

9. Fins, repetit en el text.

7. Renunsiada que agué la abbadia dona Arnalda de Altarriba succehí i ocupà la dinitat abbacial la noble y religiosa dona Gerònima de Cardona, la noblesa de la qual està ben haveriguada pues vui és de les nobles i principals llinatjes de Espania, pues prochoeixen dels sants reis de Aragó que la casa principal és la del duch de Cardona. Féu-se sa electió per les religioses del ja sobrenomenat monestir ab molt aplauso de totes en lo ani de 1267, la qual considerant quant pesada cosa hera lo regir hi hovernar ànimes i lo haver de donar conte ha Déu Nostre Senior d'elles, renuncià la abbadia als 18 de abril de 1270, de hahont clarament se veu que no fou abbadessa sinó tres anis hi dies. La ànima de la qual repòs en lo Senior qui l'a creada. Esta és en horde la setena abbadessa tingué est insigne i real monestir de Nostra Seniorsa de Vallbona.

8. Renunciada que agué la abbadia dona Gerònima de Cardona, obtingué i fou elegida en abbadessa per les monjes d'esta real casa de Nostra Seniorsa de Vallbona la molt religiosa i noble dona Elisenda de Timó, la electió de la qual ab molta pau i quietut se féu als 12 de desembre de 1270. Però considerant aquella hautoritat de sant Pau "*qui episcopatum desiderat bonum honus non opus desiderat*", que lo qui desige episcopat desige hi té bona càrrega, ab breu temps renuncià la dignitat abbatial, que fou als 3 de abril de 1273, i així sols estigué en la abbadia 3 anis hi dies. Fou sa mort en lo ani 1274. És en número de les abbadesses d'esta santa i real casa de Nostra Seniorsa de Vallbona la octava, la ànima de la qual descanse en lo Senior.

9. Renunsiada que agué la dignitat abbasial dona Elisèn de Timó, hocupà i fon elegida en son loch per les religioses d'esta real casa de Nostra Seniorsa de Vallbona ab molt aplauso y júbilo de totes les monjes la noble dona Gerònima de Cardona, la qual ja altra vegada havie tinguda dita dignitat i càrech, lo qual també denprés de haver-lo regit 9 anis hi dies lo tornà ha renuntiar als 4 de juni de 1282, la qual denprés de sa santa vida hanà a descansar en lo Senior qui la havia cridada als 8 de octubre de 1303. És en número de les abbadesses la nona.

10. Renunsiada que agué la abbadia dona Gerònima de Cardona, que fou als 2 de abril de 1273, feta sa ellectió sucseí hi ocupà dit càrech i dignitat abatial la noble i religiosa dona Gerònima de Queralt, també llinnatje antich de Catalunia. Féu-se sa nominasió per les religioses del dit monestir i convent ab molt aplauso i quietut als 3 de juni de 1282. Comprà dita seniorsa ha Bernat de Soler, soldat,

hi ha sa muller Ellisèn lo feu i rendes té vull lo monestir en lo terme Montesquiu per lo preu i valor de 3.700 sous. Conste ab acte fet als 12 de mars e 1284, número 287. Més comprà dita seniora ha dona Berenguera de Saguda, muller del quòndam Matheu de Montpalau, lo feu i demés rendes tenie en lo loch i terme dels Omels de Na Gaia per lo valor i preu de 1.300 morabatins. Conste de dita compra ab acte fet als 17 de maig de 1284, número 315. Moltes altres coses bones féu denprés, de les quals volgué descansar i per a més quietut i apartar-se de càrrega tan pesada com és la de regir ànimes renunià la abbadia denprés de haver-la regida dose anis i sis messos, que fou als 6 de novembre de 1294. Morí en lo ani de 1308, als 7 de abril, "*et quievit in pace*". És en número de les abbadesses la dècima.

11. Renuniada que agué la dignitat abbatial dona Gerònima de Queralt, fou ellegida en son loch la molt noble i gran religiosa dona Blanca de Anglasola, linatje tan antich conforme atràs queda ben provat i dit, al qual corespongué ella en sa molta santedat i religió, conforme ses obres donen bastant testimoni, pues corespongueren a la puessa del nom, fou elegida esta seniora per les monjes y convent de Nostra Seniora de Vallbona ab molta pau i quietut als 5 de noembre de 1294. Visqué fins en lo ani de 1328. Féu en lo temps de sa abbadia moltes coses memorables, particularment comprà part del feu de Rocallaura al fill i curadors de Guillem de Cervelló per lo preu i valor de 1.200 sous. Conste ab l'acte de la compra fet en lo ani 1326. Més tingué dita seniora tanta curiositat i vigilànc<i>a en les escriptures del Archiu hi en fer sercar la fundasió del monestir y ses antecessores que diu en lo libre féu escriure lo Martirologi i la Regla que no obstant que ab molta diligència i cuidado ha procurat en saber les antiguitats de la casa hi que no ha pogut alcansar major clarícia estan en lo dit libre posades les abbadesses ab lo modo present i continuat en est libre. Assí està algun poch més extensament puix ab sa clarícia y ab lo trebal anyadit de ma part se tindrà major cognisió del passat, així antes del temps de dita seniora com després de sa mort en lo dit libre trobaran moltes advertènsies per a viure santament les religioses ab sos documents i advertènsies, sols té huna falta qu'és lo estar en llatí; no sé ha què intent ho feren de qualsevol manera; serie de inportànsia cada qual ho tingués en son aposento per a inmitar-la que sempre lo objecte present mou molt; diu dita seniora no ha pogut trobar altra cosa: Bendito Dios que ab son favor havem pasat hun poch més avant! Obtingué i visqué en la abbadia 34 anis i sinch mesos i mig,

la qual denprés de tan llarga vida és ben sert que conforme les bones obres anà ha descansar ab lo Senior rexfordant-se de aquelles paraules: "*Venite ad me omnes qui laboratis et ego reficiam vos.*" Fou sa mort als 7 de abril de 1328. És en número de les abbadesses d'esta santa casa de Vallbona la onsenà.

12. Denprés de la mort de dona Blanca de Anglasola fou en son loch ellegida en abbadessa d'est insigne monestir ab vot i consentiment de totes les monjes d'ell la noble i religiosa dona Alemanda de Avinió. Féu-se sa electió als 3 de noembre de 1328, la qual ab molta pau i quietut. Regí la abbadia lo temps i termini de dose anis, denprés dels quals morí abbadessa als 6 de setembre de 1340, que anà ha descansar en lo Senior qui la havia creada. És en número de les abbadesses d'esta real casa i monestir de Nostra Seniora de Vallbona la dosena.

13. Morta que fou dona Alemanda, abbadessa d'esta santa casa de Nostra Seniora de Vallbona, fonch ellegida en son loch per les monjes i convent del dit monestir, la noble i religiosa dona Elicsèn de Copons, noble i antich llinatje de Catalunya, conforme vull en dia se mostre. Féu-se sa electió ab molta pau i quietut als 5 de setembre de 1340. Regí i governà la dignitat i càrech abbatial 8 anis ab molt gran prudència i satisfació de totes les religioses del convent. Fou sa mort als 15 de setembre de 1348, l'ànima de la qual descanse en lo Senior. És en número de les abbadesses la tresena.

14. Denprés de la mort de dona Elisèn de Copons sucseí hi fou elegida per abbadessa del ja sobrenomat monestir ab vot i consentiment de totes les religioses d'ell la noble dona Berenguera de Anglasola. Sa noblesa està ben provada ab ses antesesores. Féu-se sa electió als 24 de setembre en lo ani de 1348. Regí hi governà la dignitat abbatial ab molt gran satisfació de totes les monjes 12 anis, denprés dels quals anà ha descansar en lo Senior l'ani de 1377, als 9 de octubre. És en número de les abbadesses d'esta santa casa i convent la catorsena. Cuius anima requiescat in pace.

15. Morta dona Berenguera de Anglasola ocupà son loch la noble i religiosa dona Sibila de Anglasola, del mateix llinatje hi família, tan antich com atràs queda dit. Fonch feta sa electió per les monjes i convent de Nostra Seniora de Vallbona ab molt aplauso i quietut de totes als 6 de octubre de 1377. Esta sols visqué en la abbadia dos anis denprés dels quals anà ha descansar en lo Senior. Fou sa mort als 12 de juriol de 1379 y és en número de les abbadesses d'esta real casa la quinsena.

16. Denprés de la mort de dona Sibila de Anglasola sucseí i ocupà la dignitat i càrech abbatial d'esta santa casa i convent de Nostra Seniors de Vallbona la noble dona Saurina, tanbé del llinatge dels Anglasolles, ben conegut en Catalunya. Fou electa i promoguda en la abbadia ab vot i consetiment de totes les monjes i convent de Nostra Seniors de Vallbona al 28 de octubre en lo ani de 1379, la qual santament regí hi governà son càrech i dignitat fins en lo ani 1392. Discorregueren del dia de sa elecció fins al de sa mort 13 anis i messos, denprés dels quals descansà en lo Senior morint conforme sa vida que és ben sert se podie dir d'ella que qui bene vixit non potest male mori. Féu en son temps moltes obres bones, particularment comprà al rei en Pere de Aragó lo dret rebie en tots los lochs de vasalls té vui lo monestir per rahó del bovatje i retrobovatje. Conste de dita compra ab acte fet en lo ani de 1380. Més comprà dita seniors al mateix rei la jurisdicció civil i criminal de totes les terres i lochs pochopis lo dit monestir per lo preu i valor de 2.200 sous. Conste de la dita compra ab acte fet en lo ani de 1380. Més comprà la dita seniors la ballia de Sarreal, de Forès, del Mas Rei, en lo mateix terme cituat, ha Ramon Martí de la Espluga Calva per lo preu i valor de 2.000 sous. Conste de dita compra ab acte fet en lo ani de 1381. Et quiescit in pace. És en número de les abbadesses d'esta santa casa la setsena.

17. Denprés de la mort de dona Saurina de Anglasola sucsehí i ocupà la dignitat abbatial d'esta santa casa de Nostra Seniors de Vallbona la noble y religiosa dona Conància de Cabrer<er>a, llinatge antiguísim entre los nobles de la província de Catalunya. Féu-se sa electió ab vot i consentiment de totes les monjes de dita casa y convent ab molta pau i quietut als 22 de noembre de 1392, la qual regí hi governà la abbadia ab molta satisfació de totes, però ella considerant quan pesada càrrega sie lo regir hi governar ànimes y del conte tan estret se ha de donar de elles renunsià la abbadia denprés de 8 anis i messos, que fou als 6 de juni de 1401. Descansà en lo Senior que la havia creada, que-s ben sert que qui renunsiava dignitats temporals apatie les del cel. És la desetena.

18. Renunsiada que agué la abbadia dona Constància de Cabrer<er>a, fou en son loch ellegida ab vot y consentiment de totes les religioses del monestir i convent de Nostra Seniors de Vallbona la noble i molt religiosa dona Baldona Alaniana. Fou sa electió als 11 de juni ani de 1410, la qual ab molta pau i quietut regí hi governà la abbadia 18 anis i messos, denprés dels quals hanà ha descansar

en lo Senior en lo ani de 1419, als 23 de maig. És en número de les abbadesses d'esta santa casa la dècima octava. Està dita seniora enterrada ab huna tomba ho sepultura de pedra sobre la qual estan miges ales que són les armes feie; està en la isglésia major a la porta, prop la picha de l'aigua beneita. *Anima eius requiescat in pace.*

19. Denprés de la mort de dona Alaniana, ocupà la dignitat abbatial la molt religiosa i noble dona Violant de Perellós, antigísim y noble llinatje del Principat de Catalunya. Féu-se la electió de sa persona per vot i parer de totes les monjes del convent, sens faltarli ningun vot, als 19 de noembre de 1419; morí als 24 de agost 1422; visqué en lo càrech 3 anis i mesos i és en número de les abbadesses dècima nona.

20. Morta que fou dona Violant ho Iolant de Perellós, feren ellectió de abbadessa les monjes i convent de Nostra Seniora de Vallbona, conforme sempre han acostumat, en la persona de la molt religiosa i noble dona Blanca de Caldés, tanbé llinatje molt antich d'est Principat de Catalunya. Fou elegida en lo mes de agost de 1422; la qual regí i governà la abbadia 24 anis¹⁰ i messos ab molta prudència i satisfació de sa persona, en lo discurs dels quals féu moltes coses dignes de memòria i moltes d'elles que vui se demostren sa grandesa, com és lo capítol i claustro major, lo dormidor de dalt i refetor. Posà los contes del monestir políticament conforme se mostre en hun llibre està en lo Archiu pose per armes hunes calderes. Denprés de tantes obres bones és ben sert hanà ha gozar en lo cel lo premi d'elles; morí als 22 de abril de 1446 i descansà en lo Senior. És en número de les abbadesses d'esta santa casa la vigèsima.

21. Denprés de la mort de dona Blanca de Caldés fou ellegida en son loch en abbadessa la molt noble i religiosa dona Beatriu Desfar, la ellectió de la qual se féu als 26 de abril de 1445. Ab molta quietut fou sa ellectió sens faltarli ningun vot; regí hi governà la abbadia 9 anis i mesos, denprés dels quals *dormivit in Domino* en lo ani 1455. És en número de les abbadesses d'esta santa casa la vigèsima prima.

22. Morta que fou dona Beatris Desfar, ocupà la dignitat abbatial la molt religiosa i noble dona Aldonça de Caldés, llinatje tan antich i principal, conforme atràs queda dit. Féu-se sa ellectió per les monjes d'esta real casa de Nostra Seniora de Vallbona als

10. Anis, al marge amb crida.

11 de octubre de 1455, la qual, ab molt aplauso de totes les religioses, regí hi governà la abbadia 13 anis i mesos, denprés dels quals hanà ha gosà lo descans perpètuu lo primer de març de 1468. És en número de les abbadesses la vigèsima secunda.

23. Denprés de morta dona Aldonsa de Caldés sucsehí i ocupà lo càrech i dignitat abbatial la magníficha i noble dona Ioles Cestorres, la ellectió de la qual se féu de comuni consensu de totes les monjes sens que li faltàs lo vot de ninguna d'elles. La ellegiren en mare abbadessa d'esta santa casa i convent de Nostra Seniors de Vallbona als 3 de març de 1468, la qual denprés de haver governada la abbadia ab molta prudència i quietut conforme de sa santedat se esperave, 11 anis i mesos, *relictio seculo ab dormivit in Domino* als 8 de febrer de 1479. És dita seniors en número de les abbadesses d'esta santa casa la vigèsima tèsia.

24. Morta que fou dona Ioles Cestorres sucsehí en son loch la reverenda dona Fransischa de Guimerà, antich llinatje entre altres de Catalunya, la qual molts anis havia obtingut lo càrech de priora i denprés fou ellegida en abbadessa per les monjes d'esta santa casa de Nostra Seniors de Vallbona. Féu-se sa electió als 8 de febrer de 1479; la qual regí ses súbdites ab molta quietut i satisfasió de totes; conservà i aumentà la asienda del monestir; féu capbrevar les rendes d'ell, conforme conste en lo mateix capbreu fet en lo any de 1483, i moltes altres coses encomanades al olvit del temps. Estigé, governà i administrà la abbadia 24 anis i messos; quievit in pace en lo ani del Senior de 1503, als 25 de mars. És en número de les abbadesses d'esta santa casa la vigèsima quarta.

25. Denprés de la mort de dona Fransischa de Guimerà fou ellegida y ocupà la dignitat abbatial la molt noble i religiossa dona Luïsa Mejana. Sa ellectió se féu per vot i consentiment de les monjes i convent de Nostra Seniors de Vallbona ab molt aplauso i júbilo de totes als 6 de abril de 1502, la qual ab molta prudència regí hi governà son càrech i dignitat quatre anis hi tres mesos, denprés dels quals anà ha descansar ab lo Senior l'últim de juni en lo any 1507. És en número de les abbadesses d'esta santa casa la vigèsima quinta.

26. Morta que fou dona Luïza Majana sucsehí en son loch i càrech la il·lustre i molt noble dona Aldonça Pallaressa, la qual molt anis antes havie tingut lo càrech de priora, que lo haver-lo regit ab tanta pru<den>cia i religió obligà a les monjes la medrassen en dignitat, conforme ho feren, donant-li totes lo vot per a abbadessa del insigne i real monestir de Nostra Seniors de Vallbona, la qual

ellectió se féu als 2 de juliol de 1507. No visqué en la abbadia sinó 3 anys, 3 messos i 11 dies, denprés dels quals ha descansat en lo Senior. És en número de les abbadesses d'esta santa casa la vigèsima sexta.

27. Denprés de morta dona Aldonsa Pallaressa sucsecivament fou elegida en son loch la magníficha i noble dona Beatris de Copons, la electió de la qual se féu per les monjes d'esta santa casa de Nostra Seniors de Vallbona als 18 de octubre de 1510. Regí y governà ab molta santedat hi religió no faltant nuncha als actes conventuals sinó per negocis molt graves. Amave i estimave ses súbdites i religioses enseniant-los més ab obres i exelple que ab paraules. Donave molt de sa portió ha pobres; féu moltes coses dignes de memòria, particular cabrevà les rendes del monestir conforme¹¹ conste en dit capbreu fet en lo ani de 1511. Féu lo simbori, pesa tan curiosa i que tant adorne la isglésia i monestir i de molt cost i és molta probabilitat here germana del abat Copons, abbat de Poblet que tanbé féu lo simbori de aquella real casa, obra sumtuosísima. Tots posen hunes mateixes armes. Visqué esta seniors en la abbadia 26 anys, 11 messos, denprés dels quals hanà ha gozar del premi de sos trebals ab lo Senior la havia criada als 21 de setembre de 1537, la qual és en número de les abbadesses d'esta santa casa la vigèsima sèptima.

28. Morta dona Beatris Copons fou ellegida en abbadessa d'esta real casa i convent de Nostra Seniors de Vallbona ab vot i consetiment de les monjes de dit monestir la noble i religiosa dona Aldonsa Vilagaiana. Féu-se sa electió als 26 de octubre de 1537. Morí als 19 de desembre en lo ani sobredit, de manera que no fou abbadessa sinó hun mes, vint-i-tres dies, denprés dels quals anà ha descansar ab lo Senior. És en número de les abbadesses d'esta il·lustre i santa casa la vigèsima octava.

29. Denprés de morta dona Aldonsa Vilagaiana sucsehí en la dignitat abbatial la molt religiosa i noble dona Eleonor de Vilafrancha la santedat de la qual obligà a les religioses per a que ab vot de totes fos elegida en abbadessa i superior d'elles i així que lo vot de ninguna li faltàs se féu sa ellectió als 30 de desembre de 1537. Mostrà en tota sa vida molt gran exemple, no faltant als officis divinals i actes de comunitat; guardà puntualment tota sa vida los

11. *A continuació de conforme, cancel·lat.*

preceptes de la reg<l>a de nostre pare sant Benet; aumentà les rendes del monestir en lo qual féu moltes obres dignes de memòria, particular redifichà lo refetor que del tot estave derroït i altres oficines del monestir; féu la capella de Sant Christòfol en lo claustro de dit monestir; deixà tot lo que tenia al comú del convent; féu en la sacrestia una capa¹² molt bona de brocadello a la redondes ab figures ab hun sant Christòfol. Regí hi governà la abbadia 9 anis, 9 mesos, 8 dies. Fou sa mort als 7 de setembre de 1547 ab molt gran sentiment de totes les religioses per la pèrdua tan gran feren lo dia de sa mort. Deixà que la enterrassen en la capella havie feta en lo claustro de Sant Chistòfol. Fou conplida sa voluntat. Allí té sa sepultura i l'ànima hanà ha descansar ab lo Senior i ha rebre la paga de tantes obres bones havie fetes en lo discurs de la vida. És en número de les abbadeses d'esta santa casa la vigèsima nona.

30. Morta¹³ que fou dona Eleonor de Vilafrancha ocupà lo càrech i dignitat abbatial dona Joana tanbé de Vilafrancha, la qual ab molta pau i quietut de totes fou elegida en abbadessa als 14 de setembre de 1547, en la qual ellectió assistí lo molt reverent i noble don fra Pere Boqués, abbat de la real casa de Nostra Seniors de Poblet com a vicari general i pare abbat de la dita casa i monestir de Nostra Seniors de Vallbona. Fou esta seniors molt exemplar en tot lo discurs de sa vida enseniant ha ses súbdites més ab elles que de paraula, no faltant nuncha a la observància regular. Regí hi governà la abadia 6 anis hi mesos *et quievit in pace* anant ha gozar lo premi de sos trebals. És en número de les abbadesses d'esta santa casa la trigèsima.

31. Denprés de morta dona Juana de Vilafrancha vachà la abbadia hun ani, poch més ho menos, en lo discurs del qual no faltaren algunes inquietuts en lo monestir que no és bé posar-les en est loch sinó dir que la ellectió de abbadessa se féu en la molt religiosa i noble dona Gerònima de Boixadós, la qual sens faltarli ningun vot fou elegida als 28 de octubre de 1554. Assistí en sa ellectió tanbé don fra Pere Boqués, abbat de Poblet, i tanbé la benehí. Diu-se d'esta seniors que nuncha faltave a les matines i altres actes conventuals hi que además de moltes penitències secretes que

12. *A continuació de, cancel·lat.*

13. *Al marge esquerre hi ha la nota següent:* Extractum per me Franciscum Colom, notarium, die 9 augusti 1691.

tots los dimecres i divendres dejunave ha pa i aigua. Fou molt benigna ab ses súbdites tractant-les ab molta amor i caritat, que los pits nobles i religiosos més los serveix de càstich i diciplina lo amor que totes les demès penitències. Fou sa mort als 22 de desembre de 1562. Regí i governà la abbadia 9 anis i 2 messos *et obdormivit in Domino*. És en número de les abbadesses d'esta santa casa la trigèsima prima.

32. Morta que fou dona Gerònima Boixadós sucsehí i ocupà lo càrech i dignitat abbatial la noble i molt religiosa dona Estefania Piquera, la qual molt anis havie ocupat lo càrech de priora, que havent-lo regit ab tanta prudènsia i benignitat fou denprés elegida en abbadessa de vot i consentiment de totes les monjes d'esta santa casa de Nostra Seniors de Vallbona. Ab molt aplauso i gust fou sa ellectió als 3 de gener de 1563. Féu esta seniors moltes coses dignes de memòria en son temps, particular en la secrestia hun tern de brocat ras ab devant de altar ab la Resurectió en mig ab frontal i caigudes de brocadura sent del mateix los paraments de les dalmàtiques i sanefa de la casulla juntament ab algunes figures més; féu capbrevar les rendes del monestir si bé no està acabat lo capbreu; conste en ell mateix fet en lo ani 1565. Obtingué lo càrech de abbadessa 13 anis i 10 messos hi 5 dies, i denprés de tants trebals *quievit in pace* en lo ani de 1576. És en número de les abbadesses d'esta santa casa la trigèsima secunda.

33. Denprés de morta dona Estefania Piquera fou elegida en la dignitat abatial la molt religiosa i noble dona Arcàngela Copons, llinatge de tanta calitat i antich, conforme atràs queda dit. Féu-se sa electió ab vot i consentiment de les monjes i vonvent d'esta il·lustre i real casa de Nostra Seniors de Vallbona als 12 de noembre de 1576, ab molt aplauso i gust ab aqueix mateix. Regí hi governà la abbadia ab mol gran satisfació procurant per sa part de no faltar als actes conventuals, particularment als officis divinals, procurant senpre ser la primera enseniant a les súbdites en obres lo que-ls havie de dir i amonestar en paraules, recordant-se de aquella hautoritat *cepit Iesus facere et docere*. Estigué en la abbadia 25 anis, denprés dels quals hanà ha descansar en lo Senior qui la avia criada als 11 de noembre de 1601. I és en número de les abbadesses d'esta santa casa la trigèsima tèrsia.

34. Morta que fou dona Arcàngella de Copons feren ellectió de abbadessa de esta santa casa i monestir de Nostra Seniors de Vallbona a la molt religiosa i noble dona Gerònima Pons i de Icart,

linatge molt principal hi antich en lo Principat de Catalunya. Sa ellectió se féu als 16 de noembre de 1601. Asistí en ella lo il·lustre i reverendíssim don fra Juan Yarrós, mestre en theologia i catedràtich de Lleida, abbat del insigne i real monestir de Nostra Seniors de Poblet com a vicari general i pare abbat d'esta real casa de Nostra seniors de Vallbona, en lo qual monestir sucseïren en temps d'esta abbadessa molts grans treballs hi enquetuts causats de la malítia i enveja del temps, pués fou comesa la visita hal il·lustre don Francischo Virgili, bisbe de Lleida, de la qual pensa resultar la total ruïna d'esta casa i monestir, i és sert estiguera abulit si no fóra per la doctrina i negociació del doctor Fabrísio Vallbona, canonge de la Seu de Lleida i procurador i síndich en Roma de la abbadessa i convent del dit monestir. Jo pensava posar en est loch lo més esencial del que passà com ha cosa que tant inporte ho tinguen totes les monjes en memòria, advertint que ho trobaran en lo llibre del martirologi foli ... i tanbé tots los procheïments se feren així en Roma com les súpriques i respostes i proceços està en lo Archiu hi en poder de Nicolau Gavaldà, de la villa de Montblanch notari apostòlich i real. Regí dita seniors la abbadia hun ani, dos messos y vuit dies; morí als 24 de janer de 1603. Morí la seniors Elena de Castellví, priora,¹⁴ restà lo monestir sense prelada¹⁵ ab tants treballs com se pot inmaginar huna repúblicha o convent sens cap qui la regís hi governàs. Posà lo dit bisbe a la seniors Dorothea de Ferrer per presidenta, la qual acceptà a la ocasió de tants treballs i tormenta fou Déu servit que arribà en lo present monestir lo molt il·lustre reverendíssim general de Cistells don fra Edmundo ha Cruce, que fou la vigília de Corpus a les dose ores de migantit que here als 16 de juni de 1604, lo qual ademés de la clausura que ha petisió d'elles fou demanada ab molt gran instància los concedí, i moltes altres coses resultants en servei de Nostre Senior, bé hi utilitat del monestir manà se ajuntasen per a fer abbadessa i com ho fesen ab la solemnitat acostumada fou trobada la ellectió igual en vots i advertint dit general lo perill tenia la dita casa los manà se ajuntassen altra vegada i representant-los la parietat dels vots i lo estat d'els, totes hunànimes i conformes digueren que ellegien en mare abbadessa i prellada a la seniors Dorotea de Ferrer, [35] la qual

14. Priora, *al marge esquerre del text, amb crida.*

15. *Al marge esquerre:* Extractum per Francischum Colom, notarium, die 31 octobris 1691.

al punt fou per dit general confirmada i als 27 de juni de 1604 beneïda per sa reverendíssima assistint en tots estos actes los il·lustres abbats de Poblet i Santes Creus. Elegida que fou en abbadessa la molt noble i religiosa dona Dorothea Ferrer, tanbé llinatge antich de Catalunya de haont heren sos pares i ella nada en Nàpols, trobà la casa casi del tot derruïda i acabada, resultats sos trebals de les inquietuts i visita del bisbe, per la qual se havien offerts molts gastos, però ella ab sa molta prudència i virtut procurà en reparar-los i no tant solament això, però en casa féu en lo monestir moltes coses dignes de alabança i memòria, féu lo retaule ho altar major ab tanta grandessa com vull està que la major part pagà de son diner, lo qual poch antes de sa ellectió s'ere cremat; féu en la secrastia huna font ho basina de plata; féu la custòdia està reservat lo Sant Sagrament; lo isòpo ho saliespaser de plata; féu lo parlador nou i tot lo pani de paret nou ab tanta perfecció com demostren les obres; féu lo mirador del dormidor. De totes estes obres ho de la major part d'elles pagà de sa renda. Donà l'àbit en lo temps de sa abbadia ha 22 monjes. Moltes altres coses féu que les encomane a la fama per a que les publique dient jo. Regí i governà la abbadia 22 anis ab molt gran prudència i satisfació de totes les religioses, a les qual mostrà senpre entranies de mare. Fou molt cuidadosa en fer guardar la regla de nostre pare sant Benet. Procurave assistir als actes conventuals en quant los negocis li donaven loch. En tot mostrà sa santedat i religió. No li faltaren prou trebals denprés dels quals anà ha descansar en lo senior als 19 de janer de 1626. Està dita senjora enterrada dins la isglésia major devant lo faristol haont canten les misses sobre la qual sepultura està i adorne huna pedra negra molt ben obrada ab la redondés de alabastro ho marbre, la qual ha feta fer la molt religiosa i noble Dorotea de Ferrer, monja de dit monestir i neboda de la difunta. És dita senjora abbadessa d'esta real casa en número la trigèsima quinta.

36. Denprés de la mort de dona Dorothea Ferrer fou elegida en abbadesa d'esta santa casa i monestir de Nostra Senjora de Vallbona, ab vot i consentiment de totes les religioses d'el, conforme sempre han acostumat estes seniores com aquelles que tenen lo vot libre, guardant, enperò, lo sagrat consili de Trento i les difinicions del horde esta¹⁶ real casa en poció,¹⁷ dich del ius eligendi, des de

16. Esta a continuació, repetit.

17. Al marge esquerre: en poció.

son principi hi fundasió i suposades les rahons antecedents dich que feren electió de abbadessa a la religiosa i noble dona Victòria de Vallbona. Asistí en ella y presidí com a pare abbat lo il·lustre don fra Miquel Merola, abbat de la real casa i monestir de Nostra Seniors de Poblet. Fonch ellegida ab molt aplauso de totes als 4 de febrer de 1626. Regí hi governà la dignitat abbatial esta seniors ab molta prudència i religió y exemple 8 mesos hy 4 dies, denprés dels quals quievit in pace. Fou sa mort als 8 de noembre del sobredit ani 1626. Està dita seniors enterrada en la isglésia major devant la reixa hahont reben lo Santíssim les religioses y és en número de les abbadesses d'esta santa casa la trigèsima sexta.

37. Morta¹⁸ que fou la noble Victòria de Vallbona vachà la abbada 4 anis, 3 messos y 28 dies. Jo pensava posar en est loch les causes perquè i tanbé tot lo suceit en lo discurs de la vacant que puntualment ho tinch treballat en los borrados i puix estaran en part segura me remet ha ells dient¹⁹ que de dames tant principals i nobles lo més agut i docte havia de perilar en lo asierto, sols diré lo que és força i no-s pot escusar y és que morta dona Victòria Vallbona fou cridat lo il·lustre don fra Miquel Merola per a fer ellectió de abbadessa, lo qual, aplegat que fou ha Vallbona, ajuntades les religioses al modo acostumat i per vota secreta votaren i feren abbadessa a la seniors Anna Maria Sullà y de Àger, dama i de principal llinatje. Apellaren algunes de les religioses tot lo que en la *lite* se camina asercha de la present ellectió; està en mà i poder del discret Pere Canpardo, notari apostòlich y real de la villa de Servera, tot lo qual serie millor ho tinguesen en lo Archiu per a en altra ocasió saber lo que-s deu fer, pues no-i ha cosa sie estada que no torne, conforme diu la sabiduria Nil novum sub sole. La sentència se donà en Roma. Està ja en lo Archiu devall lo número 188 la intimasió d'ella feta alla seniors Anna Maria Sullà i de Àger per lo discret March Domènech, notari apostòlich i real de la villa de Tàrrrega, i notari tanbé d'esta insigne casa de Nostra Seniors de Vallbona. Li fou intimada a la "reixa dels parents" als 8 de febrer de 1631. Està en mà i poder del dit March Domènech. Assò ere forçós dir i de inportància per a que al esdevenidor sàpien haont han de cercar

18. *Al marge esquerre*: Extractum die 27 novembris 1691 per me Franciscum Colom, notarium.

19. *Continua una línia escrita i cancel·lada amb tanta tinta que no en permet la interpretació.*

les escriptures en cas no procurasen ab brevedat fer-les reportar al Archiu que ha no fer-o se havia de culpar molt lo descuit que per lo temps havia de resultar en gran dani del monestir. Moltes coses pasaren en la vacant dignes de memòria i la de major allabança és de que se conservasen tant temps sens abbadessa, indici de molta prudència en la que regia i molta²⁰ paciència hi religió en les súbdites santes de vueure no poder faltar a la noblesa de son bon natural. Durant la vacant visità la casa i monestir de Nostra Seniors de Vallbona lo il·lustre don fra Domingo Quílez, abbat de la real casa de Nostra Seniors de Poblet com a pare abbat, la qual visita fou ha petició de les mateixes religioses que en tot mostren ser-o tant conforme ses obres públiques, pues en temps de vacant quantes ocasio<ns> de apellar libertat elles busquen reforma i així Déu Nostre Senior, vist son bon zel i religió, permeté de que al cap de 4 anys, 3 mesos y 28 dies se tractàs de major quietut i se acudís al de major inportància que here fer nominació de prelada, totes ab voluntat conformes cridasen al il·lustre don fra Domingo Quílez per a que com ha pare abbat assistís i presidís la electió fahedora de abbadessa. Aribat ha dit monestir manà se ajuntasen i així ho feren ab lo modo i forma acustumada als 6 de abril de 1631. Rebut lo santíssim Sagrament, votaren per vota secreta, conforme lo sagrat concili de Trento i difinicions de nostre sagrat horde de Sistells i hús i costum d'esta real casa de Nostra Seniors de Vallbona. En lo primer escrutini resultà en abbadessa a la molt noble i religiosa dona Leocàdia de Ricart i Cardona, llinatje tan principal i antich com demostre la fama del nom y les obres dels pasats ho an confirmat. Fou sa electió ab molt aplauso de totes pues la sort estava en subjecte tan relligiós i benèvol de qui se espere gran medro així en lo espiritual com temporal, pues ab sa prudència i benignitat, que ho és su senioria de sa naturalesa amadora de la virtut hi dels que la profesen procurant en tot de que les coses del culto divino i servei del Senior vagen augmentant-se conforme la experiència nos ho mostre, pues ab lo temps ha que és abbadessa se ha començat ha cantar la missa major cadal dia, que si bé en la visita del senior abbat Quyles totes ho avien demanat no se havie posat en pràtica; tanbé se ha començat i su senioria donà les primeres de que aportasen dos aches senpre que traguén lo Santíssim Sagrament per les religioses, que de antes sols treien hun ciri, cosa prou indesent

20. *Continua prude, cancel-lat.*

i de poca hautoritat per huna casa tan noble. En lo regiment dels vasalls cuidadosa i recta, procurant no falte justícia, castigant als mals i estimant als que no-u són; ha fet recorre les taulades i altres obres de casa forçoses i neceçàries; ha procurat en haumentar la renda en quant li és possible, pues al punt manà de que-s capbrevàs, conforme se ha fet, si bé al present no està encara acabat lo capbreu; ha manat de que lo Archiu se regulàs i que los actes se posàs en de forma i modo que pugués ab facilitat trobar hun acte que de antes estaven tan acabats que no apareixie Archiu de casa tan noble sinó un laberinto de confusió, cosa esta que ninguna religiosa la ignore de la manera estaven i vui estan, si bé falte lo acabar-o i donar-li la perfecció necesària. Serà Déu servit donar-li vida per a que puga complir son desig que quant no aguera feta altra cosa en benefici de sa casa se li ha de estimar molt, pues son ser dependeix de les escriptures y actes. Feren tanbé professes 9 monjes; ha donat lo àbbit ha 6 i moltes coses que queden ha dir. Denprés de sa mort, pues diu nostre pare sant Bernat ne laudes hominem in vita sua, lauda post mortem, lauda post consumasionem. A mi me donarien per suspecte i que mos desigs i obligacions me allargaven la ploma, però jo dich, coneixent mon poch caudal havia de quedar curtísim no sols en coses de vaja, però en la menor de les que habiten en eixa insigne i reall casa. Fou sa ellectió, conforme atràs queda dit, als 6 de abril de 1631, y és en número de les abbadesses la trigèsima sèptima. Lo Senior li done los anis de vida sap convé i denprés lo çel.²¹ En lo temps que fonch abadessa de este insigne y real convent donà este sant hàbit a vint-y-sinch dames per a monges de dit real convent. Féu dita senyora abadessa en sa abadía o casa de les il·lustres abadesses la capella que vuy és y se diu missa en ella en les ocasions és de importància a las senyoras abadesses. Féu també los bordons de plata y uns vestiments de brocadello, casulla y dalmàtiques y tovallola per al evangeli; féu també dos tovaloles de tafetà blau ab puntes de or y plata; féu també altres obres de utilitat per al il·lustre convent que per no cansar no se escriuen. Molt en particular se deu notar, alabar y juntament admirar que en més de vint anys que durà la guerra se conservà y regí lo offici de sa prelacia ab molta quietut y cuydado gran en tots los llochs del monestir; tot lo temps regí la prelacia que foren vint-y-sis anys, vuit mesos y onse

21. A partir d'aquí, escrit per una altra mà.

dies. Morí esta santa prelada per a esta vall de llàgrimes als deset de desembre, partin-se a descansar per a major esfera y a ésser major cortesana en la celestial Hyerusalem en lo any 1657.

38. Después que Nostre Senyor fonch servit de porta-se'n a descansar a son sant regne a la il·lustre dona Leocàdia,²² se féu electió de abadessa segons manà lo sacrosant consili de Trento y tenen de costum en este real y sant convent de Nostra Senyora de Vallbona; fonch cridat y demanat per a presidir en esta electió lo senyor abat de Poblet, com en les demés elections y com a pare abat que era entonces lo molt il·lustre don fra Joachim Arbolí, abat del insigne y real convent de Nostra Senyora de Poblet, y són los demés abats; ellegiren les il·lustres senyores en abbadessa a la molt il·lustre dona Anna Maria de Sullà a 20 de desembre en lo any del Senyor de 1657. Donà lo àbit a una per a monja; alcansà del exelentíssim senyor don Luis de Aragón, duch de Cardona y de Sogorb, etc., sinquantay-dos càrregues de sal cada any per al servey del il·lustre convent; visqué en la abadia onse mesos y setse dies; que tota era apasibilitat; era per extrem conservadora de la pau y cuydadosíssima en ses súbdites; amiga en gran manera dels pobres; no tenia cor per a vèurer a ningú contristat; no és ponderable lo amor tenia a sos vasalls; era zelosíssima en les coses del servey de Déu y de la religió; considerada y apasible en totes ses actions; molt guardadora de la regla de nostro legislador y de sant Benet y dels estatuts de la sagrada religió cisterciense. En efecte, era tant mare que sempre se féu més amable que temuda, imitant a son pare y legislador sant Benet que exorta al prelat o abat que procure en ésser o fer-se més amable que temut. Ara també molt enemiga de la ociositat, pues de labors de mans se deixà vèurer en ses deixebles y demés que tenien afició a exercitar-se en coses curioses, y per a donar fi y no cansar al lector, per no tenir lo temps, deixà de ésser abadessa antes de la sua antecessora com se veu en lo antessedent capítol. Morí esta senyora a 7 de desembre, en tots los sacraments com una santa en lo any del Senyor de 1658.

39. Después que Nostre Senyor fonch servit de portar-se'n a descansar en son sant regne a la il·lustre dona Ana Maria de Sullà,

22. *Al marge esquerre s'hi llegeix aquesta nota:* Extractum per me Francischum Colom, notarium, die 9 augusti 1691.

se féu electió de abadessa segons manà lo sagrat consili de Trento y tenen de costum en est real y sant convent de Nostra Senyora de Vallbona. Fonch demanat y cridat per a presidir en esta electió lo senyor abat de Poblet, que era entonces don fra Joanchim Arbolí, con en les demés elections té de costum este il·lustre convent com a pare abat, com són tots los abats de Poblet. Ellegiren les il·lustres senyores en abadessa a la molt il·lustre senyora dona Maria Àngela de Sullà als 13 de desembre de 1658, la qual senyora, essent sa electió canònica no volgué acceptar lo ofici de prelacia que no lo y manàs lo senyor abat en virtut de santa obediència, tanta era sa humilitat. Donà a vint lo àbit per a monges. Esta senyora tota la vida se presia de saber y zelar les serimònies y demés estatuts de la sagrada religió de Cistells. En lo poc temps fou abadessa féu dos peces de plata de son diner per al servey de la abadia, que són una salvilla y taça. Capbrevà la baronia que avia més de vint anys no se avia capbreuada, y no pogué acabar de capbrevar per falta de vida. Morí esta il·lustre senyora santament ab tots los sacraments als 3 de maig en lo any de 1662. Fonch abadessa tres anys y sinc mesos y dies. Esta santa senyora, segons molt an notat, oït, vist y experimentat, féu una profecia que en lo capítol o electió següent se experimentà.

40. Después que Nostre Senyor fonch servit de cridar al descans de son sant regne a la il·lustre dona Maria Àngela de Sullà, se féu electió de abadessa, segons manà lo sagrat consili de Trento y tenen de costum en este real y sant convent de Nostra Senyora de Vallbona; fonch cridat y demanat per a presidir en esta electió lo senyor abat de Poblet, com en les demés elections, per ser pare abat de dit convent, que era entonces lo molt il·lustre don fra Anthoni Rossell, lo qual convocà les senyores que per a 7 de maig se disponguessen, confessades y combregades, per a fer electió; y después que lo senyor abat agué dit missa del Esperit Sant resada, y acabada també la missa major y demés hores, a cosa de les 10 del dia comensaren a votar les senyores monges, y per dos vegades no isqué la electió per ninguna; vist per lo senyor abat que no feren en aquell die electió, digué a les senyores monges que se disponguessen per al endemà que era a 8 de maig per a elegir abadessa, y juntament manà al pare Francisco Boal, monge de Poblet, anàs al dit real convent de Poblet y que de sa part ajuntàs alguns teòlechs per a que buscassen doctrines del que avia de fer dit senyor en cas que les senyores monges no se puguessen concordar en elegir canònicament abadessa, com de facto succeí així. Vingué, pues, dit pare Boal ab les doctrines se avien menester per a dit effecte; y les senyores

monges a 8 de maig de 1662 comensaren a votar abadessa, y fonch de tal manera que per tres vegades que votaren totes de seguida nunca pogueren fer electió. Lo senyor abat, vist a la segona vegada que may se podien concordar en fer electió canònica, les cridà a totes avisant-les que si a la tercera no feyen electió que usaria de son poder per quant no podia estar en Vallbona tant ni fer gastos al convent. Votaren, pues, les senyores monges y tanpoch isqué la electió canònica. Entonces lo senyor abat anomenà a la que les dos últimes vegades tingué més vots, que és y fonch dona Madalena de Areny y de Toralla, a la qual li digué per tres vegades, com és de costum, si volia ésser abadessa, la qual per cada vegada respongué que no volia ésser abadessa, y lo senyor abat li manà entonces que, en virtut de santa obediència, li manava o acceptàs. Y dita senyora obeí y luego li prestaren la obediència totes y se cantà, com és de costum, lo *Te Deum laudamus*. Aquí se cumplí la profecia de aquella santa antecessora sua dona Maria Àngela de Sullà que rasament li digué:²³ “Senyora, quant yo seré morta vostra mercè ha de ésser abadessa, y així ajudem a zelar certa cosa.” Fonch esta senyora beneïda als deu de maig per lo senyor abat.²⁴ Fonch abadessa dita senyora, tractà de que se obrassen les lloses faltaven de les sepultures de les seves tres antecessores.

Dita senyora en lo any 1669 hordenà y manà que-s tocàs lo orge tots los disaptos del any per honra y glòria de Maria, senyora nostra, y totes les octaves de Maria Santíssima, y també a donat a la secrestia un candellero de plata per a donar llum a les abadesses. Als 16 de febré de 1667 féu fer la cadira abasial del cor de missa ab una Nostra Senyora de la Concepció y ses armes.

En lo any de 1669 se posaren les cadires per a totes les religioses al cor de hont canten missa; pagà per dita senyora abadessa y per dona Maria Veya, religiosa proffessa.

En²⁵ lo any 1679, sent prelada en lo real convent de Vallbona la molt il·lustre y noble mi senyora dona Madalena de Areny y de Toralla, se féu lo orge, dich se renovà, de caritats de particulars y comú y sa senyora féu fer la tribuna a ses costes.

23. *Continua una línia i mitja de text amb l'escriptura cancel·lada i il·legible.*

24. *A continuació, cancel·lat: després de.....digué al escrivà de este capítol que no lo y digué en presència de ningú fins antes les dos, però qui fa serà y ora que avem abortada a sabé. En los primers messos.*

25. *A partir d'aquí les anotacions són de mà diferent a les anteriors.*

A 29 de febré de 1678 féu fer la vera creu dorada que pese vint-y-set onses de plata. Y la donà per servey de la iglésia.

Morí la molt il·lustre dona Madalena de Areny y de Toralla, abadessa que fou de la present casa de Vallbona, als 19 de mars 1683, y fou abadessa vint anys, deu mesos y set dies. Fou sesosíssima senpre de les coses de la religió y molt cuidadora de la administració de la isienda ab què a deixat molta clarísia, y en particular, un llibre de notes de diverses coses molt útils y que done molta llum.

41. Después que Nostre Senyor fonch servit de portar-se'n a descansar a son sant regne la molt il·lustre dona Madalena de Areny y de Toralla, abadessa, als 19 del mes de mars 1683, la senyora priora Clemència de Sulla, mostrance molt filla del gloriosíssim patriarca melífluo sant Bernat ab un zel de la religió y desitg de elegir prelada convenient per a major bé spiritual y temporal, trobance lo molt il·lustre senyor Ab(ad)at de Poblet en lo regne de Aragó per ocasió de assistir al difinitori de la congregació, ab consentiment de tota la comunitat de Vallbona y en nom de dita il·lustre comunitat, escrigué a dit senyor abat per propi participant-li a sa senyoria com Nostre Senyor avie estat servit de portar-se'n a millor vida la ànima de la molt il·lustre y noble dona Madalena de Areny, abadessa, suplicant-li de part de tota la comunitat fos servit ab la brevedad posible de venir a fer-nos mercè de assistir y presidir en la nova electió se avie de fer de prelada (rebé dit senyor en la ciutat de Çaragoza) y respongué per lo mateix propi dient que vindrie ab la brevedad posible, com ho féu en estar desocupat del difinitori ab què arribà en Vallbona als sinch del mes de abril y ab sa molta prudència escusà lo arribar a la porta y parlador del convent, sens permètrer que perçona alguna li parlàs y via recta se n'anà a la iglésia del convent, ahont estave la senyora priora y tota la comunitat a la reixa aguardant-lo ab lo notari prevengut, y la senyora priora en nom de tota la comunitat (después de aver-li donat la benvinguda), li suplicà fos servit presidir-los per la nova electió de prelada, y respongué que de boníssima gana que's previnguessen les senyores que se n'anave a dir missa del Sperit Sant, ab què, rebuda la comunió totes les senyores y acabada la missa, digué a tots los seculars en la iglésia que tots se servissen de eixir de la iglésia que no podie proseguir en la electió estant los seculars en la iglésia, ab què al instant tots obeïren y eixiren de la iglésia, quedant-se dintre tots los eclesiàstichs, així del poble com forasters, y se tancaren les portes de la iglésia, y lo mateix se féu per la porta que dóna al claustro, y luego se principià la electió, segons mana lo sant y sagrat consili de Trento,

presidint com a pare abat lo molt il·lustre don fra Vicent Prada, abat del reial monestir y convent de Nostra Senyora de Poblet, y al primer scrutini fou elegida abadessa la molt il·lustre y noble dona Maria de Borrell y de Aguilaniu, y fou la electió canònica ab general aplauso. Efecte de les continuades súpliques que totes les religioses donaren al Sperit Divino, y deixant lo que en particular cade una de les religioses ab repetides instàncies demanarien a Déu Nostre Senyor una bona electió, no faltà tota la comunitat junta arrodillada en la iglésia tots los dies a la tarde a cantar lo imne *Veni Creator Spiritus* ab molta devoció des del dia que morí la il·lustre dona Madalena de Areny fins que fou elegida la il·lustre dona Maria de Borrell. Esta senyora abadessa féu lo altar de la Cena, que-s troba dins lo chor de est reial monestir.

42. Morta²⁶ que fou la molt il·lustre senyora dona Maria de Borrell y Aguilaniu, abadessa del present real monastir, que morí lo dia 24 del mes de mars del any 1701, després lo dia deu del mes de abril del mateix any 1701 fou canònicament elegida en abadessa de dit real monastir la molt il·lustre senyora dona Maria Roger de Llúria y Maguerola, de noble y antich llinatge, descendent dels Llúrias que vingueren de Calàbria al present principat de Catalunya, a la qual electió, que fou feta per les señores religioses de dit real monastir, presidí lo molt il·lustre y reverendíssim pare fra Joan Baptista Montagut, abat del real convent de Santes Creus, en virtut de expressa comissió a dit reverendíssim senyor abat donada per lo il·lustríssim y reverendíssim señor generalíssim abat de Cisters, de la qual comissió conste ab lletres patents despatxades en Cisters als 10 del mes de setembre del any 1697, la qual comissió se trobarà en lo arxiu.

Òbit²⁷ de la molt il·lustre y noble mi señora dona Maria Roger de Llúria y Maguerola 14 de juny 1701, abadessa del real convent de Vallbona.

Als 14 del mes de juny del any 1701, entre les set y vuyt hores de la matinada fonch lo Senyor servit aportar-se'n a millor vida la ànima de la molt il·lustre y noble mi señora dona Maria Roger de Llúria y Maguerola, abadessa que fonch elegida de est real convent, lo dia 10 de abril de 1701. Rebé ab molta devoció los sants sacraments de nostra santa mare iglésia. Fonch de santa vida y en

26. Comença una mà diferent de l'anterior.

27. A partir d'aquí, d'una altra mà.

sa mort donà evidències de anar-se'n a la glòria del Senyor *in qua per misericordiam Dei requiescat. Amen.*

Als 14 dies del mes de juny del any 1701, jo Anthon Lloses, notari públich de la vila de Tàrrega, secretari dels negocis y jurisdiccions del real convent de Vallbona, nomenat per dita molt il·lustre y noble mi señora abadessa, prenguí fe de son òbit en la forma acostumada, y lo mateix dia a hora de vespres fonch enterrada ab molta venerassió, y quedà president de dit real convent la noble dona Anna Maria de Castellví y de Pons, priora.

43. Als 30 y últim dia del mes de juny 1701 la molt il·lustre comunitat de est real <convent> de Vallbona, havent presehit madura deliberació y freqüents col·loquis, se convocà y congregà en lo cor en la forma y solempnitat que se acostume per a fer electió de abadessa, per dit real convent, presidint en ell lo molt il·lustre denyor don fra Joan Batiste Montagut, per la gràcia de Déu abat del insigne y real convent de Santes Creus, comissari del il·lustríssim y reverendíssim senyor abat general del Cister. Y fonch per dita molt il·lustre comunitat canònicament elegida en abadessa de dit real monastir y convent la molt il·lustre y noble mi senyora dona Anna Maria de Castellví y de Pons, persona en qui resplandexen les qualitats necessàries, com de tot apar ab acte pres per Anthon Lloses, notari públic de la vila de Tàrrega, lo mateix dia.

Òbit²⁸ de la molt il·lustre y noble mi señora dona Anna Maria de Castellví y de Pons, abadessa del real convent de Vallbona, als 23 de gener de 1711.

Als 13 de gener del any 1711, entre la una y dos de la matinada, fonch lo Senyor servit aportar-se'n ha millor vida la ànima de la molt il·lustre y noble mi senyora dona Anna Maria de Castellví y Pons, abadessa que fou elegida dest real convent lo dia 30 de juny de 1701. Rebé ab molta devoció los sancts sagraments de nostra santa mare iglésia. Fonch de santa vida y en sa mort donà evidències de anar-se'n a la glòria del Senyor, in qua per misericordiam Dei requiescat in pace. Amen.

44. Als²⁹ 29 del mes de novembre de 1716 la molt il·lustre comunitat de est real de Vallbona, avent presidit lo molt il·lustre senyor don fra Anselmo Soler, abat de la real casa de Santes Creus, comissari

28. A partir d'aquest text, torna a canviar l'escriptura.

29. A partir d'aquest text, d'una altra mà.

d'est monestir de Vallbona, per no poder-se convenir los vots fou elegida per lo dit senyor la molt il·lustre senyora dona Emanuela de Cortiada y Despujalt, persona en qui resplendeixen les qualitats nesesàries, com de tot a pres acte Joan àngel López y Espígol, notari y abitant en Tàrrega. Dita il·lustre senyora dona Emanuela acceptà la dicnitat quant lo senyor abat de Santes Creus lo i agué manat.

Esta³⁰ senyora abadessa féu en est real monestir moltas cosas memorables. La sagristia, lo estrado són obras suas. Durant les queixas, y vista la necessitat patian sas súbditas, cedí moltas cosas propias de sa dignitat per a remediari-las.

45. Als ... de abril de 1747, havent passat a millor vida la dita molt il·lustre senyora dona Emanuela de Cortiada, abadessa; fou en ... de juny de dit any elegida per abadessa la molt il·lustre senyora dona Catharina de Borràs y Carbonell, com de tot lo referit consta ab actes en poder de Joan Àngel López y Jover, notari de Tàrrega.³¹

46. Havent passat a millor vida a 4 de janer de 1748, dita molt il·lustre senyora abadessa dona Catharina de Borràs y Carbonell, fou en 9 de octubre de dit any 1748 elegida en abadessa de est monestir la molt il·lustre senyora dona Agnès de Cortit y Colominas. Consta amb actes en poder de dit Joan Àngel López y Jover, notari de la vila de Tàrrega. Esta³² señora permanesqué en la dignitat abbacial 19 anys. Era de condició apacible, molt amant de son monestir, de sas súbditas y vassalls, per qui tenia verdaderament entrañas de mare. Donà lo sant hàbit a 21 señoras y 3 donadas. En son temps se féu lo parlador nou. Durant la sua prelacia fou visitat son monestir dos vegadas diferents, la primera per lo abat de Santas Creus, com a especial delegat del abat general del Cister, don fra Miquel Lledó, any 1750; y segona vegada per altre senyor abat de Santas Creus, lo molt il·lustre don fra Pau Comes, ab las mateixas autoritats, any ... En qual visitas doní las majors provas de la santa prudència de què estava adornada, procurant ab las majors veras lo millor estat de son monestir. Morí dita senyora lo dia 4 de novembre de 1767, rebuts ab singular devoció y affecte los sants sacraments, donant a tot lo monestir admirables exemples de paciència y resignació en la voluntat de Déu, virtuts que la caracteritzaren tota sa vida.

30. *De mà diferent a l'anterior.*

31. *A continuació, cancel·lat:* Féu esta senyora cosas memorables en est monastir, la sagristia, lo estrado.

32. *De mà diferent.*

47. Havent espirat la sobredita molt il·lustre senyora dona Agnès de Cortit y Colomina, y celebrades las honras funerals y donada a son cos ecclesiàstica sepultura ab la solemnitat que té de costum est real monestir, se disposaren las cosas per la futura elecció de abadessa, quedant en lo íterim presidenta mi senyora priora dona Josepha Marañoso, des del dia 7 de novembre fins al dia 13 de dezembre del mateix any 1767. Previngudas així totas las cosas, vingué personalment lo molt il·lustre senyor abat de Santas Creus don fra Pau Comes a presidir la dita elecció, acompanyat de son secretari y cambrer, dia 12 de dezembre, en què después de haver visitat lo Santíssim Sagrament, fou rebut en lo parlador nou, de tota la comunitat en cos, presidida de la senyora presidenta ja referida. Dit senyor abat avisà a totas las senyoras a fi de que se previnguessen per la elecció celebradora lo die següent, después de la missa solemne del Esperit Sant que cantaria un dels pares confessors.

En efecte, així se executà (desocupadas aquella mateixa tarde de matines y laudes, per tenir més llibre y desembaraçat lo temps en la matinada següent). A cosa de les 8 del matí se cantà la missa del Esperit Sant, en què confessaren y combregaren totas las senyoras; e immediatament oberta la reixa principal del chor, y col·locat allí dit senyor abat devant una taula que contenia una imatge de Christo crucificat, y exortadas per ell totas las senyoras al acert de la elecció de una digne prelada, qual convenia y necessitava dit monestir, passà a prendre a cada una de ditas senyoras lo acostumat jurament, presents a tot los dos pares confessors, secretari y cambrer y notari, y per testimonis especialment cridats lo reverent Domingo Calvis y lo reverent Agustí Quimesó, capellans del mateix monestir. Luego se passà a la votació. Feren-se tres escrutinis, en los quals no havent resultat canònica elecció, passà la il·lustre comunitat a suplicar al dit senyor abat president tingués a bé concedir-los lo permís de fer nous escrutinis; y dit senyor abat convingué ab dita petició exposant a las senyoras a convenirse a fi de lliurar-se ell del sentiment que tindria si de sa autoritat hagués de nomenar abadessa. Concedí, pues, la llicència de fer tres escrutinis més, dels quals tampoc resultà canònica elecció. En esta apretura considerà dit senyor abat trobar-se en lo lance y precisió de nomenar abadessa segons las facultats y autoritats de què's trobava revestit. Y en atenció de què en tots los sis escrutinis antecedents havia tingut superioritat de vots la noble senyora dona Maria Theresa de Riquer y de Çabater, passà a nomenar-la abadessa. Immediatament cridà a dita senyora y preguntada per tres vegadas

si volia acceptar la dignitat, respongué sempre dita senyora que en manera alguna volia acceptar-la. Vist lo qual per dit senyor abat, li manà baix de precepte formal de santa obediència la acceptàs. A qual estret orde no pogué resistir-se dita senyora y aixís obehí puntualment y luego tota la il·lustre comunitat li prestà la obediència y se cantà lo *Te Deum laudamus* com és de costum. Dia 21 del mateix mes fou beneïda dita molt ill·lustre dona abadessa per lo referit senyor abat, celebrant ell de pontifical y ab las demás cerimònias acostumadas.

48. Morí³³ dita molt il·lustre senyora dona Maria Teresa de Riquer y de Çabater, abadessa, lo die deu del mes de janer de 1802, allà que serien a poca diferència las onze horas del matí, después de haver rebut tots los sants sagraments ab la devoció y afecte que li era natural y ab la resignació y bon exemple que en tot temps havia donat en lo monastir en totas sas cosas: com que se pot titular digníssima prelada.

En lo dia onze se li celebraren los funerals acostumats, y per la tarde del mateix dia se li donà ecclesiàstica sepultura.

Quedant en lo ínterim (que se disposavan las cosas per la elecció de nova abadesa) presidenta mi senyora dona Ignès de Rocabruna, priora, des de lo referit dia fins lo dia 4 de febrer de dit any 1802. Previngudas així totas las cosas, vingué personalment lo molt il·lustre senyor pare mestre en Sagrada <Escriptura> fra don Joseph Bassa, vicari general y abad del real monestir de Santas Creus, a presidir la elecció, acompanyat del pare cambrer, fra don Benet Vives, monge de dit monestir de Santas Creus, lo dia 3 de dit febrer, en què después de haver visitat lo Santíssim Sagrament, fou rebut en lo parlador de tota la comunitat en cos, presidida per dita senyora priora. Dit senyor vicari general y abad avisà a totas las senyoras a fi de que es previnguessen per la elecció celebradora lo dia següent, después de la missa solemne del Esperit Sant, que cantà un dels pares confessors.

A cosa de las nou del matí se comensà (después de haver confessat y combregat totas las senyoras) la funció, oberta la reixa del cor y constituït allí dit il·lustre senyor abad y vicari general, y devant una taula y sobre ella un sant cristo y lo missal, comensà

33. De mà diferent al text anterior.

dit il·lustre senyor president la exortació per lo acert de la elecció en una digna prelada que convenia y necessitava lo monastir; conclosa dita exortació, prengué a cada una de ditas senyoras lo acostumat jurament, presenciant los dos pares confessors del orde, cambrer y notari Gaspar Cases y Ferrer, ciutadà honrat de Barcelona, veí de la vila de Tàrrega, y per testimonis los reverents Francesch Monestir y Joseph Minguell, capellans de dit monestir. Seguint dita funció y elecció, se passà luego a la votació y escrutini y resultà de ell (en presència y vista de tots los sobredits y de las senyoras dona Lluïsa de Dalmau y de dona Maria Benita de Castellví, escrutadoras) haver-se fet elecció canònica en la persona de mi senyora dona Maria Ignàcia de Castellví, altra de las senyoras de dit real monestir, entonces superiora y bosera de ell, com que de las divuyt senyoras votants y que componian dita comunitat, tingué catorze vots, quedant per consegüent elegida abadesa de dit real monastir, y ab satisfació y especial complacència de dita comunitat, dita il·lustre senyora dona Maria Ignàcia de Castellví. Imediatament dit il·lustre senyor president cridà a dita il·lustre senyora dona Maria Ignàcia preguntant-li per tres vegadas diferents si volia acceptar la dignitat abacial, responent las dos primeras vegadas que no, y a la tercera que acceptava y desitjava donar gust a dita comunitat. Y luego después tota la il·lustre comunitat li prestà la obediència y se cantà lo *Te Deum laudamus*, segons costum, y en sa virtut prengué pcessió de la referida dignitat. Y últimament lo dia 13 dels sobredits mes y any fou benehida dita il·lustre senyora abadesa novament elegida per lo dit il·lustre senyor, lo pontifical y ab las demás cerimònias y solemnitats acostumadas.

Después en lo dia 14 de febrer de dit any se prengué la pcessió del poble y terme de Vallbona, del de Montesquiú y Quadra de Masdèu, segons lo modo y orde que se havia acostumat.

Y después en los dias 6, 7 y 9 de maig de dit any se proseguí y conclogué dita pcessió dels demás pobles que componen la baronia de dit real monastir.

Morí³⁴ dita il·lustre senyora dona Maria Ignàcia de Castellví, abadesa, lo dia 19 de desembre de 1806 allà que serian a poca diferència las nou oras de la nit, después de haver rebut tots los sacraments ab la devoció y afecte que li era propi y ab la resignació

34. De mà diferent al text anterior.

y bon exemple que en tot temps havia donat en lo monastir en totes las cosas: com que li correspon lo timbre de digníssima prelada.

En lo dia 21 se li celebraren los funerals acostumats, y per la tarde del mateix dia se li donà ecclesiàstica sepultura. Quedant en lo ínterim (que se disposavan las cosas per la elecció de nova abadesa) presidenta mi senyora dona Maria Teresa de Castellví, priora, des de lo sobredit dia fins lo dia 16 de febrer de 1807. Previngudas així totes las cosas, vingué personalment lo reverendíssim pare don Joaquim Chavallera, monge del real monestir de Benifassà, comissionat del il·lustre y reverendíssim pare don Jaume Jassà, abat de dit monestir y vicari general de la congregació Cisterciense, a presidir la elecció, acompanyat del reverent pare don Matias Beria, monge de dit monestir y secretari de dit senyor comissionat, quals, después de haver visitat lo Santíssim Sagrament en lo dia anterior, fou rebut en lo parlador de tota la comunitat en cos, presidida (per enfermetat de dita senyora priora) per mi senyora³⁵ dona Josepha de Ibañes, superiora. Dit senyor comisionat avisà a totes las senyoras a fi de que se previnguessen per la elecció celebradora lo dia següent, setse sobredit de febrer, y per a después de la missa solemne del Esperit Sant, que cantà lo mateix senyor comisionat.

49. A cosa de cerca las nou oras del matí se comensà (después de haver confessat y combregat totes las senyoras) la funció, oberta la rexa del cor y constituhit allí dit senyor comisionat y secretari, y devant una taula y sobre ella un santcristo y lo missal, lo relatat senyor secretari, de orde de dit senyor comisionat, llegí ab alta e inteligible veu a dita comunitat las patents lletras de comisió firmadas per dit il·lustre senyor vicari general, refrendadas per lo reverendíssim pare don Fernando Ayguces Vives, monge del mateix monestir y secretari de dita congregació, y selladas ab lo sello de la mateixa; y después lo dit senyor comisionat comensà la exortació per lo acert de la elecció en una digna prelada que convenia y necesitava lo monestir. Conclosa dita exortació, prengué a cada una de ditas senyoras que concurrían en dit cor lo acostumat jurament, presenciant los dos pares confessors del orde y notari Gaspar Cases y Ferrer, ciutadà honrat de Barcelona, vehí de la vila de Tàrrega, y per testimonis los reverents Francesch de Monisterol y Joseph Minguell, capellans de dit monastir. Seguint dita funció y elecció,

35. *Continua, repetit*: mi senyora.

se passà luego a la votació y escrutini per tres diferents vegadas, segons costum, en las quals no havent resultat canònica elecció, usant de las facultats y autoritats de què se trobava revestit ab ditas sas patents letras, elegí a la noble senyora dona Maria Josepha de Moixó y de Francolí y nomenà abadesa de dit real monestir. Luego cridà a dita senyora y preguntant-li per tres vegadas si volia acceptar la dignitat de abadesa, las dos primeras respongué que no, y la tercera que acceptava dita dignitat. Y en seguida la dita comunitat present li prestà la obediència, y se cantà lo Te Deum laudamus, com és costum, y en sa virtut prengué pcessió de dita dignitat.

Y últimament lo dia 24 de miag de dit any 1807 fou benehida dita il·lustre senyora abadesa novament elegida per lo il·lustre senyor pare mestre don Joaquim Casanovas, abad del real monestir de Poblet, comisionat de dit il·lustre senyor vicari general, celebrant lo pontifical y ab las demás cerimònias y solemnitats acostumadas. Después en la tarde de dit dia se prengué la poció del poble y terme de Vallbona, del terme de Montesquiú y Quadra del Masdeú, segons lo modo y orde se havia acostumat.

Y después los dias 21, 22 y 23 del mes de agost y any sobredit se proseguí y conclugué la dita poció dels demás pobles que comprenen la baronia de dit monastir.

Mori³⁶ esta il·lustre senyora en Vilanova de Geltrú, població d'ahont era natural, lo dia 19 de mars del any 1811, a conseqüència d'un cranch al pit, y son cadàver, tot enter encara, fou traslladat a est real monastir lo dia 28 de abril de mil vuit-cents disset.

Se trova en un manuscrit d'est archiu relatiu al any 1809, que habent entrat los pèrfidos francesos en est regne d'Espanya e invadint lo principat de Catalunya, temeren las senyoras religiosas càurer en mans y poder d'aquellas fúrias infernals y bèstias brutals, y resolgueren abandonar la clausura retirant-se quiscuna a llur família. Lo dia 28 del mes de febrer de 1809 abandonaren lo monastir, exhalant totes profundos sospirs y derramant tantas llàgrimas que feyen enternir lo cor més dur y obstinat.

Però lo seu desterro durà poch dias perquè habent tingut notícia la molt il·lustre senyora abadessa que·ls francesos habien deseparat tots estos contorns y pareixent-li no habia perill en tornar a la clausura, dirigí convocatòria a totes sas fillas dispersas per a

36. A partir d'aquí és de mà diferent del text anterior. Precedeix un fragment de text, damunt el qual s'ha enganxat un paper en blanc que no en permet la lectura.

que lo més prest possible tornessin al deliciós retiro. La molt il·lustre senyora abadessa, junt ab dos germanas, dos veladas y altra sora religiosa, fou la primera en retornar al monastir. La sua vinguda fou celebrada per los vehins de Vallbona ab grans demostracions de alegria, com foren repichs de campanes, fochs artificials, escopetadas, etc. Lo dia 4 de abril farà època en la història de est monastir per un fet tan satisfactori. Més tart anaren venint las demés senyoras, de modo que a últims de juny del mateix any tingueren lo inexplicable consol de veure's totas rehunidas en esta casa ab plena salut.

He preguntat a las senyoras ancianas actuals si sabrian per referència o tradició quant temps durà aquella alegria y si més tart foren maltractadas dels brutals gabatxos, y m'han contestat que sols sabien lo següent. Que un temps que ellas no podien precisar lo general Riot envià a est monastir part de la sua tropa, vil y asquerosa canalla que invadí la casa, foràs la clausura, atropellà las monjas y féu presoneras a dos o tres, entre las quals hi habia la senyora bossera.

Conten las senyoras actuals las varen portar a Lleyda ab intenció de penjar-las, per cuant las forcas ya estaban previngudas. Mes Déu Nostre Senyor no permeté semblant crim e infàmia, perquè moltas personas de las més infuyents de la ciutat s'interessaren per ellas y se suspengué la execució. L'únich crim habiant comès fou no voler delatar los tresors de la casa, perquè a pesar del saqueix se conservan encara moltas alajas en plata, com són càlsers, custòdia, creu processional, reliquiari y sacras y altras que és cosa de molt valor y preu. Per aquest sol fet se coneix que las tals senyoras debien ser d'un gran esperit y valor; sapigueren despreciar totas las amenassas y fins la mateixa vida antes que entregar lo tresor que las habian confiat. Cuan escassas són buy dia tals personas!! Sempre es perdan per la llengua.

Después de la brutal y asquerosa invasió, la comunitat se dispersà y-s tancà lo monastir, però tinch entès quedaren dos o tres donadas per custòdia de la casa. Cuatre anys passaren en la més vasta y trista soledat los claustres d'est monastir, després dels quals anaren retornant las senyoras dispersas, de modo que en l'any 1815 ya feren elecció de prelada en la persona de dona Lluïsa de Dalmau y de Fals, senyora de il·lustre prossàpia y d'antich llinatge.

50. Fou dotada esta senyora d'un gran esperit, dots de mando, prudència y molta finura, y governà esta casa per l'espai de 38 anys.

En dita època no ignorarà lo lector se passaren temps molt crítics y perillosos per la religió catòlica en general, però molt més per les ordes monàstiques. En l'any 35 s'obrí l'infern y vomità los lliberals, instruments de Satanàs, los quals plens de ràbia y furor envistiren, saqueixaren y cremaren tots los convents de monjos y de frares que havia en Espanya, que no eren poch. De aqueixa època funesta data la total destrucció dels monastirs y extinció del monacat y demés religions en est regne. Si algú vol formar-se una idea, encara que llehujera, de lo que fou aquella persecusió infernal, que s'prènguia la molèstia de visitar los monastirs de Poblet y Santas Creus. Al contemplar aquells edificis, en altres temps emporis de les arts y ciències, convertits en montanyas de ruïnas y escombros, no podrà menos de plorar y convèncer's de aquella destrucció fou obra del mateix dimoni. Molts frares y monjos foren assassinats, degollats y descuartisats en las celdas, iglesias y claustres dels propis convents, y després que la vil canalla, hòmens y donas, havia satisfet los seus brutals apetits en los cadàvers dels religiosos, los arrastraba per los carrers ab algassara y burla més que infernal. Com és una pàgina tota sang y barbarie és precís deixar-la, sinó un corre perill d'embrutar-se y tacar-se de sanch ignocenta.

Tement la il·lustre senyora abadessa no vinguessin a est monastir aquells selvatjes y Atilas moderns per robar-lo y saqueixar-lo, determinà abandonar-lo, posant a salvo las suas personas junt ab lo seu candor y virginitat, virtud que més apreciaban. Surtiren de la clausura las senyoras religiosas, quedant en la casa dos o tres donadas per custòdia y vigilància. De fixo no se sap cuant sortiren y regressaren, però sí que fou breu la exclaustació, a lo més 3 o 4 mesos, temps necessari per calmar-se los ànimos irritats y reposar-se algun tant las cosas y ordre públich.

A consecuència de aquesta brutal persecusió contra la religió santa se exaltaren molt y molt los ànimos dels catòlics, prengueren las armas y s'alsaren contra'l govern constituït, que era verament masònich. Així-s fou com lo partit de don Carlos, dit catòlich, s'engrossí y aumentà en tanta manera que arribà a formar un verdader exèrcit que per la seva disciplina y ardor bèlich infundia espant y terror en la mateixa cort. La guerra fou tan sanguinària y bàrbara que no havia quartel per lo presoner. Pobles, vilas y ciutats eren saqueixadas e incendiadas per los partidaris dels dos bandos ab tal de que fossen tildadas de contràrias al partit o forsas que las subjugaba. En estos set anys que durà lo terror, incendi y extermini, varias vegadas fou est monastir visitat per forsas lliberals

que venian resoltas a saqueixar-lo y després pegar-hi foch per tots quatre costats, però la il·lustre senyora abadessa, que era el seu un gran esperit y de molta finura, sempre ho detingué. Lo primer que procuraba era una entrevista ab lo general o gefe superior de la forsa y així com antes de ella tot era fueros, amenassas, saqueitx y blasfèmias, després tot era suavitat y respecte al monastir.

Dita senyora sent ya d'edat molt avansada, contaba ya 79 anys, baixà al sepulcre plena de mèrits lo dia 14 de desembre de 1893. Governà lo monastir per l'espai de 38 anys, y al seu bon tino y prudència se deu la salvació de la casa. *Requiescat in pace.*

51. Morta que fou dona Lluïsa de Dalmau, elegiren per abadessa las senyoras religiosas a dona Isabel Gallart y de Grau, senyora de gran virtut y prudència y de no menys zel per la observància y disciplina³⁷ regular.

Però Déu Nostre Senyor permeté que duran lo seu abadiat experimentés vàrias tribulacions y molta falta de recursos per la persecusió de las ordes religiosas que se atravesaren, com se segueix.

Una vegada lo partit lliberal o masònich hagué vensut al titulat catòlich y veyent-se dueño y senyor de la nació espanyola, donà un decret de llatrocínia, en virtut del cual tots los béns, propietats, censos y drets tant del clero regular com secular passaben en virtut de la forsa bruta a ser propietat del estat o nació.

Per causa d'est decret las senyoras de Vallbona, a las quals antes res las hi faltaba, quedaren reduhidas a suma pobresa. Lo govern per justificar-se devant las nacions de aquell robo tant manifest senyalà una mesquina pensió (una peseta diària) a todas las religiosas que en aquell temps fossen professas mentres visquessen. Dita pensió no abrassaba a las que de nou anessin entrant.

Prompte-l monastir vingué molt a menos perquè las pensions que percibien no sufragaban los gastos de la casa. Més, a mida que las pensionadas morian desminuïan las rendas y los gastos podem dir eran los mateixos.

No obstant, Déu Nostre Senyor donà un consol a aquesta senyora y un alivio a la comunitat.

37. Des de na fins a l'acabament del paràgraf següent, es tracta d'un fragment substituït per aquest text mitjançant un paper enganxat al damunt del text original, que no en permet la lectura.

En lo any 1860 entrà en est monastir dona Teresa de Dalmau y de Amat, vídua, filla de la noble casa dels Dalmaus de Montbrió, la qual tenia aquí una germana, que en aquella ocasió era superiora y de gran virtut y talent, puig en dit any, torno a dir, entrà dita senyora dona Teresa, la qual pasà alguns mesos de proba, vestida de hàbit negre com las donadas, conforme ho ordenà lo superior, y després de haber-se fet las diligèncias oportunas ab lo senyor arquebisbe de Tarragona y del papa, prengué lo sant hàbit de religiosa corista de mans de dita senyora abadessa y comisionat lo reverent pare don Pere Ferré, monjo del real monastir de Poblet y director del monastir, a la edad de 50 anys lo dia 1 de setembre de 1861.

Una volta fou novícia, entraren 5 noyas, a les que pagà la dot de 2.500 lliures, ab gran alegria de la comunitat.

També comprà las terras o azienda del monastir que lo govern hans habia pres, y fundà un benefici capital 3.500 duros que reduitús al any 12 onsas al objecte de que la comunitat tingués dos missas diàrias.

Després de Déu Nostre Senyor, la salvació de aquesta santa casa en aquellas circumstàncias tan críticas, se deu a aquesta bona senyora, quedant remediadas las necessitats y satisfets los atrasos.

Però com en aquest món dura molt poch lo sosiego, ab motiu de haber destronat a la reyna dona Isabel 2^a, que fou als 29 de setembre de 1868, se poshà la Espanya ab gran revolució y guerra, y en eix temps nos prengueren la casa dels monjos, feta per una de les primeras abadessas del monastir, conforme ho indicaba lo escut commemoratiu de sobre la portalada, que era un siervo de escape, com està també a la portalada de la abadia que antiguament deian Palàcio. Habia en aquella ocasió en aquest poble de Vallbona un secretari de males ideas, lo qual denuncià al governadó de Lleyda dita casa y enseguida se'n incorporà manant se posés a la subasta, lo que's cumplí (si mal no recordo als 15 de agost de 1870), tenint que enviar lo monastir un subjecte de confiansa a fi de que'ns quedàs dita casa per poder continuar habitar-la lo pare confessó o sia lo monjo dit lo pare Pere Ferré, monjo de Poblet y confessó y directó de la comunitat en aquella època.

Soportà dita senyora en aquesta tribulació ab la paciència y conformitat a la voluntad de Déu com en las demás tribulacions que duran lo seu govern tingué que soportar, y zelosa de la observància regular, y de la perfecció, establí al febré del any 1870, ab

lo beneplàcit del senyor vicari general del orde don José Bernardo Gimenes, lo dia de retiro de comunitat, que fins en aquella època se feia en particular y encara que las religiosas lo feian en molt fervor; però fou més consoladó que-s fes en comunitat, mayorment que-l senyor vicari general encarregà al pare Pere que en dit dia nos fes una plàtica espiritual y que-s fixés lo dia de retiro al 19 de cada mes en obsequi de sant Josep, y així se practicà.

Morí dita senyora abadessa als 7 de novembre del any 1872, a la edad de cerca 78 anys, deixant aquesta comunitat ab grant dol per pèrdua tan sensible.

Morí de cranch al pit ocasionat de una caiguda que tingué, y que per la sua mortificació y recato no ho descobrí fins poch temps antes de morí, obligada de la obediència al confessó.

Fou la última de las abadessas vitalísias, y és en nombre de 51.

Per mort de aquesta senyora abadessa nombrà lo senyor vicari general o capitular don Joan Baptiste Grau de Tarragona president a la senyora priora dona Maria del Carme de Mas y de Vedruna, y al abril del any 1874 envià dit senyor a don Bruno Lafuente, vicari general del orde, comisionat per fer(t) elecció de abadessa, però antes ab motiu de que algunas religiosas desitjaban passés la perpetuïtat a quadrienal, volgué lo senyor vicari general se passés a votació y, habent tingut majoria de vots la quadrienal, cessà la perpetuïtat, y als 20 de abril del dit any 1874 fou elegida per abadessa dona Rosa Vivó y Figueras, natural de Cambrils, y de una família distingida de dit lloch.

Una volta fou feta la elecció de prelada, la comunitat demanà al senyor vicari general fosing admesas a la professió las donadas que tant temps ha ho desitjaban; però antes volgué dit senyor que no obstant de que algunas de ellas feya bastans anys que eran al monastir, que fesin un any de proba; que después passesin a votació; luego lo any de noviciat ab escapulari y vel blanch, y antes de ser admesas a la professió passesin per segona votació, lo que se cumplí exactament. Profesan 5 de ellas al 23 de abril de 1876 en mans de dita senyora abadessa y comisionat lo reverent pare Pere Ferré, monjo de Poblet y directó de la comunitat, però a 2 de ellas velletas no las fe passar per aqués rigor sinó que sols las obligà al any de noviciat.

Nota: Me habia olvidat posar que antes que las donadas fosing admesas a fer(t) lo any de noviciat, lo senyor vicari general proposhà

a la comunitat canviar-los los hàbits negres en blanchs, però las ancianas li representaren que las difinicions y ritual del orden portaban anesin negras, y habent fer(t) pasar a votació resultà majoria de vots anesin negres per no faltar a lo prescrit en las ja citadas difinicions y ritual, y així continuaren vestidas de negre com sempre.

